T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

TÜRK ROMANINDA YENİÇERİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUHAMMET CEM ÖZ

İSTANBUL 2016

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

TÜRK ROMANINDA YENİÇERİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUHAMMET CEM ÖZ

TEZ DANIŞMANI: PROF.DR. MURAT KOÇ

İSTANBUL 2016

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Muhammet Cem ÖZ'ün "Türk Romanında Yeniçeriler" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

		İmza
Tez Danışmanı Üniversitesi	Prof. Dr. Murat KOÇ Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	Doç. Dr. Cüneyt ISSI İstanbul Medeniyet Üniversitesi	.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 20 / 12 / 2016 tarih ve 2016/25-04 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Okan YEŞİLOT
Müdür

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 1

1. OSMANLI ORDUSUNUN GENEL GÖRÜNÜMÜ VE YENİÇERİ OCAĞI'NIN TEMELLERİ 1

1.1. Yeniçeri Ocağı'nın Kuruluşu 2

1.2. Acemi Oğlanlar Ocağı 7

1.3. Yeniçeri Kışlaları 8

1.4. Kapıya Çıkma 9

1.5. Yeniçeri Ocağı 10

1.6. Savaşlar ve Yeniçeri Ocağı 16

1.7. Yeniçerilerin Talimleri 16

1.8. Yeniçerilerin Görevleri 18

1.9. Evlenme, Din ve Milliyet 21

1.10. Cinsellik 22

1.11. Yeniçeri Ocağı'nın Sembolleri 23

1.12. Yeniçeri İsyanları 29

TÜRK ROMANINDA YENİÇERİLER 43

AHMET MİTHAT EFENDİ 43

YENİÇERİLER 43

FAZLI NECİB 53

DEHŞETLER İÇİNDE 53

SARAYLARDA MECNUNLAR 66

İSKENDER FAHRETTİN SERTELLİ 75

DELİLER SALTANATI 75

ABDULLAH ZİYA KOZANOĞLU 78

SAVCI BEY 78

SARI BENİZLİ ADAM 82

PATRONALILAR 90

FATİH FENERİ 100

MÜMTAZ TURHAN TAN 107

HÜRREM SULTAN 107

SAFİYE SULTAN 110

DEVRİLEN KAZAN 113

CEM SULTAN 136

OSMANLI RASPUTİNİ CİNCİ HOCA 138

ENVER BEHNAN ŞAPOLYO 144
YILDIRIM VE PRENSES OLİVERA 144
REŞAD EKREM KOÇU 148
ESİRCİBAŞI 148
PATRONA HALİL 151
KABAKÇI MUSTAFA 155
FERİDUN FAZIL TÜLBENTÇİ 159
YAVUZ SULTAN SELİM AĞLIYOR 159
KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN 161
ZUHURİ DANIŞMAN 162
CELLÂT ÇEŞMESİ 162
DELİ HÜSEYİN PAŞA 164
YAVUZ BAHADIROĞLU 166
IV. MURAT 166
NEDİM GÜRSEL 175
BOĞAZKESEN 175
İHSAN OKTAY ANAR 178
PUSLU KITALAR ATLASI 178
ORHAN PAMUK 180
BENİM ADIM KIRMIZI 180
REHA ÇAMUROĞLU 182
SON YENİÇERİ 182
KALEM EFENDİSİ 199
NAZAN BEKİROĞLU 208
İSİMLE ATEŞ ARASINDA 208
HAKAN KAĞAN 216
YENİÇERİ 216
MEHMET ANIL 222
EDEP YA HÛ 222
SONUÇ 229
KAYNAKÇA 233

ÖNSÖZ

Tarihî roman, ilgiyle okunan, buna bağlı olarak da her dönemde çokça örneği verilen, ancak bu örneklerin çoğunun estetik kaygıdan uzak popüler eserler olduğu edebî türdür. Türk edebiyatında romanın kullanımıyla aynı zamanda tarihî roman örneklerinin de verildiği, tespit edilebildiği kadarıyla bu türde verilen eser sayısının oldukça fazla olduğu görülmüştür. Bu türe yönelmenin sebepleri, amaçları dönem dönem değişse de hiçbir dönem okur bulmakta sıkıntı çekmediği gerçektir. Bunda, bu türün genellikle popüler eserlerden oluşması etkili olabilir.

Bu çalışmaya konu olan yeniçeriler ise, XIV. yüzyılın ikinci yarısından XVII. yüzyılın başlarına kadar zaferlerde büyük payı olan küçük bir askerî kuvvet olmakla birlikte, XVII. yüzyıldan itibaren aslından uzaklaşıp zaten her şeyin kötüye gittiği devlet sistemi içinde bozulmanın halkalarından birini oluşturmuş, hatta çöküşe giden yolda önemli bir rol üstlenmişlerdir. Tarihi hem zaferler, kahramanlıklarla hem de kötü anılarla dolu olan böyle bir askerî kuvvetin tarihî romanlar için tükenmez bir kaynak oluşturması kaçınılmazdır. Ancak bu kaynak oluşturmanın mahiyeti, değişen rejim, dinî hassasiyet, tarih yazımında yaşanan gelişmeler ve postmodern edebiyatın etkin rol oynaması gibi sebeplerle her dönem farklılaşmıştır. Bu çalışmada tüm bu etmenler gözetilerek yeniçerileri ele alan tarihî romanlar arasından bir seçim yapılarak onların edebî eserlere yansıması incelenmeye çalışıldı. Amacımız, yeniçerilerin tarihî roman türüne ne kadar, nasıl ve hangi amaçla yansıdığını tespit etmekti. Bunu yaparken çoğul okumalar gerçekleştirerek yeniçerilerin geçtiği romanlar tespit edilmeye çalışıldı. Ancak popüler bir tür olduğundan ve geçmiş yıllarda bolca örneği verildiğinden tespit edebildiklerimiz arasından bir seçim yapmak durumunda kaldık. Seçim yaparken yeniçerilerin başkahraman olması, Yeniçeri Ocağı'nın meselelerine eserde yer verilmiş olması, farklı yazarlar ve dönemlerden örnekler alarak farklı bakış açılarını ve yaşanan gelişmelerin bu türde ne gibi farklılıklara yol açtığını göstermeye çalıştık. Tez; giriş, roman incelemeleri ve sonuç olmak üzere üç bölümden oluşuyor.

Giriş bölümünde Yeniçeri Ocağı hakkında geniş bilgi vermeye çalıştık. Tezin bütünlüğü çerçevesinde düşünüldüğünde bu kadar geniş bilgi vermememiz gerektiğini düşünsek de incelenen romanlarda yeniçerilikle ilgili en ufak bir ayrıntının dahi kullanıldığını gördüğümüzden böyle bir yöntem izlemeye mecbur kaldık. Zira özellikle 1930-1980 döneminde eser veren sanatçılar, eserlerinde dipnot verecek, eserin sonuna

kaynakça ekleyecek kadar ayrıntılı tasvirlerde bulunmuş, Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşundan kaldırılışına, ocak geleneklerinden çıkardıkları isyanlara, devlet adamları ve Saray kadınlarıyla olan münasebetlerine kadar her konu bu romanlarda yer alır. Sonradan yazılan romanlarda da aynı ayrıntılı bilgilerin kullanıldığı görülse de eserlere dipnot eklenmemiştir.

"Türk Romanında Yeniçeriler" başlığında da tespit edip okuduğumuz metinler arasından örneklem alarak yeniçeriler ve tarihî roman hakkındaki bilgiler ışığında bu romanları inceledik. İncelememizde dikkat ettiğimiz husus, hem roman tekniği hem de Yeniçeri Ocağı özelinde tarihe bakış açısı bakımından farklılıkları vermeye çalışmak oldu. Bunu yaparken de yazar ya da dönem olarak değil, romanları kronolojik olarak incelemeye tâbi tuttuk.

Sonuç bölümünde de incelenen romanlardan elde edilen bilgiler verilmiştir. Dikkat edilen nokta, sadece tarihî gerçeklere uygunluk değil, tarihî roman türünün özelliklerini göz önünde bulundurarak geniş kapsamlı bir inceleme yapmaya çalışıldığından bu yönde değerlendirmelerin yapılmaya çalışılması oldu.

Bibliyografyada da incelenen eserler ve kullanılan kaynakların künyesi verilmiştir.

ÖZET

Yeniçeri Ocağı, bir müessese olarak Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan çok uzak olmayan bir zamanda kurulduğunda, örneği olmayan paralı askerî kuvvet olup ordunun en önemli vurucu gücünü oluşturmuştur. Padişaha kul olup tek işi savaşmak olan yeniçeriler, zaman geçtikçe aslından uzaklaşmış, düşman kuvvetlerle savaşmak yerine kendi devletiyle savaşır hâle gelmiş, bu kendi devletine kılıç çekmenin bedelini de tüm devlete ödetmişlerdir. Zira sık sık isyana teşebbüs eden ocaklı, sadece askerî zarar vermekle kalmamış, toplumsal, ekonomik, dinî birçok olumsuzluğa da sebep olmuştur. Hâl böyle olunca geçmiş ihtişamlı günleriyle bozulmanın günden güne arttığı dönemler arasında mukayeseli düşünme kaçınılmaz olmuştur.

Gerçek hayattan beslenen tarihî romanlar için yeniçerilerin tükenmez bir kaynak olduğu, bu konuda birçok romanın verilmesine bakılarak anlaşılabilir. Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde en önemli askerî gücü, XVII. yüzyılın başlarından itibarense devleti çöküşe götüren önemli etkenlerden olan Yeniçeri Ocağı ve mensuplarının tarihî romanlarda, gerçeklerle ilişkisi bağlamında düşünülerek incelenmesi bu çalışmanın konusunu oluşturur. Bu incelemede Yeniçeri Ocağı'nın tarihî seyri ve tarihî roman türünün gerekleri/gerçekleri göz önünde bulundurularak romanlar incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk edebiyatı, roman, tarihî roman, Osmanlı Devleti, Yeniçeri Ocağı, yeniçeri.

ABSTRACT

The Janissary corps that was founded not long after the establishment of Ottoman Empire were unique paid military forces and constituted the most significant striking power of the military. The janissaries were slaves of the sultan and their only job was to wage war. But in time, they deviated from their aims and instead of fighting the enemy forces, they started to fight their own states and they made the state pay the price for their actions. Their frequent rebellions not only harmed the military but also they caused socio-economical and religious problems. Therefore, it's been unavoidable to make comparison between their glorious past days and the corrupt times.

It can be understood by looking at the numerous novels that the janissary corps has become an endless source for historical novels which are nourished by real life. The analysis of the Janissary corps that was the most powerful military force of the Ottoman Empire in the early periods and also one of the important factors that led the state to collapse as of the beginning of the seventeenth century in the historical novels in terms of its relation to reality is the subject of this study. In this research, the historical process of the janissary corps is tried to be analyzed by taking the necessities of the historical novels into consideration.

Keywords: Turkish literature, novel, historical novel, Ottoman Empire, The Janissary corps, janissary

GİRİŞ

1. OSMANLI ORDUSUNUN GENEL GÖRÜNÜMÜ VE YENİÇERİ OCAĞI'NIN TEMELLERİ

Altı yüz yıllık tarihinde birçok düşman devletle ve kendi içerisinde sayısız savaşla meşgul olan Osmanlı Devleti birçok ve büyük zaferler kazandığı gibi zaman zaman sonuçları çok ağır olan mağlubiyetlere de maruz kalmıştır. Düşman devletlerle yapılan savaşlarda yenilginin sebepleri çeşitli olsa da savaşan askerin isteksizliği, hazırlıksızlığı, başarıya olan inancının azlığı da çoğu zaman büyük rol oynamıştır. Kendi içinde yapılan savaşlarsa genelde devletten ayrılmak isteyen beylikler, çeşitli sebeplerle çıkan isyanlar ya da taht mücadeleleri nedeniyle olur. Çıkan isyanlar ve taht mücadelelerinde etkin bir şekilde yer alan ve devletin resmî vazifeli askerleri bulunan kimseler devleti zafiyete uğratmakla kalmayıp masum insanların da can vermesine sebep olmuştur. Ancak isyanlarda ve taht mücadelelerinde rol alan askerlere –özellikle de bu tezin konusu olan yeniçerilere- geçmeden evvel Osmanlı Devleti'nin askerî teşkilatına (Kara Ordusu) kısaca değinmek yerinde olacaktır:

Osmanlı kara ordusu iki kısımdan oluşurdu:

1. Piyadeler
2. Süvariler.

Piyadeler de kendi içinde iki gruba ayrılırdı:

1. Kapıkulu Piyadeleri:
1. Sakalar Ocağı
   2. Kumbaracı Ocağı
   3. Top Arabacılar Ocağı
   4. Topçu Ocağı
   5. Cebeciler Ocağı
   6. Yeniçeri Ocağı.
2. Serhat Kulları
   1. Azaplar.
   2. Hisarlılar.
   3. Müsellemler.
   4. Lağımcılar.
   5. Sekbanlar.

2. Süvariler:

1. Kapıkulu Süvarileri

1. Silahdar

2. Sağ Ulûfeciler

3. Sol Ulûfeciler.

2. Tımarlı Sipahiler.

3. Serhat Kulları.

Tımarlı Sipahiler ordunun hemen hemen 2/3'ünü teşkil ederdi. Görüldüğü üzere ordu içerisinde küçük bir yere sahip olan yeniçeriler, aldıkları eğitimin ve savaş sırasında padişahın çevresinde bulunmak gibi önemli bir vazifenin kendilerine sağladıklarıyla savaşların sonucuna doğrudan etki edegelmişlerdir. Ancak aldıkları eğitim zamanla çağın gerisinde kalmış ve klasik yöntemlerinin değiştirilmesine gösterdikleri dirençle savaşların sonucuna müspet etki eden bu ocak artık menfi sonuçlara sebebiyet vermiş, Osmanlı Devleti'nin mağlup olmasında sosyal, siyasî, iktisadî ve teknolojik yeniliklerin gerisinde kalma gibi sebeplerle beraber büyük rol oynamışlardır. Bu kısımlandırma ve ordu içindeki Yeniçeri Ocağı'nın konumu için Reşad Ekrem Koçu şunu söyler:

> "Kitabın ilk sayfalarında: 'Ne emsalsiz büyük zaferlerimiz Yeniçeri kılıcı ile kazanılmışdır, ne de ağır bozgunlarımızın mes'ulü Yeniçerilerdir, fakat zaferlerde de hezimetlerde de hisseleri büyükdür' demişdim. Eski Osmanlı ordusunun azametli kadrosunu tanıdıktan sonra bu sözümün doğruluğu herhalde teslim olunur."[1]

Yeni Türk Edebiyatında Ahmet Mithat Efendi'yle başlayarak sayısız müstakil esere konu olan bu asker ocağı ve romanlarda ele alınışlarına geçmeden önce Yeniçeri Ocağı'nın tarihine bütün yönleriyle bakmak faydalı olacaktır.

1.1.Yeniçeri Ocağı'nın Kuruluşu

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan kısa bir zaman sonra kurulmuş olan bu askerî teşkilât, ilk devirlerde devletin topraklarının genişlemesine olumlu katkı sağlarken sonraki devirlerde toprak kaybedilmesi başta olmak üzere askerî, sosyal, iktisadî birçok olumsuzluğun da müsebbibi olmuştur. Kuruluş maksadı askerlik olan bu ocağın

[1] Reşad Ekrem Koçu, *age,* s. 60.

kuruluşu hakkında Orhan Sakin şunları söyler: Zaman zaman padişahların otoritesini sınırlayacak isyanlara karışsalar da Kapıkulu Ocakları, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurumsallaşma döneminde merkezi otoritenin ve hanedanın en önemli dayanağı olmuşlardır.[2]

Böyle bir amaçla tesis edilen bir asker ocağının kuruluşundan eğitimine, giyim kuşamından yeme içmesine, evliliklerine kadar her ayrıntının düşünülerek hareket edilebilmesi için ileri görüşlü devlet adamlarının himmeti büyük önem taşır. Uzunçarşılı, Yeniçeri Ocağı'nı I. Murat zamanında Çandarlı Kara Halil ve Molla Rüstem'in kurduğunu söyler.[3] Uzunçarşılı, Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşunda önayak olanlar hakkında isim verirken Godfrey Goodwin daha temkinli yaklaşarak kesin isim vermez: Yeniçeri Ocağı'nı gerçekten I. Murad mı yoksa bir yeniçeri olan Konstantin Mihayloviç'in dediği gibi, kendisinin 1455'te ocağa katılmasından otuz yıl önce II. Murad'ın babası I. Mehmed mi kurmuştu?[4]

Yeniçeri Ocağı'nın temeli Pençik Oğlanları'yla başlar. Pençik Oğlanları, Ocağın temeli olan Acemi Oğlanlarıdır ve devşirme kanunu çıkana kadar yeniçeri olarak bu oğlanlar hizmet etmiştir.

Savaş ganimetlerindeki esirler arasından beşte birinin belli kurallar çerçevesinde ve bedelleri padişah tarafından ödenmek suretiyle Pençik Oğlanı olarak alınanlar belli bir zaman Çanakkale Boğazı'nda karşıdan karşıya geçişlerde gemilerde kürekçi olarak ve Müslüman Türk çiftçi ailelerinin yanında çalıştırılarak Türkçe öğrenmeleri ve aynı zamanda eğitilmeleri sağlanırdı. Bu eğitilme daha çok sosyal plânda olur ve Pençik Oğlanlarının bu yeni ortamlarına uyum sağlamaları temin edilirdi. Pençik Oğlanları, Acemi Oğlanlar olarak I. Kosova Savaşında, Niğbolu'da zaferlerin kazanılmasında etkin rol oynamışlardır. Ancak 1402'de Ankara Savaşında alınan yenilgiyle daha sistemli olmak gerektiği kanaatini taşıyan Vezir Çandarlı Ali Paşa, akıncılardan düzenli olarak alınamayan ve insan kaynağı noktasında sıkıntı yaşatma ihtimali olan Pençik Oğlanları yerine Anadolu ve Rumeli'deki Hıristiyan ailelerin çocuklarının devşirilmesi hakkında olan Devşirme Kanunu hazırlar.

[2] Orhan Sakin, *Yeniçeri Ocağı Tarihi ve Yasaları*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2011, s. 17.
[3] Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları* I, TTK Basımevi, Ankara 1988, s. 5.
[4] Godfrey Goodwin, *Yeniçeriler*, Çev. Derin Türkömer, Doğan Kitap, İstanbul 2001, s.26.

1.1.1. Devşirme Kanunu

Reşad Ekrem Koçu'nun "Devşirme Kanunu, bugün aydın bir hakikattir ki, siyasî bir dehâ eseridir" dediği devşirme kanunu bir ihtiyaç neticesinde ortaya çıkar. Savaş esirlerinden belli bir oranda alınan, bir zaman yetişmeleri, yeni kültüre ve askerlik mesleğine alışmaları beklenen Pençik Oğlanları, ilk yıllarda devletin asker ihtiyacını karşılamış olsa da Rumeli'deki fetihlerin artmasıyla beraber yetersiz kalmışlardı. Bu müşkülü aşmak ve lazım olan askerin temin edilmesi maksadıyla Rumeli ve Anadolu'daki Hıristiyan halkın çocuklarının belli kurallar çerçevesinde devşirilmesi temeline dayanan sistemin işler hale getirilmesi gerekti. Vezir Çandarlı Ali Paşa'nın dehası sayesinde tesis edilen kurum, altı yüz yıllık Osmanlı Devleti'nin yaklaşık dört yüz yıllık tarihine zaferlerle damgasını vurmuştur. Her ne kadar Padişah II. Mahmut zamanında 1826'da ortadan kaldırılsa da son iki yüz yıla yakın zamanı isyanlarla geçen bu kurum bu defa da devlet içerisinde verdiği zararlar yönüyle tarihe damgasını vurmuştur. Ancak devlet eliyle ve kendi tebaası üzerinden devşirilecek çocuklar eliyle ayakta kalacak bir sistem kurulurken dikkat edilmesi gereken birçok noktanın da göz önünde bulundurulması gerekli olduğundan en ince ayrıntısına kadar düşünülmeliydi. Öyle ki zamanla Hıristiyan tebaa arasından alınan çocuklar, bir gün yeniçeri olabilmenin hayallerini kurmalıydı. Bir noktada bunun başarıldığı da söylenebilir. İ. Hakkı Uzunçarşılı, her bir aşaması kanuna uygun bir şekilde yürütülen devşirme alımlarının ilk önceleri Avrupa kıtasından, sonrasında Anadolu'dan da yapıldığını söyler.[5] Bir ihtiyaç neticesinde ve zekâ ürünü olarak çıkarılan devşirme kanunun maddelerini Koçu'dan aktarıyoruz. Romanlarda bu kanun maddelerinden sıklıkla yararlanılmıştır:

> "Devşirilecek oğlanlar en küçüğü 8, en büyüğü 18 yaş arasındaki çocuklardır.
>
> Aranılan evsafı haiz olursa âzamî yaş 20 ye kadar çıkabilir.
>
> Bu yaşlar arzasındaki çocukların yüz melâhat ve letâfeti ile vücud yapısı tenasübüne ve tam sıhhate sahip olmaları devşirmelik için şarttır.
>
> Devşirme zaman ile mukayyed olmayıp Yeniçeri Ocağını besleyen Acemioğlanlar Ocağının ihtiyacına göre, ve Yeniçeri Asker Ocağının en büyük kumandanı olan Yeniçeri Ağasının bu ihtiyacı bildirmesi ile yapılır.
>
> Devşirme, ihtiyaca göre, ve memleketin her tarafında, yahut tesbit edilecek mahdut bir bölgesinde yapılır.

[5] İ. Hakkı Uzunçarşılı, *age*, s. 14.

Bir devşirme devresinde köylerden veya kasabalarda mahallelerde kırk evde bir evden bir erkek çocuk alınır.

Evsafı kanuna uygun olarak devşirilecek oğlan en az iki erkek kardeşten biri olacaktır.

Evsafı kanuna uygun dahi olsa ailesinin tek erkek evlâdı olan oğlan devşirme olarak alınamaz.

Evsafı kanuna uygun dahi olsa, 18 yaşından küçük olduğu halde oğlan evli ise devşirme olarak alınamaz.

Devşirilen oğlanlar nihaî olarak bir elemeye daha tâbi tutulurlar, oğlanların en seçkinleri pâdişah hizmetine içoğlanı = Enderun oğlanı olarak ayrılır, geri kalanlar acemioğlanı olur.

Bu hükümlere göre yapılacak oğlan devşirme işinde her türlü suiistimali, yolsuzluğu önlemek için yine aynı kanun ile çok esaslı tedbirler alınmış, işin hurda, teferrüatı da şöyle tesbit edilmiştir:

Devşirme, Yeniçeri Ağasının yeni oğlan ihtiyacını bildirmesi üzerine padişahın bir fermanı ile yapılır. Ferman şartdır.

Fermanda o devre için kaç oğlan devşirileceği ve nerelerden devşirileceği kesin olarak yazılır.

Devşirme işi Yeniçeri Ocağının "Katarağaları" denilen büyük zabitlerinden 'Tunacıbaşı Ağa'nın vazifesidir. Devşirme fermanı Turnacıbaşı Ağaya verilir.

Oğlan devşirmeye giden ve fermanı mahsusu hâmil olan Turnacıbaşı Ağanın maiyetinde, işin genişliğine, büyüklüğüne göre üç, beş, on, yirmi 'Sürücü Ağa' bulunurdu.

Sürücü Ağaların vazifesi, Turnacıbaşı Ağanın seçtiği oğlanları bir kaafile halinde ilk toplantı yeri Edirne'ye götürmek idi.

Tesbit edilen devşirme bölgelerinde Turnacıbaşı Ağa vardığı yerde evvelâ en büyük idare âmiri ile – vali, sancak beyi, kadı- temas ederdi.

Turnacıbaşının gitdiği yerden fermanda kaç oğlan devşirileceği gösterilmiş ise bu oğlanların seçilme günleri ve saatleri tesbit edilirdi.

Oğlan gizlenmesi, oğlan gizlemenin dâima çok ağır cezası olduğu önemle ilân olunurdu.

Her mahallenin ve köyün papaslarına da vaftiz defterlerini alarak aynı gün ve saatte gelmeleri tenbih olunurdu.

Toplanan çocukları bizzat devşirme memuru = Turnacıbaşı ağa dikkatle gözden geçirir, evvelâ zâhirî görünüşe göre kabataslak ayırır, sonra ayrılan oğlanlar çırılçıplak soyularak vücudları muayene edilir, devşirme kanununun yukarıda kaydetdiğimiz esas hükümlerine uygun olanlar

‘devşirme oğlan’ olarak seçilirdi. Devşirme memurunun bu son seçme kararını hiçbir kuvvet bozamazdı.

Bu muayene ve seçmede Turnacıbaşının yanında kazanın kadısı, mahalle veya köyün papası, mahalle veya köyün tımarlı sipahisi muhakkak hazır bulunurdu.

Turnacıbaşı Ağa seçdiği oğlanları vaftiz defterlerine göre kendi defterine kaydederdi ve aileleri ile vedâlaşan oğlanları, bu ebedî ayrılık muhakkak ki çok hazin sahnedir, yanındaki sürücü ağaya teslim ederdi. Sürücü ağalar da teslim aldıkları oğlanları yine vaftiz kayıdlarına göre sürücü defterine kaydederdi.

Ayrıca bir höccet tanzim edilir, Turnacıbaşının seçdiği oğlanlar vaftiz defterleri kaydına göre tafsilatlı künyeleri ile birer birer yazılır ve hangi sürücü ağaya teslim edildiği de kaydedilerek kâğıdı, papaslar ve tımar sahipleri tarafından imzalanarak mühürlenerek mahallî mahkemesi şeriyyesince tescil edilerek Turnacıbaşıya bir vesika mahiyetinde verilirdi.

Toplanan oğlanların sevki ayrı bir işdir.”[6]

Koçu’dan bazı maddeleri atlanarak ve bazı maddeler kısaltılarak yukarıya alınan kanun maddelerine bakıldığında devşirme işinin ne derece titizlikle yapıldığı anlaşılır. Devşirilen çocukların sevki de başlı başına bir iştir. Tüm teferruat orada da düşünülmüştür. Kanunun her maddesi önemlidir ancak özellikle bir konuya dikkat çekmek yerinde olacaktır. 17. Yüzyılın başlarından itibaren Yeniçeri Ocağına katılanlar ekseriyet itibariyle Müslüman ve Türk çocuklardır. Kanun maddelerinin neredeyse diğer tüm maddeleri gibi artık bu maddenin de uygulanmadığı görülür. Sırası geldiğinde bu konuya de değinilecektir. Bir diğer önemli maddeyse Saray’a alınacak içoğlanların seçimidir. Neredeyse kusursuz güzelliğe sahip olanlar Saray için ayrılırdı. Kalanlara hangi vazifelerin yükleneceğine karar verilirdi. Bu seçme işinin de ne derece titizlikle yapıldığı hakkında, son kontrollerin yapılması ve Acemi Oğlanlar kütüğüne isimlerinin yazılmasını Reşad Ekrem Koçu şöyle açıklar:

“Yeniçeri Ağası, yanına bu asker ocağının erkânını alarak merdiven başına iner, oğlanlar teker teker önünden geçirilir, devşirme defterindeki has künyeleri ile Ağaya takdim olunurlar, sonra büyük bir divanhaneye sokulup hepsi ana doğması çırıl çıplak soyulur, ocak hekimbaşısı tarafından dikkatle muayene edilirler, sonra Yeniçeri Ağası gelir, serâpa uryan oğlanları dikkatle gözden geçirir, en güzellerini Sarayı Hümâyûna iç oğlanı olarak ayırır ve bu muayenede hazır bulunanlara bir saray zabitine Enderun için ayrılan oğlanları teslim ederdi.

(…)

[6] Reşad Ekrem Koçu, *age,* s. 25-27.

> Yeniçeri Ağalığı sarayında pâdişah hizmetine ayrılanlar gönderildikten sonra geri kalanlar yine o çıplak muayenede yüzlerinin ve vücudlarının şekilleri, varsa alâmeti fârikaları, meselâ 'kalçasında fındık büyüklüğünde bir beni vardır…' diye, Acamioğlanlar Ocağının ana kütük defterine kaydedilirdi, bu kayıd ile devşirme oğlanı istikbâlin Yeniçerisi, 'Acemi Oğlanı' olurdu."[7]

Koçu'nun aktardığı ayrıntılı kurallardan başka Uzunçarşılı da ek olarak şu bilgileri aktarır ki devşirme seçiminin ne derece titizlikle yapıldığını, her ayrıntının nasıl hesaplandığını ifade eder:

> "… anası ve babası ölmüş olan bir çocuğun terbiyesi noksan ve aç gözlü olacağından dolayı Devşirmeye girmesine müsaade edilmezdi. Köy Kethüdası oğlu, köy halkının rezillerinden diye alınmazdı; sığırtmaç ve çoban oğullariyle genç sığırtmaç ve çobanlar, kel, fodul, köse ve doğuşunda sünnetli olanların da alınmamaları kanundu; bunlardan başka Türkçe bilen oğlan, hıristiyan iken evlenmiş oğlan, sanat sahibi oğlan, İstanbul'a gelip vilâyetine gitmiş ve bu suretle yırtılmış olan oğlan, uzun ve kısa boylu olan oğlanların alınmamaları kanundu; yukarda da söylediğimiz gibi uzun boylu ve güzel yüzlü olanlar saray veya solak olmak için alınabilirlerdi."[8]

Devşirme Kanununun ne zaman kalktığı kesin olarak bilenmemekle beraber tarihçilerin üzerinde anlaştığı tarih 18. yüzyılın ikinci yarısıdır. Bu tarihe gelene kadar tedricî surette uygulamadan vazgeçildiği görülür. Acemioğlanlar Ocağı, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışına kadar devam etse de asıl vasıflarından ve işlevlerinden uzaklaşarak devam etmiştir.

Dikkatle üzerinde durmak gerekir ki Devşirme Kanunuyla Yeniçeri Ocağı'na alınan Hıristiyan çocukların seçiminden yetiştirilmesine kadar her ayrıntının düşünülmesine, muğlak bir noktanın kalmamasına önem verilmiştir. Bu ayrıntılar birçok edebî esere de konu olmuş, roman kahramanlarının geçmişleri, ocağa katılmaları ve ocak hayatları hakkında bilgiler aktarılmıştır. Şimdi, Acemioğlan olarak Yeniçeri Ocağı'nın kapısından ilk adımı atan geleceğin askerlerinin Acemioğlan Ocağı'ndaki hayatlarına, gördükleri vazifelere ve gerçek bir yeniçeri olana kadar ne gibi süreçlerden geçtiklerine bakılabilir.

1.2.Acemi Oğlanlar Ocağı

Acemioğlanları da ilgilendirdiğinden tüm yeniçerilerin, İstanbul'da bulunan ve savaş hali dışında neredeyse bütün hayatlarını geçirdikleri kışlalarına değinmek yerinde olacaktır.

---

[7] Reşad Ekrem Koçu, *age,* s. 32-33.
[8] İ. Hakkı Uzunçarşılı, *age,* s. 18.

1.3.Yeniçeri Kışlaları

İstanbul'da yeniçerilerin iki kışlası bulunurdu:

Şehzadebaşı'ndaki "Eski Odalar" ve Aksaray'daki "Yeni Odalar". Reşad Ekrem Koçu bu iki kışla hakkında şunları aktarır:

> "İstanbul'da ilk Yeniçeri kışlası bugün Şehzadebaşı dediğimiz yerde inşa edilmişdi; bilâhere Kanunî Sultan Süleyman bu kışlanın tam karşısına genç yaşında ölen sevgili oğlu Şehzade Mehmed adına büyük bir cami yaptırdı, mabede 'Şehzade Camii', semte de Şehzadebaşı adı verildi. Yeniçerilere de Aksaray'da Et Meydanında yeni ve büyük bir kışla yaptırdı. O tarihten sonradır ki, Fâtih'in yaptırdığı Şehzadebaşındaki kışlaya 'Eski Odalar', Kanunî'nin Aksaray'da yaptırdığı büyük kışlaya da 'Yeni Odalar' adı verildi. Fatih İstanbul'da ilk Acemioğlanlar Kışlasını da Yeniçeri kışlasının yakınında bu semtde yaptırmışdı. Acemioğlanlar Kışlası, Yeniçeri Ocağının İkinci Sultan Mahmud tarafından kanlı bir şehir muharebesinden kaldırılmasından sonra Eski Odalar ve Yeni Odalarla beraber yıktırılmışdır; Şehzadebaşındaki Yeniçeri kışlasından hiçbir iz kalmamışdır, fakat Acemioğlanlar kışlasından kışlanın hamamı zamanımıza kadar intikal etmiş, hâlen bir çarşı hamamı olarak işletilmektedir."[9]

1.3.1. Acemioğlanlar Ocağının Görevleri

Acemioğlanlar Ocağı'na kaydedilenlerin vazifelerine bakıldığında şehrin neredeyse tüm işlerini üstlendikleri, âdeta günümüzün belediyeleri ve valilikleri gibi faaliyet yürüttükleri görülür. Romanlarda Acemioğlanlar Ocağı'na mensup neferlerin çokça yer tuttuğu düşünüldüğünde ne gibi vazifeler üstlendiklerini maddeler halinde sıralamak yerinde olacaktır:

1. Tophanede amelelik. Aynı zamanda Tophane Kışlasında yatarlar.
2. Beyazıt'taki Eski Saray'da ve saray oğlanlarının gittiği çeşitli okullarda baltacılık, ekmekçilik, aşçılık, çamaşırcılık, hamallık. Çalıştıkları yerlerde yatarlar.
3. Mirî salhanelerde (kesimhane) kasaplık. Salhane koğuşlarında yatarlar.
4. Mirî fırınlarda hamurkârlık, pişiricilik, hamallık. Buralarda yatarlar.
5. Mirî yoğurthane, bozahane ve peynirhanelerde amelelik. Buralarda yatarlar.
6. Mirî ağıllarda çobanlık. Bunlar İstanbul'dan uzak yaşarlar ve ancak Yeniçeri olduklarında şehre gelirler.
7. Mirî inşaatlarda amelelik. İnşaat şehir dışındaysa iş bitene kadar çadırlarda yatarlar.
8. Şehrin günlük temizliği. Kışlalarında yatarlar.

[9] Reşad Ekrem Koçu, *age,* s. 35.

9. Tulumbacılar Ocağı tesis edildiğinde ilk dönem çalışan tulumbacılar Acemioğlanlar Ocağı'ndan seçilirdi.
10. Padişah orduyla beraber sefere çıktığında yeniçeriler tam kadro savaşa katıldığından (son dönemler hariç) İstanbul'un muhafazası ve asayişi şehirdeki Yeniçeri Kolluklarına dağıtılan Acemioğlanlar tarafından sağlanırdı.
11. Şehir içindeki bu gibi görevlerinden başka memleketin farklı yerlerindeki Türk çiftçilerin yanına ırgat olarak da gönderilirler. Yeni gelen devşirmelerden şehirde lazım olanlar alınır, fazlalıklar çiftçilerin yanına gönderilirdi.[10]

Bu gibi son derece önemli vazifeleri üstlenen Acemioğlanlar Ocağı'nın en büyük kumandanına "İstanbul Ağası" unvanı verilir.

1.4.Kapıya Çıkma

İhtiyaç halinde acemioğlanlarının kendi kütük defterlerinin karşısına "kapıya çıktı" yazılıp Yeniçeri Ocağı'ndaki kütük defterine künyelerinin yazılma işine çıkma, kapıya çıkma veya bedergâh[11] denilirdi. İhtiyaç miktarı kadar Acemioğlanlar Ocağı'ndan alınan neferler merasimle yeniçeri olur ve kendilerine maaş bağlanırdı. Kışlalarda boşalan yerlereyse çiftçilerin yanında bulunan acemioğlanlar getirilerek eksik giderilirdi. Ancak her acemioğlanın yeniçeri olması da gerçekleşmezdi. Bu artık kalanlar hakkında Koçu şu bilgileri verir:

> "Her Acemioğlanı Yeniçeri olamazdı. Bâzan aşırı serkeşliğinden Yeniçeriliğe lâyık görülmez, bâzan da akran ve emsâli kapuya çıkarken, yâni Yeniçeri olurken ihtiyaç artığı olarak kalırdı, ikinci bir çıkmaya kadar da yaşı ilerler, Yeniçeri ocağında acemi neferlik yapacak çağı aşardı. Bu gibiler Acemioğlanlarının çalışdıkları yerlerde hizmetlerine devam ederler, kendilerine evlenme izni verilir, çoluğa çocuğa karışırlar ve bir gün de Acamioğlanlar Ocağından emekliye ayrılırlardı."[12]

Ancak unutulmamalıdır ki Devşirme Kanununda da zikredildiği gibi ihtiyaç adedince oğlan devşirilirdi ve Koçu'nun aktardığı bilgiler, kendisinin de ifade ettiği gibi, Kanunî Sultan Süleyman devrinden sonrasına ait olduğundan (öncesi kesin olarak tespit edilemediğinden) bu gibi bir durumla ilk zamanlar karşılaşılmamış olunması muhtemeldir. Zira fetihlerin en süratli zamanlarında acemioğlanlarının boşta kalması pek ihtimal dâhilinde görünmüyor. Serkeşliklerinden dolayı farklı bir muameleye maruz kalmalarıysa devlet geleneği ve asker disiplini içesinde doğal bir durumdur. Ayrıca

[10] Bkz. Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 35,36,37,38.
[11] Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *age*, s. 61.
[12] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 51-52.

kapıya çıkma belli dönemler halinde yapılagelmiş olsa da her zaman bu kurala riayet edilemediği görülür. Özellikle savaş zamanlarında savaşta ölen yeniçerilerin yerleri hızla Acemioğlanlar Ocağından alınanlarla doldurulurdu.

Yeniçeri Ocağı'nın kütük defterine kaydedilenler kıdemlerine göre belli işlerle vazifelendirilirlerdi. Kıdemin belirlenmesiyse eğlenceli bir yarışla yapılırdı. Koçu bu yarış hakkında şu bilgileri verir:

> "Yeniçeri Ocağında kıdeme büyük ehemmiyet verilirdi. Misâl olarak aldığımız 60. Ortaya verilen yirmi genç arasında da bir kıdem tâyini yapılırdı. Bu ilk kıdem, orta koğuşlarının bulunduğu kapudan girmekle tesbit edilirdi. Bunun için de bir sür'at koşusu, yarışı yapılırdı. Yirmi delikanlı avlunun bir ucuna dizilir, öbür ucunda bulunan koğuş kapusuna doğru koşturulurdu. Kapudan ilk giren acemilerin en kıdemlisi, en sona kalan da en kıdemsizi olurdu."[13]

En kıdemsiz nefer tuvaletlerin temizliğiyle, gelen misafirlerin ayakkabılarıyla ilgilenir, ondan sonra gelen mutfakta bulaşıkçı, sonra gelen kendi ortasının hamalı… Böyle silsile halinde değişen görevlerle Yeniçeri Ocağı'na ilk girişte de eğitimlerin sürdüğü görülür.

1.5.Yeniçeri Ocağı

Eski dönemlerde meddah hikâyelerine, sonrasında roman ve hikâyelere başkahraman olarak dâhil olan yeniçerilerin "asıl" hayatları Yeniçeri Ocağı'nda geçerdi. Ordunun önemli bir gücünü oluşturan bu küçük sayılabilecek ocağın mensupları, kışla hayatından eğitime, maaşlarından cezalandırılmalarına kadar her ayrıntısı tanzim edilmiş bir sistem içerisinde yaşarlardı. Tüm ayrıntısıyla Devşirme Kanununu yazan anlayışın, sonrasını plânlamaması düşünülemezdi. Her işin daha kolay yürütülebilmesi, takibin daha kolay yapılabilmesi için yukarıdan aşağıya hiyerarşik bir sistem kurulmuştu. Bu hiyerarşi içesinde ocak mensubu her fert, kanunların izin verdiği ölçüde –oldukça geniş imkânlar içerisinde- yükselebileceği en üst mertebeye kadar (Sadrazamlığa kadar) yükselebilirdi. Ancak sistemin işlerlik kazanması için ilk yapılacak işlerden biri, iki kışlada –Şehzadebaşı'ndaki Eski Odalar ve Aksaray'daki Yeni Odalar- hayatını idame ettiren Yeniçeri Ocağı mensuplarını kısımlara ayırarak belli bir düzen içerisinde kışlada yaşamalarını sağlamak ve verilecek görevlerde karışıklığı önlemektir. İşte bu nedenle bütün yeniçeriler yüz doksan altı tabura ayrılıp oda tahsisleri dahi yapılarak bu düzenin kurulması amaçlanmıştır. Bu kısımlandırma hakkındaki Koçu'nun özet bilgileri açıklayıcıdır:

[13] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 53.

"Bütün Yeniçeriler 196 tabur askerdi. Evvelce de bir vesile ile arzetmişdim, ocak ıstılahında tabura 'Orta' denilir, biz de yeri geldikçe bu tabiri kullanacağız.

Yeniçeriler 'Cemaatliler', 'Bölüklüler' ve 'Sekbanlar' adı ile üç sınıfa ayrılmışdı.

196 ortanın 101 ortası cemaatli, 61 ortası bölüklü, 36 ortası da sekban ortaları idi.

101 cemaatli ortasından dört orta, 60, 61, 62, 63 üncü ortalar bayram günlerinde, Cuma namazı alaylarında, cülûs merâsiminde, yeni pâdişahın kılıç kuşanma merâsiminde, elçi kabulünde merâsim kıtaları olarak İstanbul'da yerleşdirilmişdi; ancak pâdişah sefere gitdiği zaman yine onun maiyetinde sefere giderlerdi. Cemaatlilerin diğer ortaları, imparatorluğun üç kıta üzerindeki sınır, kale ve şehirlerinde muhafız olarak vazifelendirilmişdi; içlerinden seçilen efrad nöbetle oralara gönderilirdi. Geri kalan da, İstanbul muhafazası hizmetinde olurdu.

61 bölüklü ortasında 31 orta, 31 tabur asker İstanbulda, taht şehri muhafızı olarak bulunurdu. (…)

Bölüklülerin geri kalan 30 ortası imparatorluğun iç vilâyetlerinin kalelerinde dağıtılmışlardı."[14]

Bütün bu ortalar, en tepede Yeniçeri Ağası olmak üzere rütbeler tayin edilerek sistematik bir şekilde daha hızlı yönetilirdi. Yeniçeri Ocağındaki yüksek rütbeli ağalar hiyerarşiye göre şöyle sıralanırdı:

1. Yeniçeri Ağası
2. Sekbanbaşı
3. Kul Kethüdası (Kethüda Bey)
4. Samsoncubaşı
5. Zağarcıbaşı
6. Turnacıbaşı: Devşirmelerin toplanması ve payitahta ulaştırılmasından sorumluydu.
7. Büyük ve Küçük Hasekiler
8. Başçavuş
9. Kethüda Yeri
10. Yeniçeri Efendisi

Bütün Yeniçeri Ocağı'nın rütbeli ağalarının dışında her ortanın (taburun) da kendi kumandanları olurdu. Bunlar da hiyerarşik olarak şöyledir:

1. Çorbacı

[14] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 60-61.

2. Odabaşı
3. Vekilharç
4. Bayraktar
5. Başeski
6. Aşçı Usta
7. Sakabaşı
8. İmam

Görüldüğü üzere her taburun işi belli olup ne zamanda nasıl hareket edeceği kesin olarak belirlenmiştir. Bunu sağlamak için de en küçük birimi ilgilendirecek rütbeler ihdas edilmiş, sürat kazanılmaya ve düzenin sağlanmasına çalışılmıştır. Böyle bir düzen içerisinde on binlerle ifade edilebilecek sayılara ulaşan efradın nasıl bir disiplin içerisinde yaşadıklarını anlamak için konu daha geniş ele alınabilir.

1.5.1. Yeniçeri Ocağı'nda Disiplin Anlayışı ve Cezalandırmalar

Yeniçeri Ocağı'nda, ocağın kurulduğu devirden 17. Yüzyılın başlarına kadar katı bir disiplin anlayışıyla düzenin sağlandığı görülür. En ufak suçlar dahi affedilmeyip cezası ölüm olan birçok suç dâhil her cürmün cezası yine kanunlarla ve teamüllerle belirlenmişti. Ancak 17. Yüzyıl başlarından itibaren bu cezalandırmalar da görünürde kalır. Suç işleyen bir yeniçerinin suçunun cezasını çekmesi düşünülemez hale gelmiş ve orta yoldaşları suçluyu korur olmuştur. Cesur ve gayretli bir devlet adamının çıkıp suç işleyen bir yeniçeriyi cezalandırmak istemesiyse yeniçeriler için isyan sebebi dahi olmuştur. Yeniçeri Ocağı'nın parlak dönemlerinde cezasını çeken bir yeniçerinin haysiyeti düşünülmüş, onurunun kırılmamasına, bu şekilde ocağın küçük düşürülmemesine özen gösterilmiştir. Birçok romana konu olan bu cezalandırmalar ve son dönemlerde cezalardan kaçan yeniçerilerin cezalandırılma yöntemleri hakkında Koçu ayrıntılı bilgi verir:

> "Yeniçeri an'anesince dayak, haysiyet kırıcı cezâ idi, onun için yine bir ocak an'anesi olarak, suçlunun mensup olduğu ortanın yoldaşları huzurunda fakat akşam namazından ve akşam yemeğinden sonra, tek bir mum ışığı altında, hemen hemen karanlıkta tatbik olunurdu.
>
> (…)
>
> Acemioğlanları falakaya yatırılır, değnek, çıplak tabanlarına vurulurken, Yeniçerilerde taban yerine kaba etin tercihi, ne hikmettir bilemeyiz.
>
> (…)

> Dayağı hak etmiş neferin sâbıkası yok ise, iyi tanınmış ise, değnekler sembolik, hafifçe vurulur, bir veya iki gün mutbak hapsi görürdü. Dayağın son haddi şiddetle vurmak şartı ile 240 değnek idi, fakat, bir seferde hiçbir insan mevcudu buna tahammül edemeyeceğinden üç gece arka arkaya seksener değnek olarak tatbik olunurdu."[15]

Cezası bu şekilde hafif olan suçları işleyenlere yapılan muamele yanında cezası idam olan suçların icrasında da yine her ayrıntı düşünülerek ve Yeniçeri Ocağı'nın haysiyetine halel getirmeyecek şekilde hareket etmeye özen gösterilirdi. İsyana teşvik, sefer sırasında ordudan kaçmak, cinaî vakalar, ırza tecavüz ve ocak için büyük leke sayılan hırsızlık gibi suçların cezası idamdı. İdam cezasının uygulanış şekli de birçok anlamı içinde barındırır. Mesela ordudan kaçanların ve katillerin başı kesilirken hırsızlar, fitne çıkaranlar gibi adi suçlara karışanlar boğularak öldürülürdü. Boğularak idam edilme bir yeniçeri için küçük düşürücü muameleye maruz kalmaktır. Ancak devletin bu idamı halka ilan etme şekli Yeniçeri Ocağı'nın haysiyetinin korunmasına özen gösterildiğinin işaretidir: "Gerek Ağakapusu zındanında, gerek Rumeli Hisarında gece ölüm cezası infâz edilince bir top atılırdı; bu top sesini duyanlar bir yeniçerinin öldürüldüğünü anlardı."[16]

İdam cezasının uygulanmasında bir yöntem daha vardır ki ince düşünmenin en güzel göstergelerinden biridir. O da siyasî sebeplerle verilen idam cezasının uygulanma şeklidir:

> "İdam cezası eğer siyasî sebeplerle verilmiş ise, mahkûm ocaktaki mevkiinin, rütbesinin şânına göre bir vâlilik veya sancak beyliğine tâyin edilir, veya kendisine bir sipahi timarı verilir, bu suretle Yeniçeri Ocağı ile alâkası kesilir, sonra îdam hükmü infaz olunurdu."[17]

Bu kadar ince düşünülerek ve katı bir şekilde işletilen –son dönemler hariç- ocak disiplinine değindikten sonra yeniçerilerin günlük hayatıyla kışlada geçirilen hayatları hakkında da ayrıntılı kuralların işletildiği konulardan bahsedilebilir. Zira giyim kuşamdan orta nişanlarına, yemek yemeden kışla temizliğine, evlenmeden silah eğitimine kadar her konu üzerinde titizlikle durulan kuralların askerler üzerindeki tahakkümü sağladığı görülür.

[15] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 112.
[16] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 113.
[17] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 113.

1.5.2. Yeniçeri Kıyafetleri

Yeniçeriler, bir asker olarak kendilerine özgü kıyafetler giyerlerdi. Bu kıyafetin en göze çarpan tarafları börk adı verilen başlık ve dizlere kadar olan kırmızı renkli çakşırdır. Uzunçarşılı bu başlığın tarifini yapar:

> "Yeniçeriler başlarına Ahîlere mahsus olan beyaz keçeden mâmûl Börk giyerlerdi; bu börke Yeniçeri keçesi ismi verilmişti. Bu beyaz börkü, Yeniçerilerden ve bazı Serhadlerde Kul kardeşlerinden başka hiç kimse giyemezdi. Yeniçeri keçesinin irtifaı bir buçuk kadem (takriben kırk beş santim) olup bundan sonra arkaya devrilen ve ayrıca tiftikten yapılan kısma yatırtma ismi verilmişti. Bu ilâve kısım Hacı Bektaş-ı Veliye aid kısımdı. Yatırtma geniş olup omuzlara kadar iner ve Yeniçeri yürürken omuzlarına vururdu; keçenin bu arka kısmı enseyi örter, yağmur, kar ve soğuktan enseyi muhafaza ederdi."[18]

Yatırtmanın Hacı Bektaş'la alakası, ilk yeniçeri neferinin sırtını sıvazladığına dair efsaneden gelir. Onun cübbesinin kolunu temsil eder.[19]

Bu günlük kıyafete savaşlarda çizme ve koruyucu önlemler eklenir, silahlar donanılırdı. Bundan başka rütbelere göre börke eklenen turna tüyleri olurdu. Kışın da çivit mavisi kaputlar, önü kısa, arkası topuklara kadar inen elbiseler giyerlerdi. Bir de son dönemde yeniçeriliğe özenen ayak takımının icat ettiği Cezayir Kesimi adı verilen giyim tarzı bulunurdu ki çoğunlukla Yeniçeri Ocağı'na katılmak isteyen ancak Yeniçeri Taslakçısı olarak anılan kimselerin giydiği kıyafetlerdi.

Cezayir Kesimi

Son dönem yeniçerileri ve taslakçılar tarafından icat edilmiş, askerlikle ilgisi bulunmak bir yana normalde sokakta giyilemeyecek bir kıyafetti dönem itibariyle. Koçu bu kıyafeti şöyle tarif eder:

> "Yeniçeriler arasında bilhassa 'Cezayir Kesimi' denilen bir hayta kıyafeti pek moda olmuşdu. Yazın beyaz dimiden, kışın da yine beyaz kaba çuhadan, çulâkiden, paçaları diz kapağının bir karış üstünde gayet kısa diz çağşırı, belde muhakkak kırmızı şal kuşak, nar çiçeği necef taşından düğmeleri asla iliklenmeyen bez veya büründcük gömlek; göğüs, her iki meme başları görünecek kadar uryan.. Göğüs kılları ustura ile tıraş edilir, iki meme arasında yalnız sekiz on kıl bırakılır, bunların ucuna da küçük hurda inciler geçirilip düğümlenir, tam ortadaki kıla da bir mavi nazar boncuğu takılırdı, bu acaip püsküle de 'Sine perçemi' adı verilirdi."[20]

Yeniçerilerin dizlerine kadar olan çakşır giymeleri onların, kılık değiştirseler de dizlerine kadar bacaklarının yanık olmasından dolayı tanınmalarına sebep olurdu. Genç

[18] İ. Hakkı Uzunçarşılı, *age*, s. 263.
[19] Bkz. Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 96.
[20] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 289.

Osman'ın katli sonrası maktul padişahın kan davasını güderek isyan eden Erzurum Valisi Abaza Mehmet Paşa, Anadolu'da kalelerde görev yapan yeniçerileri kılık değiştirseler de önceden giydikleri çakşırdan dolayı bacaklarını kontrol ettirip yakalananları idam ettirirdi.[21]

1.5.3. Yeniçeri Ocağı ve Mutfak

Yeniçerilerin hayatında son derece önemli olan mutfak, mutfak hayatı, bu asker ocağının mensuplarının bütün hayatlarının tanzim edilmesinde etkili olmuştur. Mutfak terminolojisi ocaklı arasında birçok alanda kullanılır. Askerlerin cezası dahi mutfakta verilir, mertebelerine göre neferler görev yapardı. Başkarakollukçu aşçı muavini, ustaysa aşçı olurdu. Ancak en önemli unsur Kazan, Kazan-ı Şeriftir. Hacı Bektaş Veli'nin askerlere çorba dağıtıldığına inanılan Kazan-ı Şerif ocaklı için kutsiyet atfedilen mutfak gerecidir. Öyle ki yeniçeriler için "Kazgan-ı Şerif üzerine" yemin etmek büyük yemindir.

Bunlardan başka kazanın anılması gereken en önemli özelliklerinden biri de isyan dönemlerinde isyanın başladığını gösteren işaret olarak kazanların mutfaktan çıkarılarak meydana konulması ve ocaklının kazan etrafında aynı düşüncede olmanın sonucu olarak ittifakla toplanması, Orta Camii'nden isyanın yönetilmesidir. Kararlar, kazanlar etrafında alınırdı.

Etle, yemekle ilgili olarak "Et Meydanı" isminin verilmesi ve askere dağıtılacak etin kışlaya getirilişi sırasında yaşananlar hakkında Koçu şunları söyler:

> "*Yeniçeri kışlaları hayatının bir cümbüşlü, curcunalı sahnesi de her sabah kışla önündeki meydanda ortalara et dağıtılması idi, meydan da bu münasebetle "Et Meydanı" adını almıştı.*
>
> Ocağa sığır eti verilirdi; sığırlar Yedikule dışındaki salhanede kesilirdi; etler beygire yüklenerek her sabah bu işe memur karakollukçular tarafından, tırıs sürülen hayvanlara ayak uydurularak koşa koşa getirilirdi. Karakollukçuların başında bulunan usta = aşçıya da "Seğirdim Ustası" denilirdi ki, kafilenin başında koşar ve koşarken de: -Savulun.. bre savulun!.. diye bağırırdı. Ocağın etlerini getiren kafilenin önünden geçmek, ocağın kısmetini kesme, uğursuzluk bilinirdi, Yedikule ile Aksaray arasındaki yolda halktan bu gafleti gösteren kimse kıyasıya öldüresiye dövülürdü."[22]

[21] Bkz. Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 67.
[22] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 87-88.

1.6.Savaşlar ve Yeniçeri Ocağı

Reşad Ekrem Koçu'nun "Ne emsalsiz büyük zaferlerimiz yeniçeri kılıcı ile kazanılmıştır, ne de ağır bozgunlarımızın mes'ulü Yeniçerilerdir, fakat zaferlerde de hezimetlerde de hisseleri büyüktür." dediği yeniçerilerin aslî vazifeleri olan askerlik mesleğinde yaklaşık dört yüz yıl boyunca başarılı oldukları ve zaferlerde büyük pay sahibi oldukları tarihî bir gerçekliktir. Bu zaferlerin kazanılmasında alınan eğitim, disiplin anlayışı, dönemin padişahının adının da yeniçeri kütük defterinde bir numaralı nefer olarak yazılı olması gibi motive edici unsurların etkili olduğu görülür. Sayının önemli olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Zira Yeniçeri Ocağı'nın en parlak dönemlerinde ocakta on on iki bin asker bulunurken 1826'da Yeniçeri Ocağı kütük defterinde yüz kırk bin isim vardır. Ancak emekliler, civelekler, taslakçılar da işin içine katıldığında (onlar da maaş alırdı) sayı üç yüz bini geçerdi.[23]

İlk dönemler tuvalet temizliğinden başlayarak askerliğin her döneminde sıkı bir eğitimden geçen bu asker ocağının mensupları, son dönemlerinde ciddiyetten uzak ve çağın gereklerine uymayacak kadar ilkel yöntemler üzerinde diretmesinden dolayı savaşlardaki üstünlüğünü yitirmiştir. Nizam-ı Cedit askerinin eğitimini "gâvur talimi" olarak adlandıran yeniçeriler yeni usulleri kabul etmemekle beraber bu yeniliklere çıkarı zedelenen devlet adamlarının da dümen suyuna girerek işi isyan çıkarmaya, Saray'a ültimatom vermeye kadar ileriye götürmüştür.

1.7.Yeniçerilerin Talimleri

Yeniçeri Ocağı'nın kurulmasından itibaren ocak efradının talimine, savaş eğitimine büyük önem verilmiş olup, kol kuvvetiyle nice savaşlar kazanılması temin edilmiştir. Ancak ilk dönemlerde yeterli ve hatta içinde bulunulan dönem itibariyle oldukça iyi sayılan eğitimler sonraları yetersiz kalmış, yeni eğitim yöntemlerine direnen zorba karakterli yeniçeriler sebebiyle ve zaten savaşa katılmamaları dolayısıyla da yenilgiler üst üste gelir olmuştur. Yeniçerilerin yaptıkları talimler hakkında Koçu şu bilgileri aktarır:

> "Yeniçerilerin kışla hayatında, bu asker ocağının disiplini bozuluncaya kadar, askerî tâlim ve terbiyeye çok dikkat edilmişdir. İlk Yeniçerilerin tâlim ve terbiyesi iyi kılıç kullanmaya, yay kurup ok atmaya inhisar etmişdi.* Her ikisi de pençe ve bâzu kuvvetine dayanır.
>
> Kılıç tâlimleri keçeden yapılmış mankenlere kılıç çalmakla olurdu. Bir vuruşta bu keçe mankenleri belinden ikiye biçip bölecek dilâverler her zaman pek çok yetişirdi. Asıl matlûp olan o

[23] Bkz. Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 65.

yaman kılıcı kavramış pençenin ve o kolun, hiç yorulmadan ayni müthiş darbeyi zincirleme ha bire indirme tâkati, gücü idi. Ok tâlimlerinde de, kemankeş cengâverin hem hedefini bulması, hem de bu hedefini bir mesafe rekoru kırarak bulmasından gayri yayı tutan pençenin ve kirişi çeken el ile bâzunun, ve nihayet oku tutan parmakların, otomatik silâhlar gibi, en azdan üç yüz, dört yüz ok atabilmesi idi.

Sonra bu tâlimlere tüfenk eklendi, tüfenkle keskin nişancılar yetişdirildi."[24]

Kılıç kullanan bu kuvvetli askerin hikâyesi birçok edebî esere konu olsa da ok ve yayla savaşan yeniçeriler romanlara konu olmamıştır. Her iki grup da zorlu eğitimlerden geçip savaşlarda büyük yararlıklar gösterse de kemankeşlerin* edebî eserlerde kahraman olarak pek fazla yer almaması ilginçtir.

Kılıç talimlerinden başka ellerin ve parmakların kuvvetlenmesi için mermere ya da çamura yumruk, tokat atma gibi yöntemler kullanılırdı. Tüfeğin orduda kullanılmaya başlamasıyla da testiye kurşun atma gibi nişancılık eğitimleri verilirdi. Yalnız zamanla bu gibi yöntemler yetersiz kalmış, zaten çoğunluğu savaşa katılmayan/savaştan kaçan bu askerlerin yeni savaş düzenlerine uygun yeni eğitimleri kabul etmemesiyle de mağlubiyetler kaçınılmaz olmuştur.

Ordunun önemli bir kuvvetini oluşturan Yeniçeri Ocağı anlatılırken değinilmesi gereken en önemli meselelerden biri de bu askerlerin savaş alanına intikal etmesidir. Zira yaya asker ocağı olan Yeniçeri Ocağı mensupları savaş nerede olursa olsun yürüyerek gider gelirdi. Bu da Kuzey Afrika'dan Avrupa içlerine, İran'dan Kırım'a yaya gidilip gelinmesi demektir. Öyle ki Osmanlı Devleti'nin en parlak dönemlerinde devletin baş mimarı olan Mimar Sinan'a bile aşağıdaki dizeleri söyletmiştir:

Olup Yeniçeri çekdim cefâyı

Piyâde eyledim nice gazâyı[25]

Yayan gidip kılıçla savaşan ve yine yayan dönen bu askerlerin yürüdüğü mesafeleri anlamak, günümüz şartlarında düşününce kolay gibi görünse de çıkılan seferlerin üç, beş, altı ay, bir yıl sürdüğü göz önünde bulundurulursa daha iyi anlaşılacaktır.

---

*Gemilerde de görev yapan ve ok kullanan yeniçerilere kemankeş denilirdi.
Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 2*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.

[24] Reşad Ekrem Koçu, *age,* s. 108.

[25] Bkz. Reşad Ekrem Koçu, *age,* s. 8.

Kışlada ve savaş yollarında, savaş esnasında yeniçeriler için önemli bir unsur daha vardır ki o da mehter ve mehterhanedir. Saray'da, Yeniçeri Ağası'nın oturduğu Ağa Kapısı'nda mehterhaneler olduğu gibi Yeniçeri Ocağı'nda her ortanın kendi mehterhanesi bulunurdu. Mehter ve mehterhaneye bu derece önem verilmesi elbette boşuna değildir. Savaşlara mehter takımının da katılma sebepleri düşünüldüğünde anlaşılacaktır. Özellikle büyük davulların ifa ettiği vazife önemlidir. Savaşan yeniçerileri coştururken devasa davullardan çıkan sesler düşman askerinin yüreğine korku salardı. Bu konuda Koçu'nun Fındıklı Mehmed Ağa'dan aktardıkları durumun tasviri açısından önemlidir:

> "Onyedinci asrın büyük muharrirlerinden Fındıklı Mehmed Ağa, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Viyana muhasarasını tasvir ederken: '… yatsıdan sonra ve seher vakti her asker kolunda çalınan tabıl ve zurna ve nefîr (borazan) ve nekkaare ve zil sedâsı top ve tüfenk zelzelesi ile birleşince yer ve gök inlerdi' diyor."[26]

Ayrıca Koçu'nun aktardığına göre yollarda da mehter çalınırdı: "Cenk yollarında veya kışla nöbetlerinde kûslar (büyük davul) çalarken gayet yüksek sesle 'Yekdir Allah, yek!..' diye nekarât tutturmak Yeniçerilerin an'anelerindendi."[27]

1.8.Yeniçerilerin Görevleri

Aslî işi savaşmak olan yeniçerilerin bu görevin dışında ehemmiyetli başka görevleri de vardır. Bu görevler kısaca şöyle sıralanabilir:

1.8.1. Karakullukçular

Şehrin asayişini sağlama görevini üstlenen kuruluştur. Günümüzün polis karakolları gibi işlediğini söylemek yanlış olmaz. Usta aşçının başkarakullukçu olduğu bu kuruluşta, İstanbul'un her köşesine dağılmış olan karakol binalarında halkın güvenliği sağlanmaya çalışılır. En küçük asayiş olaylarına hızlı bir şekilde müdahale etmek amaçlanmış ve ilk dönemlerde başarılı olunmuştur.

Yeniçeri Ocağı'ndaki bozulmaya paralel, karakullukçulara sirayet eden fenalıklar, onların da kanunsuz hareket etmelerine, asayişi sağlamak yerine asayişi bizzat bozmalarına neden olmuştur. Bu karakollar, bulundukları bölgenin ticarethanelerini de kontrol etme yetkisini elinde bulundurduğundan bu bir anlamda – son dönemlerde- esnafa zulmetme yetkisi demekti. Çünkü balta asma geleneğini işleten zorba karakterli karakullukçular istedikleri rüşvet verilmedikçe esnafın iş yapmasına

[26] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 94.
[27] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 94.

mani olurdu. Özellikle ticaret merkezi olan limanların bulunduğu bölgelere bakan karakullukçular kısa zamanda büyük servet sahibi olurlardı.

Yeniçerilerin seferli olduğu zamanlarda, acemioğlanlar karakullukçu olarak görev yaparlardı. Bu da acemioğlanlarının eğitimine katkı anlamına gelirdi.

1.8.2. Tulumbacılar Ocağı

Lale Devri'nde kurulan Tulumbacılar Ocağı'nda görevlendirilenler ilk olarak Acemioğlanlar Ocağı'ndan alınırdı. Fizikî olarak eğitimli olan acemioğlanların bu iş için görevlendirilmiş olması ilk başlarda mantıklı bir hareket olarak görülür ve işlerlik kazandırılır. Ancak Yeniçeri Ocağı'ndaki bozulmanın artması ve ocağa ayak takımının girmesiyle doğal olarak bozulma her mecrada kendini hissettirir. Görevi yangınları söndürmek olan tulumbacılar, ocak yoldaşlarıyla beraber bizzat yangın çıkarır olmuşlardır. Bilhassa isyanlarda bu işe meylederler. Halkın, Yeniçeri Ocağı'na karşı Saray'ın yanında yer almasına karşı da halka kin güderek yangınlara müdahale etmez, büyük İstanbul yangınlarında binlerce ev ve iş yerinin kül olmasına seyirci kalırlar.

Devşirme Kanununun kaldırılmasından sonraysa Yeniçeri Ocağı'nın kapısı herkese açılmış ve çoğunluğu askerlik mesleğiyle iştigal etmeyen/etmeyecek olanlar ocağa dâhil olmuştur. Bu gibiler içinse Tulumbacılar Ocağı oldukça cazip bir iş koludur. Bu konu hakkında Koçu şu bilgileri aktarır:

> "Fakat unutulmamalıdır ki, Yeniçeri Ağalığına bağlı ilk tulumbacı ocağı Acemioğlanlar arasından seçilmiş efrad ile kurulmuş olmakla beraber, bu tulumbacı ocağının kuruluşundan az sonra, Onsekizinci asrın ikinci yarısında 'Devşirme Kanunu' kaldırılmışdır. Acemioğlanlar Ocağı da muhafaza edilmişdir ve kapusu müslüman olmak şartı ile herkes için ardına kadar açılmışdır. Bundan ötürüdür ki, Onsekizinci asrın ikinci yarısında gerek Acemioğlanı, gerekse onlardan tulumbacılığa yazılanlar halkın ayak takımına mensup gençlerdir."[28]

Koçu'nun da aktardığı gibi halkın ayak takımına mensup olanların tulumbacılığa heves etmesi, edebî eserlerde tulumbacıların ve mesleğin bizatihi kendisinin ekseriyetle olumsuz bakış açısıyla işlenmesine de neden olur. Zira tarihî gerçeklik olarak, işi yangın söndürmek olan bu ocağa mensup olanların, isyan zamanında kendi yoldaşlarının çıkardıkları yangınları söndürmekten imtina ettikleri görülür. Böyle olumsuz bir durumun edebiyat-gerçek hayat bağlamında düşününce romanlarda işlenmemesi düşünülemezdi.

[28] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 39.

Koçu Tulumbacılar Ocağı'nın bu durumu hakkında kayda değer bilgiler aktarırken şunları söyler:

"Üçüncü Selim, Dördüncü Mustafa ve İkinci Mahmud devirlerinde yaşamış ve Yeniçeri Ocağının bir haşarat yatağı haline geldiği o devirlere ait büyük bir vakaayinâme yazıp bırakmış olan Câbî Said Efendi İstanbul'un zabıta vak'alarına da pek geniş bir yer ayırmışdır; bu arada Yeniçeri tulumbacılarının ayyaşlıklarından, odalarına uygunsuz kadın ve oğlan kapatdıklarından, yollardan ırz ehli kadınlarla tüysüz gençleri cebren odalarına, kolluklarına kaldırma teşebbüslerinden sık sık bahseder ve Yeniçeri tulumbacıları hakkında daima 'kulaklı bıçak ile gezen tulumbacı erâzili', 'Yalın ayak, baldırları çıplak tulumbacıları iti', 'Hamam külhanında yatar, sokakda itleşip çamura batar tulumbacı gopuğu' gibi ağır tâbirler kullanır.

Şâir Enderunlu Vâsıf da 'tulumbacı Acemioğlanı' ile şöyle alay ediyor:

Dal kelle, tâsı elinde tulumbacı iken

İki kelle kirlihânın kaşkaval olmuş sana!..."[29]

1.8.3. Kale ve Sınır Boylarındaki Yeniçeriler

İstanbul'daki Rumeli ve Anadolu Hisarı başta olmak üzere diğer kalelerde ve ülke sınırları içerisindeki tüm kalelerde muhafız olarak yeniçeriler dururdu. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla bu kaleler de boşalmış, kaleleri terk edip kaçan yeniçeriler yakalandıkları yerde idam edilmişlerdir. Sınırlar dâhilindeki kalelerde yeniçerilerin beklemesine dair Koçu şu bilgiyi aktarır:

"İç ülke, ve bilhassa, bir düşman istilâsı ihtimalinden tamamen uzak bulunan Anadolu kalelerinin Yeniçerilerle muhafazasının tek sebebi, vâlilerin isyan ihtimaline karşı bir tedbirdi, bu kalelerdeki Yeniçeriler âsi valiye karşı derhal kale kapularını kaparlar, ve pâdişahı temsilen ona karşı cephe alırlardı."[30]

Bu kalelerdeki yeniçeriler İstanbul'dan atanır ve o bölgenin valisinden emir almaz, vali tarafından farklı bir göreve atanamaz ya da azledilemezlerdi.

1.8.4. Donanmayla Sefere Çıkma

Asıl görevi kara ordusunda ve bizzat padişahın yakınında savaşa katılmak olan yeniçerilerin, aynı zamanda gemilerle de sefere çıkarak savaşma işini burada da üstlendikleri görülür. Gemilerde sefere çıkan yeniçerilerin, kemankeş olarak görev yaptıkları ve senede bir defa yay parası aldıkları görülür.[31] Yeniçerilerin donanmayla

[29] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 43-44.
[30] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 117.
[31] İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s. 238.

olan bu ilişkisi, onların denizcilikle ilgili nesneleri nişan olarak seçmelerini de beraberinde getirmiştir: Yeniçeri ocağının bahriye ile olan alâkası sebebiyle, çadırlarına işledikleri nişanlarında, denizcilikle ilgili kadırga resmi, kalyon demiri ve çapa gibi remz ve işaretlere de yer verilmekte idi.[32]

1.8.5. Diğer Görevler

Yeniçerilerin bu gibi görevlerinden başka, acemioğlanların görevlerinden bahsederken değindiğimiz gibi belediye hizmeti verirlerdi. Fırınlar, sokakların temizliği, hamamlar gibi birçok farklı alanda faaliyet gösterirlerdi. Bu işler acemioğlanlarının eğitim sürecine denk geldiğinden ayrıca önem arz ederdi.

1.9.Evlenme, Din ve Milliyet

Yeniçerilerin evlenmeleri yasaktı. Ancak herhangi bir sebepten dolayı ocakla ilişkisi kesilenlerin –emekli olma, farklı bir göreve atanma, özel izin gibi- evlenmelerine müsaade edilirdi. Herhangi bir sebeple evlenenlerin çocukları da genellikle yeniçeri olurdu. Bu konu A. Mithat Efendi, Reha Çamuroğlu, gibi yazarların romanlarına konu olmuştur. Son dönem yeniçerileriyse her kuraldan, her kanundan azade olmaları gibi evlenme hususunda da son derece iradî kararlar verip evlenirlerdi. Ancak böyle bir dönemde dahi yeniçeri eşleri, erkek çocuklarının tıpkı "kahraman" babaları gibi yeniçeri olmasını arzulardı ve bu konu da edebî eserlere konu olmuştur. Evli yeniçeri çocuklarına verilen isim ve geçimlerinin devlet tarafından sağlanması, yaşı geldiğinde de ocağa katılması hakkında Uzunçarşılı şu bilgileri aktarır:

> "Yeniçerilerin evlenmelerine müsaade edildikten sonra bunların çocuklarının da devletçe düşünülmesi icap ediyordu; babalarından yetim kalan Yeniçeri çocuklarına Kuloğlu ismi verilmişti.
>
> Yeniçerinin bıraktığı çocuğun, anın oğlu olduğunun isbatı lâzımdı; bunun için Yeniçeri ihtiyarları bu hususta şehadet ettikten sonra o çocuk büyüyünceye kadar para ve tayın alır ve sonra da Acemi ocağına kaydedilerek yetiştirilirdi; bunların henüz askerlik çağına gelmeden evvel maaşlarını almak üzere babalarının orta veya bölüklerine kaydedilmeleri lâzımdı; Yeniçeri ulûfe defterlerinin en sonunda Nânhuregân diye kayıtlı efrat bunlardır; bu çocuklara Fodlaharan da denilirdi. Bu yetim ve maaşlı kuloğullarının mikdarı on altıncı asrın ilk yarısında yedi yüz neferdi; on yedinci asrın başlarında ise 1655 olmuştu."[33]

Yeniçeri Ocağı'nın kurulmasından itibaren 17. yüzyıla gelene kadar tüm yeniçeriler Hıristiyan çocukları olup her milliyetten olabilirdi. Savaş esirlerinden, sınır

[32] İdris Bostan, *age*, s. 238.
[33] İ. Hakkı Uzunçarşılı, *age*, s. 307-308.

boylarındaki akıncıların esir aldıkları çocuklardan, daha sonraları Osmanlı Devleti'nin toprağı içerisinde kalan Hıristiyanların çocuklarının devşirilmesiyle tesis edilen Yeniçeri Ocağı'ndaki bu düzen, intizam sonradan bozulmuştur. Özellikle son döneme gelindiğinde Türk ve Müslüman çocuklarından müteşekkil Yeniçeri Ocağı'na kanun dışı ilk alımın Padişah III. Murat'ın oğlunun sünnet düğününden dolayı yapılmıştır:

> "Sultan Murad, düğünde kendisini ve dâvetliler ile halkı aşırı derecede eğlendirmiş canbaz, hokkabaz, perendebaz ve pehlivan makulesi türlü hüner ve mârifet sahiplerine masallarda olduğu gibi: 'Dileyin benden ne dilerseniz!..' diye sordurmuş, onlar da: 'Bizler Yeniçeri yazılmak isteriz!..' demişler. Pâdişah da asılları ve geçmişleri meçhul, fakat cümlesinin o âna kadar başı boş yaşamış serseriler olduğu cümlenin malûmu bu adamların Yeniçeri yazılmasını emretmiş."[34]

Bu yaşananlar neticesinde Yeniçeri Ağası Ferhad Ağa, padişahın bu isteğini kanunlara aykırı olduğu gerekçesiyle yerine getirmeyip azlini istemiş, yeni gelen Yusuf Ağa'ysa, o döneme kadar olmayan bir unvanla, "Ağa Çırağı" unvanıyla bu kişileri Yeniçeri Ocağı'na kaydetmiştir. Bu yaşananlara bakıldığında dönem itibariyle devlet adamlarının kanunlara riayet ederek Yeniçeri Ocağı'na kanun dışı alım yapmak istemedikleri anlaşılır. Yani Devşirme Kanunu'nun yürürlükte olduğu ve uygulandığı görülür. Bu tarihten itibarense alımlar daha umursamaz biçimde yapılır.

1.10. Cinsellik

Genel itibariyle evlenmeleri yasak olan yeniçeriler, cinsel ihtiyaçlarını farklı yollardan karşılamayı hiçbir dönemde ihmal etmemişlerdir. İlk dönemlerde savaşa giden ordunun arkasından gelen esnaflar arasında fahişeler de bulunurdu. Savaş esirleri cinsel birliktelik için kullanılırdı. Bozulmanın başladığı ilk dönemlerdeyse ev, hamam basıp kadınları kaçıran, sokak ortasından kadınları sırtlayarak götüren, fakirleri, fahişeleri cinsel ihtiyaçları için bekâr odalarına kapatıp aylarca, bazen yıllarca kendi istekleri doğrultusunda kullanan yeniçerilerin sayılarının arttığı görülür. Bu gibi fenalıklarla kadınların zorla kapatılıp cinsel arzular uğruna hayatlarının karartılması yanında farklı cinsel tercihlere son dönem yeniçerilerinin rağbet ettiği de görülür.

Yeniçeri Ocağı içinde son yüzyıl içinde gittikçe yaygınlaşan bu durum eşcinsel yeniçerilerle olan münasebetlerdir. Özellikle yeniçerilerin yardımcıları olup "civelek" adını alan genç yeniçeri neferleri, deneyimli, yetişkin yeniçerilerin cinsel tatminlerinde başrolde bulunurlar. Bu durumun psikolojik ve sosyolojik boyutlarına bakıldığında ortaya şöyle bir tablo çıkar: Dönem itibariyle her konuda olduğu gibi cinsellik

[34] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 155.

konusunda da sonsuz bir özgürlüğe sahip olan yeniçeriler, istedikleri kadına sahip olma hakkını kendilerinde görürler. Bu anlayışın sonucu olarak da her türlü kötü işe tevessül edip her istedikleri kadına sahip olurlar. Yani toplum ve toplumun değerleri onlar için bağlayıcı bir unsur değildir. Bu durumun asker arasında yayılması psikolojik bir durumdur. Çünkü bu dönem yeniçerileri her türlü yasağa karşı gelme, her çeşit zevki tatma düşüncesiyle akıllarına gelen her düşünceyi pratiğe dökme arzusuyla hareket ederler. İlk dönemlerde evlenmek yasak olduğundan ve başıbozuk bir şekilde hareket edilemeyeceğinden kadınlara sahip olamayan yeniçeriler tarafından belki meyledilen bu durum, son dönem yeniçerileri arasında açıkça yaşanan, gizlenme ihtiyacı duyulmayan ve oldukça yaygınlaşan bir davranış halini almıştır. Öyle ki yeri gelmiş civelekler peçe takılarak gezdirilmiştir:

> "Yeniçeri kanununda evlenmek yasak olduğu için, kışlalara, bekâr odalarına, hanlara, şuraya buraya fâhişe avret kapamak da, kadına tesettürü kabul etmiş İslâm cemiyetinde kolay olamayacağından, civelekler, müstakbel yoldaşlık yakınlığı ile Yeniçeri koğuşlarında, odalarında yatıp kalkdılar. Civeleklerin hemen hepsi ayak takımından güzel güzel çocuklar idi; hâmileri olan yoldaşları tarafından yüzlerine püskül peçeler takılarak dolaşdırıldılar."[35]

Bu eşcinsel ilişkiler son dönemde müstakil bir romana da konu olmuştur.[36]

1.11. Yeniçeri Ocağı'nın Sembolleri

Yeniçeriliğin sembolü haline gelmiş olan nesneler, durumlar oldukça fazladır. Ama en önemlileri bayrak/nişan, yeniçeri kahvehaneleri, kazan ve Bektaşiliktir.

1.11.1. Yeniçeri Nişanları

Yeniçeri nişanları, her ortaya has olmak üzere herhangi bir nesne, hayvan ya da işaretten oluşan simgelerdi. Ocak yoldaşlığında son derece önem arz eden nişanlar, her ortanın belirgin bir şekilde ayırıcı özelliğe sahip olmasını sağlamıştır. Bu nişanlar sadece bayrak üzerlerinde olmayıp yeniçerilerin vücutlarında görünen bir yere dövmeyle işlenmesinden yeniçeri kahvehanelerinde özel tablolara işlenmesine kadar birçok yerde kullanılırdı. Bunlar içinde önemli olansa yeniçerilerin vücuduna işlenmesidir. Çünkü ellere, kollara işlenebilen bu nişanlar aynı orta mensuplarının birbirlerini tanımasında büyük kolaylık sağlamıştır. Özellikle son dönem yeniçerileri arasında önem arz eder. Sayıları binlerle ifade edilen bir ortada herkesin birbirini

[35] Reşad Ekrem Koçu, *age,* s. 64.
[36] Bkz. Mehmet Anıl, *Edeb Ya Hû*, Can Yayınları, İstanbul 2012.

tanıması mümkün olmayacağından ve yoldaşlık her ortada büyük önem taşıdığından asker arasında nişanlar da ayrıca önem kazanır.

Ayrıca son dönem yeniçerileri, özellikle de taslakçılar arasında yaygınlaşan ve önemi artan nişanlar, yeniçeri olmanın işareti sayılırdı. Taslakçılar ve ocağa karşı askerlik cihetiyle aidiyet hissetmeyenler arasında nişanlar büyük bir gurur kaynağı olarak vücutta taşınırdı. Bu kişiler ne acemioğlanlığı dönemi yaşamış ne Devşirme Kanunu başta olmak üzere Yeniçeri Ocağı'nın kanunlarına göre belli bir sistem içerisinde bulundukları konuma gelmiştir. Ayak takımından ya da esnaf çocuklarından, zengin ailelerin çocuklarından bir hevesle Yeniçeri Ocağı'na yazılmış ve ocakla ilgisi olmayan türlü kötülükler peşinde koşmaktan savaşmaya da, askerlik yapmaya da vakit bulamamış kimseler olsalar da yeniçeri nişanlarını vücutlarının görünen bir yerinde gururla taşımaktan geri kalmamışlardır.

Yeniçeriler, yeniçeri geçinenler bu nişanları gururla ve genelde pazılarında taşısalar da 1826 yılına gelinip Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması maksadıyla Padişah II. Mahmut'un harekete geçtiği dönemde en çok sıkıntıyı bu nişanlardan dolayı yaşamışlardır. Zira vücuda dövmeyle işlenen bu nişanlar, bir kimsenin Yeniçeri Ocağı'yla mutlak bir bağı bulunduğu anlamına gelirdi. Yeniçeri olmayıp da yeniçeri olmaya özen gösterenler, heves edenler de potansiyel suçlu kabul edilmiş ve nişan taşıyan herkes topla, tüfekle, kılıçla öldürülmüştür. Kılık değiştirip saklanmaya çalışanlarsa çakşırın diz kapakların üstünde olmasından dolayı vücuttaki ten farklılığına sebep olmasından ve özellikle kollara işlenen nişanlar sayesinde bulunarak öldürülmüştür.

1.11.2. Yeniçeri Kahvehaneleri

Bir yeniçerinin hayatında büyük öneme sahip yerlerden olan yeniçeri kahvehaneleri bir kıraathane ya da modern dünyanın mahalle kahvehaneleri gibi düşünülemez. Özellikle son dönem yeniçerilerinin içerisinde zorbalıkla büyük güç sahibi olmuş, isyanlarda başrolde bulunan ve yeniçeriler arasında etkili ve yetkili kimselerin sahibi olduğu bu kahvehanelerde her türlü meselenin konuşulduğu, görüşülüp karara bağlandığı, bir Bektaşi babasının postunu serdiği ve birçok yoldaşın yatıp kalktığı, tüm bunların da kurallar çerçevesinde, en ince ayrıntısına kadar düşünülmüş bir sistemle gerçekleştirildiği düşünülürse söylenenler daha iyi anlaşılabilir. Bu kahvehanelere bir yeniçerinin hayatını geçirdiği mikro yaşam alanları olarak

bakılabilir. Normal şartlarda kışlada yatıp kalkması gereken bu asker grubu, ocak disiplininin bozulmasından sonra artık bu kurala da uymayı bırakmış ve birçok yeniçeri bu kahvehanelerde yatıp kalkar olmuştur.

Yeniçeri kahvehanelerinde çalışan çıraklardan Bektaşi babasının postu sermesine, ticaretle iştigal etmeden isyanlara karar vermeye kadar her mevzu üzerinde titizlikle durulurdu. Mesela çıraklar çıplak ayaklı olurdu. Aynı zamanda her kahvehanenin bir Bektaşi babası olurdu. Bu baba o kahvehaneye devam edenler tarafından büyük saygı görürdü. Bu kahvehanelerde önemli olan bir anlayış daha vardı ki o da nişan asmadır. Her kahvehanenin sahibi, mensubu olduğu ortanın nişanını tablo şeklinde hazırlatarak ve adına "Nişan Alayı" denilen bir alayla, tören düzenleyerek getirip asardı. Bu alaylar hakkında Koçu şu bilgileri aktarır:

> "Yeniçeri kahvehanelerinin kapuları üstünde, sahibi olan zorbanın mensub olduğu Yeniçeri ortasının nişanı, alâmeti fârikası bulunurdu; zamanımızın dükkân tabelâları gibi, levha hâlinde fevkalâde dikkat ve gayetle süslü olarak resmetdirilen bu nişan ağır bir çerçeve ortasında camlanır, ve kahvehanenin açıldığı gün pek tantanalı bir alay ile getirilip kahvehanenin kapusu üstüne konulurdu, buna da 'Kahvehane Nişan Alayı' denilirdi.
>
> Alay Süleymaniye'de Ağakapusundan başlardı. Zorbanın mensub olduğu ortanın, çorbacısından acemi neferine kadar bütün yoldaşları alaya iştirâk ederdi. Efradın bir kısmı bayramlık, merasim esvapları ve üsküfleriyle, bir kısmı da zamanın modası Cezayir Kesimi esvaplarla yalın ayak, baldırı çıplak gelirdi. Kahvehane kapusuna konulacak olan levhayı ortanın başkarakollukçusu alır ve yol boyunca başının üstünde tutarak taşır, kahvehanenin civelek berber çırakları ve kahve uşakları da en önde, başkarakollukçunun iki yanı sıra yürürlerdi. En öne de atlı alay çavuşları, nişanın geçeceği yollardaki halkı sopa ve kırbaçla dağıtarak:
>
> -Savulun bre savulun, nişan geliyor!. diye bağırırlardı."[37]

Bu kahvehaneler için Koçu, "karargâh, kışla" gibi ifadeler kullanır. Çünkü kahvehanelerin arsa temininden binanın yapımına, içinin döşenmesinden bardakların, cezvelerin alınmasına kadar sahibinin cebinden hiç para çıkmaz, haraç şeklinde toplanırdı. Sonrasındaysa bir ticarethane gibi işler, esnaftan kanunsuz bir şekilde para toplanır, kahvehane sahibinin yönlendirmesiyle evler yağmalanırdı. Bu yönleriyle yeniçeri kahvehaneleri, Yeniçeri Ocağı'yla olmasa da yeniçerilerle özdeşleşmiş önemli sembollerdendir.

[37] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 298-299.

1.11.3. Yeniçeri Ocağı ve Bektaşilik

Yeniçeri Ocağı'yla Bektaşiliğin münasebetinin başlangıcı, henüz ocağın kurulmadığı devirlere denk gelse de Bektaşilik bütün yeniçerilerin günlük hayatlarında, devlet yönetme anlayışında, savaşlarda ve dinle olan bağlarında büyük öneme sahiptir. Henüz Yeniçeri Ocağı kurulmadan ölen Hacı Bektaş Veli ve Yeniçeri Ocağı ilişkisi hakkında Koçu şöyle der:

> "Yeniçerilerin 'Pîrimiz' dedikleri Hacı Bektâşı Velî onüçüncü asrın ikinci yarısında ölmüş, Osmanlı Devletinin kurucusu Osman Gazi'yi bile görmemişdi. Hazretin ilk Yeniçerilerin başına beyaz keçeden börk giydirmesi ve onlara 'Kazanı Şerif' den kendi eliyle çorba dağıtması birer efsanedir. Hakikat olan, aşk ve sadâkat yolunda merdliği pek iyi bilen Bektâşi babalarının, ilk devirde pençik oğlanları ve sonra da devşirme oğlanlar, Yeniçeri fidesi gayrimüslim çocuklara İslâm dinini en pratik yoldan telkin etmiş olmalarıdır."[38]

Hâl böyleyken Yeniçeri Ocağı ve Bektaşilik arasındaki ilişki yüzyıllarca devam etmiştir. Yeniçeriler "Hacı Bektaş Köçeği" olmakla övünmüş, Devlet-i Âli'yi kendilerinin kurduğunu, yücelttiğini iddia etmişlerdir. Bu ilişki yeniçerilerin hayatlarının tümüne sirayet etmiştir. Yeniçeri Ocağı'na katılan bir kişi, ayrı bir törenle Bektaşi de olmuş, Bektaşi babaları hem Eski hem Yeni Odalarda ikamet etmiş, yeniçeri kahvehanelerinde oturan Bektaşi babaları saygı görmüş, isyanlarda Bektaşiliğin de çıkarları gözetilmiş, devlet adamlarından, Saray kadınlarından alınan rüşvetlerden Bektaşi babalarına da pay verilmiştir. Zaten isyan toplantılarına bu babalar da iştirak ederdi. Yeniçerilik ve Bektaşilik arasındaki ilişkiye o kadar önem verilmiştir ki ilim isteklisi bir yeniçerinin kütük defterinden ismi silinip de medreseye gönderildiğinde ilk iş Bektaşilikle de ilgisinin kesilmesi olurdu.[39]

Yeniçeri Ocağı ve Bektaşilik arasındaki bu sıkı bağ Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına kadar devam eder. II. Mahmut tarafından Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla beraber Bektaşi tekkeleri de kapatılır:

> "Yeniçerilerin Bektâşilik ile bağlılığı Ocağın kaldırıldığı tarihe kadar devam etdi. Bu bağ öylesine sıkı idi ki, İkinci Sultan Mahmud ocağı kaldıran kanlı şehir muharebesinin ertesi günü Türkiye'deki bütün Bektâşi tekkelerini de kapatdı, İstanbul'daki babalardan canlardan son ihtilâle iştirâk edenler idam olundu, bir kısmı da sürgüne gönderildi; …"[40]

---

[38] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 90.
[39] Bkz. Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 91.
[40] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 90.

Bu bağlamda düşününce Bektaşilik de Yeniçeri Ocağı'nın önemli sembollerinden olup birçok edebî esere konu olmuştur. Yeniçerilerin kahraman olarak yer aldığı romanlarda Bektaşilik de bir şekilde romana dâhil olur ve bu ilişki roman boyunca devam eder. Derdi olan kışlada ya da kahvehanede Bektaşi babasına derdini anlatır, çıkarılacak isyanlarda pasif bir yol gösterici rolünü yine Bektaşi babaları üstlenir.

1.11.4. Evlilik

Yeniçerilerin evlenme konusunda uymaları gereken kurallara bakıldığında evlilik müessesesinin de yeniçerileri anlatan önemli sembollerden olduğunu söylemek yanlış olmaz.

1.11.5. Mehter

Sadece yeniçeri Ocağı'na özgü bir durum olmasa da (Saray'ın da, savaşan diğer asker ocaklarının ve yardımcı kuvvetlerin de mehter takımları olurdu) yeniçeriler üzerindeki etkisi bağlamında önemlidir. Her sabah kışlalarda, seferlerde, savaş anında daima mehter sesini duyan ve farklı duygular içerisine girerek hareket eden yeniçeriler için mehter de son derece önemlidir. Düşman kuvvetlere ve asker olmayanlara ürkütücü, hatta korkutucu gelen bu sesin yeniçerilerde yiğitlik, kahramanlık, zafer gibi çağrışımlar uyandırarak zaferler kazanılmasında etkili olan mehterin önemi daha iyi anlaşılır.

1.11.6. Ocaklının An'ane Hâlini Almış Fenalıkları

Elbette ilk devirlerde de kanunsuz işlere bulaşanlar vardır ancak bu başlık altında daha çok son dönemin yeniçerilerinden bahsetmek yerinde olacaktır. Kadınlar hamamını ve evleri basarak kadınlar kaçırılır, sokaklarda salıncaklar kurulup insanlardan zorla para toplanır, Ramazan aylarında düzenledikleri eğlencelerle halktan yine zorla para alırlar, isyan dönemlerinde evleri, konakları basarak evin hanımı dâhil bütün kadınları kaçırma, en ufak bir huzursuzlukta dönemin padişahından ayak divanı isteme ve padişah karşısında pervasızca, edepten uzak bir şekilde hareket etme gibi birçok kötü işle anılan yeniçerilerin alışkanlık halini almış bazı kötü davranışlarının üzerinde ayrıca durmak gerekir.

Balta Asma

Balta, son Yeniçerilerin argosunda 'bir mal veya bir şahıs üstünde sahip çıkma hakkını beyan eden belge, nişan demekti. Zorba hangi Yeniçeri ortasına mensup ise

herhangi bir yere takacağı, asacağı veya herhangi bir kimseye vereceği baltanın üzerinde o ortanın alâmeti fârikası bulunurdu.[41] Reşad Ekrem Koçu'nun bu şekilde tarif ettiği bu mevzuda dikkat çeken nokta, baltanın bir insana da asılabiliyor olmasıdır. Bir ev, bir konak yapılırken haraç almak için balta asılır, gemiyle gelen mallardan haraç almak için balta asılırken bir kadına veya güzel, genç bir çocuğa balta asılıyor olması işin ne dereceye vardığını gösterir. Bir yeniçeri balta astıktan sonra kendisinden habersiz kimse o baltayı kaldırmaya cesaret edemeyeceğinden ve kaldırılması için büyük miktarlarda rüşvet istendiğinden halkı, esnafı son derece zor durumda bırakan davranış tarzıdır.

Tahmis Zorbalığı

O dönemlerde kahve, değirmende çekilmez, Eminönü'deki mîri dibeklerde yeniçeriler nezaretinde yine yeniçeriler tarafından dövülürdü. Ancak evinde kavurup saf kahveyi dövdürmeye gelenler sonrasında yarı yarıya nohut ve fındık kabuğu karıştırılmış kahve alırlardı. Döven de, dövülmesini denetleyen de yeniçeri olduğundan kimse ses çıkaramazdı.[42]

Semer Devirme

Semer devirme, daha çok genç ve güzel yeniçerilerin, mensup olduğu ortayı değiştirmesi işidir. Yine son yüzyıl yeniçerileri arasında oldukça yaygın olan bir alışkanlıktır. "Kaçan yoldaşlarından intikam almak nasıl bir namus meselesi bilinirse, kandırıp kaçırdıkları genci himaye etmek de öylece bir namus meselesi kabul edilmişti ve iki Yeniçeri ortası artık kanlı bıçaklı yekdiğerinin düşmanı kesilir, birbirlerine nerede rastlarlar ise amansızca vuruşurlardı."[43] diyen Koçu, durumu kısaca özetler. İki orta arasında yaşanan vuruşmalar sokaklarda kanlı bir şehir muharebesine dönüşürdü.

Yeniçerilerin Ticaretle Uğraşması

Kurulduğu günden itibaren geçimi devlet tarafından sağlanan Yeniçeri Ocağı'na mensup kimseler, zamanla kanun dışılığa meyletmiş ve bunun sonucu olarak da maaşları dışında gelir sağlayacak işlere yönelmiştir. Başka bir işle meşgul olmak dahi yasakken yeniçeriler giriştikleri işlerde de tamamen kanunsuz bir şekilde hareket etmişlerdir. Mesela bir esnaf devlete vergi öder, belirlenen fiyatlardan yüksek fiyata

---

[41] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 291.

***** Gedik: "Ticaret ve sanat yapabilmek salâhiyeti" suretinde tarif olunan gedik vaktiyle esnafa mahsus bir şeyken bilâha emlâke sirayet ettirilmiş, memlekette asırlarca sanayi ve ticaretin terakkisine, refah ve servet-i umumiyenin artmasına hail olmuştur (bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *age*, 2, s. 654.).

[42] Bkz. Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 293.

[43] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 294.

ürününü satamazken esnaf yeniçeriler ürünlerinin fiyatını kendileri belirler olmuştur. Zaten sattıkları ürünler de balta asmakla, çalmakla, yağmalamakla elde edilmiş ürünler olduğundan yaşananlar toplum için son derece rahatsız edicidir. Aynı zamanda bu yeniçeriler kendilerinden başkasına iş yaptırmaz olduklarından halkın huzursuzluğu her geçen gün artmıştır.

Bir esnaf belli bir bölgede bir işyeri açmak istediğinde kanunlara göre o bölgeye tahsis edilen gedik* dışına çıkamazdı. Ancak bu durum yeniçeriler için geçerli olmayıp, Saray'dan istedikleri gediği çıkartma gücüne sahip olduklarından vatandaşın işini oldukça zorlaştırmışlardır. Normal şartlarda bir yeniçerinin oğluna dahi "kuloğlu" unvanıyla maaş bağlayan devlet anlayışı karşısında yeniçerilerin bu muameleyle karşılık vermesi devlet sistemi içinde rahatsızlık verici bir durum olsa da güçlü olan taraf yeniçerilerdir ve bu meselenin çözümü de Vak'a-i Hayriye'ye kadar olmamıştır.

1.12. Yeniçeri İsyanları

Tarihî kaynaklarda, edebî eserlerde ve günlük hayatta insanların zihninde yeniçerileri en çok hatırlatan anekdotlar yeniçeri isyanları hakkında olanlarıdır. Bazen acımazsızca, bazen vahşice olan olaylar, ilginç durumlar, tarafların çokluğu ve dönen entrikalardan dolayı isyanların insanların zihninde yer tutması anlaşılabilecek bir durumdur. Henüz Yeniçeri Ocağı'nda bozulmanın başlamadığı dönemlerde çocuk yaşta padişah olan Fatih Sultan Mehmet'e karşı, İran seferinin uzamasından dolayı Yavuz Sultan Selim'e karşı homurdanmalarda bulunsalar da son yüzyılda yaşananlar yanında bu homurdanmaların esamisi dahi okunmaz. Semer devirme olaylarında dahi şehirde savaş halinin gözlendiği bir dönemde devrin padişahına karşı başlatılan topyekûn isyanlarda olabilecekleri tahmin etmek zor değildir.

İsyanların nedenleri çok çeşitlidir. Ancak devletten maaş alan bir asker ocağının isyanının hiçbir zaman haklı olamayacağı gibi bu isyanlarda harekete geçirici sebeplerin de önemli olduğu unutulmamalıdır. Yeniçerilerin isyana kalkışmalarında en büyük etken daima saray kadınları veya devlet adamlarının hırsları, emelleri uğruna yeniçerileri kullanmak istemesidir. Sadrazam olmak isteyen bir paşa yeniçerileri isyana teşvik ederken padişaha çocuk vererek "Haseki" unvanını almış iki kadının güç savaşına da alet oldukları ya da Valide Sultan'la bir vezir arasında yaşanan sürtüşmeden, çekişmeden dolayı isyanların başlatılabildiği görülür. Sebepleri çok çeşitli olsa da genel olarak yeniçeri isyanlarının nedenleri şöyle sıralanabilir:

Ekonomik Nedenler:

a. Maaşların düzenli alınamaması/zamanında alınamaması.
b. Ayarı düşük akçeyle maaş ödenmesinden dolayı yeniçerilerin alım güçlerinin düşmesi.
c. Yeniçeri Ocağı'na kayıtlı asker sayısı sürekli arttığından geçim sıkıntıları yaşanması.
d. Çok fazla yeniçeri olmasından kaynaklı birbirlerini ekonomik yönden zayıflatmaları. (Yağmalanacak bir evi çok sayıda kimsenin yağmalaması gibi.)

Siyasî Nedenler:

a. Saray kadınları ve devlet adamlarının çevirdiği entrikalar.
b. Padişah olmak isteyen şehzadelerin yeniçerileri yanına çekmeye gayret etmesi.
c. Kötü yönetimden ya da herhangi bir devlet adamından şikâyetçi olunması.
d. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına karşı çıkılması.

Askerî Nedenler:

a. Farklı asker ocakları (genelde sipahiler ve bazen tersane ocakları) arasında çeşitli sebeplerden sürtüşmeler.
b. Savaşlarda alınan yenilgiler arttıkça yeni eğitim yöntemlerinin geliştirilmesine karşı çıkılması.

Toplumsal Nedenler:

a. Halkın yeniçerilerden şikâyetçi olması.
b. Toplumda yaşanan huzursuzluk anlarında hoşgörüsüzlük.

Kişisel Çıkarlar:

a. Bir devlet adamının ya da saray kadınının ya da bir şehzadenin çıkarları uğruna hareket etmesi.
b. Büyük emeller peşinde koşan bir yeniçerinin Yeniçeri Ocağı'na herhangi bir sebep bularak nifak sokması ve askeri isyana teşvik etmesi.

c. İktidar hırsı.

1.12.1. Yeniçerilerin İlk İsyan Teşebbüsleri

Disiplinli dönemlerinde yeniçeriler ilk olarak Padişah II. Murat'ın tahtı oğlu II. Mehmet'e bırakıp Manisa'ya çekilmesiyle seslerini yükseltir. Bazı devlet adamlarının da yönlendirmesiyle yeni padişahın çocuk yaşta olduğunu, ordunun başında yine II. Murat'ı görmek istediklerini dile getirerek II. Mehmet'e karşı isyana girişirler. Bunun üzerine II. Murat tekrar tahta geçer.

Yeniçerilerin yine disiplinli döneminde ikinci başıbozuk hareket etmeleri bu defa II. Mehmet'in ölümüne denk gelir. Sefere çıkmak üzere yolda olan padişah Gebze civarlarında ölür. Kanun gereği tahta Amasya Valisi Şehzade Bayezid geçecektir. Ancak Sadrazam Karamanî Mehmet Paşa Karaman Valisi Şehzade Cem'i tahta çıkarmak isteyip ona göre tedbirler alır. Ne var ki II. Mehmet'in ölüm haberi ordu içerisinde çabuk yayılır ve başıboş kalan yeniçeriler, sadrazam yasakladığı halde İstanbul'a dönüp serkeşlik etmeye başlarlar.

"Teşvik eseri birinci Yeniçeri ihtilâli bir zaferden sonra bir çocuk hükümdara karşı Edirne'de, yine teşvik eseri bu ikinci Yeniçeri ihtilâli de bir imparatorun ölümünde bir sadrazama karşı İstanbul'da çıkmışdı. Her iki ayaklanmadan sonra da Yeniçerilerden tek ferd suçlu görülmemiş, cezâ görmemişdi."[44] diye durumu özetleyen Koçu'nun tahmin ettikleri gerçekleşmiş ve ilk büyük yeniçeri isyanı II. Bayezid döneminde meydana gelmiştir. Padişah henüz hayattayken ve yerine veliaht olarak görünen Manisa Valisi Şehzade Korkut olsa da Trabzon Valisi Şehzade Selim (Yavuz) askerin ve devlet adamlarının desteğini alarak tahta oturmak ister. Şehzade Selim'in tahtta kendisini görmek isteyen yeniçerilere yaptığı konuşmayı aktaran Reşad Ekrem Koçu:

> "-Biz büyük dâvaların tahakkukunu özleriz, beni pâdişahlığa isterseniz, iyi düşününüz, ben pâdişah olursam sizlere rahat yüzü yokdur, aylarca belki yıllarca sürecek uzun seferlerin cefâları, mihnetleri, türlü türlü meşakkatleri hep sizin içindir!.. dedi.
>
> Çelik çenber gibi gaayetle sert asker disiplini altında yetişmiş ve o disiplin altında yaşamakda olan Yeniçeriler:
>
> -Ya biz seni pâdişahlığa niçin istedik!.. dediler."[45] der.

[44] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 147.
[45] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 149.

Burada aktarılanlara bakıldığında yeniçerilerin, başlarında güçlü bir padişah görmek istedikleri söylenebilir. II. Bayezid için söylenen "iki büyük arasında bir küçük" söyleminin aslında o dönem yeniçerileri tarafından dile getirildiği iddia edilebilir. Yani yeniçeriler, Yavuz Sultan Selim'in tahta geçmesini desteklerken iyi niyetle hareket ederler. Ancak bu dönemden sonra bu serzenişlerin, homurdanmaların daha pes perdeden ve kötü niyetlerle dile getirildiği, bu olaylardan yüz yıl sonra bir padişahın (II. Osman) yeniçeriler tarafından tahttan indirilerek idam edildiği görülecektir. Hemen akabinde de Yavuz Sultan Selim'le İran seferine çıkan, ancak seferin uzun sürmesi nedeniyle tekrar sesini yükselten yeniçeriler karşısında padişah cesur davranmış ve yeni bir isyana meydan vermemiştir. Bu durum, sefer boyunca dört defa gerçekleşir.

Koçu, bu ilk ve zararsız küçük isyanların ardından daha büyük isyanlar gelebileceğine dair şu özetlemeyi yapar:

"Yeniçeriler ilk ayaklanmaları olan Edirne'de Buçuktepe vak'asında Sadrâzam Çandarlı Halil Paşa'nın teşviki ile bir çocuk pâdişahın yerine cengâver babasının Osmanlı tahtına dönmesini istemişdi.

İkinci Yeniçeri ihtilâli İstanbul'da İshak Paşa'nın teşviki ile Karamânî Mehmed Paşa'ya karşı, bir sadrazama karşı çıkmışdı.

Üçüncü Yeniçeri kıyâmında Ocağın kendi sesi yükselmiş, İkinci Sultan Bayazıd Yeniçeri kılıçlarının tehdidi altında tahtını Yavuz Sultan Selim'e bırakmışdı.

Yavuz'un İran seferinde de sefer meşakkatlerine dayanamayan devlet ricâlinin ve bazı kumandanların teşviki ile dört defa ayaklanmışlardı.

Yemişçi Hasan Paşa vak'asında ise Yeniçerileri ayaklanmaya teşvik eden bizzat pâdişah oldu, ve Yeniçeri kılıçları padişaha karşı ayaklanmış olan kapıkulu sipâhilerine karşı çekildi."[46]

Yemişçi Hasan Paşa vakasında devlet adamlarının entrikalarına aldanan iki asker ocağı –sipahiler ve yeniçeriler- karşı karşıya geldikten sonra Yeniçeri Ocağı'nın tarihinde belki de en fazla konuşulan ve neticede Genç Osman'ın idamıyla son bulan isyan gerçekleşir. Bu isyanda Padişah II. Osman'ın askere karşı katı tutumu etkili olmuş ve sonrasında Hacc'a gitmek istemesi üzerine asker sesini yükseltmeye başlar. Padişahın yeni bir ordu hazırladığı ve yeniçerileri ortadan kaldırılacağı iddia edilerek isyan başlatılır. İsyanda yeniçerilerle ortak hareket eden sipahilerle beraber tüm asker ocakları padişahı yalnız bırakır, Şehzade Mustafa'nın tahta çıkarılmasına mecbur kalan

[46] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 157.

padişah, önce Ağakapısı'na Yeniçeri Ağası'nın sarayına, oradan da Yeni Odalar olarak anılan Aksaray'daki kışlaya götürülür. Devlet adamlarının ve Şehzade Mustafa'nın annesinin entrikaları sonuç verir ve tahttan indirilmiş olan padişah Yedikule Zindanlarına götürülerek idam edilir. Ancak bu konuda kendi aralarında da anlaşmazlıklar olduğundan, isyanın akabinde, II. Osman'ın idamında parmağı olanlar idam edilir. Bir anlamda kan, yine kanla temizlenmeye çalışılır. İstanbul başta olmak üzere, devlet yönetiminin tüm kademelerinde yeniçeriler söz sahibi olur, sadrazamın belirlenmesinde dahi yeniçeri ve sipahilerin isteği dikkate alınır. Bu durumun yarattığı kargaşa için Koçu şunu aktarır: "Vak'ai Hâilei Osmaniyeden sonra geçen bir yıl içinde, Yeniçeri ve sipâhi, askerin isteği ile beşinci defadır ki, sadrâzam değişiyordu."[47]

Kemankeş Ali Paşa'nın sadrazamlığı döneminde I. Mustafa bir yıllık padişahlıktan sonra tahttan indirilip yerine IV. Murat padişahlığa getirilir. Yeni padişah döneminde de başta sadrazamlar olmak üzere yine hırslı devlet adamlarının çıkarları uğruna yeniçeriler arasında fitne yayıp galeyana getirilerek isyanlar çıkarılır. Asıl büyük isyansa 1632'de çıkar. Yeniçeriler ve sipahilerin ortak hareket ettiği bu isyanda İstanbul'da Cuma namazı kılınmamış, günlerce çarşı pazar açılmamış, askerin "defterli" olarak padişahtan kendilerine verilmesini istedikleri Sadrazam Hafız Ahmet Paşa, Yeniçeri Ağası Hasan Ağa ve musahip***** Musa Çelebi'yi öldürür. Padişah bir müddet sonra yeniçeri ve sipahileri denetimi altına alsa da bu durum iki yıl sürer ve seferli olan yeniçeriler Halep'te tekrar kazan kaldırır. Ancak padişahın cezaların tatbik edilmesindeki katı tutumu ve acımasız tavırları sayesinde yeniçeriler tamamıyla denetim altına alınır. Fakat bir noktada devlet iradesinin gerekeni yapmaması, yeniçerilerin disiplin altında daimî kalmasını, bu sayede isyanların son bulmasını engeller. Bu durum hakkında Koçu şöyle der:

> "Kanlı pâdişahın amansız kılıcı Yeniçerileri sıkı disiplin altına almışdı ama Yeniçeri Ocağının bozulmuş nizâmı devam ediyordu. Ocakda en büyük suiistimâl de ana kütük defterlerinde yapılıyordu. Ocakda ölüm vak'aları ile yerler boşaldıkça boş yerler acemioğlanları ile doldurulacak yerde şehirliden gençler ve hattâ çocuklar rüşvetle Yeniçeri yazılarak ulûfeye bağlanıyordu."[48]

Hâl böyle olunca 1648'de Padişah I. İbrahim, öz annesi Kösem Mahpeyker Sultan'ın da olaylara dâhil olduğu kanlı bir ihtilâlle tahttan indirilir. Padişah, asker

---

*****Musahip: Padişahların, daha ziyade eğlendirmek için, hizmetlerinde bulundurdukları adamlar hakkında kullanılır bir tâbirdir. Musahib; Arapça sohbet edici, eden demektir (bkz. Mehmet Zeki Pakalın, age 2, s. 583).

[47] Reşad Ekrem Koçu, *age,* s. 190.

[48] Reşad Ekrem Koçu, *age,* s. 219.

arasında elebaşı gibi hareket edip onları isyana teşvik edenleri öldürtmek ister. Ancak padişaha ihanet edenler tarafından plân duyulunca isyan eden yeniçeriler padişahı tahttan indirmekle kalmaz, boğarak öldürürler. Bu olaylardan sonra ocaklı, padişahın öldürülmesi konusunda Genç Osman'ın öldürülmesinde olduğu gibi birbirine düşünce rütbeli ağalar yeniçeriler tarafından saf dışı bırakılır. Saf dışı kalan bu ağalar karşı hamle olarak sipahileri yeniçerilere karşı kışkırtmak için fitne çıkarırlar. Neticede tarihte At Meydanı Cengi[49] olarak anılan olaylar patlak verir. Yeniçeriler binlerce sipahiyi kılıçtan geçirir. Sonrasındaysa üç yıla yakın bir zaman yeniçeri ağalarının saltanat devri başlar. Artık iktidar sahibi tamamen kendileridir ve her türlü suça bulaşırlar. Esnafı haraca bağlar, rüşvetle makam satar, en ufak bir tartışmada cinayet işlerler. 1651'e gelindiğinde yeniçeriler başıbozuk düzenden uzaklaşarak Saray'ın istediği şekilde askerlik mesleğinin icrasında karar kılmışlar ve 1687'ye kadar isyan çıkarmamışlardır. Bu araya denk gelen Köprülüler döneminden sonra Viyana bozgunu baş gösterince asker yeniden ayaklanmış ve İstanbul'a dönmüştür. IV. Mehmet tahttan indirilerek II. Süleyman padişah tayin edilir. Aylarca şehirde âdeta terör estiren yeniçeri ve sipahiler 1688'de disiplin altına alınır. Ancak bu disiplin altına girme, yeniçerilerin kendi arzularıyla olmamış, halkın, Saray'ın yanında olduğunu göstermesiyle zaruri bir kabullenmeyle olmuştur. Koçu'nun aktardığı bir yangında yeniçerilerin bu kabullenişi içselleştirmediği, halka ve Saray'a karşı hâlâ kin güttüğünü apaçık gösterir:

> "Bir ibret levhası olduğu için naklediyoruz; 8 Mart 1688 Pazar gecesi (bir rivayete göre Pazartesi gecesi) İstanbul'da Balıkpazarı kapısı dışında bir meyhaneden yangın çıkdı, sur içine atladı ve şehrin büyük bir kısmını kül etdi. O tarihte yangın tulumbacılığı teşkilâtı henüz kurulmamışdı. Fakat yangınları söndürmeye koşmak da Yeniçeri kolluklarının vazifesindendi. Yeniçeriler bu yangına seyirci kaldılar, hattâ; 'Bre yoldaşlar ne durur temâşâ edersiniz!..' diyenlere: 'Sancağı şerif çıkarıp kulu kırmak hoş mu idi!.. Ko yansın şehirli keferesi!..' dediler.
>
> Bu yangında 1500 ev ve 5000 dükkân Yeniçeri ihaneti yüzünden yandı denilir. Yeniçeri Ocağı artık kanlı ihtilâllerin kundağı hâline girmişdi. İlk fırsatda fitne ateşi parlayıverecekdi."[50]

Çok geçmeden Padişah II. Mustafa döneminde yeniçeriler "Ulûfemizi isteriz!" diye seslerini yükseltip isyan edince 1703'te padişah tahttan indirilir ve yerine III. Ahmet padişah olur.

[49] Bkz. Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 232.
[50] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 263.

Patrona Halil İsyanı (1730)

Bir ihtilalle padişah olan III. Ahmet'in yine bir ihtilalle tahttan indirilmesine neden olan bu isyan, Patrona Halil lâkaplı bir hamam tellağının öncülüğünde başlar. Reşad Ekrem Koçu'nun iyi bir devlet adamı olarak tasvir ettiği[51] Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın şahsında Saray uygulamalarına karşı başlayan bu isyanda devlet adamlarının ilk başta olanları önemsememesi ve Lale Devri icraatlarından dolayı sadrazama karşı husumetle bakan halkın da asileri desteklemesi üzerine isyanın büyümesi engellenememiştir. Başlangıçta işin içinde olmayan yeniçeriler, isyanın büyümesi ve başarılı olacakmış gibi gözükmesi üzerine isyana katılırlar. Tersane ocaklarının da desteklemesiyle iyice büyüyen isyancı grupların önünde hiçbir güç duramaz olur. Bütün zindanların kapıları açılarak suçlular serbest bırakılır. Şehirde büyük bir yağma başlar. Hatta camiler ve mescitler kapatılarak ezan ve namaz yasaklanır:

> "Halkı dehşet havası içinde sindirmek lâzımdı, bütün mahallelere ulaklar çıkarıldı, camiler ve mescidler kapatıldı, ezan ve namaz yasak edildi. Türk ve müslüman İstanbul'un tarihinde tek gün, 29 Eylül 1730 Cuma, ezan okunmamış ve binlerce cami ve mescidinde namaz kılınmamışdır."[52]

Padişahtan, otuz yedi kişinin öldürülmek üzere kendilerine verilmesini isterler. Ayrıca günlerce süren yağma ve her türlü fenalığın yapıldığı bu süreçte tüm asker ocaklarına yüz binden fazla yeni asker yazılarak ulûfeye bağlanır. Bu yapılan ciddi bir iştir, zira zaten savaşlarda sürekli yenilgilerin alındığı, devlet ekonomisinin kötü olduğu böyle bir dönemde bu kadar insanın daha devletten maaş alacak olması ekonomik ve sosyal açıdan tamiri mümkün olmayan sorunlara sebebiyet verecektir. Bir ay kadar süren bu karmaşanın ardından bastırılan isyandan sonra III. Selim'e karşı yapılan ihtilâle yani 1808'e kadar yeniçeri isyanı olmaz: "Bu üççeyrek asır içinde tahtdan pâdişah indirmeyen ve pâdişahdan vezir kellesi istemeyen Yeniçeriler, asrın yeni yeni silâhlarını kullanmasını bilir, bu silâhları kullanmak ve yeni harb usullerini öğrenmek için tâlim ve terbiye kabul eder asker de olmadılar. Tâlimleri destiye ve yumurtaya kurşun atmak ve ıslak keçeye pala çalmaktan ibaret oldu."[53] diyen Koçu, yeniçerilerin bu üççeyrek asırlık durumlarını özetler.

[51] Bkz. Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 269-270.
[52] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 278.
[53] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 285.

Nizam-ı Cedit ve Kabakçı Mustafa İsyanı (1807)

Yeniçerilerden memnun olmayan III. Selim, çareyi yeni bir ordu kurmak ve kademeli bir şekilde bu ordunun asker sayısını artırmakta bulur. Bu amaçla kurulan ordunun efradının ilk olarak yeniçeriler arasından seçilmesi düşünülür. Böylece hem yeniçeriler yeni savaş talimleriyle eğitilecek hem de disiplin altına alınmış olacaktı. Hepsi için bu amaçlanan gerçekleşmezse bile Nizam-ı Cedit'i kabul etmiş olanlar sayesinde yeniçeriler arasına ayrılık girmiş olacak ve zamanla hepsi yeni düzeni kabul edecek, düşüncesiyle hareket edilir. Bu amaçla ilk olarak 12.000 kişilik yeni ordunun kurulması amacıyla yeniçeriler arasından eğitime katılmak isteyenler seçilip Levent Çiftliği'nde eğitime başlanır. Ancak ocaklının bu eğitimlere devam etme isteği kısa sürer; yeniçerilerin "gâvur işi" dedikleri bu eğitime daha fazla devam etmek istemeyince yeni ordunun asker sayısının çoğaltılmasına karar verilir. Yeniçerilerin Nizam-ı Cedit'e karşı çıkmaları ve 1807 Kabakçı Mustafa İsyanına kadar on yıldan fazla zaman geçtiği hâlde devlet idaresini elinde bulunduranlar bu duruma karşı tedbir almayı tam manasıyla başaramamışlardır. Nizam-ı Cedit ordusunun asker sayısı sürekli artmış, Anadolu'da Kadı Abdurrahman Paşa gibi başarılı bir valinin elinde dahi on binlerce eğitimli asker hazır bekliyor olsa da bu durum her devlet adamı nezdinde gerçekleşmemiş, münferit kimselerin başarılarıyla sınırlı kalmıştır.

Bu dönemde yeniçeriler arasında söylenegelen "Moskof olurum, Nizam askeri olmam" ifadesi, tüm açıklığıyla devlet adamlarının önünde dursa da göz göre göre gelen ihtilâl önlenememiştir. İstanbul Boğazı'nın Karadeniz ağzındaki iki yakasını korumakla görevli Laz yamakların toplanıp, kılıç üstünden atlayıp yemin ederek Boğaz boyunca İstanbul'a yürüdüğü sırada gerekenler yapılamayınca isyan büyümüştür. Birçok edebî esere de konu olan kılıç üstünden atlayarak yemin etme töreni şöyle yapılır:

> "… Ve o Salı günü Büyükdere Çayırında bir meydan yemini verildi. Ortaya bir kılıç kondu, âsî yamaklar birer birer bu kılıcın üstünden atladılar. Sonra hepsi koyunlarındaki en'amları çıkarıp el basdılar:
>
> -Gerek ehli islam, gerek hıristiyan kim olursa olsun hiç kimsenin malına, canına, ırzına dokunmayacağız!.. İçimizden dokunan olursa öldüreceğiz!. Fetvâ almadıkça kendiliğimizden bir şey istemeyeceğiz! Buradan Et Meydanına gidip kazanları çıkarıp istediklerimiz yerine getirilmedikçe ölüm var, dağılmak yok!.. dediler."[54]

[54] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 308.

Her ne kadar bu yemin edilmiş olsa da isyan zamanı yaşananlar verdikleri yemine zıttır. Defterli olarak birçok isim padişahtan istenmiş, yağma yapılmış, ticaret durmuştur. Burada üstünde durulması gereken önemli bir mevzu da dönem itibariyle esnafın çoğunun zaten yeniçerilerden oluşuyor olmasıdır. Görünürde kalan askerlik mesleği dışında her işle meşgul olan bu asker ocağının mensupları, şehirdeki ticarî hayatı da ellerinde tuttuklarından sosyal hayatı olumsuz etkileme gücüne sahipti. İsyan neticesinde yine bir padişah değişikliği yaşanır: Önce padişah yapılan IV. Mustafa tahttan indirilerek II. Mahmut tahta oturtulur. İsyan döneminde yaşanan Alemdar Mustafa Paşa Vakası hakkında ayrıca durmak gerekir:

Alemdar Mustafa Paşa Vakası

Kendisine ait düzenli ordusuyla İstanbul'a gelen ve isyanı kısa sürede bastıran başarılı devlet adamı Eski Rusçuk Ayanı, yeni Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa, yaptığı işlerle yeniçerilerin ve halkın sevmediği bir devlet adamı haline gelmişti. Aynı zamanda çıkarları zedelenen diğer devlet adamlarının da yeniçerileri kullanmasıyla kısa süre sonra yeni bir isyan patlak verir. Ne var ki Alemdar Mustafa Paşa, kendisinden önce yaşanan elim hadiselerin sebep ve sonuçlarını tetkik etmede başarısız olmuş, zalimane tutumlarla yeniçerileri cezalandırmakla kalmamış, lüks yaşam tarzı ve zalimane davranışlarla halkın da kendisini istemediği biri konumuna düşmekten kurtulamamıştır. Kendilerini uyarmaya çalışanların söylediklerine kulaklarını tıkamışlar, "üç beş başıbozuk esnaf yeniçeri" grubunun bir şey yapamayacağına olan inançlarını körü körüne korumuşlardır.

Beklenen olmuş ve yeniçeriler Alemdar Mustafa Paşa'ya karşı ayaklanmıştır. Sabahın erken saatlerinde başlayan isyan gün boyu devam eder. Saray'sa bu konuda atılabilecek hiçbir adımı atmaz. Koçu, bu durumu Alemdar Mustafa Paşa'nın diktatörce tutumlarından Saray'ın da rahatsız olduğu şeklinde yorumlar.[55] Sarayının yeniçeriler tarafından kuşatılması üzerine, harem halkının dışarı çıkarılması için izin isteyen Alemdar Mustafa Paşa, kendisi mahzene sığınarak mücadeleye devam eder. Yeniçerilerin mahzenin kubbesini delmeye başlamasıyla kurtulamayacağını anlayan Paşa, mahzendeki cephaneyi ateşleyip yüzlerce yeniçeriyle beraber can verir.

[55] Bkz. Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 320.

1.12.2. Yeniçeri İsyanlarının Sonuçları

Osmanlı Devleti'nin büyük toprak kayıpları yaşadığı 17-19. yüzyıllarda içeride de uğraşmak zorunda kaldığı yeniçeri isyanları, devleti daha da zayıf düşürür. Çünkü aslî işi savaşmak olan asker, kendi devletiyle savaşır ve bu durum hem savaşacak asker kaybı hem de kendisiyle mücadele edecek askerin dışarıya karşı savaşamaması anlamına gelirdi. Kayıp çok boyutluydu. Durumun ciddiyetinin farkında olan bazı devlet adamları ve padişahlar, Nizam-ı Cedit gibi, Sekban-ı Cedit gibi çareler aramışlar, ancak yine yeniçerilerin mukavemeti nedeniyle başarılı olamamışlardır. Yeniçerilerin bu mukavemeti sadece kendiliğinden olmamış, ikbal hırsı olan devlet adamlarının ve iktidarı elinde tutmak isteyen saray kadınlarının entrikalarının başarıya ulaşması da bu isyanların başlayıp yayılmasında önemli rol üstlenmişlerdir. İşin içine devlet yönetiminde söz sahibi olmak gibi önemli bir ayrıcalık da girince isyanların sürekli yaşanmasını yeniçeriler açısından daha cazip hale getirmiştir. Reşad Ekrem Koçu'nun, "İhtilâl, onları çıkaranların ve idâre edenlerin olduğu kadar, hükûmet mes'uliyeti yüklendikten sonra, gaflet ve dalâlete düşenlerin de eseridir." dediği bu isyanların yaşanmasında dönemin padişahı başta olmak üzere devlet erkânının sorumluluğu büyüktür. Çünkü yeniçerilerin karıştığı isyanlar, yeni bir devlet kurma fikrini içinde barındırmayan, bazen çok küçük sebeplerden dahi patlak verip büyüyen isyanlardır. Devlet adamlarının ya da Saray kadınlarının dâhil olduğu, yeni bir düzen kurma fikrinin pompalandığı nispeten daha ciddi isyanlardaysa fitne ateşini tutuşturanların çoğunlukla sahneden çekildiği görülür. Bu sahneden çekilme onların ölümle sonuçlanacak bir cezadan kurtulmalarını çoğunlukla sağlamasa da böyle bir girişim, bu yönde bir anlayış hep var olmuştur. Eric J. Hobsbawm, müstakil bir eser olarak dünya üzerindeki eşkıyaları, insanları eşkıyalığa yönelten her türlü sebepleri ve eşkıyaların yarattığı etkileri, ortaya çıkardığı sonuçları incelediği *Eşkıyalar* isimli eserinde, insanları eşkıyalığa yönelten saikleri sıralarken, onları destekleyenlerin belli bir noktadan sonra -tıpkı yeniçerileri isyana teşvik edenler gibi- ortadan kaybolduğunu söyler: "Bununla birlikte, eşkıyalık ve onun eşi olan bin yıl sürecek saadet inanışının yüceltilmesi bir seferberlik şeklinde doruk noktasına çıktığı zaman, başkaldırmayı bir devlet kurma ya da toplumu dönüştürme hareketine dönüştürmeyi öngören güçler genellikle pek ortada görünmezler."[56]

[56] Eric J. Hobsbawm, *Eşkıyalar*, Çev. Osman Akınbay, Agora Kitaplığı, İstanbul 2011, s. 145.

Yeniçeri isyanlarının sonuçları sadece askerî veya sadece siyasî olmaz. Sosyolojik açıdan da büyük zararlara sebep olur. Yangın söndürme görevi olan yeniçeriler aksine yangınlar çıkarır, asayişi sağlaması gereken karakullukçu yeniçeriler bizzat asayişin bozulmasına neden olurlar. Kadıların hükümleri değil, yeniçerilerin hükümleri geçerli hale gelir, bu da adalet sisteminin çökmesine, halkın güveninin devlet otoritesine karşı azalmasına yol açar. Ne var ki halk, yeniçeriler tarafından aşırı baskı altında kaldıkça Saray'ın yanında yer almış, çözüme katkı sağlamıştır. Bu mevzuda en önemli örnek Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması sırasında halkın sokak aralarında Saray ve kendi gelecekleri için yeniçerilerle savaşmasıdır.

İsyanların zarar verdiği bir diğer alan dindir. Bektaşi olan/Bektaşilik davası güden yeniçerilerle halk arasında; Müslüman halkla Gayrimüslimler arasında zaman zaman sorunlar yaşanmıştır. Bazı isyanlarda Cuma ezanları okunmamış, hatta bütün cami ve mescitler kapatılarak gün içerisinde namaz kılmak dahi yasaklanmıştır. Bu yasağı koyanlar da yine Müslüman olan yeniçerilerdir ve yasak Müslüman Türk devleti olan Osmanlı Devletinde konulmuştur. Tüm bu olanlar da birçok edebî eserde yerini alır. Edebiyat sosyolojisi açısından bakılınca mühim bir kaynaktır.

1.12.3. Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılması (Vak'a-i Hayriye)

En şiddetli isyanların yaşandığı bir dönemde ve kanlı bir ihtilâl sonucu padişah olan II. Mahmut, Yeniçeri Ocağı'nın ıslah edilemeyeceğine olan inancıyla ocağı tamamıyla ortadan kaldırmak ister. Ancak bu, kendisinden önce denendiği, hatta bu minvalde bir söylentinin çıkmasıyla atası II. Osman'ın öldürüldüğü gerçeği de göz önündeyken yapılması gerekenler oldukça ayrıntılı tasarlanarak ve son derece hassas bu mevzuda çok dikkatli hareket edilerek yapılabilecek bir iştir. 1808'de padişah olduğu günden itibaren Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması hususunda plânlar yapan, çevresinde kendisine yakın olan ve güvendiği kimselerle bu konuyu yeri geldikçe konuşan, halkın Yeniçeri Ocağı hakkında düşüncelerini öğrenmeye çalışan, Yeniçeri Ocağı'ndan kimseleri yanına çekmeye çalışan II. Mahmut, uzun yıllar sabırla ve gayretle çalışmasının neticesi olarak başarıya ulaşmıştır. Ancak iş bu raddeye gelene kadar bütün zorluklara göğüs germiş, kış yaklaştığı hâlde yeniçerilerden uzak kalabilmek için Beşiktaş'taki sarayından Topkapı Sarayı'na taşınmak istememiş, ancak yeniçerilerin ve onları fitne ateşiyle kaynatan bazı devlet adamlarının isteği üzerine taşınmak zorunda kalmıştır. Yani padişah olduğu hâlde nerede oturabileceğine dahi karar veren yeniçerilere karşı yıllarca sabretmiştir.

Padişahın düşüncesinden ve yaptığı hazırlıklardan haberi olan yeniçeriler karşı hareket olarak isyan başlatmak istese de padişah, halkın da kendi yanında olmasının verdiği kuvvetle Sancak-ı Şerif'i saray kapısına çıkarttırarak yıllarca düşündüğü mücadelesini fikrî yapıdan fiiliyata döker. Kendisiyle beraber olan askerler ve halkla, sokak aralarında tam bir şehir muharebesi başlar. Saray'ın elinde olan toplar sokaklarda kullanılır; yeniçerilere topyekûn savaş ilan edilmiş gibidir. Kaybedeceğini anlayan yeniçeriler kışlalarına sığınsa da gün içinde kışlalar da yerle bir edilerek sorun olan Yeniçeri Ocağı kökten kazınmak istenmiştir. Şehrin kapıları kapatılsa da kaçmayı başarabilen yeniçeriler Belgrad Ormanlarına sığınır. Padişah ise adeta bir sürek avı başlatarak ormana kaçan yeniçerileri bir bir öldürtür. Aylar süren mücadelenin bu şekilde başarıya ulaşamayacağını düşünen padişahın Belgrad Ormanlarını yakarak saklanan yeniçerileri canlı canlı yakması, yangından kaçanları öldürtmesi hakkında Koçu, Julia Pardo'dan şunları aktarır:

> "1823 yazına kadar Belgrad Ormanları kestane, gürgen, meşe, ceviz, ıhlamur, çınar ve her cins kerestelik ağaçlarla son derece zengindi. Maalesef bu sıralarda Yeniçeri katliâmında kellesini kurtarıp şehirdeki diğer ayakdaşları ile birlikde kaçanlar Belgrad ve Mudanya ormanlarına sığındılar, cür'etkârları Anadolu'da ilerliyerek Bursa dağlarına yayıldılar. Uzak görüşden mahrum olanları da Karadeniz sahillerindeki sık ormanlara saklandılar. Bir müddet meyva ve ot yiyerek geçindiler. Fakat bir af çıkmayınca, istikbalden ümit kesilince sekizer onar kişilik çeteler halinde yolculara saldırarak mallarını aldılar, kanlarını akıtdılar. Nihayet bütün yollar salimen geçilemez oldu. Hükûmet onları tedib etmek için müteaddid teşebbüslere girişdi, fakat eşkıyanın sayısı yüzlere çıkınca üzerlerine gönderilen kuvvetlere meydan okudular. Bir müsademede yakalanan Yeniçeri, ayakdaşlarına göz dağı olmak için muhakeme edilmeden boğuldu, cesedi yol kenarında bir ağaca asıldı, dağılmalarına müteessir olmadı. Bu hallere çok kızan ve uğraşmadan bezen pâdişah Yeniçerilerin sığındıkları bütün ormanların yakılmasını emretdi.
>
> (…)
>
> Asırlardan beri heybetle duran, etrafındaki tepelere meydan okuyan, esrarengiz derinliklerine güneş ışığını sokmayan, balta girmemiş köşelerinde binlerce mahlûk saklayan muazzam orman derhal ateş çenberi ile kuşatıldı. Karadenizden esen rüzgar ateşi o kadar büyüttü ki, Boğazın methalindeki kayaları döven deniz penbe bir renge bürünürken, ve Bahçeköy Su kemeri beyazlığını kaybedip kızıl bakırı andırırken iri ağaç gövdeleri dehşetli gürültülerle yere devrildiler.[57]

***** Dânişment: Medrese tahsili görmüş olanlar hakkında kullanılan tabirlerden biri idi. … Farsça bir terkip olan dânişmendin mânası ilim sahibi sayılan adam demektir (bkz. Mehmet Zeki Pakalın, age 2, s. 393).

[57] Reşad Ekrem Koçu, *age,* s. 329,330,331.

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla beraber ülke genelinde Bektaşilik de yasaklanmış, bazı Bektaşi babaları idam edilirken bazıları sürgüne gönderilmiştir.

1.12.4. Yeniçeri Ocağı'ndan Yetişen Büyük Simalar

Aslî mesleği askerlik olan bu ocağın mensupları aynı zamanda mimarlık, devlet adamlığı, âşıklık/ozanlık, ilim/bilim gibi alanlarda birçok büyük simanın yetişmesine de katkıda bulunmuştur. Çünkü Osmanlı devlet geleneğinde belli alanlar hariç yükselebilmek için kısıtlayıcı kurallar konulmamıştır. Küçük yaşta devşirilen ve yeniçeri olarak hayatına devam eden kimseler arasında doğal olarak farklı alanlara ilgi duyacak, farklı alanlarda yetenek sahibi kimseler olacaktır. Bir yeniçeri saz çalıp şiirler okurken diğeri ilim isteklisi olup kendini o alanda geliştirecektir. Veya en bilinen örneğiyle Mimar Sinan gibi başmimarlar yetişecektir.

Yeniçeri ocağında ilim istekli neferler bu alana yönlendirilir, kendilerini geliştirmeleri desteklenirdi. Aradığı desteği bulan bir yeniçeri bu defa da ilim yolunun mertebelerini aşmak için yeni bir mecraya kaymış olurdu. İlim isteklisi bir yeniçerinin Yeniçeri Ocağı'ndan kaydının silinmesiyse yine ayrıntılı bir şekilde hesap edilmişti:

> "Büyük başarı göstermiş ilim isteklisi Yeniçerinin ocaktan ayrılması şöyle bir usule bağlı idi: Son müderrisi, hocası okutduğu istidatlı Yeniçeri hakkında Divânı Hümâyuna bir mektup yazarak Ocaktan kaydının silinmesini rica eder, Divan padişahtan iznini aldıktan sonra genç Yeniçerinin ocaktaki kaydı silinir, kışladan saygı ile uğurlanır, asker kisvesini çıkaran eski Yeniçeri de bir medreseye girerek dânişmend* olurdu. Sırtından Yeniçeri esvabını çıkaran Yeniçerinin ekseriya Bektâşilik ile de alâkası kesilirdi."[58]

Burada dikkati çeken iki nokta vardır. Birincisi, ilim yoluna giren yeniçerinin kışladan saygıyla uğurlanmasıdır. Bu, yeniçerilerin ilme olan saygısının göstergesidir. İkincisiyse yeniçerilikle ilişkisi kesilen birinin Bektaşilikle de alakasının kesilmesidir. Bu da yeniçerilerin Bektaşiliğe verdiği önemi göstermekle beraber onu tekelinde bulundurmasının da göstergesidir.

Seferlerde ordunun ilerleyebilmesi için yaptığı yollar ve köprülerle dikkati çeken Mimar Sinan, başmimarlığa kadar yükselir. Kayseri'den devşirilmiş, birçok sefere katılmıştır. Yaptığı işler zamanla dikkat çekmiş ve Yeniçeri Ocağı'ndan ayrılmıştır. Mimar Sinan bu yönüyle edebî eserlere konu olmuştur. Yeniçeri Ocağı'ndan daha birçok devlet adamı yetişmiştir. Sadrazamlığa kadar yükselirlerdi.

[58] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 91.

TÜRK ROMANINDA YENİÇERİLER

AHMET MİTHAT EFENDİ

YENİÇERİLER

A. Mithat Efendi'nin, *Letaif-i Rivayat*[59] adlı eserinde yer alan ve 1871'de kaleme aldığı[60] bu eseri, Tanpınar'ın ifadesiyle "Tarihi romanların en mühimi"dir.[61] "Türk okuyucusu onda, tarihten hareketle oluşturulmuş ilk modern anlatı örneğiyle tanışır."[62]

Eser iki bölümden oluşur ve konu iki aşk hikâyesi temelinde bir ailenin yaşadıklarıdır. Her ne kadar ilk bölüm I. Abdulhamid döneminde Osmanlı-Rus Savaşını, Tuna'ya giden orduyu; ikinci bölüm III. Selim döneminde Nizam-ı Cedid'in kuruluşu sürecinde Yeniçeri Ocağı'nın mukavemeti ve birbirlerine düşmesini anlatsa da bu olaylar ikinci plânda kalır ve her iki hikâyede iki hatta üç aşk hikâyesi anlatılır: "Birbirine sarmal şekilde ilerleyen bu yapıdan biri gerçektir, tarihe ve sosyal hadiseye yöneliktir. Diğeriyse hayaldir ve tarihin içindeki insanın bireysel macerasını anlatmayı seçer."[63]

Yeniçeri Ocağı'nda "Çorbacı"lık makamı, bir ortadan, yani altmış yetmiş askerden sorumlu kumandan olmayı ifade eder. Eserin ilk bölümünün ana kahramanı olan Osman Çorbacı, yine çorbacı olan babası Seyfullah Ağa'nın hatırına kendisine vazife verilmiş kişidir. Babası sağlığında oğlunun eğitimine önem vermiş, "hatta bir iki muharebeye dahi birlikte götürmüş"tür.[64] A. Mithat Efendi, eser boyunca özellikle ocaklıların tasvirine önem vermiş ve yeniçeride aranan fizikî özelliklerin tasviriyle beraber ruhî tasvirler de yapmıştır:

> "Bundan kat'-ı nazar o iri ve şahane kara gözler ve çekme burun ve sık ve gümrah ve kara bıyıklar ve başlıca nikat-ı mühimmesi şunlardan ibaret bulunan çehrenin cemiyet-i hâli dahi sırf şecaat ve besalete delâlet edip kendisi ise fazla ve çok söz söylemek ve olur olmaz şey için sırıtıp diş göstermek hususlarında ihtiyar-ı imsak ile meziyet-i mahsusasını yine kendisine mahsus bir hâl-i fevkalâde içinde saklar idiyse de meziyet denilen şey ne kadar saklansa

[59] A. Mithat Efendi, *Letaif-i Rivayat,* hzl. Dr. Fazıl Gökçek, Dr. Sabahattin Çağın, Çağrı Yayınları, İstanbul 2001.
[60] Reşad Ekrem Koçu'nun, 1971'de tefrika edilen, 2002'de kitap olarak basılan ve dört eski meddah hikâyesini topladığı *Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş* isimli eserinde, Ahmet Mithat Efendi'nin *Yeniçeriler*'i de yer alır. Halk hikâyelerinden, sözlü kültür ürünlerinden yararlanan Ahmet Mithat Efendi, bu eski meddah hikâyesi üzerinde küçük farklılaşmalara giderek eserini kaleme alır. Bu farklılaşmalar olayların geçtiği ancak önem arz etmeyen mekânlarda, kahramanların hayatlarındaki önemsiz farklılıklarda olur.
[61] A. Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi,* YKY, İstanbul 2006, s. 422.
[62] Hülya Argunşah, "Tarih, Tarihle İlgili Roman ve Midhat Efendi", Ed. Mustafa Miyasoğlu, *Ahmet Midhat Efendi,* Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2012, s. 204.
[63] Hülya Argunşah, "agm", *s.* 204.
[64] A. Mithat Efendi, *age* s. 165.

gizlenemeyeceği gibi saklamak istenildikçe keyfiyete bir de 'tevazu' munzam olacağından sahibinin değeri bir kat daha artacağı derkârdır."[65]

Yeniçeri ocağının bozulma devresinden önceki dönemlerinde bir yeniçeri neferinin, emekli olmadıkça yahut ocaktan ayrılarak farklı bir göreve getirilmedikçe evlenmesi yasaktır. Ancak kumandanların evlenmelerine ne zaman müsaade edildiği kesin olmasa da sonrasında onlara bu izin verilmiştir.[66] A. Mithat, kahramanı Osman'ı yirmi iki yaşındayken yine bir çorbacı olan müteveffa Hüseyin Çorbacı'nın kızı Ayşe ile evlendirir. Ayşe'nin taliplisi çoktur ancak annesi, "Biz evin erkeği yeniçeri olmasına alışmışız. Erkek eve geldiği zaman tahtalar ve duvarlar titremeli."[67] diyerek hepsini reddeder. Beriki tarafta ise Osman kızları reddeder: Bazısının kardeşi dayak yediği için almak istemez, bazısının babası kâtip olduğu için, bazısının ise babası zengin olduğu için almak istemez. Burada, bir yeniçeri olan Osman'ın düşünceleri ve ileri görüşlülüğü fark edilir. Mesela babası zengin bir kızın, kendisini tahakkümü altına alacağını düşünür. İleri görüşlü olduğu kadar temkinli ve özgürlüğünün kısıtlanmasına tahammülü olmayan bir yeniçeridir.

Ahmet Mithat Efendi, bu anlattıklarıyla kahramanları birbirleri için adeta biçilmiş kaftan hâline getirmiştir. Osman Çorbacı'nın babasını kaybetmesi, Ayşe'nin de annesini kaybetmesiyle aralarında kuvvetli bir aşkın doğacağı önceden anlaşılır. Evlenirler, ancak dört beş yıl boyunca çocukları olmaz. Osman seferli olur ve Sofya'ya, Tuna boyuna gider. Gitmesinden on bir ay kadar sonra aldığı mektuptan bir oğlu olduğunu öğrenir, "Öyleyse yeniçeri olacak."[68] diye içten içe sevinmeye başlar. Bir süre sonra, bu kadar ayrılık olduğu halde çocuğu olmasından şüphelenir, kafasına hücum eden türlü kötü düşünceler nihayetinde çocuğun kendisinden olmadığı vehmine kapılır; önce intihar etmeyi, sonra ise suçlu olduğuna kanaat getirerek Ayşe'yi, öldürmeyi plânlar. Sonradan anlaşılır ki çocuk Osman'dandır ve Osman'ın sefere çıkmasından sekiz ay yirmi beş gün sonra dünyaya gelmiştir.

Bu yaşananlar sırasında yeniçeri gibi dirayetli bir askerin ağladığı görülür. Yazar, eserinde aşkı ön plâna aldığı içindir ki normalde karşılaşılması güç bir durumla karşı karşıya getirir okuyucuyu. Zira yeniçeriden, bozulma dönemlerinden önce, küçük yaşta ailesinden, vatanından ayrılması, dinini, yaşayışını, kültürünü değiştirmesi; çok

[65] A. Mithat Efendi, *age*, s. 165.
[66] Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *age*, s. 306.
[67] A. Mithat Efendi, *age*, s. 166.
[68] A. Mithat Efendi, *age*, s. 168.

güç fizikî şartlarda hayatta kalacak şekilde aldığı eğitim ve belki de hepsinden önemlisi padişaha kul olması itibariyle, düşünmesi, hissetmesi istenmemiş, ona sadece savaşması ve kazanması öğretilmiştir. Ancak burada anlatılan dönemde artık ocak sistemi değişmiştir ve yeniçerilerin hemen hepsi öz be öz Türk evlatlarından oluşmaktadır.[69] Osman Çorbacı ve diğer kahramanlar defalarca ağlar, bu da bu dönem yeniçerilerinin öncekilerden farklı olduklarını gösterir.

Bir diğer sahnede, Osman Çorbacı'nın, karısının öldüğü yalanını söyleyerek kumandanından İstanbul'a gitmek için izin istediği görülür. Yalan söyleyen bir yeniçeri de normalde hayal edilir bir şey değildir. Ancak daha ilginci, kumandanın düşünceleri takip edilerek bulunabilir:

> "(…) hâlbuki Osman Çorbacının kumandandan bu suretle ruhsat talep etmesi fevkalâde bir şey olup bir yeniçeri için bilâ-ruhsat ordugâhı terk edivermek işten bile olmadığı dahi kumandan-ı mumaileyh indinde mevadd-ı malûmeden bulunmuş olmasıyla Osman Çorbacının istediği ruhsata muvafakat etmekte dakika fevt etmemiştir."[70]

Burada olduğu gibi savaş sırasında ordugâhı terk etmenin cezası önceki dönemlerde ölümdür. Ancak bu dönemde böyle bir suçun cezasının ölüm olması bir yana kumandanın çaresiz bir şekilde izin veriyormuş gibi davranması şayan-ı dikkattir. Anlatılanlar dönemin gerçekliğiyle muvafıktır.

Osman, yanına, daha sonra kendisinden hem topçu hem de yeniçeri olarak bahsedilen arkadaşı Hasan Pehlivan'ı da alarak yola çıkar. Osman yolda da ağlar. Defalarca rüyasında karısını görmüş, öldürmek istediği hâlde eli varmamıştır. Bu nedenle bu işi, Hasan Pehlivan'ın yapmasını ister. Önce kabul ettiremezse de kendi namusuna sürülen lekenin ocaklı yoldaşı olanın da namusuna dokunacağı düşüncesini ileri sürerek kabul ettirir.

İstanbul'a geldikten sonra, Osman Çorbacı'yla kurdukları plân dâhilinde Hasan Pehlivan; Ayşe'yi ve çocuğunu alarak Kadıköy'e geçer. Kozyatağı'nda tenha bir yere vardıklarında Hasan Pehlivan artık niyetini iyiden iyiye belli edince Ayşe gerçeği anlatarak çocuğun Osman'ın çocuğu olduğunu, ancak yeniçeri olan Osman nezdinde Yeniçeri ocağının namusuna leke sürülmesini istemediğini söyleyerek Hasan Pehlivan'ın kendisini ve çocuğunu öldürmesini ister. Burada dikkate değer nokta, bir kadının dahi ocağın namusunu kendi nefsine tercih etmesidir.

---

[69] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 300.
[70] A. Mithat Efendi, *age*, s. 169.

Eserin ikinci bölümü III. Selim döneminde geçer. Yazar, tarihî olaylar hakkında bilgi vermez, bireysel konuları işlese de olayların nasıl bir dönemde geçtiğini göstermek için bölüm başında III. Selim döneminde yaşamış Mustafa Necip Efendi'nin kaleme aldığı *Vak'a-i Selimiye* adlı tarihçenin girişinden alıntı yaparak esere başlar. Alıntılanan bu kısımda, o dönemde yeniçerilerin içinde bulunduğu durum hülasa edilir; daha evvelki devirler ile son dönem arasında bir mukayeseye girişilir, seferlerde işe yaramadıklarından, en ufak bir nedenden ötürü isyana kalkışmalarından bahsedilir. Bu alıntıyı yapmaktan maksat, "İşte hikâyemiz yeniçerilerin böyle zamanında vuku bulmuştur"[71] düşüncesini desteklemektir.

Başkahraman Civelek Hüsnü yeniçeridir. Aslında "Civelek", sayıları son yüz yılda fert sayısı yüz binlerle ifade edilen Yeniçeri Ocağı'nda, yeniçeri namzetlerine verilen isimdir. Ayaktakımından yahut esnaflık yapanlar ya da zengin aile çocukları ocağa yazılarak defterde yer açılması beklenir ve bekleme süresince bu kişi "Civelek" adını alır. Yeniçeriler yanlarında daima bu yakışıklı, güzel civeleklerle gezerler. Civelekler, genellikle yeniçeri olmanın türlü cazibelerine kapılmış maceraperestler, kendini kabul ettirme sevdasına düşmüş mahalle kabadayıları, sırtını dayayacak daha iyi yer bulamayacağını düşünen yakışıklı delikanlılar olur. Civelek Hüsnü kayığına gelen kadın müşterilerini Üsküdar'dan Bahçekapısı'na geçirmek için hareket eder. Yaşlıca kadının yanında olan kız, Civelek Hüsnü'nün dikkatini çeker ve ona sarkıntılık etme derecesinde sürekli bir şeyler söyler, Civelek Hüsnü, annesi olduğunu öğrendiği kadından kızını ister, ısrarcıdır, sosyal konumuna uygun hareket eder ve güzellikle kızı almak istediğini belirtir. Korktuğu için reddedemeyen kadın, kızını vermek de istemediği için çekimser davranınca Civelek Hüsnü, hem akşam olmasına rağmen Üsküdar'da ne işleri olduğunu anlamak hem de gözdağı vermek maksadıyla: "Çabuk söyle. Zira kollarım titriyor. Kürek çekemiyorum. Sonra İstanbul'a varamazsınız ha!"[72] diye tehdit eder. O dönemde kayıkçılık yapan yeniçeriler, sade kadın müşterilerini Hayırsız Adalara (Sivriada, Yassıada) götürerek onlara türlü kötülükler yaparlar:[73] Kıyıya çıkana kadar da kadının kanı Hüsnü'ye kaynar, yeniçeri olmasının da etkisiyle kızını vermeye rıza gösterir. Ancak çekimserliğini devam ettirir. Yazar, Civelek Hüsnü'nün geçmişi hakkında önce bilgi vermez. Sadece son dönemin esnaf-yeniçerilerinden bir gençtir. Dikkatleri üzerine çekecek kadar yakışıklıdır:

[71] Ahmet Mithat Efendi, *age*, s. 177.
[72] Ahmet Mithat Efendi, *age*, s. 179.
[73] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 295

> "Hele o panpul panpul yanaklar, çatık kaşlar, gayet beyaz ten ve ince pembe zar gömlek altında bir suret-i acibe ve garibe ile taayyün ve teşekkül eden vücut ve bahusus sinesinde âdeta meme denilecek bir cesamette bulunan memelerinin gömlek altından arşaklanması daha akşamüzeri kayığa biner iken kızın nazar-ı dikkatini celp etmiş idi."[74]

Bir yeniçerinin normalde üzerinde olmayacak bu türlü kıyafetler yine son dönem yeniçerilerine mahsustur. Zira bu dönemde "Cezayir kesimi" denilen bir kıyafet moda olmuş, kılık kıyafet konusunda bir askere, bir yeniçeriye yakışmayacak kıyafetler revaç bulmuştur.[75] Ayrıca Civelek Hüsnü'nün, kolundaki gümüş pazubendi, yeniçeri olduğunu anlatırken kadınlara işaret etmesi, o dönemde yeniçerilerin vücutlarının görünür bir yerine nakşedilen nişanlarını hatırlatır. Her ortanın bir nişanı vardır ve bu nişanlar, o ortanın mensubu yeniçerilerin vücutlarında görünür bir yere işlenir. Yeniçeriler, ocağa ilk girişte kaydedildikleri ortanın nişanını taşırlardı:[76] Ne var ki son dönemin esnaf-yeniçerilerinden müteşekkil civelekleri henüz ocaklı olmadıkları için burada olduğu gibi vücuda işlenmeden, farklı materyaller kullanmak suretiyle vücutlarında bir nişan bulundururlar.

Civelek Hüsnü'nün kayıkta, içinden kötülük geçmediğini söylerken "Kazgan-ı şerif hakkı için" demesi Yeniçeri Ocağı'ndaki anlayışı gösterir. Çünkü kutsiyet atfedilen kazan, Hacı Bektaş Veli'den Yeniçeri Ocağı'na kaldığına inanılan meşhur kazandır. Her ne kadar Hacı Bektaş Veli ocak kurulmadan vefat etmiş olsa da bu inanış kabul görmüş ve yüz yıllarca böyle devam etmiştir: "Yeniçerilerin 'Pîrimiz' dedikleri Hacı Bektâşı Velî onüçüncü asrın ikinci yarısında ölmüş, Osmanlı Devletinin kurucusu Osman Gazi'yi bile görmemişti."[77]

Kayık hadisesinden iki ay kadar sonra Hüsnü, Şahap'ı (kayıktaki kız) görmeye gider. Kız, kayıkta da serbest davranmış, o akşam eve vardıklarında da aynı tavrını devam ettirmiş, gönlünün Hüsnü'den yana olduğunu sözlü olarak ifade etmiştir. Yine Hüsnü evlerine gelip sokakta karşılaştıkları gün de "kemal-i serbestî ve hürriyetle" söyleyeceğini söylemiştir. Ancak buradaki konuşmada bir şey dikkat çeker: O da Hüsnü'nün, kayıkta haddini aşmış olduğunu ifade etmesidir. Aslında kayıkta geçen konuşma, o dönemin civeleğinden beklenir bir tavırdır. Şimdiyse haddini aşmış olduğunu ifade etmesi dikkate değerdir.

---

[74] Ahmet Mithat Efendi, *age*, s. 180.
[75] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 289.
[76] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 66.
[77] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 90.

Hüsnü, hesapsız yaşayan, aklına eseni yapan bir tiptir. Şahap'ın yanından ayrıldıktan sonra da kendi kayığı Bahçekapısı'nda bulunduğu halde bir kayığa atlayarak Galata'ya geçme, birkaç yoldaş görme, birkaç yudum rakı içme arzusuna kapılır. O dönemde Galata kahvehaneleri, yeniçeri sefahat âlemlerinin en gözde mekânlarındandır.[78] Galata'da kahvehane işletilir, rakı içilir, zina edilir, alınan haraçlar yenilir, kavga edilir, isyanlara karar verilir. Zaten Civelek Hüsnü Apostol'un meyhanesine gider ki bu kahvehanenin Tophane dayılarının meskeni olduğunu yazar da ifade eder. Kahvehanede Civelek Hüsnü ile Cellât Hasan (Şahap'ın babası) ve Kanlı Mustafa kavganın eşiğinden döndükten sonra, o dönem Nizâm-ı Cedid'e karşı olan yeniçerilerin ağızlarına pelesenk olmuş söylem, Cellât Hasan'ın ağzından aktarılır:

> "Yoldaşım sen çocukluk ettin. Biz yarınki ölümü bugün düşündüğümüz yok. Yarın ocağımızı batıracaklar da onu düşünüyoruz. Sultan Selim Nizam-ı Cedit yapmış. Bilir misin bu Nizam-ı Cedit ne demek? Bunlar süngülü tüfekli birtakım herifler. Zaten bu icat Frenk icadı. Hem de bizim Ocağı batırmak için icat olundu. Bu askerler bizi vuracaklar. Bütün İstanbul halkının silahını alacaklar. Herkes karı gibi kalacak."[79]

Bu ifade edilenler o dönemin azgın, çıkarlarına zarar gelmesini istemeyen başıbozuk ocaklısının geliştirdiği en etkili söylemdir. O kadar ki, "Nizam-ı Cedit olmaktansa Moskof olurum." diyecek kadar ileri gitmişlerdir. Çünkü bu dönemin ocaklısı, eğitim görmek istememiş, savaşmak istememiş, sadece devlet hazinesinden geçinmek derdine düşmüş kimselerdir. A. Mithat Efendi, bu gerçekliği tüm çıplaklığıyla Cellât Hasan'ın ağzından aktarır. Bu söylenenler karşısında Civelek Hüsnü celâllenir, katıksız bir yeniçeri gibi konuşmaya başlar. Ancak yine bu sözler de o dönemin yeniçerilerinin içinde bulunduğu durum hakkında önemli bilgiler verir:

> "Ne demek? Yeniçeri ne yapmış ki? Asî mi olmuş ki? Bizim ne kabahatimiz var ki? Kendi kayıkçılığımızı edip geçiniyoruz. Onlar ulufelerimizi vermediklerine bakmıyorlar da… ne duruyorsunuz? Burada böyle karı gibi düşünmekliğin manâsı var mı? Ya kolunuzu kesiniz halk işaretleri görmesin yahut yeniçeri olduğunuzu halka gösteriniz' dedi."[80]

Bu sözlerde dikkat edilecek birkaç nokta vardır. Evvelâ yeniçerilerin genel anlayışı. Civelek Hüsnü, *"kayıkçılık edip geçinmek"*ten bahseder ki aslolan, bir yeniçerinin askerlikten başka bir işle uğraşmasının yasak olmasıdır. Ancak bu dönemin gerçekliği değişmiş, bir kimse hem asker hem esnaf olmanın rahatlığı içinde devlet

[78] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 294
[79] Ahmet Mithat Efendi, *age*, s. 184.
[80] A. Mithat Efendi, *age*, s. 184-185.

geleneklerini sorgular olmuştur. Askerler de hem yeniçeri olabilir hem de burada olduğu gibi topçu olabilir. Daha da ötesi hem karacı hem denizci olabilirler. Ordu sefere çıkarken denizci, donanma sefere çıkarken karacı olduklarını ileri sürerek savaşa iştirak etmezler:[81] Bu da nihayetinde, asker olarak kayıtlı kimselerin dörtte birinin ancak seferlere katılmasını, savaşların kaybedilmesini beraberinde getirmiştir:[82]

Bir diğer nokta ulufelerin alınamamasıdır. Bu da devlet ekonomisindeki problem hakkında bilgi verir. Son olarak yeniçeri nişanlarına değinilebilir. Anlaşılan hem topçu hem yeniçeri olan dayılar, kollarında orta nişanı da taşımaktadır.

Konuşmanın devamında, gelişen Kabakçı Mustafa isyanının ayak sesleri işitilir. Büyükdere Çayırı'nda kılıç üzerinden atlanarak edilen yemin,[83]Boğaziçi topçuları, Laz yamakları ve yeniçeriler birlik hâlindedir. Cellât Hasan ve Kanlı Mustafa, isyana katılmak istemeyen kendi yoldaşlarıyla ertesi gün Okmeydanı'nda kavga edeceklerini anlatırlarken, "ne de olsa onlar da yeniçeri" diyerek onlara kıymak istemediklerini ifade ederler. Bu dönemin yeniçerileri, suç isnat edilebilecek bütün eylemlerde beraberdir. O kadar ki, haksız yere birini öldürüp kendilerine sığınan yoldaşlarını dahi canları pahasına muhafaza eder, korur kollar, kimseye vermezlerdi. Hal böyleyken, bir isyan çağrısına uymamak mümkün değildir.

Hüsnü'nün, bir kez daha sevgilisi Şahap'ı görme arzusuyla onun evine gitmesi ve aralarında geçen konuşma da yeniçeriler hakkında bilgi verir. Şahap, olayı Hüsnü'den dinledikten sonra, yeniçerinin yeniçeriyi kıracağını dile getirir. Durum tam olarak öyledir. Sonrasında ise, "…yeniçeri karısı, yeniçeri kızı, yeniçeri sevgilisi olanlar hiçbir vakitte gülmemişlerdir." sözü kadınların durumunu özetler. Gözden kaçırmamak gerekir ki, bu dönemde yeniçeriler, savaştan ziyade İstanbul'un sokak aralarında sebep oldukları olaylarla anılırlar.

Şahap'ın ağlayarak konuşması üzerine, bu konuşmanın devam etmesi halinde Hüsnü yeniçerilikten bile vazgeçebileceğini ifade eder. Böyle bir durum olayların geçtiği bu dönem için normaldir ama geçmişte böyle bir şey yeniçeri neferinin kendi ihtiyarında değildir. Yeniçeri ya emekli olur ya Mimar Sinan gibi farklı bir göreve getirilerek ocaktan ayrılır yahut da bir suç işlenmesi hâlinde; nefer ise Rumeli Hisarı'na götürülüp orada idam edilerek top atışı yapılırdı. Kumandan ise kıdemine göre bir yere

[81] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 274.
[82] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 299-300.
[83] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 307-308.

vali veya sancak beyi tayin edilir, arkasından idam fermanı gönderilirdi. Ancak evlenerek farklı bir mesleğe geçme, okuma yazma öğrenme ya da devlet iradesiyle başka bir göreve atanmadıkça ocaktan ayrılma kendi iradesiyle olmazdı.[84] Burada Civelek Hüsnü'nün, bu kadar kolay yeniçerilikten vazgeçeceğini dile getirmesi önemlidir; yeniçerilerin görevlerine bakışları hakkında bilgi verir.

Sonraki gün Okmeydanı'nda Hüsnü'yle bir başka askerin konuşması da dönem hakkında birçok bilgi barındırır. Hüsnü, "kazgan-ı şerif kulu" olduğunu söylerken, aslında yeniçerinin padişahın kulu olduğunu aklına bile getirmez. Yine Nizam-ı Cedit hakkında aynı suçlamalarda bulunurken kullandığı ifadeler de sadece duyduklarından, dedikodulardan ibarettir. Kendisi, anlattığı hiçbir şeye şahit olmamıştır. Zaten bu dönem yeniçeri isyanlarının en büyük sebebi de çıkarı zedelenenlerin çıkardığı dedikodulardır. Karşıdaki asker ise padişaha kul olduktan sonra yeniçeri olarak da Nizam-ı Cedit olarak da hizmet edebileceklerini söyler. Anlaşılır ki o da Nizam-ı Cedit hakkında bilgi sahibi değildir, padişaha kuldur ve sadece kendine söyleneni yapar.

Kavga sırasında Hüsnü, canını kurtardığı Kanlı Mustafa tarafından bıçaklanır. Hüsnü'nün bir sözünden ötürü, onu -kendisini kurtardığı halde- bu kargaşalıkta öldürmek istemiştir. Yaralanan Hüsnü'yü Cellât Hasan kendi evine bir başkasıyla gönderir ve akabinde Osman Çorbacı tekrar görünür. Bu mücadelede Osman Çorbacı, Cellât Hasan'ın kumandanıdır. Yani, Kabakçı Mustafa isyanının iştirakçilerindendir. Romanın sonunda, Cellât Hasan'ın evinde herkes bir aradadır ve tüm düğümler çözülürken, Ahmet Mithat Efendi, yeniçeriler hakkındaki düşüncelerini bu defa da Ayşe'nin ağzından Osman Çorbacı'ya söyledikleriyle aktarır:

> "Evet! Evet! Burada can çekişen… yok işte… işte can veren şu Balkan gibi yiğit benim senden doğurduğum kahramandır. Evet! Senin ve benim oğlumdur! Kanlı herif! Katil herif! Allah'tan korkmaz herif! Böyle bir evlâda ana baba muhabbeti ne olduğunu göstermedin. Benim gibi dünyasını bilmez bir kadının katline ne ile hükmettin idi? Bu bîçare çocuk henüz kendisini öldürecek cellâdın yüzüne güler, sırıtır bir masum iken bunun kanına girmeye Allah'tan korkmadın mı idi? Karını çocuğunu bir yeniçeriye verip de öldürmeye göndermek hem de aldata aldata göndermek yiğitliğe yakışır bir hâl mi idi? Bu adamın adı Hasan Pehlivan iken lâkabı Cellât kaldı. Sebebi sensin. Sizin yiğitliğiniz bundan ibaret midir? Yarabbi! Nedir dünyanın bu alçak heriflerden çektiği? Padişah bunların elinde mütehayyir! Halk bunların elinde esir! Karıları esirden beş beter! Kimse canından ırzından emin değil! Kendi ırzlarını kendi elleriyle ayaklar

[84] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 113.

altına atarlar! Alçak herifler! Namussuz herifler! Kahrolsunlar, dünyadan adları sanları kalksın!"[85]

A. Mithat Efendi her ne kadar Ayşe'ye bunları söyletse de kahramanlarına biçtiği sonlar pek de âdil değil gibidir. Civelek Hüsnü ölür, kendi kardeşine âşık olan Şahap aklını yitirir, Osman Çorbacı bir başka yeniçeri mücadelesinde yaralanarak hayatını kaybeder, Ayşe'ye ise anne olmanın hissesine düşürdüğüyle yaşadıklarına, gördüklerine tahammül etmek, sabretmek düşer.

Hacimce küçük olan bu romanda A. Mithat Efendi, Osman Çorbacı ile Ayşe, Hasan Pehlivan (Cellât Hasan) ile Ayşe ve son olarak da Civelek Hüsnü ile Şahap arasındaki aşk macerasını anlatırken satır aralarında, kahramanları yeniçerilerin o günkü durumu hakkında önemli bilgiler vermiştir. Ele alınan dönem itibariyle Yeniçeri Ocağı aslından uzaklaşmış, savaş kazanmak, padişaha kul olmak bir yana devletin sırtında ulufesi ve çıkardığı isyanlar, verdiği sosyolojik ve ahlâkî zararlar ile âdeta bir kambur hâline gelmiştir. Eserde, ikinci kısmın girişi hariç dönemin yeniçerileri hakkında bilgi aktarılmayıp metin içerisinde belli küçük şeyler dile getirilir. Meselâ bir kimsenin hem yeniçeri hem topçu olabildiğinden bahsedilmez. Ancak Osman Çorbacı, Cellât Hasan ile Kanlı Mustafa'dan hem yeniçeri hem topçu diye bahsedilir. Okmeydanı'nda isyana katılmak istemeyenlerle yapılacak olan kavgadan bahsedilirken hem topçu hem yeniçeri unvanları zikredilir. İkisi, Kapıkulu Ocakları içerisinde iki farklı ocaktır: "Kapıkulu Yayası Yeniçerilerle Cebeci, Topçu ve Top arabacı sınıflarına ayrılmıştı."[86]

A. Mithat Efendi doğrudan bilgi vermemiş olsa da kahramanları üzerinden anlattıkları gerçeğe uygundur. Bu gerçeğe uygunlukla beraber, toplum nezdinde yeniçerilerin durumunu aktarması ayrıca önem arz eder. Romanın sonunda Ayşe'ye söylettikleri, yeniçeriler için ciddi suçlamalar içeriyor gibi görünse de doğrudur. Zira son yüz yılda yeri gelmiş, padişah, kendine en yakın olan ismi, sadrazamı belirlerken dahi "Kul kimi ister?" diye asi yeniçerilere sormak zorunda kalmıştır. İsyan dönemlerinde halk sokağa çıkamaz, hamama gidemez, esnaf kepenk açamaz olmuştur. Ticarethaneler yağmalanmış, konaklar, hatta İstanbul yakılmış, hamamlardan kadınlar, kızlar kaçırılmıştır. Bu olumsuz bakış açısı romanın tümüne hâkim değildir. Ayşe'nin annesi, kızının bir yeniçeriyle evlenmesini arzu eder, yeniçeriyi olumlu özellikleriyle yüceltir. Osman Çorbacı, çocuğu erkek olduğu için sevinirken, yeniçeri olacağı için

[85] Ahmet Mithat Efendi, *age, s*. 194.
[86] Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *age,* s. 2.

ayrıca sevinir. Ayşe, kızı Şahap'ın bir yeniçeriyle evlenmesini arzu eder. Belki de en önemlisi, Ayşe'nin, suçsuz yere de olsa, Yeniçeri ocağının namusuna halel gelmemesi için ölmeyi dahi göze almasıdır. Romanın geneline baktığımızda ise A. Mithat Efendi'nin, aslından uzaklaşmamış, görevini hakkıyla yerine getiren yeniçeriler olsa da Yeniçeri Ocağı'na karşı Nizam-ı Cedit'i yeğlediğini söylemek yanlış olmaz.

FAZLI NECİB

DEHŞETLER İÇİNDE

Fazlı Necib'in üç cilt halinde 1908-1909 yıllarında tefrika edilen *Dehşetler İçinde* adlı romanının konusu III. Selim ve II. Mahmut döneminde geçer: "Tarihsel olaylara bağlı kalan yazar belgesel özelliği taşıyan romanında III. Selim zamanında Yeniçerilere karşı Konya'da Nizamıcedid askerî örgütünü kurmaya çalışan ve bu girişimini canıyla ödeyen Konya valisi Kadı Abdurrahman Paşa ve yaveri Şamil'in serüveni içinde anlatır."[87] Roman 1216 (1800-1801) senesinde başlar. Yazar, merkeze aldığı Yeniçeri Ocağı'nın bozulmuş olması, bunun neticesinde de ocaklının sebep olduğu kötülükler ve ocağın kaldırılarak Nizam-ı Cedid'in kuruluşu ile bir anlamda kurtuluşa ermeyi anlatırken iyi-kötü mücadelesine yer verir. Yeniçeriler kötülüğü, Nizam-ı Cedid ise iyiliği temsil eder. Bununla beraber iki taraftan birini destekleyen de desteklediğiyle aynı kategoride yer alır: "Bu karakterizasyonun asıl sebebi ana temayı daha da netleştirerek, okurun gözünde yeniçerilerin yerine düzenli ordunun geçirilmesinin haklılığını sağlamaktır. İşte yazar bu meşruiyeti gerçekleştirebilmek adına Cevdet Paşa tarihini kullanarak gerçek kimlikleri romanına almış, salt doğruları anlattığını vurgulamaya çalışmıştır."[88]

Roman üç ciltten oluşur. Dört bölümden oluşan birinci ciltte genel olarak kahramanlar tanıtılır, yeniçeri-düzenli ordu mücadelesinin genel hatları çizilir. Yedi bölümden oluşan ikinci ciltte, yaşananlar karmaşık bir hâl alır, kahramanların başından geçen olaylar aktarılır, III. Selim dönemindeki Kabakçı Mustafa isyanı ile yaşananlar ve iyiliği temsil eden kahramanların karşılaştıkları güçlükler ifade edilir. Altı bölümden oluşan üçüncü ve son ciltte düzenli orduya geçişte karşılaşılan zorluklar, Kabakçı Mustafa isyanının neticeleri ve toplum üzerindeki sosyo-psikolojik etkileri, menfi kahramanların topluma verdiği zararlar ve iyileri öldürmeleri, hemen akabinde iyilerin galip gelmesi ele alınır. II. Mahmut dönemiyle beraber düzenli ordunun tesis edilmesi neticesinde toplumun huzura kavuşması, iyilerin lâyık oldukları muvaffakiyeti elde etmeleri anlatılır.

Eserin ilk cildinde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması konusunda birçok farklı kahraman fikir beyan etse de mücadelenin düşünce boyutunu asıl plânda Kadı Abdurrahman Paşa yürütür. Abdurrahman Paşa, şeyhülislâm soyundan gelir ve genç

[87] Osman Gündüz, *İkinci Meşrutiyet Romanı 1908-1918 Yapısal ve Tematik İnceleme*, Dergâh Yayınları, Temmuz 2013, İstanbul, s. 107.
[88] Bedia Koçakoğlu, *Fazlı Necib Dehşetler İçinde İnceleme-Metin,* Palet Yayınları, Konya, Mart 2014, s. 33.

yaşlarında kadılık vazifesiyle Anadolu içlerinde görev yapar. Amcası Ali Efendi'nin, asi yeniçeriler tarafından öldürülmesi üzerine, ailesinin intikamını almak düşüncesiyle "usâtın te'dibine memûr edilmesini istirhâm" eder ve kendisine müsaade edilir. Yıllarca mücadele eder, zengindir, malını bu uğurda harcar, kendi maiyetinde yine masraflarını kendi karşılamak suretiyle daima küçük bir ordu bulundurur. Ancak kadılık zamanındaki adaletli kararları, zulme karşı çıkması nedeniyle, halk tarafından sevilmesine karşın yeniçeriler ve ayanlar tarafından sevilmez. Daha sonra kendileriyle mücadeleye memur edilince sürekli ayanlar ve yeniçerilerle karşı karşıya gelirler. Uzun yıllar süren mücadelesi sonunda Kadı Abdurrahman Paşa Alaiye'de önceden kendi kethüdası olan Hacı Mehmet ve oğlu Behlül tarafından öldürülür. Romanda Kadı Abdurrahman Paşa, yeniçerilerle olan mücadelenin düşünce boyutunu yürütürken, yanına aldığı Çerkez asıllı asker Şamil ise aksiyon boyutunu üstlenmiştir. Konya'da, cesur, ölümden korkmayacak bir askere görev vermek isteyen Paşa'nın karşısına Şamil çıkmıştır. Adeta gözünü budaktan sakınmaz, ölümden korkmaz, vazife aşkıyla yanar tutuşur ve üzerine aldığı vazifeyi her şeyden üstün tutar. Hem fizikî hem psikolojik açıdan çok güçlüdür; defalarca yaralanır, suikasta uğrar ölmez, bünyesi kuvvetlidir. Kendisini düşman gören Behlül ve babası Hacı Mehmet'in kötülüklerine yenik düşmez, her defasında intikamını alır.

Romanın ana teması olan yeniçerilerin/yeniçeriliğin genel durumu ve buna mukabil düzenli ordunun gerekliliği ve kurulması çerçevesinde Fazlı Necib eserin başında genel durumu tasvir eder:

> "Konya'ya iki üç fersâh mesâfede çayır bağları denilen sahrâda birçok çadırlar kurulmuşdu. Küçük bir ordu… Fakat o zamânın 'Osmânlı ordularına kat'an kâbil-i kıyâs olmayacak intizâmlı, sükûnetli, mutî' bir ordu… Kadı 'Abdurrahman Paşa'nın ordusu…"[89]

Kadı Abdurrahman Paşa, ordunun düzenine, askerinin disiplinine, ahlâkına son derece ihtimam gösteren, yağmacılık edenleri, cinayete karışanları evlâdı olsa dahi cezalandıran; ancak her bir askerine bir baba edasıyla yaklaşan, hareketlerinde ve düşüncelerinde dengeli bir kumandandır. Ordusuna asker yazarak üç bin kadar askerden müteşekkil düzenli bir ordu ile Konya önlerine gelir. Konya valiliğine atanmıştır; ancak yine de Kadı Abdurrahman Paşa unvanıyla tanınır, kadılık unvanını terk etmez. Kendisini sevmeyen yeniçeriler ve halkı soymaktan men edileceği için çıkarı zedelenecek olan ayanlar birleşerek Konya'ya sığınırlar, şehrin kapılarını kapatarak

[89] Fazlı Necib, *Dehşetler İçinde*, I. Cilt, Selanik'de Yeni 'Asır Matbaası, 1326, s. 3.

Abdurrahman Paşa'yla mücadele edeceklerini kendisine bildirirler. Ertesi gün, Kadı Abdurrahman Paşa saldırıya geçecek olan ordusunu şevke getirmek için askerlerine seslenir, güçlü bir hatiptir. Bu hitabetinde nefret ettiği yeniçerilerin o zamanki durumlarını tüm ayrıntılarıyla dile getirir:

> "-Yeniçeriler…! diyordu... Bu azgın canavarlar kendi mevcûdiyetlerini değil, hayr-ı şekâvetlerini, mel'anetlerini, cinâyetlerini idâme edebilmek için yeniçeri ocağını bir eşkıyâ melcei haline koydular. Bir zamanlar intizâmı ile, inkiyâdı ile, kahramanlığı ile devlete o kadar 'âli hizmetler etmiş, bütün dünyaya lerzeler vermiş olan bu mu'azzam ve tâbdâr ocak şimdi yıkılmışdır. Enkâzı üzerinde canavârlar dolaşıyor. Eski kahraman ölmüş, vücudu tefessüh etmiştir. Memlekete girye-i müte'affin-i tesa'üdât neşr ediyor. Şimdi bunlar nûr-ı 'adâlet içinde icrâ-yı hükm edemeyeceklerini bildikleri için bütün memleketin zulüm içinde kalmasını istiyorlar, Nizâm-ı Cedîd istemiyorlar. Çünkü Nizâm-ı Cedîd olur, devlet azıcık kuvvet ederse en evvel lâzımü'l-izâle olan levs vücûdlarının kaldırılmasına teşebbüs edileceğini pek 'alâ biliyorlar. Mukaddes vatanın sa'âdet ve selâmetini düşünen ne kadar erbâb-ı cemiyet varsa bunlarca mazmûmdur. Menfa'at-i şahsiyesi için mu'azzam binâ-yı devletin temel taşlarını sökmeğe çalışan ne kadar alçak şakîler, haydûdlar varsa hep bu ocağa istinâd eder; bunlarda nokta-i istinâd bulur. Bunlarla hem-fikir ve meslek olurlar."[90]

Kadı Abdurrahman Paşa bir saldırı plânı yapar ve ölümü göze alabilecek bir asker seçer, bu asker Şamil olur. Görevi şehre önceden girerek kapıları açmaktır. Ordu, şehrin kapısına yaklaşırken ay siyah bir bulut arkasına girer. İçeriden Şamil kapıyı açıp da kılıç kılıca mücadele başladığında ay bulutun arkasından çıkar, her taraf aydınlıktır, kaçmaya başlayan yeniçeriler daha kolay takip edilir, vuruşma daha kolay olur. Yazar, bu şekilde iyiliğin temsilcilerine yardım eder. Kaleye görünmeden yaklaşır, mücadeleyi daha sağlıklı bir ortamda yaparlar. Çarpışma sırasında Şâmil yaralanır. Çok yönlü ve kusursuz bir kahraman olan Kadı Abdurrahman Paşa, tıp eğitimi de almıştır, Şamil'i kendi elleriyle tedavi eder, tam olarak iyileşmesi ve eski gücüne kavuşması için zamana ihtiyaç vardır.

Kadı Abdurrahman Paşa her fırsatta, düşüncesini açıkladığı her ortamda memleketi yeniçerilerden kurtarmak gerektiğini ifade eder. Bu işi yapmak azmindedir: "Yeniçerilerin vücûdunu kat'iyyen izâle etmek şarttır. Bir memleketde bunlardan bir tânesi kalırsa bütün ârâzlı bütün câniler, bütün ahlâksızları, hırsızları başına toplayarak yeniden bir ocak te'sîs eder. Ben te'sîs-i 'adâlet edebilmek için en evvel yeniçerilerin vücûdunu kaldırmak elzem olduğu fikrindeyim… dedi."[91] Bu maksatla Konya'da

[90] Fazlı Necib, *age*, s. 19-20
[91] Fazlı Necib, *age*, s. 32.

yeniçerileri ve ayanları mağlup edip yönetime geçtikten üç gün sonra iki yüz on dört yeniçeriyi idam eder: "Pazar gecesi şehrin birçok meydânlarından iki yüz on dört darağacı ihzâr olunmuş, pazar günü sabâhı her birinde birer yeniçeri azgınının, üç gün evvel bütün ahâliyi titreten o zorbaların meslûb bulunduğunu görmüşlerdi."[92] Paşa, Konya'yı yeniçerilerden temizledikten sonra, yerleşmek için, surların dışında büyük bir hükümet konağı inşasına girişir.

Şamil'in tam olarak iyileşmesi altı ay sürer. Bu süre zarfında, Abdurrahman Paşa'nın yönlendirmesiyle okuma yazma öğrenir, ciltler dolusu kitap okur, kendini geliştirir, hitabeti kuvvetlenir. Zeki biri olduğu için belki yıllar içerisinde edinilebilecek derecede malûmatı altı ay gibi kısa bir zamanda edinir. Şamil iyileşince, Abdurrahman Paşa, Alaiye sancağına paşa olarak tayin edilen oğluyla beraber ailesini İstanbul'dan getirmek için onu görevlendirir. Ancak bu görevin Şamil'e verilmesine içerleyen Kethüda Hacı Mehmet Ağa, oğlu Behlül'ü de onunla göndermeye muvaffak olur. Behlül, eserde kötülüğü temsil eden karakterlerden biridir. Cahil, cahil olduğu kadar da sinsi plânlar yapacak kadar cesur, ancak er meydanında olmaktan daima kaçan, sadece halktan nefret etmekle kalmayıp kendi anne babasını dahi sevmeyen biridir. Öyle ki, babası Hacı Mehmet'in bitmez bir tamahkârlıkla biriktirdiği altınlardan faydalanmanın yolunu arar, babası ölünce altınların kendisine kalacağı hesaplarını yapar, müsriftir, sefahat âlemleriyle ömür tüketme arzusu baskındır. Behlül, Şamil'i hükmü altına almak istese de onun kahramanlıklarını bilir, ondan korkar. Buna mukabil Şamil de kendini Behlül'ün alçaklıkları karşısında üstün görür, onun kendisi hakkında ötede beride konuşmasını görmezlikten gelir.

Şamil'in İstanbul'a gidişiyle yazar Kadı Abdurrahman Paşa'nın ailesini tanıtır. Cenan Hanımefendi Paşa'nın eşidir. Müderris Mehmet Bey ve Abdullah Bey isminde iki oğlu, Nefise Hanım ve Zübeyde isminde de iki kızı vardır. Müderris Mehmet Bey ilim erbabıdır, Abdullah Bey ise savaşçı kişiliğe sahiptir. Ailede bir de Peyker Hanım vardır. O da Kadı Abdurrahman Paşa'nın yeniçeriler tarafından katledilen amcasının ailesinin sağ kalan efradındandır. Küçük yaşta Abdurrahman Paşa onu yanına almıştır. Peyker Hanım küçük yaştayken büyükbabası Ali Efendi sayesinde eğitim görmüş, zeki, aynı zamanda güzel bir kızdır: "Bütün vücûdunu örtmeye kifâyet edebilecek kadar gür altûnî saçlarının sıkletine tahammül edemeyecek gibi nâzân ve pür vakâr duran güzel

[92] Fazlı Necib, *age*, s. 34.

başını bir nûr-ı cevvâl-i zekâ neşr eden mâ'i gözler, latîf bir burun, âteşîn dudaklar tezyîn ediyor."[93]

Dönüş yolunda Şamil kervanda Peyker'i görür ve ona âşık olur. Kim olduğunu ihtiyar Çerkez Hurşit'ten öğrenir. Hurşit, Şamil'i kısa bir zamandan beri tanıdığı hâlde çok sever, kendi milliyetinden olduğu için daha çabuk benimser. Ancak Behlül de Peyker'i görmüş ve Peyker'e âşık olmuştur. Abdurrahman Paşa'nın oğlu Abdullah Bey'le yakınlık kurarak Şamil'e hükmetmeye gayret eder. Şamil, kervana komuta eden kişi vasfıyla Behlül'ün kadınlar arasında Abdullah Paşa ile gezmesine izin vermez, onu öncü kafile ile beraber görevlendirir ve gitmesinde ısrar eder. Böylece Behlül, Şamil'e karşı kin gütmeye ve intikam plânları yapmaya başlar. Kısa zaman sonra ise Şamil çadırında yokken bir kişinin kendi çadırına yaklaştığını görür. O kişinin kendisini öldürmek maksadıyla geldiğine kanaat getirir. Şahsı takip eder, onun Behlül'ün çadırına girdiğini görünce kendisi de çadıra girerek Behlül'ün yaptığını yüzüne vurur, ancak onu cezalandırmaz, onun seviyesine inmek istemez. Behlül yanına dört asker alarak kervandan ayrılır, Konya'ya daha evvel gider. Anne babasına olanları anlatarak Peyker'le evlenmek istediğini, eğer kendileri kızı istemezlerse bir yolunu bulup kızı alacağını ve Abdurrahman Paşa'ya içgüveysi gideceğini, kethüdalığı babasından alacağını ve yüzlerine bakmayacağını söyler. Kethüda Hacı Mehmet, Behlül'ün masrafından kurtulacağını ve Peyker'in ailesinden kalan serveti düşünerek kızı istemeye razı olur. Ancak Abdurrahman Paşa, Peyker'in Şamil'le evlenmesini tasarlamıştır, bu nedenle Kethüda Hacı Mehmet'e olumsuz cevap verir. Ama hem Peyker henüz küçük olduğu hem de Şamil'e yeni bir görev vereceği için düğünün erteleneceğini ifade eder.

Şamil'in yeni görevi Kahire'ye giderek Mısır valisi Hurşit (Hüsrev) Paşa'nın yanında düzenli ordu hakkında bilgi toplamaktır. Fransızlar düzenli ordu sayesinde Mısır'da büyük başarılar elde etmiştir. Osmanlıların İngilizlerle anlaşarak Fransızları Mısır'dan çıkarması üzerine Kadı Abdurrahman Paşa, Mısır valisi Hurşit (Hüsrev) Paşa'nın düzenli ordu hakkında mutlaka birçok bilgiye sahip olduğunu düşünerek Şamil'i görevlendirmiştir. Şamil, Hurşit (Hüsrev) Paşa'nın yanında saraya yerleşir, bir hafta boyunca paşayı görmez, kumandanlarla yemek yer, kendisine tahsis edilen dairede kalır. Konya'ya yazdığı bir mektupta, durumdan memnun olmadığı anlaşılır. Fransızların işgalinden kalmış olsa da askerî birliklerin eğitimi için sadece bilginin yeterli olmayıp, Napolyon gibi de bir kumandanın olması gerektiğini ifade eder. Paşanın

[93] Fazlı Necib, *age*, s. 38.

ordusunda Rumeli ve Arnavut kuvvetler vardır, Şamil onları tehlike addeder, yeniçeriler ise başıbozuk bir haldedir:

> "Yine evvelce sadrazamın getirdiği ve burada bıraktığı askerden bir de Rumeli fırkası vardır ki bunlar Arnavutlardan daha küçük kuvvet teşkîl eyliyorlar. Fakat başlarında Mehmed Ali denilen Kavalalı bir başbuğ vardır ki 'asırların pek nâdir yetiştirdiği bir zekâ-yı cevvâl ve hâriku'l-'âde bir fa'âliyetle mümtâz olduğu için Kahire'de Hurşit Paşa'nın şem'-i ikbâlini söndürecek en müdhiş bir kuvvet 'addolunmaya sezâdır. Daha ötede yeniçeri ocakları bu intizâmsız, mağrûr hiçbir cinâyetten çekinmeyen haydût sürüsü… Bunlar da Nizâm-ı Cedîd te'sîs ettiği için Hurşit Paşa'ya diş bileyip duruyorlar."[94]

Bir gece Şamil odasındayken bir cariye gelir, bu vesileyle Çerkez cariye Zerrin'in sergüzeşti romana dâhil olur. Zerrin, henüz üç dört yaşlarındayken kaçırılarak İstanbul'a getirilen ve İlhami Efendi'nin konağına satılan genç, güzel bir kızdır. İlhami Efendi'nin oğlu Necdet'le birbirlerini sevmişlerdir. Ancak evlenmelerine müsaade edilmediği gibi konaktan uzaklaştırmak için esirciye satılmıştır. Oradan da Mısır'daki Hurşit Paşa için satın alınır. Hurşit Paşa kendisine iltifatta bulunur, Zerrin ise Necdet'e kavuşmanın arzusu içinde paşadan daima kaçar. Hurşit (Hüsrev) Paşa'ya karşı yapılan ihtilâl sırasında Şamil, Zerrin'i kaçırır, maksadı Konya'ya beraber dönmektir. İşler plânladığı gibi gitmez ve Zerrin yine esircilerin eline düşer. Birinci cilt bu olayla son bulur.

İkinci cilt, İlhami Efendi'nin konağında başlar. Zerrin evden gidince Necdet odasına kapanmış ve oradan aylarca çıkmamıştır. Bir gün biri gelir ve Zerrin'den haber getirir. Bir hafta geçmeden Necdet ve Zerrin evlenir. Bu gelen Şamil'dir. Zerrin, Necdet'e başından geçenleri anlatır. Kahire'de esirci eline düşmüştür ancak yine Şamil sayesinde kurtulur ve İstanbul'a gelirler.

III. Selim, memleketi, içinde bulunduğu kötü durumdan kurtarmak için yeniçerilerin ortadan kaldırılmasını zarurî görür, çünkü Enderûn halkı, ayanlar, ocak ağaları bu kötü gidişe sebebiyet vermektedir:

> "Sultân Selîm'in memleketi ıslâh için fi'l-hakîka yegâne ve en kat'î çare olmak üzere keşf ve tasmim eylediği yeniçerilerin vücûdunu kaldırmak, devlete Nizâm-ı Cedîd nâmıyla müntezim bir kuvve-i 'askeriyye te'sîs eylemek emelleri yeniçeri zorbalarının pâdişâha emniyet ve i'timâdını selb eylemişti."[95]

---

[94] Fazlı Necib, *age,* s. 140-141.
[95] Fazlı Necib, *Dehşetler İçinde, II. Cilt,* Selenik'de 'Asır Matbaası, 1325, s. 23.

İdarenin iktidarsızlığından yararlanmak isteyenler memleketin farklı noktalarında isyanlar çıkarır. Rumeli'de çıkan bir isyan için Konya valisi olan Kadı Abdurrahman Paşa'dan yardım istenir; Abdurrahman Paşa, ordusuyla beraber İstanbul'a gelirken Şamil de gelir. Zerrin bu sayede İstanbul'a gelebilmiştir. İsyanı bastırarak İstanbul'a dönen Kadı Abdurrahman Paşa bir süre burada kalır. Padişahın düşüncesi Abdurrahman Paşa'ya sadrazamlığı vermektir. Ancak bozuk düzenin sürmesini isteyenler tarafından paşa tekrar Konya'ya gönderilir. Konya'ya dönen Abdurrahman Paşa yeniçerilere karşı gittikçe bilenmektedir. Konya'ya dönünce ordusundaki asker sayısını artırmak için çalışır: "Konya'ya 'avdet edince ordusunu tezyîd etmek, kâfî bir kuvvet te'mîn eyleyerek ba'de İstanbul'a celb ve 'avdet olunduğu zamân daha küçük yaşdan beri nefret ettiği, hasm-ı cânı olduğu bütün yeniçeri azgınlarını te'dîb ve izâle eylemek emellerini besliyordu."[96]

Şamil, Konya'da bulundukları bu süre zarfında bir suikasta uğrar ve ağır yaralanır. Ancak bunu da atlatır. Kendisinin canına kastettikleri düşüncesiyle tutuklanan kişileri konuşturmaya muvaffak olmasına rağmen Kadı Abdurrahman Paşa'ya daha önceki suikast girişimi gibi bunun da plânlayıcısının Behlül olduğunu söylemez. İntikamını kendisi almak ister. Roman boyunca Şamil'in yaptığı tek ve büyük hata, Behlül ve babası Hacı Mehmet'in bu gibi kötü işlerini Abdurrahman Paşa'dan gizlemek olur. Şamil, kısa zaman sonra evlenecek olmasına rağmen paşadan biraz gezmek için izin ister ve Teke'ye, Hacı Mehmet'le Behlül'ün yanına gider. Onlarla sadece konuşur, "Er oğlu üçe kadar."[97] diyerek geri döner.

1806 yılında Şamil ve Peyker iki hafta süren büyük bir düğünle Konya'da evlenir. Kışı rahat geçirirler, baharda yine bir isyanı bastırmak maksadıyla Rumeli'ye doğru hareket ederler. Ancak bizzat sadrazam İsmail Paşa tarafından Rumeli'ye geçişleri engellenirler; Kadı Abdurrahman Paşa'ya Silivri'de suikast düzenlenir. Bu suikast da Şamil sayesinde boşa çıkar. Şamil, bu seferleri sırasında yeniçeriler hakkında ateşli konuşmalar yapar, o da tıpkı Abdurrahman Paşa gibi yeniçerilere düşmandır:

> "-İstanbul'daki yeniçeri azgınlarını 'Osmanlı 'askeri olmak üzere kabûl edebilir misiniz? Buna vicdânınız kâ'il olur mu? Bunlar 'asker değil, mefsedet ocağıdır. Devlete hâ'indir, pâdişâha 'isyân ediyorlar. Bunları ezmek mahv etmek Moskof ordusunu urmakdan daha büyük

[96] Fazlı Necib, *age*, s. 28.
[97] Fazlı Necib, *age*, s. 42.

bir hizmettir, çünkü bunların batırılacak ocağı yerine te'sîs edilecek kuvvetli bir Nizâm-ı Cedîd binâsı yarın kolayca Moskof ordularını da ezmeye hizmet eder."[98]

Buradaki anlayış önemlidir. Çünkü dönemin yeniçerileri arasında da "Nizam-ı Cedid olmaktansa Moskof olurum." söylemi oldukça yaygındır. Şamil'in bir başka ateşli konuşmasında yeniçeriler hakkında söyledikleri ve bir an evvel ocağın kaldırılması gerektiğini dile getirmesi üzerine Kadı Abdurrahman Paşa'nın söyledikleri dönemin panoramasını çizer:

"Seyyi'ât-ı idâreden halkın yüzde doksanı hisse-dâr oluyor. 'Âdî bakkallar, kasaplar, kahve tâbi'leri bile hîç bir hizmet-i 'askeriyede bulunmayarak satın almış oldukları 'ulûfe ve tayyârât-ı eshâmî ile geçiniyorlar. Herkes hazîne-i devletten bekliyor. İrtikâbât ile seyyi'ât ile zengin olmak, sefâhat 'âlemlerinde yaşamak ümîdleri besliyor. Herkesin husûl-i emeli yeniçerinin, bu su-i idârenin devâmına vâ-bestedir. Yeniçeriden herkes şikâyet eder. Zorbâları tel'în eyler. Fakat hepsi yine ocağı sever. Nizâm-ı Cedîd'i istemez ve korkar. Çünkü Nizâm-ı Cedîd olursa hesaplar kitaplar düzelirse 'adâlet te'sîs ederse bütün bu yağmaların kalkacağını, yolsuzlukların düzeleceğini tahmîn eder. Ve hîç kimse kendi ekmeğini, ümîdlerinin mahvolmasını istemez. Evet oğlum vâ-esefâ ki hakîkat budur. İstanbul'da kan gövdeye gelmeden, bir ihtilâl-i 'azîm ile felâket âteşleri göklere çıkmadan bu sû-i idâre kaldırılamaz; ocak söndürülemez. Yeniçeri Ocağı öyle bir habâset ve mel'anet ocağıdır ki İstanbul ahâlisinden yüzde sekseninin haram olarak yediği yemeğini o ocak hazırlıyor."[99]

Abdurrahman Paşa'nın ağzından aktarılanlar hem onun zekâsını, ileri görüşlülüğünü yansıtır hem de dönem hakkında önemli bilgiler aktarır. Zira bu dönemde yeniçeriler aynı zamanda esnaftır. Hem ulûfe alırlar hem esnaflıktan para kazanırlar hem de yeniçeriliğin kendilerine verdiği güvenle isyanlara karışır, yağmalarda bulunurlar. Abdurrahman Paşa, Yeniçeri ocağının kaldırılması gerektiğinin farkındadır, ancak yerine konulacak olan konusunda kararsızdır. Yani sadece yıkmaktan yana değil, ilerisini de düşünerek aynı zamanda yapıcı olmaktan yanadır: "Fakat bir harâb binâyı yıkmak, yerine metîn bir binâ kurmakla kâbil-i tecvîz olabilir."[100] Nihayetinde sadaret Abdurrahman Paşa'ya yine verilmez ve Paşa, Konya'ya dönmeye mecbur kalır.

Yazar, mektup tekniğini romanda kullanarak tarihî bilgilerin aktarımını bu sayede yapar. Abdurrahman Paşa Konya'ya dönünce, İstanbul'da olan oğlu Müderris Mehmet Bey'den aldığı yedi mektuptan gidişat hakkında bilgi sahibi olur. Mektuplarda

[98] Fazlı Necib, *age,* s. 52.
[99] Fazlı Necib, *age,* s. 58-59.
[100] Fazlı Necib, *age,* s. 61.

yeniçerilerin en büyük düşman olarak Nizâm-ı Cedid'i gördükleri, Abdurrahman Paşa'nın Konya valiliğinden azli için çalışmalar olduğu aktarılır. Kabakçı Mustafa isyanıyla III. Selim yerine Şehzade Mustafa'nın tahta geçirilmesi de bu mektuplarla aktarılır. Yeniçeriler iyice azmıştır, sadrazam ellerinden kaçarak Rusçuk ayanı Alemdar Mustafa Paşa'ya sığınır. Daha sonra Alemdar Mustafa Paşa İstanbul'a çağrılarak isyan bastırılır, yeniçerilerin hepsi bir tarafa dağılır: "Yeniçeri zorbaları 'Alemdâr'ın kendilerini te'dîb için geldiğini daha ilk hamlede Kabakçı Mustafa'yı i'dâm ettirmiş olmasından derk eyledikleri ve serhaddin o müthiş askerini gördükleri gibi her biri bir deliğe kaçmış, saklanmışlardı."[101] III. Selim tekrar tahta geçirilmek istenir ancak şehit edilir, bunun üzerine Sultan Mahmut tahta çıkar.

Kadı Abdurrahman Paşa Konya valiliğinden azledilince askerinin büyük bir kısmını terhis ederek bin kadar askeriyle beraber Alaiye'ye oğlu Abdullah Paşa'nın yanına gider. Memleketin içinde bulunduğu durum her geçen gün kötüye gider, hükümette bulunanlar, çıkan isyanları, onların isteklerini yerine getirerek bastırmaya çalıştığı için bu durum asileri daha da teşvik eder. Memleket âdeta isyanlar içinde yanmakta, isyan edenler ve Enderun, halkı soymaktadır. Tek iyi gelişme, Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'da bulunmasıdır. Kadı Abdurrahman Paşa, Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'da bulunduğunu ve Kabakçı Mustafa isyanını bastırdığını aldığı bir mektuptan öğrenir: O, Enderun halkı gibi kötülük düşünen, sefahat âlemlerine dalmış biri değildir. Sadrazam olmuştur, bir mektupla Kadı Abdurrahman Paşa'yı İstanbul'a davet eder. Kadı Abdurrahman Paşa ailece İstanbul'a gelerek Üsküdar'da oğlu Müderris Mehmet Bey tarafından kiralanan konağa yerleşir. Şamil İstanbul'da dolaşarak bilgi toplar ve bir ihtilâl hazırlığı olduğunu Abdurrahman Paşa'ya haber verir. Alemdar Mustafa Paşa ve beraberindekiler de artık sefahat âlemlerine dalmış, halkı ve yeniçerileri hakir görmeye başlamışlardır. Çıkarı zedelenen Enderun halkıyla yeniçeriler birleşince ihtilâl kaçınılmaz olur:

> "Yeniçerilerin ıslâh olunacağı vesilesiyle hizmet-i fa'âliyede bulunmayanların kat' olunan 'ulûfelerinden tasarruf edilen paraları bu paşaların zevk ve sefâhat uğruna sarf ettiklerini binlerce altınlara satın aldıkları cariyelerle konaklarını doldurarak, bu sefâhat 'âlemlerine tertîb edildiklerini haber almışlar, hizmet-i fi'ilîyede bulunmayan yeniçeriler eshâmının ellerinden alınması onları iğzâb edildiği gibi a'yânı da dûçâr-ı endîşe etmiştir. Şimdi 'ulemâ da kendi arpalıkları kat' olunur, yeniçeriler hakkında tatbîk olunan karâr kendilerine de teşmîl edilir havf

[101] Fazlı Necib, *age,* s. 82.

ve endîşesiyle ‘Alemdâr Paşa ve yârânının teşebbüsâtı ‘aleyhinde bulunuyorlar. Yeniçerilerle ‘ulemâ arasında bir iştirâk-ı menfa’at husûle gelmiş demektir.

[…] -Dün Bâb-ı ‘Âlî duvarlarına birtakım yaftalar yapıştırılmış, üzerlerinde de: ‘Rumeli’nden geldi bir çatak: bayram ertesi ya kılıç oynayacak ya bıçak’ cümleleri muharrermiş.”[102]

1808’de Ramazan ayında çıkan ihtilâl neticesinde Alemdar Mustafa Paşa feci şekilde can verir. Reşad Ekrem Koçu, Alemdar Mustafa Paşa’nın ölümünü şu satırlarla dile getirir. Bu sahne romanda da aynen yer alır: “İkindi üstü, mahzenin etrafına toplanmış kalabalık dehşetle titredi, kurtuluş ümidini kaybetmiş olan Alemdar Mustafa Paşa mahzendeki cephaneyi ateşlemiş, üstündeki Yeniçerilerle beraber mahzenin kubbesini havaya uçurmuşdu. Berhava olanların 500 Yeniçeri olduğu söylenir. İnfilâk İstanbul’un en uzak köşelerinden duyulmuşdu. Alemdar’ın âkıbeti de artık belli olmuşdu.”[103]

İhtilâl sırasında Şamil de bir sokakta çarpışırken ağır yaralanır. Gece, sokaktaki bir evin kapısını çalar. Konaktakiler telâşa kapılsa da Şamil’i içeri alırlar ve bir odaya alarak tedavisi için gerekenleri yaparlar. Bunu yaparken kimseye bir şey duyurmamaya gayret ederler. Çünkü Şamil yeniçeriler tarafından yaralanmıştır, yani yeniçeri düşmanıdır. Eğer evde olduğu öğrenilirse yeniçerilerin evi basmaları ihtimali üzerinde dururlar. Şamil’in kapısını çaldığı ev İlhami Efendi’nin evidir. Yani, Zerrin’in evvelce cariye olarak girdiği, evin oğlu Necdet’le birbirlerini sevdikleri ve nihayet gelin olarak girdiği evdir. Zerrin’i Mısır’dan Şamil kaçırıp getirerek evlenmelerine vesile olmuştur. Ancak Şamil’i gece aldıkları ve hizmetçilerin odasında tedavisine bakıldığı için ev sahipleri tanımaz. Bir gece yine kapı çalar ve ev sahibiyle görüşmek ister. Korka korka da olsa geleni eve alırlar. Bu gelense Kadı Abdurrahman Paşadır, ihtilâl sırasında kaçmayı başarmıştır. Şimdiyse kılık değiştirerek İlhami Efendi’nin konağına gelmiştir. Maksadı bir miktar borç para alarak Alaiye’ye geçmektir. Şamil’i tanır ve ev sahipleriyle konuşurken gerçek ortaya çıkar. Necdet, ihtiyacı olandan fazla parayı paşaya verir. Paşa, Şamil’i iyileşmesi için İstanbul’da bırakarak şehirden ayrılır.

Üçüncü ve son cilt, Alaiye’de kuşatma altında mahsur kalan Kadı Abdurrahman Paşa’nın durumunun anlatılmasıyla başlar. Abdurrahman Paşa, Konya valiliğinden azledildiği için oğlu Abdullah Paşa’nın yanına gelmiştir. Teke müsellimi olan Hacı

[102] Fazlı Necib, *age*, s. 135-136.
[103] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 319.

Mehmet Ağa ve ayan olan oğlu Behlül, Kadı Abdurrahman Paşa'nın idamı için ferman çıkarttırmışlardır. İkisi de Şamil ve Abdurrahman Paşa'ya düşmandır. Büyük bir kuvvetle gelerek şehri kuşatırlar. İki aydır şehir kuşatma altındadır. Şamil, İlhami Efendi'nin konağında iyileştikten sonra tebdil-i kıyafetle Konya'ya gelmiş, bin beş yüz asker ve yüz araba yiyecekle Abdurrahman Paşa'nın yardımına gelmiştir. Şamil, devletin yeniçerilerden kurtuluşunu Abdurrahman Paşa'da görmektedir: "Yeniçerilerin şikâyetine karşı devleti bu eşkıyânın pençesinden kurtarabilecek yalnız bir kuvvet var ki o da 'Abdurrahman Paşa'dır."[104] Şamil tekrar asker toplamak ve yardım getirmek için kaleden ayrılır. Ancak gıda tükendiği halde hâlâ dönmemiştir. Kalede bulunanlar, açlıktan ölmektense teslim olmayı kabul ederler. Elçi gönderilir, Abdurrahman Paşa'yla iki oğlu fermanlı olduğu için ölüme mahkûmdur ancak halka af ilan edilmek şartıyla kale kapıları Hacı Mehmet ve Behlül'e açılır. Kadı Abdurrahman Paşa ve iki oğlu idam edilir, malları müsadere edilerek paşanın eşi, iki kızı ve Peyker'le çocuğu şehirden kovulur, onlar da dul bir kadına bir süreliğine sığınırlar, oradan vapurla hareket ederler.

Şamil de kadınlarla beraber yola çıkmayı başarmıştır. Birlikte Selanik'e giderler, oradan Siroz'a gelirler. Alemdar Mustafa Paşa katledildikten sonra yerini Siroz'da bulunan İsmail Bey almıştır. Adaletli, halkını seven, yeniçerilerden nefret eden biridir. Şamil, İsmail Bey'den yardım ister. İstanbul'a giderek Hacı Mehmet ve oğlu Behlül için ferman almak niyetindedir. Hem Kadı Abdurrahman Paşa'nın intikamını alacak hem de memleketi bu ikisinden kurtarmış olacaktır. Niyetini fiiliyata döker ve başarır, istediği fermanı alarak Konya'ya gider. Kadı Abdurrahman Paşa'nın öldürülmesinin üzerinden beş altı ay geçmiştir. Hacı Mehmet, Şamil'in kendileri hakkındaki fermanla Konya'ya geldiğini öğrenir. Şamil bir ordu hazırlamak için aylarca çalışır, parası yoktur, ayanların korka korka yaptığı yardımlar yetersiz kalır. Hacı Mehmet'in hazinesinden pay vereceği sözüyle asker sayısını artırır. Ancak sahilde Hacı Mehmet'in iki gemisi vardır, karadan kuşatılsa bile deniz yoluyla kaçacağı endişesi işi geciktirir. İstanbul'dan yardım ister ancak gemilerin hazırlanıp Antalya'ya gelmesi bir yıl sürer. Gemilerin de gelmesiyle Hacı Mehmet ve oğlu iki yıllık bir çalışmayla yakalanmış olur. Şamil, şehirde yağmaya müsaade etmez. Hacı Mehmet'in halkı soyarak biriktirdiği dokuz bin yedi yüz otuz iki kese altın ve değerli elmaslar, mücevherlerden askerlerin payını verir ve kalanı hazineye aktarılması için mühürleyerek İstanbul'a gönderir.

[104] Fazlı Necib, *Dehşetler İçinde, III*. Cilt, s. 23.

Üçüncü cildin son bölümünde Yeniçeri ocağı kaldırılmıştır. Şamil ise ailesiyle beraber Siroz'a yerleşmiştir. Yeniçeri ocağının kaldırılışıyla halk rahatlamış, normal hayatına dönebilmiştir: "Yeniçerilerin zulüm ve istibdâdından kurtulan ahâli nefes almak, yaşamak, mes'ûd olmak için mütehâlikâne bir rağbetle mesîrelere dökülmüşlerdi."[105]

Yeniçeri ocağı kaldırılmıştır ancak düzenli orduya geçişte devlet içerisinde bilgi sahibi pek kimse yoktur. Şamil'se Nizam-ı Cedid döneminden bilgi sahibi bir kumandandır. Ona İstanbul'da önemli bir görev verilecektir. Oğluyla beraber İstanbul'a hareketlerinden önce iki kadın gelerek yardım ister. Bu kadınlar Hacı Mehmet'in eşiyle Behlül'ün eşidir. Şamil'den af dilerler ve İstanbul'a beraber giderek kendilerine hizmet etmek isterler. Şamil tek başına karar vermek istemez ve çocuklarıyla beraber İstanbul'a yerleşmiş olan Kadı Abdurrahman Paşa'nın eşinin yanına giderler. İstanbul'a gelişleri sevinçle karşılanır. Behlül'ün eşi konak hizmetine alınır, Hacı Mehmet'in eşi Hüsna Kadın başka bir eve yerleştirilerek geçiminin temin edilmesine karar verilir.

Romanda Yeniçeri ocağının kaldırılması ve yerine düzenli ordunun (Nizam-ı Cedit) kurulması konusu işlense de göze ilk çarpan, herhangi bir yeniçerinin kahraman olarak eserde yer almamasıdır. Yazar, bir sorunun çözülmesi mevzusuna eğilmiş, ancak mücadelenin özünü vermekle yetinmiş gibidir. Buna mukabil iyiliği temsil eden kişilerin kahramanlıklarına daha geniş yer ayırmıştır. Yaklaşık olarak yirmi yedi yılı kapsayan bir zaman diliminin yer aldığı bir eserde bu normal olabilir. Özellikle Şamil ve Kadı Abdurrahman Paşa'nın ağzından yeniçeriler hakkında söylenenler oldukça dikkate değer ifadelerdir. Çünkü yeri geldikçe Şamil, yeniçerilerle yapılacak olan mücadeleyi Ruslarla yapılacak olandan daha önemli görmüştür. Böyle olduğu hâlde bir yeniçeri dahi romanda yer almaz. İyi hasletlere sahip olmasa da kötü hasletlerle bile romanda yer alan bir yeniçeri yoktur. Yazar, bu mücadeleyi sadece iyilere söz hakkı vererek fikrî plânında yürütmüştür. Yeniçeriler ve ayanlara hiç söz hakkı vermemiş, toptancı bir mantıkla hepsini suçlu ilân etmiştir.

İyi özelliklere sahip kahramanlar gerçek olamayacak kadar iyi ve kusursuzdur. Abdurrahman Paşa tıp eğitimi dâhil birçok farklı alanda ihtisas sahibidir, ileri görüşlüdür, duygusal hareket etmez, yıllar sonra olabilecekleri tahmin ederek adım atar; Şamil birkaç ay içerisinde, yıllarca eğitimle erişilebilecek olan mertebeye erişir, hitabeti

[105] Fazlı Necib, *age,* s. 147.

kuvvetlenir, edebiyat ilgilidir. Ancak Şamil'in sadece askerlik yönü romana yansır. Aylarca görmediği eşi ve çocuğuyla çok kısa bir zaman görüşürken dahi eşini görüp çocuğunu görmeyi unutacak kadar vazife âşığıdır. Memleketin kurtuluşunu sadece bir kişiye bağlayacak kadar safdildir. Kötü karakterli Kethüda Hacı Mehmed Ağa on bin keseye yakın altınıyla beraber sayısız mücevhere sahip olsa bile ölümü göze alır yine de bir avuç altınından olmak istemez. Oldukça tamahkârdır, doymak bilmez, on bin kese altın toplamayı hedef olarak koymuştur kendisine. Bu altınları oğluna dahi vermek istemez, eşinin pespaye bir hâlde yaşamasına ses çıkarmaz. Kısacası iyiler hep iyi, her yönüyle iyi; kötüler ise tam aksi her yönleriyle daima kötüdür. Roman, bu iyilerle kötülerin mücadelesi üzerine kurulur ve iyilerin zaferiyle sona erer.

SARAYLARDA MECNUNLAR

Fazlı Necib'in 1928'de ilk baskısı yapılan bu romanında saray entrikaları anlatılır. "Fazlı Necib'in yazdığı roman Cumhuriyet'in Osmanlı'yı ele alan ilk romanıdır. Saraylarda Mecnunlar (1928) adlı romanda IV. Murat devri, Kösem Sultan ve Turhan Sultan'ın entrikaları işlenir."[106] Kadınların padişaha yakın olarak yönetimi idare etme arzusu, padişah annesi ya da eşi olma isteğiyle ortaya çıkan mücadeleler ve bu mücadelelerde kullanılan yeniçeriler, sadrazamlar, padişah dâhil bütün bir devlet erkânı romanda yer alır. Eser, Mısır Valisi Maksûd Paşa'nın kâhyası Zeynel Ağa'yla Sabihî'nin karşılaşmasıyla başlar. Zeynel Ağa valiye güzel bir cariye arar. Esirci Cezayirli Abdüssamed'in Davutpaşa'daki evinde aradığı kızı bulacağını düşünerek gelmiştir. Sabihî'yse aynı esirci evinde şarkı söyleyen bir kıza sesinden âşık olmuş, idam edilen vezir Trabzonlu İslam Paşa'nın oğludur. Babası idam edilip malları müsadere edilince sesini duyduğu ancak henüz tanımadığı sevgilisinden ayrılmak istememiş, bal satan seyyar satıcı kılığına girerek aynı mahallede yaşamaya başlamıştır. Sabihî'nin hikâyesini dinleyen Zeynel Ağa, İslam Bey'den iyilik görmüştür, bu nedenle Sabihî'yi de yanına alarak esirci evine giderler. Kızların hepsini gördükten sonra Sabihî'nin de sesini duyduğu, esirler arasında en kıymetli olan Macar kızı Nûru'ayn'ı beğenir ve satın alarak Mısır'a gitmek için yola çıkarlar.

Gemiyle Mısır'a doğru giderken Nûru'ayn hayat hikâyesini anlatır. Bir Macar asilzâdesidir. Küçükken Türk akıncıları tarafından kaçırılmış, padişahın kardeşi Belkıs Sultan'a satılmıştır. Belkıs Sultan'ın eşi Nakkaş Paşa Mısır valisidir. Belkıs Sultan, Nûru'ayn'ı iyi yetiştirerek saraya sokma gayretindedir. Nakkaş Paşa Mısır'dan büyük bir servetle döner, sadrazam olma ihtimalinden korkanlar tarafından idam ettirilmesi sağlanır. Bu anlatılanlar sırasında yazar padişah için hakaretamiz ifadeler kullanır: "Fakat onu rakip gören, sadrazam olmasından korkan gammazlar kuş beyinli padişahı kolayca aldattılar."[107] Gemiye korsanlar saldırır, bütün mallara el koyar, fidye ödeyerek kurtulamayacak olanların pazarlarda köle olarak satılacağını söylerler. Zeynel Ağa kurtulmaları için Mısır'dan gelecek parayı beklerken Sabihî ve Nûru'ayn'ı birbirlerine uygun bularak evlendirmek ister. Nûru'ayn ise hırslı bir kadındır, küçüklüğünden beri saraya girerek padişaha hükmetme düşüncesiyle yetiştirilmiştir. Sabihî'ye karşı ilgisiz olmasa da gelecek plânları, hırsları yüzünden onunla evlenmeyi kabul etmez.

[106] Bahriye Çeri, "agm", s. 22-23.
[107] Fazlı Necib, *Saraylarda Mecnunlar*, Berfin Yayınları, İstanbul, Aralık 2002, s. 25.

Fidyelerini ödeyerek Mısır'a giderler. Maksûd Paşa kendisini sevse de o bu ilişkiye itibar etmez, sarayda olma arzusunu yitirmez.

"Saray Entrikacıları" adlı üçüncü bölümde Sadrazam Kara Mustafa Paşa hakkında bilgi verilir. Paşa, namuslu bir devlet adamıdır. Ama dönem itibariyle bu tür adamlar sevilmez. Çünkü devleti ve halkı soymak isteyenlerin işlerine engel olur. Yeniçerileri kışlalarında tutmaya bir süre muvaffak olmuş ancak çıkarı zedelenen taife tarafından sonu hazırlanmıştır. Kullanılansa yine yeniçeriler olur:

> "Nihayet Kösem Valide Sultanın şeytanlığı galip geldi. Padişah ile yeniçeri zorbalarının arası iyileşti. Sadrazam deli padişahı yeniçerilerle korkuturdu. Zorbaları yalnız kendi kuvvetiyle tutmakta olduğuna inandırmıştı.
>
> Valide Sultan, padişahı, Cinci Hoca vasıtasıyla gizli gizli yeniçeri zorbalarıyla görüştürdü. Bu yeniçeri ocak ağaları da padişahın yanında sadrazamdan şikâyete başladılar."[108]

Yazar; padişah ve yeniçerilerin ikisini de olumsuz bakış açısıyla tasvir eder. Nihayetinde sadrazam idam edilir; kadınlar ve Cinci Hoca tarafından tertip edilen entrikalar yeniden başlar. Bu sırada Belkıs Sultan, Nûru'ayn'dan aldığı mektuptan olanları öğrenir. Nûru'ayn'ın satıldığı Maksûd Paşa, idam edilen sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın adamıdır ve Belkıs'ın eşi Nakkaş Paşa, Kara Mustafa Paşa tarafından idam edilmiştir. Belkıs Sultan bu nedenle sevinçlidir, çünkü Maksûd Paşa hakkında zeki Nûru'ayn sayesinde birçok şey öğrenebilecektir.

Nûru'ayn, Paşa'dan kurtulmanın yollarını aramaya devam eder. Eskiden tanıdığı zenci köle Reyhan vasıtasıyla İstanbul'a haber göndermeyi kurarlar. Bunları düşünürken Şekerpare'nin de orada olduğunu öğrenirler. Şekerpare, padişaha en yakın isimlerden biriyken Kösem Valide Sultan'a yenilmiş ve Mısır'a sürülmüştür. Kafa kafaya vererek düşünürler, Şekerpare Nûru'ayn'ı kullanarak Kösem'e karşı mücadele edebileceğini fark eder, çünkü düşmanları ve çıkarları ortaktır. Ertesi gün Maksûd Paşa'nın azledildiği, yeni valinin yolda olduğu haberi gelir. Şekerpare de Reyhan'la beraber İstanbul'a gidecektir. Azledilen Maksûd Paşa'nın İstanbul'a geleceğini Belkıs Sultan padişaha bildirir. Bu konudan bahsetmekten maksadı hem paşadan intikam almak hem de Nûru'ayn'ı saraya sokmaktır. Padişaha Nûru'ayn'dan bahseder, padişah da hemen inanır, onu sarayda görmek ister. Konuşma esnasında padişahın yeniçerilerden korkması dikkati çeker: "-Kuvvetli bir etrafı varmış. Yeniçeri ocağından

[108] Fazlı Necib, *age,* s. 31.

yetişme olduğu için, ocaklar da onu çok severlermiş. İstanbul'a gelirse bir ihtilâl çıkarma ihtimali var."[109] Burada bahsi geçen Maksûd Paşa'nın Yeniçeri ocağı mensuplarından olması dahi padişahı ürkütür; zevk ve safahat âlemleri içerisinde devleti yöneten padişahı yeniçerinin adının geçmesi bile korkutur. İki ay kadar sonra paşa İstanbul'a gelir, gelir gelmez de idam edilerek mallarına el konulur.

Diğer yandan devlet içerisinde isyan eden, ihtilâl plânları yapan sadece yeniçeriler ya da devlet adamları değildir. İntikam peşinde olan, yönetimde söz sahibi olmak isteyen ya da para hırsı olan kadınlar da birçok kirli ilişki içerisine girerek emellerine ulaşmak için her türlü yolu denerler. Babası namuslu, âdil bir vezir olan Musaffa Hanımefendi gizli bir cemiyet kurarak, idam edilen babasının intikamını almak için gücünü ve servetini sarf eder. Cemiyete devam eden kadınlar Şekerpare, Hubyar Hatun, Fitne Kumkuması Hamide, sadrazam Ahmet Paşa'nın boşadığı eşi Nimet Hanımefendi gibi isimlerdir. Bu kadınların çoğu Yeniçeri ocağına mensup Bektaşilerdir. Zira Yeniçeri ocağıyla Bektaşilik arasındaki münasebet, ocağın kuruluş dönemlerine kadar gider.[110]

Padişah ve saray zevk u sefaya o kadar dalmışlardır ki Yeniçeri ocağında hazırlanan ihtilâllerden kimse haberdar değildir. İhtilâlin azmettiricileri ekseri bu kadınlardır. Ve bu kadınlar paranın gücünü anlamış, zamanında büyük servetler biriktirmiştir:

> "-Ocakta yaktığımız ihtilâl ateşini alevlendirmeli, alevlendirmek için de yağlamalıyız. Ağalar bizim tarafımızdan da fedakârlıklar istiyorlar.
>
> -Nasıl fedakârlık?
>
> -Onları evlerimize, koyunlarımıza aldığımıza kanmıyorlar. Para istiyorlar. Dişli zorbaları sadrazam tarafına kaçırmamak için binlerce altın sarf etmek lâzım, diyorlar."[111]

Kadınlar bu plânları yaparken Sadrazam Ahmet Paşa oğlunun düğününe ocak ağalarını da davet eder. Niyeti hepsini öldürmektir. Girit'ten dönen ve yeniçeriler tarafından sevilen Murat Ağa da düğündedir. Namusludur. Girit'ten gelirken halkı soymadığı için hediye de getirmemiştir. Sadrazamın niyetini bu kadınlar sayesinde öğrenen Domuz Recep isimli bir yeniçeri suikast olacağını Murat Ağa'ya haber verir. Böylece kurtulurlar ve o zamanlar yeniçerilerin ihtilâl kararlarını verdikleri Orta

[109] Fazlı Necib, *age,* s. 69.
[110] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 90.
[111] Fazlı Necib, *age,* s. 83.

Cami'de[112] toplanırlar. Domuz Recep tanıtılırken kullanılan ifadeler yazarın yeniçerilere bakışı hakkında bilgi verir:

> "Bir aralık odaya bir yeniçeri girdi. Kırk yaşlarında, ablak suratlı, boyu ve boynu kısa, yusyuvarlak, şişmandı. Önüne bakıyordu ve alt dudağı sarkmıştı. İki tarafa sallanarak, pat pat gevşek adımlarla kaz gibi tuhaf bir yürüyüşü vardı. Suratının, hal ve kıyafetinin kaba ve ahmak görünüşünden istifade eder, kendine inananları güldürürken fitne dolapları çevirirdi. Şeytan gibi zeki bir herifti. Domuz Recep diyorlardı."[113]

Yeniçeri ocağının ilk dönemlerinde ocağa alımlarda seçimler o kadar titizlikle icra edilirdi ki, fizikî en ufak bir kusur bulunmaması önem arz ederdi. Burada tarif edilen yeniçerinin bu görünümüyse alışılmadık bir durum gibi gözükse de dönem itibariyle doğrudur. Çünkü bu dönemde âdeta herkes yeniçeridir, her isteyen ocağa intisap edebilir.

İhtilâle girişen yeniçeriler ve ulemadan kimseler bu defa sadrazamın azlini ve idam edilmesini ister. Padişah, damadı olan sadrazamın azlini kabul etse de öldürülmesine rıza göstermez. Haber, padişaha Sofu Mehmet Paşa tarafından götürülür, padişah ise sinirlenerek sadrazam olabilmek için askeri kışkırttığını söylerken kullandığı dil, yine yeniçerilerden oluşan tulumbacılar ağzıyla yapılır ve yazar bunu küçük düşürücü ifadelerle kullanır:

> "Bre köpek! Sadrazam olmak için askeri sen kışkırttın… diye bağırmaya başladı.
>
> Zavallı ihtiyarın üzerine hücum ederek kafasına tokatlar, yumruklar vurdu. Pis bir tulumbacı ağzıyla zavallı ihtiyarın anasına avradına sövdü."[114]

Hemen akabinde padişah, saraydaki yeniçerilere bir ziyafet verilmesi için emir verir. Son dönem yeniçerileri bu gibi ziyafetlerde yemeğe oturmazlarsa, bir rahatsızlıkları olduğuna işaret sayılırdı. Yine ziyafetlerde okunan Yeniçeri Gülbangi de eserde yer bulur. Romanda da bu sahne olduğu gibi aktarılır:

> "-Böyle ziyafetlerde tekrarı ananeden olan- yeniçeri gülbângını dehşetli bir sesle okumaya başladı:
>
> -Allah Allah İllallah!.. Baş uryân sîne püryan, kılıç al kan!.. Bu meydanda nice başlar kesilir olmaz hiç soran, Eyvallah eyvallah! Kahrımız, kılıcımız düşmana ziyan!.. Kulluğumuz padişaha ayân!.. Üçler, yediler, kırklar, gül-bângı Muhammedî, nur-î nebî, Kerem-î Ali, pirimiz, sultanımız hünkâr Hacı Bektaş-î Veli demine, hû diyelim, hû!..

[112] Reşad Ekrem Koçu, *age,* s. 91.
[113] Fazlı Necib, *age,* s. 86-87.
[114] Fazlı Necib, *age,* s. 88-89.

Bunun sonunda kul kethüdası, eteğinin ucuyla işaret ederek yeniçerileri yemeğe davet etti. Anane hükmünce yeniçeriler memnun iseler koşa koşa sofralara hücum edecek, yemeğe başlayacak, memnun değillerse sofraya gitmeyecekler; 'Çorba yemezüz, başka dileğimiz var…' diyeceklerdi.

Ve öyle yaptılar. Hoşnut olmadıklarını göstermek için sofraya koşmadılar."[115]

Padişah, sadrazamı azletmiş, kaçarak saklanmasını istemiştir. Sadrazam Ahmet Paşa, çaldığı her kapı yüzüne kapanınca ikinci günün sonunda, tüm servetini kaybetmiş bir şekilde idam edilerek yeniçerilere cesedi verilir. Yeniçerilerin kini o derecedir ki paşanın ölmüş olması onlara yetmez, saldırarak cesedi parça parça ederler ve ölmüş olan paşanın adı "Hezârpâre Ahmet Paşa" kalır. Ancak bu olanların yanlarına kalmayacağını bilen yeniçeriler, padişahı tahttan indirmeye kararlıdır. Çünkü damadını öldürmüşlerdir. Sipahilerle yeniçeriler arasında da husumet vardır. Padişah bundan yararlanmak isteyebilir düşüncesi yeniçerileri korkutur:

"Dağıtacağımız etek etek altınlara karşılık ulemadan ve yeniçerilerden ne isteyeceğiz.

Domuz Recep cevap verdi:

-Ocaklılar Sultan İbrahim'in mutlaka tahttan indirilmesini istiyorlar. Bunun önüne geçmenin imkânı yoktur. Çünkü İbrahim; damadının parçalanmış, kendisine bu kadar hakaretler edilmiş olmasını ocaklının yanına bırakmak istemeyecektir. Sipahilerin, yeniçerilere olan düşmanlığı sebebiyle onlardan istifade etmesi, memlekette kanlı ihtilâller çıkarması mümkündür. Bu sebeple ağalar İbrahim'den korkuyorlar. Onu tahttan indirmek zorunludur."[116]

Bunlar olurken, saraya girdikten sonra padişah tarafından "Hümaşah" adı verilen Nûru'ayn, gafil olduğunu, Ahmet Paşa'nın sözlerine inanarak yeniçerileri ihmal ettiğini düşünerek hayıflanır. Her ne kadar sarayda idareyi eline almış, padişaha her istediğini yaptırıyor olsa da yeniçerilerden korkmakta haklıdır. Çünkü bir ihtilâl neticesinde padişahın damadı da olsa, padişah istemiyor da olsa sadrazamın dahi ölüme mahkûm olabildiğine şahit olmuştur. Sabihî'nin de Bektaşî tekkesine girdiğini, Yeniçeri ocağına katıldığını ve önemli bir makam elde ettiğini de öğrenir:

"Zeynel'in yeniçeri ocağındaki yeri belliydi. Kuloğlu Başçuhadarıydı. İstanbul inzibatının muhafazasına memur Emniyet-i Umumiye Müdürü gibi bir şeydi. Sabihî'yi de yanına almıştı. Salma başçuhadarı tayin ettirmişti. Polisle ilgili bütün görev ellerindeydi.

[115] Fazlı Necib, *age,* s. 89,90.
[116] Fazlı Necib, *age,* s. 122.

Yeniçeri ve Bektaşi tekkesinin ileri gelenlerinden olmak, Emniyet-i Umumiyeye memur bulunmak itibariyle, İstanbul'da dönen bütün fırıldaklara vâkıftılar."[117]

Bu kademede bulunan Sabihî de boş durmaz, ihtilâl arzusu içinde olan yeniçerilerle ortak hareket eder. Kösem Valide Sultan, oğlu İbrahim'in tahttan indirilerek Şehzâde Mehmet'in tahta çıkarılmasını arzu eder. Oğlu öldürülecek olsa bile bunu ister, çünkü İbrahim'i Hümaşah Sultan (Nûru'ayn) avuçları içine almıştır, padişah, annesinin sözlerine kulak asmaz. Yaşı geçmiş olmasına rağmen saltanat hırsı geçmemiş olan valide, oğlunun ölümüne razı olur. Yeniçerilerle ittifak halindedir. Sabihî'yse saraydan Hümaşah Sultan'ı kaçırmanın plânlarını yapar. İhtilâl hazırlıkları devam ederken yeniçeriler birebir çarpışmaktan kaçınmanın yollarını ararlar, nedeni karşılarındaki insanın canına kıymaktan imtina etmek değil kendi canlarını yitirme korkusudur: "Yeniçerilerin ahlâkı bozulmuştu. Görülüyordu ki yüzde doksanı korkak ve sefil adamlardı. Tehlikeli bir hücum yapılmasını istemiyor, saraya tatlılıkla girmek, işi hile ve desiseyle becermek çarelerini araştırıyorlardı."[118]

Yüzyıllarca padişaha kul olma payesiyle övünmüş, savaşlarda büyük yararlıklar göstermiş, ölümden bir an olsun çekinmeden en ön safta savaşmış olan yeniçerilerin, bu dönemde giriştikleri ihtilâllerde ölümden bu denli korkması, hileye başvurmak istemesi şayan-ı dikkattir. Savaşlara ise zaten genellikle katılmazlar.

İhtilâl neticesinde Sultan İbrahim tahttan indirilerek sarayın bahçesinde daha önceden Kösem Valide Sultan tarafından hazırlanan küçük bir eve Nûru'ayn ve bir cariyeyle beraber hapsedilir. Yazar, dönemin özelliklerini verirken bozulmuş, aslından uzaklaşmış her zümre için ağır ifadeler kullanır: "Mehmet Paşa [Sadrazam] doğru, âdil, namuslu bir adamdı. Fakat o devirde doğruluk, namus hiç de geçerli değildi. Zamanın siyaseti yalan, dolan, hile ile döndürülüyordu. Bütün saltanat ileri gelenleri kalleş, şaklaban, hilekâr adamlardı. Hepsinin takip ettikleri birinci yol, çalıp çırparak zengin ve kuvvetli olmaktı."[119]

Romanda anlatılan kahramanların hemen hepsi bu tıynette insanlardır. Doymak bilmez bir hırsla para biriktirmekten başka bir meşgaleleri yoktur. Yeniçeriler cülus için isyan eder, devletse cülusu verebilmek için büyük servet sahibi kimselerin canına kıyar. Böyle çıkarlar uğruna yeniçeriler yine ayaklanırlar, sipahilerle karşı karşıya gelirler.

[117] Fazlı Necib, *age,* s. 114.
[118] Fazlı Necib, *age,* s. 142.
[119] Fazlı Necib, *age,* s. 174.

Saltanat hırsı hâlâ sönmemiş olan Valide Sultan'ın da desteklemesiyle hapis hayatı yaşayan Sultan İbrahim Cellât Kara Ali'nin ellerine teslim edilir. Nûru'ayn, Sabihî'nin plânı sayesinde yeniçeri kılığında kimseye fark ettirmeden kargaşalıkta kaçmayı başarmıştır. Sultan İbrahim'in öldürülmesini bahane eden sipahiler ayaklanır ve yeniçerilerle karşı karşıya gelirler. Mücadele yeniçeriler lehine sonuçlanır, güçlerini perçinlerler: "Sipahilerin bozguna uğraması üzerine memlekette yeniçeriler hâkim kuvvet haline geldiler. O zamanın tabirince: 'Bıyıklarını öyle büktüler ki; balta kesmez bir hale geldi…' Sadrazama her istediklerini yaptırıyorlardı."[120] Para için her defasında isyan eden yeniçeriler, devlet adamları arasında ayrım gözetmeksizin amaçlarına ulaşmadaki engel kim olursa olsun öldürmekten geri durmazlar. Kendilerini destekleyen, her dediklerini yapan bir sadrazamı bile, daha fazla para veren bir başkasının emriyle öldürebilirler: "-Evet, artık yeter. Çok oldunuz. Ocakta dayandığınız zorbalara da o kadar güvenmeyiniz. Onların önüne kellenizi atar, arkasından da beş on avuç altın saçarsak, altın kapışmak için kellenizin üstüne basmaktan çekinmezler."[121]

Burada, destekledikleri sadrazam Murat Ağa'nın, Kösem Valide Sultan tarafından öldürülmesine dahi ses çıkarmayacakları ima edilir. Ancak devranın sürmeyeceği kesindir ve Kösem Valide, Turhan Sultan'a karşı bir ihtilâl hazırlığı yapar. Yeniçerilerle anlaşmış olduğu hâlde aynı gece Turhan Sultan, Valide Sultan'a karşı harekete geçer ve başarılı olur. Bu ihtilâlde de yeniçeriler olayların merkezindedir, yeniçeri ağaları ve neferler bir tarafı destekler, kendilerine her söyleneni yaparlar. Aynı gece Kösem Sultan, dairesinde yakalanır, hemen orada boğularak öldürülür.

Romanın kaleme alınışı hakkında İbrahim Şahin şunları söyler:

> "Saraylarda Mecnûnlar tarihi mahiyette yazılmış bir eser olup vak'a zamanının içtimai bozuklukları teker teker ele alınarak anlatıcı tarafından tenkit edilmiştir. Anlatıcı, bahsi edilen içtimai bozuklukların tenkidini, kahramanlardan herhangi birinin bakış açısıyla değil kendi bakış açısıyla yapmıştır. Çünkü roman vak'ası dahilindeki şahısların hemen hemen hiç biri müsbet bir kahraman niteliği taşımazlar. Bu yüzden denilebilir ki anlatıcı eserin kaleme alınma zamanı olan Cumhuriyet'in ilk yıllarına ait bakış açısıyla Sultan İbrahim devrini tenkide yönelmiştir. (…) Romanın ilk baskısının neşir tarihi 1928'dir. Bu tarih gözönüne alındığında, Fazlı Necib'in Saraylarda Mecnûnlar adlı bu romanı yazarken yazma zamanının etkisinde kaldığı düşünülebilir.

[120] Fazlı Necib, *age,* s. 187.
[121] Fazlı Necib, *age,* s. 194.

Çünkü Cumhuriyetin ilk senelerinde, Türk münevverlerince Osmanlı tarihi umumi olarak menfi yanlarıyla hatırlanmaktadır."[122]

İbrahim Şahin'in de ifade ettiği gibi yazarın bakış açısı tamamiyle kendi bakış açısıdır. Romandaki her kahraman, kötü karakterli çizilmiş, iyi hasletlere sahip kahraman yok. Bu da gerçekçi değildir. Gerçekçi olmayan şey, dönemin tümü değildir. Olaylar ele alınırken olumsuz kahramanların tercih edilmesi ve onların da tamamıyla kötü özelliklerinin tasvir edilmesidir.

Tarihî roman da olsa bir edebî eserin gerçeklere uyma zorunluluğu yoktur. Çünkü edebî eserdir, tarih kitabı değil. Bu konuda tartışmalar hâlâ bir çözüme ulaşmamıştır ve birçok farklı görüş vardır. Bu konuda Sadık Kemal Tural şunu söyler: "Konusunu şahidi olunmayan bir geçmişten alan her roman denemesi, vesikalardan ayrılmasa da tarihî roman sayılamaz. Vak'ayı kronolojik sıra içinde romanlaştırmaya çalışan her eser tarihî roman değildir. Sanatkâr, halk arasındaki rivâyetlerden istifade edebilir. Etmelidir. Malzemenin tespitinden sonra dil ve ifâde başta olmak üzere, konu edinilen devrin duyma, düşünme ve yaşama sistemine uymayan 'katkı'lar yapmamak titizliği gelir. Tarihî olay ve şahsiyetleri tahrif etmek, bir ard niyet olmasa bile, affedilmez hâtâdır."[123]

Fazlı Necib'in bu eseri, dil ve kurgu yönünden zayıftır. Çok fazla kahraman vardır ve aralarındaki ilişkiler yumağı karmaşık bir hal alır. Bu belki entrikalar nedeniyle bir noktaya kadar kabul edilebilir ancak her kahramanın tanıtılması, entrikada üstlendiği görevle birlikte ayrıntılı bir şekilde verilmesi konunun anlaşılmasını güçleştirmekte ve dikkat dağıtmakta. Özellikle kadınların bu denli yer alması, giriştikleri her işin en ince ayrıntısına kadar aktarılmaya çalışılması eserin kurgusunu olumsuz etkiler.

Yeniçerilerin romanda tuttuğu yer ise âdeta kullanışlı bir araçtan öteye geçmez. Kösem Valide Sultan ve Turhan Sultan'ın iktidar mücadelesinde kullanılırlar, Şekerpare, Hümaşah, Hubyar Hatun gibi padişaha yakın olmak isteyen entrikacı kadınlar tarafından kullanılırlar, valiler tarafından kullanılırlar, çıkacak ihtilâllerde maddî kazanç sağlayacak olan Bektaşi dedeleri tarafından kullanılırlar. Çok yönlü, çok amaçlı kullanılabilmelerinin yanında oldukça işlevseldirler ve kullanımları oldukça pratiktir. Harekete geçirmek, faydalanmak için para yeterlidir. Musaffa Hanımefendi

[122] İbrahim Şahin, *age*, s. 342, 351.
[123] Sadık Kemal Tural, "Tarihin Romanlaştırılması", *Töre,* 59. Sayı, Ankara, 1976, s. 15.

servet sahibidir, padişahın gözdeleri servet sahibidir, Kösem Sultan servet sahibidir, sadrazam servet sahibidir... Servet sahibi olmayan tek makam tekkedir, yeniçeriler de tekkeye manevî anlamda bağlı oldukları için oradan çıkar gözetmez, bilakis tekkenin çıkarlarını gözetirler.

Asırlarca savaşlarda büyük yararlıklar gösteren yeniçeriler, bu romanda sadece iktidar mücadelelerinin aracı olarak kendilerine yer bulurlar. Ancak anlatılanlar dönem itibariyle gerçeklerdir. Nasıl ki padişah ordunun başında sefere çıkmıyorsa aslî vazifesi savaşmak ve daima kazanmak olan ocaklı da savaşlara katılmaz. İstanbul'da ve eyaletlerde valilerle beraber halkı soymak, ona zulmetmek için ellerinden geleni yapar. Elbette bu, dönemin bütün yeniçerilerinin böyle olduğu anlamına gelmez. Hâlâ savaşan ve namuslu yeniçeriler vardır.

İSKENDER FAHRETTİN SERTELLİ

DELİLER SALTANATI

1931'de kaleme alınan roman, "Sene, Hicri 1053… Samur ve Amber Devrindeyiz.

Yani, Sultan İbrahim'in ve kadınların çılgınlık devrinde…" cümleleriyle başlar. Olayların geçtiği devir, devletin birçok konuda çıkmaza girdiği, savaşlarda yenilgilerin alındığı, ekonominin kötüleştiği, devlet yönetiminde padişahtan başka başta Saray kadınları ve yeniçeriler olmak üzere birçok kimsenin söz sahibi olduğu iddiasıyla ortaya çıkıp çok başlılığa sebep olduğu bir dönemdir. Bu romanda da bu dönem abartılı bir şekilde ele alınmış ve Saray kadınlarının, vezirlerin, düzenbazların ve yeniçerilerin kendi hırsları uğruna devlet idaresini, sistemini nasıl içinden çıkılmaz bir hale getirdiği anlatılmıştır.

Valide Kösem Sultan, Turhan Sultan, Zerefşan, Şivekâr, Zambak gibi birçok kadının iktidarda söz sahibi olmaya çalıştığı, türlü entrikalarla bir nebze olsun bu emellerine ulaştıkları dönemde, Padişah İbrahim de Cinci Hoca gibi sahtekârların, kendisini görünmez âlemlerle ilgili yalanlarla kandırmasına ve her istediğini yaptırmasına izin verir. Saray cephesinde bunlar olurken, diğer devlet adamları da farklı yaşıyor değildir. Sadrazam Kara Mustafa Paşa, sadrazamlık elinden alınınca Yeniçeri Ocağı'na giderek isyan başlatmak ister. Yani kısa süre önce devletin iki numaralı ismi olan bir kimse, çıkarı zedelenince, Osmanlı Devleti tarihinde ilk dönemleri şanlı zaferlerle anılan, ancak içinde bulunulan dönem itibariyle Saray erkânından farksız olan asker ocağını ifsat etmekten çekinmez. Ancak paşa yakalanıp idam edilince ocaklı davadan vazgeçip kışlasına çekilir. Henüz başlangıç aşamasında olduğundan isyana iştirak eden asker sayısı da azdır.

Padişah, Vezirzade Osman'ın bir sevdiği olduğunu öğrenip ona iyilik yapmak ister. Sevdiği kızın Saray'a getirilmesini emreder. Bostancıbaşının arabasında Saray'a gelirlerken kız Kaliopi'yle bostancıbaşı arasında geçen konuşma, evlerden kadınları kaçıran yeniçerilerin halka nasıl korku saldığını göstermesi açısından önemlidir:

> "Kuzum ağacığım' dedi, 'Bana doğrusunu söyler misin? Nereye gidiyoruz?'
>
> Bostancıbaşı, Padişahın sözünü hatırladı:

‘Merak etme yavrum, seni Yeniçeri Ocağı’na götürmüyorum.”[124]

Cinci Hoca, sevdiği kızı elde etmek için padişaha bir hikâye uydurup kızı Saray’a getirtmek ister. Ancak sorun, kızın, yeniçeri ağalarından İdris Ağa’nın kapatması olmasıdır. Kızı almaya gidip de zorla yapamayacaklarını anlayan Saray görevlileri, İdris Ağa’yla konuşarak halletmeye çalışırlar. Bu konuşmada İdris Ağa ağzından söylenenler durumu özetler niteliktedir. Bir kızı zorla kapatması yapan bu kimse padişah için suçlayıcı konuşmaktan çekinmez:

> “Padişaha selam söyleyin, İdris’in karısına göz dikmesin. Saraydaki kadınlardan birine de ben talip olsam, acaba Hünkâr ne yapardı?”[125]

Bunun üzerine padişah, babası Anadolu’da valilik yapan Hamza Bey’den yardım ister. Hamza, İdris Ağa’yı öldürmeyi başarır ama Saray’a götürmek için aldığı Zambak Hanım’la birbirlerine âşık olup, kaçıp saklansalar da yeniçerilerin arayışları sırasında yakalanırlar. Zambak, Saray’a götürülür, Hamza Âşık Garip’in yanına sığınır. Daha sonra Âşık Garip bir vesileyle saraya çağrılır. Daha ilk günden padişahı kızdırabilecek maniler koşmalar söyler, Padişah kızmaz. Yeniçerilerin halka yaptığı zulmü anlatan şu koşmaysa dönemin özeti gibidir:

> Bu yıl da bağlarda üzüm çürüdü.
>
> Bu yıl da kalplere matem bürüdü.
>
> Milletin göğsünde yeniçeriler,
>
> Samurdan yol yapıp hayvan sürüdü.[126]163

Âşık garip saray entrikalarına şahit oldukça şaşırmaktan kendini alamaz: “Acaba daha neler görecek, neler işitecekti? Kesin olarak bir şeyden emindi: Sarayda halkın bildiği Padişahtan başka hükümdarlar da vardı.”[127] Bu süreçte Hamza Âşık Garip sayesinde affedilerek saraya tekrar gelir. Zambak hanım ise idam edilir. Artık herkes sarayda Âşık Garip’e düşmandır, herkes onu öldürmek ister. Çünkü o, doğruları söyleyip herkesin hatasını herkesin içinde dile getirebilen, doğru sözlü, cesur bir kimsedir. Hiçbir çıkar gözetmez bunları yaparken. Âşık garipse bir arkadaşı sayesinde sandık içinde saraydan kaçmayı başarır. Âşık Garip’in arkadaşı Mehmet Çelebi, yeniçeriler üzerinde nüfuzu olan, cesur, padişahtan dahi sözünü esirgemeyen biridir.

[124] İskender Fahrettin Sertelli, *Deliler Saltanatı*, Maya Kitap, İstanbul 2012, s. 84.
[125] İskender Fahrettin Sertelli, *age,* s. 104.
[126] İskender Fahrettin Sertelli, *age,* s. 163.
[127] İskender Fahrettin Sertelli, *age,* s. 194.

Kızlarağası Behram'ın, Mehmet Çelebi'den bahsederken yeniçeriler hakkında söyledikleri önemlidir. Zira, kendi çıkarları zedelendiği için dolambaçlı yollar kullanarak dürüst kimseleri suçlamaktan geri kalmazlar:

> "Sultanım!' dedi. 'Halk, yeniçerilerden çok şikâyet ediyor. Hiçkimse evinden, malından, canından emin değil. Bir yeniçeri istediği zaman dilediği eve girebiliyor, arzu ettiği kadını kocasının koynundan alıp götürüyor! İstediği kimsenin malını, parasını alarak gidiyor. Mehmet Çelebi'nin bu adamlar üzerinde bu derece nüfuzu varsa, o da iyi bir adam değil demektir."[128]

Âşık Garip öldürülemeyince Yedikule zindanlarından bir idam mahkûmu başı kesilerek Âşık Garip'in cesedi gibi gösterilir. Cinci hoca, padişaha Âşık Garip'i cinlerin öldürdüğü yalanını anlatarak onu inandırır.

Romanın sonunda anlatılan olaylar ise, gerçek olamayacak kadar yanlı bir tavrın ürünü olarak görünür. Padişah Edirne'ye gider, oradaki halka sıkıntı yaşatır Cinci Hoca'yla beraber. Bu sırada, İstanbul'dan gelen haberden yeniçerilerin isyan ettiğini öğrenirler. Padişahsa, isyanı bastırmak, devletin başı olarak halkının yanında olmak maksadıyla İstanbul'a gitmeyi düşünmek yerine Rumeli kızlarının insanı sülük gibi emdiğini, zayıfladığını söyleyerek İstanbul'a dönmek istediğini söyler.

[128] İskender Fahrettin Sertelli, *age* s. 276.

ABDULLAH ZİYA KOZANOĞLU

SAVCI BEY

1931'de yayımlanan roman, Savapolos ve yardımcısı Balaban'ın bir handa Bizans askerleriyle karşılaşmasıyla başlar. Bizans'ın önceki imparatorunun kızı İrini, şimdiki imparatorun iki oğlu ve askerlerinden kaçarken karşılaşırlar. Savapolos ve İrini ilk görüşte birbirlerinden hoşlanırlar. İrini'nin arkasından ilk gelen kişi olan Bizans Koruyucu Alayları Komutanı Apokavkos'u alt eden Savapolos, İrini'nin kaçmasına yardım eder. Savapolos'un, Osmanlı hükümdarı I. Murat'ın oğlu Savcı Bey olduğu anlaşılır ama İrini bunu öğrenemeden oradan uzaklaşmıştır. Savcı Bey askerlere ve imparatorun iki oğluna karşı koyarken Bizans askerleri yeniçerilerin ortaya çıkmasından korkarlar:

> "Varengler ise 'Türk' kelimesinden yılmış olduklarından:
>
> 'Yeniçeriler şimdi meydana çıkıverse acaba hangi yoldan kaçmak daha uygun olur?' diye çevrelerine bakmaya başlamışlardı." [129]

Yeniçeri ocağı bu tarihlerde yeni kurulmuş olsa da Bizans askerlerinin bu derece korkusu, Yeniçeri ocağının başarılı bir müessese olduğunu gösterir.

İstanbul'da Savapolos adıyla dolaşan Savcı Bey, Bizans imparatoruna ihtilâl yapmak için tertip edilmiş toplantıya katılır. Yüzler kapalı olduğu için toplantıya herkes rahatlıkla katılmıştır. İhtilâl neticesinde tahta geçmek isteyen İrini, Anemas Zindanları Kumandanı Yuhan Laskarides, imparatorun oğlu Andronikos ve Savcı Bey orada hazır bulunurlar. Teklif üzerine yüzler açılınca kavga çıkar. Çünkü İrini de Andronikos da tahta geçmeyi ister. Daha önceden tanışan Andronikos ve Savcı Bey birbirini kollar. Tahta geçmek isteyen Andronikos, muhtemel Osmanlı padişahıyla iyi geçinmek ister; muhtemel Osmanlı padişahı Savcı Bey'se, Bizans'ta taht kavgalarının sürmesi için Andronikos'a zarar gelsin istemez. Birbirlerini koruyarak kaçmayı başarırlar. Savcı Bey'i düşündüren tek şey, ilk görüşte hoşlandığı İrini'ye karşı Andronikos'u korumuş olmaktır. İrini, önceki Bizans imparatorunun ailesi olan Kantakuzinos soyundan gelir, Andronikos'sa şu anda iktidarda bulunan Paleologos ailesinin mensubudur. İrini'nin tek hedefi, iktidarın tekrar kendi ailesinin eline geçmesini sağlamaktır. Ancak iktidar ailesi mensupları da boş durmaz. İmparatorun diğer oğlu Manoel, İrini'yi kaçırması için Karlo

[129] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *Savcı Bey,* Oya Matbaası, İstanbul, 1973, s. 15

Zenon adında biriyle anlaşır ve ilk etapta başarılı olurlar. Manoel'in niyeti İrini'yle evlenip ona ailesinden kalan ve Büyükada'dan getirdiği hazineyi elde etmektir.

Savcı Bey, kaçırılan İrini ve hazinesi peşinden Selanik'e giderken tesadüfen Andronikos'un da kaçırıldığını öğrenerek önce onu kurtarır. Beraber Karlo Zenon'un adamlarını takibe başlarlar. Savcı Bey yolda kardeşi Yıldırım Bayezit'le karşılaşır. Bayezit'in yanında asker olarak yeniçeriler ve para vardır. Balaban, yeniçerilerden bahsederken Andronikos korkar:

"-Benim Beyim! Aşağıda, kırda! diye kekeledi. Boğuluyordu.

Savcı Bey yerinden telâşla doğruldu. Andronikos sarardı.

-Ne olmuş, kırda ne var? Bir ejderha mı dolaşıyor?

-Hayır! Kırk, elli tane yeniçeri!

-Yeniçeri mi?

-Evet!

-İyi gördün mü Tuğcu?

-Kavukları, çadırları, atları hepsi tamam, dinleniyorlar!

-Seni görünce ne yaptılar?

-Uzakta olduğum için, hem de bu elbiselerle beni tanıyamadılar!

Savcı Bey eliyle burnunun ucunu kaşıdı:

-Garip şey! dedi. Burada ne arıyorlar?

Andronikos 'yeniçeri' sözünü duyar duymaz yemyeşil kesilmişti. Savcı Bey'in koluna yapıştı:

-Kaçalım mı? dedi."[130]

Savcı Bey, kardeşinin yanındaki otuz iki yeniçeriden yirmisini yanına alarak Selanik'e varmak üzere olan Manoel ve Karlo Zenon'un yolunu keser. Karlo Zenon ve adamları aynı Andronikos'un korktuğu gibi yeniçerilerden korkar:

"-Dostum! Adamların ve sen yerinizden bir parmak bile kıpırdarsanız aman vermem, hepinizi ördek keser gibi boğazlarım!

Yeniçerileri gören Cenevizlilerde aslında hoşafın yağı kesilmiş olduğundan bu sözlere lüzum bile yoktu."[131]

[130] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 64-65.

Yeniçerilerle ilk karşılaşılan sahnede yeniçerilerin kıyafetleri ayrıntılı olmasa da tasvir edilir:

> "-Türkler! diye haykırması bir oldu. Açık olan perdenin gösterdiği geniş bir sahanın kavuklu, kırmızı cepkenli, sarı çizmeli Türk askerleri tarafından sarılmış olduğu gözüküyordu."[132]

İrini, Savapolos olarak tanıdığı Savcı Bey'in gerçek kimliğini böylece öğrenir ve Türk düşmanlığıyla ondan nefret eder. Savcı Bey'se başından beri peşinde olduğu hazineye kavuşamaz çünkü Manoel hazine sandığını suya atar.

Selanik yolunda yapılan baskından sonra Savcı Bey'le Andronikos daha da yakınlaşır. Kadın hamamı basmaktan Ceneviz meyhanelerinde eğlenmelere kadar sefahat içinde yaşarlar. Bir gün Savcı Bey Ceneviz meyhanelerinden birinde eğlenirken Karlo Zenon tarafından yakalanır. Yanına gelen Prenses İrini'yse onun kaçmasına yardım eder. İrini Türklerden nefret ediyor olsa da minnet altında kalmak istemediği için Savcı Bey'in kaçmasına yardım eder görünür. Çünkü Selânik yolunda ve daha öncesinde Andronikos'la Manoel'in elinden kendisini kurtarmıştır. Ancak asıl sebep, Savcı Bey'e olan hisleridir. Bu kaçıştan bir yıl sonra, Savcı Bey, aldığı mektupla babasının kendisini veliaht tayin ettiğini öğrenir. İriniyle beraber haliçte yaşadıkları bu süre zarfında bir de oğlu olmuştur. I. Murat Anadolu'da isyan eden beyler üzerine yürürken Bizans imparatorundan yardım isteyerek sefere beraber çıkarlar. Bu gidişte Savcı Bey'in kendisine vekâlet etmesini ister. Bizans imparatoru da oğlu Andronikos'u kendisine vekil tayin eder. Öncesinde Manoel'i kendi vekili gibi görse de Manoel, Selanik'te bulunduğu zamanlarda halka zulmeder, halk ondan şikâyetçidir. Böylece Savcı Bey Edirne'de, arkadaşı Andronikos İstanbul'da babalarına vekâlet edeceklerdir. Kaderlerinin değiştiğini, beklenen güzel günlere kavuştuklarını düşünürler. Ancak işler hesaplandığı gibi gitmez ve birleşen Manoel'le Yıldırım Bayezit; Andronikos'la Savcı Bey'e babalarını düşman ederler. Bunun üzerine Savcı Bey babasına karşı isyan eder. Padişahı seven askerler, Savcı Bey'i yalnız bırakınca kaçmak zorunda kalır. Dimetoka'ya kaçan Savcı ve Andronikos Beyler I. Murat'a karşı mücadeleye girişirler. Savcı Bey, eşi İrini ve oğlunu Hacı Ali'nin evinde saklar. Hacı Ali, padişahın yanında yirmi üç yıl çalışmış, Savcı Bey'in de lalasıdır.

---

[131] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 71.
[132] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 70.

Savcı Bey'i tanıyan ve seven şehir halkı gelenleri saklar, padişaha vermek istemez. Fakat şehrin kapıları kapatıldığı için kıtlık başlayınca halk Savcı Bey'i ve Andronikosu yakalayarak padişaha teslim eder. Murat Bey, Savcı Bey'in gözlerinin oyulması talimatını verir. Andronikos'un ise babasına gönderilmesini ister. Çünkü serbest kaldıkça Bizans'ta taht kavgaları devam edecektir. Bu da Osmanlının işine gelir. Savcı Bey'in gözleri oyulur, Bizans'a teslim edilen Andronikos'sa Prenses İrini sayesinde gözleri hafif bir şekilde yaralanarak kurtulur.

Son bölümde Galata'da, Balaban ve on yedi on sekiz yaşlarında bir genç görünür. Genç, Savcı Bey'in oğlu Doğan Bey'dir. Konuşmalardan Savcı Bey'in öldüğü anlaşılır. Oğlu Doğan'ın kendi yaşadıklarını yaşamaması için Balaban'dan, babasının kim olduğunu söylemeyeceğine dair söz almıştır. Balaban ve Doğan tüccar kılığındadır. Aynı gece misafir oldukları eve Andronikos da gelir ve gece bir baskınla sarayı ele geçirerek tahta oturacağını bildirir. İhtilâlde başarılı olur. Doğan Bey ve Andronikos'un kızı birbirlerine âşık olurlar. Andronikos; kızıyla Doğan Bey'in evlenmesine müsaade eder.

SARI BENİZLİ ADAM

1932'de yayımlanan bu roman, Sarı Yani (Sarı Batı) ile Anemas Zindanlarını koruyan aileden gelen ancak o mesleği yapmak istemeyip ayrılan Dimitriyos Laskaridis'in meyhanede karşılaşmasıyla başlar. Laskaridis'le arkadaş olan Sarı Yani o geceyi Laskaridis'in evinde geçirir. Sabah Bizans'a gelen Osmanlı ailesini karşılamak için sokağa çıkarlar. Laskaridis, Sarı Yani'nin kılıcı üzerinde onun Yıldırım Bayezit'e ait olduğunu bildiren "Sultan-ı İklim-i Rum Bayezit Han Bin Murat Han" ifadesini okur. Yıldırım Bayezit Ankara Savaşında Timur'a yenilmiştir. Laskaridis, padişahın ailesinin Bizans sarayına yüz sürmek, şehzadelerden ve prenseslerden bazılarını rehin vermek için geldiğini söyler. Sokağa çıkmalarından bir süre sonra Bizans askerleri tarafından dövülen bir kişiyi Sarı Yani kurtarır. Bu kişi yeniçeridir:

"-Bu adam bir Türk'tür…

-Ne çıkar?

-Ve Bayezit'in tek koruyucusu bir yeniçeridir.

-Ne çıkar?...

Varenk ayağını yere vurdu:

-Şu çıkar ki, Türklerden artık bıktık; bu herifin bacaklarını kıracağız… Derisinden davul yapıp, Türk sultanını bu davulu çalarak karşılayacağız…

…

En kuvvetli adam, en değerli adamdı. Yeniçeri hemen sarı benizli adamın ayaklarına kapanmış öpüyor, ağlıyordu.

-Teşekkür ederim… Hayatımı kurtardınız!... diye kekeliyordu."[133]

Gelenlere bakarken arabadan Yıldırım Bayezit'in kızı Fatma Hatun kendilerini işaret ederek yanındaki kardeşi Kasım Çelebi'ye bir şeyler söyleyince Sarı Yani hızla uzaklaşır. Sokakta birkaç Bizans askeri yoluna çıkarak bir prensesin kendisini görmek istediğini söyler. Askerlerin elinden yeniçeriyi kurtarırken gösterdiği cesaret prensesin dikkatini çekmiştir. Ancak saraya vardığında kendisini çağıranın önceki imparatorun karısı olduğunu öğrenir. Valekerna Sarayında, İmparator Manoel'in üvey annesi Vasilisya Evdoksiya'yla aşk yaşamayı beklerken ölümle burun buruna gelen Sarı Yani, hizmetçi Aleksandra'nın yardımıyla kaçarken kardeşi Fatma Sultan'la karşılaşır. Burada

[133] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *Sarı Benizli Adam,* Hilal Matbaacılık Koll. Şti., İstanbul, 1968, s. 16,18.

yapılan konuşmalardan Şehzade Mustafa olduğu anlaşılan Sarı Yani'nin neden Bizans'ta o isimle dolaştığı ortaya çıkar. Şehzade Mustafa'nın, babası Yıldırım Bayezit'le esir düştüğü ve öldüğü haberi yayılmıştır. Bunu fırsat bilen Şehzade Mustafa, taht mücadelesi için bütün kardeşlerin kendi aralarında mücadele ederek birbirlerini öldürmelerini ve son kalanın karşısına çıkmayı plânlamıştır. Şehzade Mustafa'nın düşüncesine göre Musa İsa'yı; Emir Süleyman Musa'yı; Çelebi Mehmet de Süleyman'ı öldürecektir. Bu anlattıklarına kardeşi Fatma Sultan inanmaz. Geceyi sarayda geçiren Sarı Yani sabah erken saraydan çıkar. Laskaridis'le karşılaşır. Onunla yürürken Aleksandra'yı görüp onun yanına gider. Ertesi gün büyük saraydaki işaret kulesi olan Mangan Kulesi'nde buluşmak için sözleşirler. Konuşmadan Sarı Yani, dönen entrikalardan haberdar olur. Vasilisya Evdoksiya türlü entrikalar çevirerek Emir Süleyman'la birleşmek ve tahta oturmak ister. Yıldırım Bayezit'in hazinesini Bizanslı bir komutan ele geçirmiştir. Evdoksiya o hazineyi Emir Süleyman'a vererek onunla ittifak kurmak amacındadır. Sarı Yani aynı gün, birkaç gün önce Bizans askerlerinin elinden kurtardığı yeniçeriyle karşılaşır. Adı Kılıç Aptal olan bu yeniçeri Sarı Yani'nin gerçek kimliği hakkında bilgi sahibidir ve ona hizmet etmek ister. Bu isteğini Sarı Yani'ye kabul ettirmeyi başarır:

"-Siz, beni geçen gün pis varenklerin elinde ölmek üzere iken kurtaran Sarı Yani'siniz…

Şehzade Mustafa geniş bir nefes aldı:

-Ha!... dedi. Peki ne istiyorsun?...

-Size uşaklık etmek.

Yeniçeri, yeni elbiseleri içinde çok gülünç olmuştu. Hele kazınmış bıyıkları zavallıyı tüyü yoluk Hint horozları gibi acınacak bir hale koymuştu. Sarı Yani güldü.

…

Yeniçeri biraz daha yaklaştı. Ayakları üzerinde yükseldi. Gayet yavaş sesle:

-Sonra?!... dedi. Ben 32'nci Ortadan Kılıç Aptalım!... bir yeniçeri savaşmak için yaratılmıştır. Sokakta gezmek için değil.

-Ey… Ne çıkar?!... Git savaş meydanına!

-Bayraksız, Beysiz er meydanına gidilmez. Bayrağımız da, beyimiz de sensin!

Şehzade Mustafa yeniçerinin ağzına yapıştı.

-Sus!... Sersem!... Öküz!... Sus, diye homurdandı."[134]

Şehzade Mustafa, sözleştikleri gibi Aleksandray'la Mangan Kulesi'ne gider ama emir Süleyman'la Vasisilsya Evdoksiya baskın yapar. Şehzade Mustafa kendisini ele verenin Kılıç Aptal olduğunu düşünür: "Kendisini ele veren, hayatını kurtardığı, sözüne güvenip yanına aldığı yeniçeri Kılıç Aptal'dı."[135] Kulede kavga çıkınca Kılıç Aptal aşağıdan seslenir. Şehzade Mustafa böylece Kılıç Aptal'ın kendisini ele vermediğini anlar. Evdoksiya ve Emir Süleyman, Kılıç Aptal'ın onları kuleye kapatmasıyla içerde kilitli kalmışlardır:

-Hey!... Ne oluyorsunuz be?... Tepemi deliyordunuz!... Rahat durun. Nasıl olsa topunuzu da deliğe tıktım. Aslanım destur vermeden alimallah yerimden bile kıpırdamam…

…

Vasilisya:

-Yalan!... diye haykırdı. Biz aşağıda iki varenk bırakmıştık.

Emir Süleyman'ın dili tutulmuştu. Şehzade Mustafa güldü:

-Sayın Vasilisya unutuyorlar ki, ben aşağıda bir yeniçeri bırakmıştım…

-Ey!?...

-Herhalde bir yeniçeri, iki varengi çoktan haklamıştır."[136]

İki Bizans askerini alt edecek güce sahip olan yeniçeri aynı zamanda Şehzade Mustafa'nın sorduğu imalı sorulardan vermesi gereken cevabı anlayacak kadar da zekidir:

"-Şehzade Mustafa tekrar kuleden eğilip sordu.

-Eğer ben yarım saata kadar buradan çıkmazsam sen ne yapacaksın?...

Kılıç Aptal çok kurnazdı. Bu sorunun şeklinde Şehzade Mustafa'nın durumunun güçleştiğini, kendisinden medet umduğunu sezdi.

-Sizin emrinizi yerine getirecektim!... dedi.

…

Kılıç Aptal yutkundu. Bu kocaman politika işlerinden hiç haberi yoktu, bozmadı.

-Evet Beyim!... diye bağırdı.

[134] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 50-51.
[135] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 55-56.
[136] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 58,59.

-Vasileas'ı alıp buraya getirecektin, değil mi?

-Evet, tamam!...

-Sen Vasileas'ı getirinceye kadar kulenin kapısı açılmaz mı?

-İçeriden iki gün uğraşsalar açamazlar."[137]

Şehzade Mustafa uyguladığı kurnaz politika ve zeki yeniçeri sayesinde kuleden sağ salim çıkmayı başarır. Babası Yıldırım Bayezit'in hazinesinin Kayışdağı'nda bir manastırda olduğunu öğrenir. Aleksandra'yı Laskaridis'e emanet edip Kılıç Aptal'la sabah erkenden yola çıkarlar. Kendisi ata biner, bir at daha bulamadıkları için Kılıç Aptal eşekle eşlik eder. Kılıç Aptal'ın tabanları yassıdır, yürüyemez: "Şehzade Mustafa bir at bulmuştu. Fakat geceleyin yola çıktıkları için bir at daha bulamamışlardı. Tabanlarının yassılığına dayanarak yürüyemeyeceğini anlayan Kılıç Aptal bir at yerine iki eşek bulabildi. Birisine bindi, diğerini de yedeğine aldı."[138] Ancak İstanbul'dan Kayışdağı'na kadar dahi yürüyemeyecek kadar yassı taban olan birinin, ocağın yeni kurulduğu bir dönemde nasıl yeniçeri olduğu muammadır. Çünkü yeniçeri savaşlara daima yürüyerek gider gelirdi. Kumandanlar hariç binek kullanmazlardı.[139]

Yolda giderlerken Kılıç Aptal, geçmişi hakkında bilgi verir. Anlattığına göre Yıldırım Bayezit'in ordusunda sancaktardır. Ocağa katılmadan önceki adı Ligor'dur, Yeniçeri Ocağı'na girdikten sonra adı Hasan olmuştur. Bayezit'le Niğbolu Savaşı dâhil birçok savaşa katılmıştır. Yazar, Niğbolu Savaşı'nı destansı bir anlatımla aktarır. Kılıç Aptal yiğit bir yeniçeridir. Padişahın direktifiyle ağırlık olacağı için kalkan, zırh gibi koruyucu önlemlere itibar etmezler. Böyleyken dahi Kılıç Aptal, Niğbolu Savaşında düşman ordusu Haçlı birliğinin kumandanını yenmeyi başarır:

"Başındaki gümüş tolganın ortasında üç altın zambak işareti vardı. Derhal karşımdakinin, Frenklerin büyük bir başbuğu olduğunu anladım. Maksadı beni vurup elimdeki sancağı almaktı. Ölürdüm de sancağı vermezdim. Hiçbir cenkte onu yere düşürmemiştim. Kâfirin üzerime doğru gelişinden altında kalıp ezileceğimi sezmiştim. Birdenbire boylu boyunca yere uzanıverdim. Herif bu ummadığı set karşısında hızını alamadı, ayaklarıma takılıp yere yuvarlandı. O dev gibi vücudun arkasındaki okka basan çelik elbiselerle doğrulması zor bir işti. Fakat benim üzerimde hiçbir şey olmadığından sıçradım, tepesine bindim, palamı gırlağına dayadım.kafasını uçurmak işten değildi. Fakat karşımdaki adamı diri yakalarsam merhum

[137] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 62.
[138] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 64.
[139] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 8

pederinizin sevineceğini düşündüm. Dev gibi kâfir üzerine çıktığımı görünce pes diyeceğine, doğrulmak ister gibi silkindi. Fakat gürledim:

-Çelebi rahat dur, gırtlağını deşerim ha!... Adam benim sözümü dinlemedi. Ustalıklı bir oyun etti ki, kendimi üzerinde tutamayıp yere yuvarlandım. Karşımdakinin çevikliği gözümü açmıştı. Benim altımdan daha şimdiye kadar kimsenin kurtulduğunu bilmiyordum. Bereket, herifin zırhlarına, yoksa o, benim gibi çıplak olsaydı yenilmiştim. Tekrar atıldım, omzumla gövdesine yüklendim, vurdum, yere yıktım… Arkadaşlarım yetiştiler. Herifi tutarak sultanın önüne götürdük. Meğer (Kaygısız Jan) denilen kâfir başbuğu değil miymiş!... Bunun üzerine merhum Sultan arkamı okşadı:

-Senin adın bundan sonra Kılıç olsun!... dedi."[140]

Padişahın, yiğitliğinden sonra askere ad vermesi Dede Korkut hikâyelerini hatırlatır.

Kılıç Aptal anlatmaya, Şehzade Mustafa sormaya devam eder. Şehzade Mustafa, Ankara Savaşı'nda neden yenildiklerini sorduğunda Kılıç Aptal'ın zekice açıklamaları önem arz eder. Yeniçeri ocağında yüz yıllar sonra yaşanacak bozulmaları önceden görür gibidir:

"Şehzade Mustafa:

-Söyle!... dedi. Korkma!...

-Öyle ise siz de bir gün Bey olursanız sultanım, Türklere padişah olursanız unutmayın, Türkler başlarına geçen büyükleri kendilerini korursa sayarlar, uğrunda canlarını verirler. Fakat o baş, kendilerini unutursa, çevresini saran dalkavukların sözleriyle oturur kalkarsa, sonu böyle düşman elinde can vermekle biter. Pederiniz merhum Sultan, Niğbolu muharebesini kazandığı günlerde bize dayanıyordu, bizim derdimizle uğraşıyordu. Bizimle yiyor, bizimle içiyordu. Sonraları (Laz) kızı [Olivera] elinden şarap içti. Bizleri unuttu. Sanki kazandığı cenklerde halkın ve bizim hiçbir değerimiz yoktu. Memleketiyle uğraşmadı.[141]

Kılıç Aptal, bir yeniçeri olarak Bektaşi'dir. Romanda iki yerde Bektaşi nefesi söyler. Birinde Emir Süleyman ve Evdoksiya'yı Mangan Kulesine kapattığındadır:

"Ben kapıyı sürmelerim!

Sürme benim kime ne?"[142]

Diğeriyse Şehzade Mustafa'yla Kayışdağı'ndaki manastır yolunda:

[140] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 70-71.
[141] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 71.
[142] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 59

"Sofular secde ederler mescidin mihrabına

Yâr eşiği kıblegâhım, secdegâhım sana ne?"[143]

Manastırdaki hazineyi Vasilisya Evdoksiya'nın adamlarından alırlar. Ellerinde yazılı emir olmadığından dört askeri de yanlarına alıp Evdoksiya'ya gitmek için yola çıkarlar ancak yolda o dört askeri ölümle tehdit edip başlarından savarak yollarına devam ederler.

Bundan sonra Osmanlıda tam manasıyla taht kavgaları başlar. Emir Süleyman Edirne'de, Musa Bey Anadolu'da padişahlık ilân eder. Mehmet Çelebi Amasya'da, padişahlıkta gözü yokmuş gibi hayatına devam eder. Şehzade Mustafa'nınsa babası Yıldırım Bayezit'le beraber öldüğü düşünülür. Şehzade Mustafa'yla Kılıç Aptal Rum tüccar kılığında Anadolu'da gezerler. Ancak ikisinin Anadolu'da gezdiği zamanlarda Emir Süleyman'ın tüm adamları her yerde Musa Çelebi'yi aramaktadır. Bir gün Şehzade Mustafa ve Kılıç Aptal'ın kaldığı hana Musa Çelebi gelir. Aynı zamanda Emir Süleyman'ın Musa Çelebi'yi arayan adamları da handadır. Tanımadan kavgaya tutuşacakları sırada Şehzade Mustafa kumandanı öldürünce askerler kavga etmek istemez. Şehzade Mustafa kendisini kardeşi Musa Çelebi'ye tanıtır, kucaklaşırlar. İkisi de çok sevinir ama Şehzade Mustafa, Şehzade Mustafa'nın öldüğünü, sadece kardeş olarak var olduğunu ifade eder. Beraber Sinop'a kadar giderler. Orada Şehzade Mustafa kardeşinden ayrılacağını kendisine söyler. Musa Çelebi, kardeşi Emir Süleyman'la mücadele etmek için Eflâk'a gidecektir, Şehzade Mustafa olacaklardan uzak durmak ister. Önceden ele geçirdiği ve hâlâ yanında olan babasının hazinelerini de sandıklar içerisinde kardeşi Musa Çelebi'ye teslim eder. Emir Süleyman'la mücadele ederken maddî kaynağa ihtiyacı olacağı görüşündedir.

Emir Süleyman İstanbul'da, Lakedomanya Despotu Yuanis Teodos'un kızıyla evlendiği sırada Şehzade Mustafa ve Kılıç Aptal zifaf odasında onu yakalayıp Dimitriyos Laskaridis'in evine götürme niyetindedirler. Konuşmalardan Musa Çelebi'nin Sırplar ve Bulgarların desteğini alarak İstanbul'u kuşattığı, Emir Süleyman'ı öldürmek istediği anlaşılır. Emir Süleyman'ı yakaladıkları sırada imparator Manoel, askerleriyle içeri girer. Şehzade Mustafa'nın kimliği ortaya çıkar. İmparator, Şehzade Mustafa'yı zindana attırır, Emir Süleyman'ı serbest bırakır. Zindana Laskaridis gelir, Şehzade Mustafa'yı serbest bıraktıracağını, kendisine para ve asker vereceğini

[143] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 68.

söyleyerek Osmanlı padişahı olmasını destekleyeceğini söyler. Şehzade Mustafa zindandan çıktıktan sonra kardeşi Musa Bey'i aramaya koyulur. Beraber hareket ettiği Sırplar ve Bulgarlar ihanet edince Musa Bey Edirne'yle İstanbul arasında dağlarda gizlenmektedir. Şehzade Mustafa kardeşini bulur. Edirne sarayında sefahat âlemleri içinde yaşayan Emir Süleyman'a karşı yapacağı ihtilâlin ayrıntılarını anlatır. Sekiz kişi şehre girecek ve gece şehrin kapılarını açacaktır. Bu defa Şehzade Mustafa da geride durmayıp şehre girenler arasında yer alır. Şehre giren Şehzade Mustafa, Kılıç Aptal'ı son defa kardeşi Musa Bey'e göndererek plânının ayrıntılarını aktarır. Şehrin kapılarını sabaha karşı açacağını söyleyerek sessiz bir şekilde kapıya adamlarını yığmasını ister. Kılıç Aptal'ın yolda giderken düşündükleri yeniçeri hakkında bilgi verir. Beyini gerçekten sevdiği için değil ikbal hırsıyla hareket ediyor gibidir. Ancak bunda yorgunluğun da payı büyüktür:

> "-Ne zaman bizim Bey padişah olacak da, ben de yeniçeri ağası olup bu serserilikten kurtulacağım!
>
> Diye düşüncelere dalıyordu. Derken efendim kendisini yeniçeri ağası olmuş, Bursa'da bir sarayda cariyeler arasında serin bir havuzda yıkanıyor görmeye başlıyordu."[144]

Kılıç Aptal yolda üç kadınla karşılaşır ama çok istediği hâlde onlarla konuşmaya bir türlü başlayamazken Yeniçeri Ocağı'nda verilen eğitim hakkında bilgi aktarır: "Bu güzellerle konuşmayı çok istiyordu ama, bir türlü söze nereden başlayacağını kestiremiyordu. Öksürüyor, tıksırıyor, gene de başlayamıyordu. Yeniçeri Ocağı'nda vaiz dersi de öğretmiyorlar ki?"[145]

Kadınlar, Kılıç Aptal'ı düğüne gittikleri köye davet eder, ancak o, Şehzade Mustafa'nın kinli biri olduğunu düşünerek düğüne gitmekten zor da olsa vazgeçer. Hiç değilse Musa Bey'e haber verdikten sonra kadınların yanına düğüne gitmeyi aklına koyarak yola devam eder. Haberi Musa Bey'e ulaştırdıktan sonra köye gelir, o geceyi ve ertesi günü köyde geçirir; gönlünce eğlenirken gelen bir atlıdan Musa Bey'in başarılı olduğunu öğrenir. Gelen atlıysa Emir Süleyman'dır. Kılıç Aptal, Emir Süleyman'la konuşurken işin içyüzünü de Emir Süleyman'a anlatınca şehzade şaşırarak bir yeniçerinin kendisinden daha iyi politika bildiğini düşünür: "Kılıç Aptal sustu. Emir

[144] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 106-107.
[145] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 107.

Süleyman sapsarı kesilmişti. Mağrur şehzade ömründe ilk defa bir yeniçerinin kendisinden çok iyi politika bildiğini kabul etti."[146]

Aslında yeniçeriler politika bilmezler, sadece dönen entrikalara alet olur, uygulanan politikalar ışığında hareket ederlerdi. Olayların geçtiği bu dönem itibariyle yeniçeri olan Kılıç Aptal zekidir ve mantıklı hareket eder. Kavga ederler, neticede Kılıç Aptal Emir Süleyman'ı öldürür. Musa Bey padişah sıfatıyla Bizans üstüne yürürken Şehzade Mustafa Aleksandra'yı alarak şehirden uzaklaşır.

Emir Süleyman da öldükten sonra Osmanlıda taht kavgaları bitmemiştir. Çünkü henüz Musa Bey padişah olarak tahtta, Mehmet Çelebi Bizans sarayında, Şehzade Mustafa'ysa her şeyden azade hayatını yaşamaya devam etmektedir. Bir gün Mehmet Çelebi odasındayken Şehzade Mustafa gelir, kavga ederlerken Laskaridis odaya girerek Mehmet Çelebiyi son anda kurtarır. Mehmet Çelebi, kardeşi Şehzade Mustafa'nın ölüm emrini verir. Ancak emri yerine getirilmez. Osmanlıda taht kavgalarının sürmesini isteyen İmparator Manoel ve Laskaridis tarafından serbest bırakılır. Mehmet Çelebi daha sonra entrikalar ve Bizans'ın yardımıyla kardeşi Musa Bey'i öldürerek tahta oturur.

Şehzade Mustafa Aleksandra'yla beraber yaşadığı süre zarfında iki defa daha tahta geçmek için isyan eder. İkisinde de Bizans'ın parmağı vardır. İlkinde başarısız olur. Artık adı Düzme Mustafa'dır. Öldüğüne inanılarak kendisine itibar edilmez. İkincisinde başarılı olur ama Bizans'ın isteklerini yerine getirmeyince kaçıp saklanmak zorunda kalır. Tebdil-i kıyafetle gezerken yakalanarak idam edilir.

Romanda yeniçeri olarak Kılıç Aptal görünür kılınmış ve onun üzerinden yeniçeriler ve Yeniçeri Ocağı hakkında kısa kısa bilgiler verilmiştir. En önemli noktaysa, Yeniçeri Ocağı ve padişahların ayrı düşme tehlikesini dile getirdiği bölümdür. Zira ocaktaki asıl bozulma bu nedenle başlamıştır.

[146] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 112.

PATRONALILAR

Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun 1934'te çıkan bu romanı, III. Ahmet döneminde geçer. Bir polisiye gibi roman sonuna kadar yüzü örtülü, her an her yerden çıkabilen birinin kimliğinin öğrenilmesine çalışılır. Gerçekteyse o kişi, öldürülen babasının intikamını almaya çalışan, patrona***** sınıfı gemide çalışan bir leventtir. Bu gerçek, romanın sonunda ortaya çıkar.

Romanın başında, İstanbul Kadısı Zülâli Hasan Efendi'nin oğlunun sünnet düğünü Kırmızı Peçeli Uğru ve adamları tarafından basılır. Alanda yeniçeriler bulunsa da gelenler silahlı olduğu için yerlerinden kıpırdayamazlar. Baskın, Kadı Zülâli efendinin bir sözü üzerine yapılır. Kadı, padişaha Peçeli Uğru'yu ele geçirirsem karşımda köçek gibi oynatacağım demiştir ve köçek gibi ahalinin önünde oynayan kendisi olur. O oynarken Peçeli Uğru, yeniçerilere el çırptırır:

> "(…)Bu sefer yeniçerilere döndü:
>
> -Siz de el çırpın!
>
> -?!.
>
> -El çırpın diyorum, ben ağanız değilim, gözünüzü patlatırım ha!... buyruğumu iki ettirmeyin!
>
> Yeniçeriler gözleri kızgınlıktan dönmüş, omuz omuza verdiler, ellerini birbirine vurup çırpmaya başladılar."[147]

Ancak bu duruma katlanamayan bir yeniçeri kamasına el atınca silahla vurularak öldürülür. Bu olaydan bir süre sonra padişah Kâğıthane dolaylarına gezmeye çıkacaktır. Bütün halk seyir yerlerini doldurur. Konaklar, kasırların etrafında eğlenceler tertip edilir. Kâğıthane'de Patronalı Mustafa'yla Selim karşılaşır, konuşurlar. Selim, Patronalı'ya karşı saygıyla hareket eder. Ayrılmalarından sonra bir kalabalık gören Patronalı Mustafa oraya yönelir. Padişahın emriyle Kâğıthane'de kulübeler, evler yıkılarak yerlerine gösterişli konaklar, saraylar yapılmaktadır. Yaşlı bir kadın ve torunu Piç Cemal, evlerinin yıkılmasına mani olmak için direnince bostancıların hışmına uğrar. Bostancıbaşı, yaşlı kadını sürüklemeye başlayınca Piç Cemal karşı koyar, yalvararak çevresinden yardım ister. Yardım çağrısına Patronalı Mustafa müspet cevap verir.

***** Osmanlı bahriye teşkilatında kaptan paşadan sonra gelen amiral rütbesinden ikincisi, bahriye feriki. Bu amiralin kumandasında olan ve pruva direği üzerinde onun forsunu taşıyan gemi (*Patrona-i hümâyun* da denirdi). (bkz. İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük,* Kubbealtı (Milliyet), İstanbul, Kasım 2011, s. 982.).

[147] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *Patronalılar,* Atlas Kitabevi, 1972, s. 9.

Bostancıbaşı, tanımadığı bu adamın cesaretine, civarda binlerce asker olduğu düşüncesiyle şaşırır. Patronalı'yı gören halk hemen tanır, çünkü sarayın ve saray adamlarının, yeniçerilerin zorbalıklarına karşı mazlumun yanında olan, halkın sevgisini kazanmış biridir:

> "O, genç delikanlıların, güzel kızların, kadınların, bütün İstanbul halkının hayalinde yaşardı. Her yerde, kâh Galata'da bir meyhanede, kâh Kâğıthane'de kâh Defterdar'da onun, halkı korumak, her gün yeni bir hakkı elinden alınan, her gün sarayın gösteriş ve süsüne para yetiştirmek için varını, yoğunu veren halkı korumak için kavga ettiğini biliyorlardı. Bazen beş on sarhoş yeniçeriyi bir ehliırz kadının evine girmek istedikleri için pataklar, bazen bostancıları halkın zorla evlerinden eşya çalarken yakalayıp gebertirdi."[148]

Bostancılarla kavgaya tutuşan Patronalı Mustafa'ya Patrona Halil, Muslu Mustafa gibi isimler yardım eder. Bu arada padişah, bütün maiyetiyle Kâğıthane'ye yaklaşınca kargaşayı görerek sadrazam İbrahim Paşa'dan sebebini sorar. İbrahim Paşa da Yeniçeri Ağası'nı çağırır, kollukçuları gönderip kavgayı dağıtmasını ister. Kollukçuların geldiğini görenler kaçar. Patronalı Mustafa bir başına kalır. Padişah, bir levendin nasıl olur da kapı kullarına karşı geleceğini söyleyip hemen boğulmasını emreder. Patronalı Mustafa ölmek üzereyken bir duvara yaslandığında duvar yarılıyormuş gibi açılarak içeri çekilir. Kendine geldiğinde bir halayık, bir yaşlı kadın ve onlara emirler veren güzel bir kadının karşısında bulur kendini. Kadın, Patronalı'nın saraya girmesine yardım edeceğini söyler. Patronalı Mustafa tahmin yürüterek kadının sadrazamın eşi olabileceğini kendisine söyler. Kadın bu düşünceden ürperir çünkü gerçekten de Sadrazam İbrahim Paşa'nın eşidir. Patronalı Mustafa'dan kam almak ister, Patronalı Mustafa başka birini sevdiğini ve sultanı çirkin bulduğunu söyleyip yanaşmayınca onu boğdurtmak ister. Ancak Patronalı kaçmayı başarır. Patronalı Mustafa, ikamet ettiği handaki odasının karşısına gelen evde güzel bir kız görmüş ve onu sevmiştir. İbrahim Paşa'nın eşi Fatma Sultan'ı reddetmesinin sebebi o kızdır ancak ne kızın ne de kimsenin bu sevgiden haberi vardır. Kızın adını dahi bilmez, ona "Karakız" der. Saraydan kaçtıktan sonra Sultan Ahmet Camii civarında bulunan hanlardan Arnavut Recep'in hanına yerleşir.

Kavganın bu şekilde sona ermesiyle padişah eğlenmeye başlar. Yanında bulunan Kadı Zülâli hasan Efendi'ye şakayla takılır, ondan oğlunun sünnet düğününde oynadığı gibi kendi huzurunda da oynamasını ister. Arkasından Sadrazam İbrahim Paşa'dan

[148] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 15.

Peçeli Uğru'nun neden hâlâ yakalanamadığının hesabını sorar. Kaptan Apti Paşa, Peçeli Uğru'nun en olmadık zamanlarda en olmadık yerlerde ortaya çıktığını, hatta hemen o anda padişahın huzurunda dahi ortaya çıkabileceğini söyleyince Bostancıbaşı kızar:

> "-Kaptan paşa, Kaptan paşa! Sâdabat'ın çevresi beş yüz içoğlanı, dört yüz bostancı ve bir o kadar da karakollukçu eliyle sarılmıştır. Her divanda on nöbetçi bekler, huzura bir kere girse hâşâ min huuzr o it kuyruğu kılıklı uğruyu kapana tutulmuş sıçan gibi, dereye sokup bir güzel ıslattıktan sonra bacağından çitlembik ağacına asarım."[149]

Karakollukçular, İstanbul'un asayişini sağlayan yeniçerilerdir. Acemioğlanlar Ocağı'ndan çıkan neferlere verilen ilk vazifedir.

Tam bu sıradadır ki Peçeli Uğru bir anda kapıyı kırarak içeri girer. Sol bacağını Bostancıbaşı'ya uzatarak kendisini asmasını söyler. Padişah ve yanındakilere, yaptıkları, işledikleri tüm kötü işleri yüzlerine vurarak sadrazamın kıyafetinde bulunan değerli taşları söküp alır. İçerde olanları öğrenen askerler tarafından etraf sarılır. Ancak Peçeli Uğru geldiği kapıdan çıkarak kayıplara karışır. Peçeli Uğruyu kovalarlarken Zülâli Hasan Efendi, Peçeli Uğru tarafından tuzağa düşürülerek Peçeli Uğru'ymuş gibi padişahın huzuruna çıkarılır. Hiç kimse bunun nasıl olduğuna bir anlam veremez.

Bir zaman geçtikten sonra Silik Selim ve yamağı Piç Cemal her derde deva macun diye halkı hilelerle aldatıp onlara macun satmaya çalışırken karakollukçular tarafından yakalanır. Karakollukçular, Selim'in bacağını kırmak isterler. Defalarca macun satması yasaklandığı halde hala aynı suçu işler. Selim, kendi geçmişini de anlattığı yalvarmalarında son dönemin esnaf yeniçerileri hakkında bilgi verir:

> "-Günahım nedir ağam?... Kulun, kölen olayım; aç kaldım… Ne iş yapayım? Medreseden kovuldum diye imamlık, müezzinlik yaptırmazsınız!... Yeniçeriler; 'Bizden gayri kimse bu işin ehli değildir' diye pazaryerinde kavun karpuz bile sattırmazlar."[150]

Silik Selim, benzer sözleri, Patronalı Mustafa'ya yaşadıklarını anlatırken de kullanır. Rüşvetçi yeniçerilerden bahseder:

> "Hele kuvvet macunu ve dazlak kafalara saç ilâcı satmaya başlayalıdan beri işler çok yolunda gidiyordu. Fakat bu kollukçular adamı birkaç kuruş kazanmaya görsünler, hemen ensesine binip kaz gibi yolmak dilerler. Adam namusu ile kuvvet macunu değil karpuz bile satamaz bunlara pay vermeden."[151]

[149] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, 21.
[150] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 34.
[151] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 47.

Sokak ortasında Selim'in bacağını kırmaya çalışan kollukçuların üzerine Patronalı Mustafa gelir. Selim'i ellerinden kurtarıp kollukçuları kovar. Handaki odasına çekilir. Silik Selim'le yamağı Piç Cemal gelerek ona hizmet etmek istediklerini söylerler. İkisi de kimsesizdir, işleri yoktur. Patronalı Mustafa'ysa ikisini de zor durumdan kurtarmıştır. İkisine de acır ve yanına alır.

Bunlar olduktan hemen sonra Peçeli Uğru Kadı Zülâli Hasan Efendi'ye bir kâğıt göndererek ondan elli kese altın ister, isteği yerine getirilmezse oğlunu dağa çıkararak öldüreceğini bildirir. Kadı, hemen padişaha gider. Padişah, olanlar karşısında oldukça sinirlenir. Hiç kimsenin bir şey yapamıyor olmasına canı sıkılır. Yeniçerileri aşağılayarak Patronalı Mustafa'yı dahi bulamadıklarını, kendisine onun gibi yiğitler lazım olduğunu dile getirir:

> "-Susuyorsunuz! Tuuu yazıklar olsun! Nerde o Deli oğlan… Nerde o Patronalı?... Daha kaç gün oldu, senin bostancılarım, yeniçerilerim diye övündüğün pehlivanları armut sepeti gibi yere çalıveriyordu. Ben öyle bir pehlivan isterim. Bana öyle gözünü ateşten sakınmaz bir kul lazım."[152]

Ancak Bostancıbaşı, Patronalı Mustafa'yı handan çıkarken gafil avlayıp yakalamış ve sarayın bahçesine getirmiş olduğundan gururla yaptığı işi anlatır. Padişah, hemen huzuruna getirilmesi emrini verir. Patronalı Mustafa, sadrazamın eşi Fatma Sultan sayesinde kaçmayı başardığından, Bostancıbaşı arabaya gidip de perdeleri açınca şaşırır, nasıl olup da Patronalının kaçtığına anlam veremez. Padişah daha da sinirlenir. Fatma Sultan'ın odasında bulunan Patronalı Mustafa, sultanla birbirlerinin işine karışmayacağına dair anlaştıktan sonra kendi isteğiyle padişahın huzuruna gelir. Herkes daha da şaşırır. Padişah, Peçeli Uğru'nun yakalanması hususunda kendisinden yardım isteyince, onu bir kere görmesinin yeteceğini söyleyerek yardımcı olmayı kabul eder. Ancak Peçeli Uğru, kadı'nın oğlu Osman'ı kaçırmayı başarır. Çocuğun koynunda bulunan mektupta, Fatma Sultan'ın, kendisiyle tanışmak istediği yazılıdır. Çocuğun korunmasında görevli bir başka patronalı olan Halil, Patronalı Mustafa'yı bir hafta sonra İspirîzade'nin vaazını dinlemek için Ayasofya'ya davet eder. Patronalı Mustafa sabaha karşı handaki odasına gittiğinde avluda iki yeniçerinin ateşli konuşmasına şahit olur. Ocaklı, başlatmak istediği ihtilâlin altyapısını, halkı galeyana getirerek hazırlamaya çalışırlar:

[152] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 54.

"-Hey gidi Müslümanlar!... sizde gayri din korkusu, şeriat sevgisi kalmamış. Dininiz elden gidiyor. Kerbelâ şehidi Hüseyin gibi, dindaşlarımız sınırlarda Acem askerleri elinde öldürülüyor. Burada, padişah, veziriazamı İbrahim Paşa her gün, her gece ziyafetler verip yiyip, içiyor, zıbarıyorlar. Tebriz'i basan eşkıya Nadir Han, şehir içinde, ne kadar adam varsa kılıçtan geçirdi, çocukları havalara fırlatıp bir palada ikiye biçiyorlar…

…

-Bütün bu işler olurken siz burada ne yaptınız?.. burada sizin karılarınızın ırzına geçen, kızlarınızı, kardeşlerinizi, çocuklarınızı saraya kapatıp berbat eden bu rezilleri alkışlamaktan başka ne yaptınız?.. Sadrazamı, Kâğıthane'de karılarınızın yaşmaklarından içeriye beşi bir yerde altınlar düşürüp, ta memelerine indirebildiği için alkışladınız. Padişah Üçüncü Ahmet'i, sarhoş gözleriyle baygın baygın gazel okuyarak karılarınızı süzerken alkışladınız. Bu memlekette yeniçerilerden başka kim ticaret ki.. Alışverişe konulan yeni vergiler bizim için, bizi ezmek için."[153]

Yazar, ayaklanmak isteyen yeniçerileri eleştirir:

"Yeniçerilerin sırf kendilerine yüklenen yeni vergilerin acısıyle söylediği bu uzun söylev halkı baştan çıkarmaya yetiyordu. Herkes başını önüne eğmiş düşünüyordu. Bu halk ne yapabilirdi ki? Memlekette tek bir mektep vardı; medrese, tek organize ocak vardı: Yeniçeri ocağı.

Tek mektep: İçlerinden çok az olan birkaçını saymazsak şimdiye kadar ta köylere kadar kol salan birbirine bağlı binlerce yobaz yetiştirmişti. Vergi vermezler, mahkemeye çıkmazlar, hesap vermezler. Askere gitmezler. Onlardan bir şey alınacağını sezerlerse 'Şeriat isteriz' diye kafa kaldırırlardı.

Yeniçeri ocağına gelince, son zamanlarda çok bozulmuştu. Eski eğitim ve öğretim kalmamıştı. Aralarında, hokkabazlardan, köçeklerden tutun da soğan, salata satan esnaf takımına kadar, her türlü insan vardı. Savaşa girmeyi sevmezlerdi, talim ve terbiye görmek güçlerine gidiyordu. İstanbul'un bütün ticaretini kendileri yapmak istiyorlardı. Bunlardan vergi alınırsa, yahut aylıkları zamanında çıkmazsa kazan kaldırır, isyan ederler, padişahları deviririlerdi. Yeniçeri!.. Softa!.. İkisinden başka kim bir ihtilâl çıkarabilirdi ki?"[154]

O yeniçeriler de Patronalı Mustafa'yı Ayasofya'ya İspirîzade'nin vaazını dinlemeye davet ederek çıkıp giderler. Odaya girdiğindeyse karşı evdeki kızın kaçırılarak saraya götürüldüğünü öğrenir. Kızı kaçırtan Fatma Sultan'dır. Kızı, Patronalı Mustafa'yı elde etmek için kaçırtır. Aynı zamanda Piç Cemal'in annesi Kurşuncu Hatice Nine'yi de yanına getirtir. Kendisine bir aşk iksiri yapmasını ister. Peçeli Uğru'yla buluştuğunda kullanacaktır. Ayrıca bir eve kapattığı kızı da yavaş yavaş

[153] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 75.
[154] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 75-76.

öldürmesini isteyip Hatice Nine'yi de onun yanına gönderir. Patronalı gelerek kızın serbest bırakılmasını istese de Fatma Sultan suçunu inkâr eder.

Cuma olunca Patronalı Mustafa Ayasofya'ya gider. İspirîzade'nin vaazını dinlemeye gelip de ihtilâl hazırlığı yapanlar arasında padişahın, huzurunda oynatmak istediği İstanbul Kadısı Zülâli Hasan Efendi de vardır.

Yazar, olmuş ve olacak olan her ihtilâli, mahiyetleri itibariyle eleştirir. Çünkü ihtilâller neticesinde düzenin değişmediğini, sadece kişilerin değiştiğini, gerçek anlamıyla bir inkılâp yaşanmadığını şöyle ifade eder:

> "… Sonra da İspirîzade vaaz verecek, Padişaha, Vezirlerine atıp tutacak, halkın damarlarındaki haset kanlarını kaynatacak ve belki de Şarka mahsus kanlı bir ihtilâl çıkacaktı. O zaman devir değişecek!.. Şimdi Kâğıthâne'ye gidenler camiye gidecek, camilere gidenler ve Kâğıthâne'ye; onların yerine eğlenmeye, rakı içmeye, kız, oğlan oynatmaya gideceklerdi.
>
> Sözün kısası ihtilâl olacak. Fakat bu memlekette hiçbir değişiklik olmayacaktı. Yalnız Padişahın adı değişecek, önceleri Bey denilen, halkı angaryaya, boğaz tokluğuna çalıştıran Devletlû beylik Baba, şimdi adını Padişah koymuştu. Padişah, Bey, Paşa değişir, fakat yeni gelenin ancak sakalı biraz daha kısa veya uzun olurdu.
>
> …
>
> Burası Şarktı. Cesur adamdan bol bir şey yoktu. İhtilal olağan işlerdendi. Fakat bir kölelik ruhu esen bu Asya'da bir inkılâp hiçbir zaman olmamıştı."[155]

İspirîzade'nin uzun ve ateşli vaazı sonunda bütün halkın saraya karşı kini artar, halk galeyana gelir. İspirîzade'nin, vaazı boyunca istinat noktası dinin elden gittiğidir. Bu şekilde halkı kolaylıkla istediği tarafa çeker. Dışarıda bunlar olurken sarayda eğlenceler sürmektedir. Sadrazam İbrahim Paşa padişahı olanlara/olacaklara karşı uyarmak ister, padişah oralı olmaz:

> "Sadrazam kıpkırmızı kesildi:
>
> -Fakat padişahım, savaş yerinden dönen yeniçeriler, hamamları, kahveleri, hanları dolaşıp herkesi isyana zorluyorlar. 'Şeriat elden gidiyor diye tellâkları, berberleri, kahvecileri kışkırtıyorlar.
>
> -İbrahim, bu ne biçim söz? Padişahlığı ele aldığım gün, 'Moskof kâfirinin haddini bildirelim' diye savaşa beni zorla bu yeniçeriler soktu. Prut'ta Serdarım Baltacı Mehmet Paşa Deli Petro nam kâfiri sarıp yenmiş iken, bunların başıbozukluğu, serseriliği yüzünden kazanılmış

[155] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 86.

savaşı kaybettik. Gayri, tellâklardan, berberlerden, kahvecilerden kurulu bir ordu ile savaşa giremem."[156]

Sadrazam İbrahim Paşa'yla Patronalı Mustafa'nın sarayın bahçesinde konuşması sırasında Patronalı sisteme ve özellikle askeriyeye dair birçok eleştiri dile getirir. Buna mukabil sadrazam, çaresizliğini, savaşlarda yeniçerinin durumunu gözler önüne serer:

"-Hangi askerle? Bu, bozuk düzen yeniçeri esnafı ile kimle savaş edebiliriz? Ne savaş bilirler, ne de saygı. Büyüğü tanımaz, küçüğü sevmezler. Bu asker yıllardan beri her giriştiği kavgada yeniliyor, kavgaya girmeden kaçıyor. Savaş için yeni bir asker, yeni bir iman ister. Ben bunu becermek için gün bekliyorum."[157]

Fatma Sultan; Peçeli Uğru'yla Kadı Zülâli Hasan Efendi'nin çocuğu Osman'ın koynunda daha önceden ulaştırdığı mektuba dayanarak Cenevizli bir kadının evinde buluşurken rahatsız edilmemek için Patronalı Mustafa'yı yakalatsa da o kurtulur. Cenevizlinin evine gider. Yüzünü görme arzusuna kapılan Fatma Sultan'a kızan Uğru kaçar. O kaçarken Patronalı Mustafa da yalıya gelmiştir. Ancak tekrar yakalanarak Yedikule'de hapsedilir. Hapiste yanına gelen Fatma Sultan'la, daha önce sadrazamla saray bahçesinde yapmış oldukları muhabbetin benzerini yaparlar. İhtilallerden, halktan, ekonomiden, saraydan konuşurlar. Patronalı Mustafa, daha önce olduğu gibi, sarayın ve ordunun içinde bulunduğu durumu eleştirir, ekonominin kötü olduğunu, memlekette insanların aç kaldığını uzun uzun anlatır. Daha sonra zindandan, Fatma Sultan'ın harem ağası Amber sayesinde kurtulur.

İbrahim Paşa, halkın gözünü boyamak için sahte bir sefer tertip eder. Zira saraya yapılan eleştiriler ayyuka çıkmış, yeniçeriler ve leventlerin ihtilâl hazırlığı ileri düzeylere varmıştır. Sözde ordu ve donanma İran üzerine sefere gidiyordur. Halkın sevinç çığlıkları içinde yola çıkarlar. Ancak ordu Kadıköy'de, donanma Kavaklarda dağıtılır. Paşa, akşam evine dönmek için Beşiktaş'a geçtiğinde alacakaranlıkta Peçeli Uğru tarafından yolu kesilir. Yanında sadece iki bostancı bulunan paşa bir şey yapamaz. Peçeli Uğru, saray erkânının yaptıkları hakkında hesap sorma niyetiyle paşaya yaklaşmıştır. Sadrazam, ordunun başıbozukluğundan, siyasete karışmasından şikâyet eder. Konuşup ayrılırlar.

Sefere çıkma yalanı da işe yaramaz. Ayaklanma çıkarmak isteyen leventler boş durmaz, çalışmalarına devam ederler. Patronalı Halil, temsilci olarak Patronalı

[156] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 94.
[157] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 100.

Mustafa'nın handaki odasına gelir. Kendilerine katılmasını ister. Mustafa, çıkarılmak istenen ayaklanmanın bir işe yaramayacağını ve yeniçerilerin kendilerine katılmayacağını söyleyerek iştirak etmek istemez. Halil, katılacaklarını söyler. Dayanak yine gayri İslamî olduğunu söyledikleri "Frenk eğitimi"dir:

> "-Sen dinini, imanını elden kaçırmışsın.
>
> -Ben ortada öyle bir şey göremiyorum. Şeriat, din elden gidiyor diye ayaklanmanızı yersiz buluyorum. İspirîzade, Zülâli Hasan Efendi, sen ve ben bile Sadrazamdan daha değerli ve daha Müslüman değiliz. Hem yeniçeriler bize katılmaz.
>
> Halil yan gözle ona baktı:
>
> -Yeniçerilere Üsküdar'da Frenk subayların gâvur eğitimi ile yeni bir ordu düzüldüğünü anlatırsak gelirler. Sen şimdi benimle beraber gelecek misin? dedi."[158]

Münakaşa ederler. Halil, Mustafa'yı kızdırınca kaçmak zorunda kalır. Patronalı Mustafa odasında yalnız kalınca memleketin içinde bulunduğu durumu, halkın, yönetimin ve ordunun durumunu düşünerek vakit geçirir. Bu sırada Selim ve Cemal'den kızın yerini öğrenip onu kurtararak Haliç kıyısında bir yalıya götürür. Bu yalının kimin olduğunu, Patronalı Mustafa'ya burada neden bu kadar saygı gösterildiğini Selim ve Cemal merak etseler de öğrenemezler. Patronalı, öldürülen babasının intikamını almak için yıllardır çabalar. Babası kaptan Ahmetçe Bey öldürülmüştür. Sonunda katilin ve azmettiricisinin kim olduğunu öğrenir. Katil Patronalı Halil, azmettiricisi Zülâli Hasan Efendi'dir. Patronalı Mustafa uygun zamanı beklemeye devam eder.

Patronalı Halil, ihtilâlde başı çeker, gizli toplantı tertip eder. Yeniçerilere Üsküdar'daki Frenk usulü kurulan orduyu anlatıp onları da sürekli galeyana getirerek ihtilâlde leventlerle beraber hareket etmelerini sağlamaya çalışır. Başarılı da olur. Halil'in kalabalıkla Atmeydanı'na çıktığını öğrenen yeniçeriler de harekete geçerler. Hepsi bir aradayken, komutası altındaki askerlerinin isyan ederek kan dökmesini istemeyen Yeniçeri Ağası meydana gelerek yeniçerileri vazgeçirmek ister. Yeniçeriler ağalarına karşı saygılıdır, ancak ihtilâlde başı çeken Halil Yeniçeri Ağası'na karşı durur, *"şeriat için"* ayaklandıklarını dile getirir. İspirîzade'nin de meydana gelmesiyle Yeniçeri Ağası'nın söylediklerinin bir tesiri kalmaz. Neticede 28 Eylül 1730 Perşembe günü ihtilâl patlak verir. Saray, hazırlıksız yakalanır, Üsküdar'da olan padişah saraya gelerek Sancak-ı Şerif kapıya çıkarılır. Ancak tellallar halka duyuramadığı için bunun

[158] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 141.

da bir faydası olmaz. Asiler; sadrazam ve damadı Kaymak Mustafa Paşa'nın idamını ister, çıkış yolu bulunamayınca istekleri yerine getirilir. Patronalı Halil saraya gelir, kendisine hürmetle muamele edilir. Peçeli Uğru da saraya gelerek Patronalı Halil'i öldürmek ister. Ancak Zülâli Hasan Efendi'yi ağır yaralayarak kaçar. Hasan Efendi Peçeli Uğru'nun Patronalı Mustafa olduğunu söyleyince gerçek ortaya çıkar.

İhtilal neticesinde padişah değişir, tahta Sultan Mahmut (I.) çıkar. Patronalı Halil'se yeniçeri olur. Yazar bu durumu eleştirir:

> "Alayın önünde giden Patronalı Halil'in duruşunda ise büyük bir pişmanlık vardı.
>
> O, yapabileceği işin en büyüğünü yapmış, çıkabileceği yerin en üstüne çıkmıştı. Üzerinde Yeniçeri elbisesi vardı. Patronalı kendisini On yedinci yeniçeri bölüğünün erlerinden sayıyordu. O çağlarda bir yeniçeri bölüğüne yazılı olmak diğer insanlardan başka bir şey olmak demekti. Birbirlerini korurlar, kanun, yasak, vergi tanımazlardı. Arada bir elini atın iki yanındaki heybelere sokuyor, halka avuç avuç altın serpiyordu." [159]

Yeni padişah, ilk defa ocağın kaldırılması gerektiğini zikreder. Ancak bu işi yapmak isimdaşı II. Mahmut'a nasip olacaktır: "-Gövde çürümüştür Beşir. Bu gövdeyi temizlemeden Rusya'lılara savaş açılamaz. Kopan başın yerine yeniden bir baş bulurlar. Artık bir kere âdet oldu. Bu ihtilâllerin sonu gelmez. Önce kötülükler kaynağı yeniçeri ocağını yıkmak gerek."[160]

Patronalı Mustafa ve beraberindeki bostancılar; Revan Köşkü'nde bulunan Patronalı Halil, Manav Muslu ve tüm ihtilâlcileri basarak orada öldürürler. Haberin yayılmasıyla ihtilâl de kendiliğinden son bulur.

Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun 1934'te kaleme aldığı bu romanı, eleştirileriyle dikkati çeker. Yeniçeri ocağı başta olmak üzere ordunun tümüne yapılan eleştiri, devlet adamlarının şahsında sisteme yapılan eleştiri, saray erkânının hayat tarzları ve devlet yönetimine karşı ilgisizlikleri gibi birçok farklı eleştiri yapan yapan yazar, halka karşı olumlu veya olumsuz bir şey söylemez. Kötü ekonomi, başarısız yönetim, kaybedilen savaşlar ve açlık gibi konularda halka acır, onları haklı görür. Eserin genelindeyse Yeniçeri ocağına karşı ciddi ve tarihî gerçeklerle örtüşen (olayların geçtiği dönem itibariyle) eleştiriler yöneltir. Bu eleştiriler genellikle ikili konuşmalar sırasında yapılır ve yöneticilerin gidişatı değiştirme konusunda çaresizlikleri gözler önüne serilir.

[159] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 176.
[160] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 179.

FATİH FENERİ

Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun 1949'da yayımlanan bu romanı, Şehzade Mustafa'nın oğlu Şehzade Orhan'ın, ölen babasının intikamını almak için giriştiği maceraları, merak uyandıracak şekilde anlatır. Roman, Alida'nın meyhanesinde Sarı Yani'yle Alida'nın konuşmasıyla başlar. Alida, bir gece meyhanesinde kavga edince Sarı Yani'yi tanır. Bu tanışıklığın üzerinden iki yıl geçmiştir. Kavgada Alida'nın kocası ölünce meyhaneye serserilere karşı göz kulak olma işini Sarı Yani üzerine alır. Meyhanede konuştukları bu gece için meyhaneyi beş altına Anemas Zindanları Komutanı Laskaridis kapatmıştır. Arka odada, Osmanlı padişahı Sultan Mehmed'in casusunu yakalamış sorguya çekerler. Padişah, şehri teslim etmeleri için haber gönderdiği casusu Çopur Ali'ye ayrıca Fatih Feneri'ni bulma görevini vermiştir. Sarı yani; Laskaridis ve adamlarının bulunduğu odaya giderek kendini gösterir. Laskaridis, Şehzade Mustafa olduğu anlaşılan Sarı Yani'yi görünce gözlerine inanamaz. Yıllar önce seni öldürdük, diyerek karşısındakinin Şehzade Mustafa olduğuna inanmaz. Şehzade Mustafa'da bulunan, babası Yıldırım Bayezit'e ait olan kılıcı görünce inanır. Şehzade Mustafa da yeni padişahın, küçük yeğeni Mehmet olduğunu öğrenir. Şehzade Mustafa; Laskaridis ve adamlarını dışarı çıkararak Sultan Mehmet'in casusuyla baş başa kalınca ölmek üzere olan casus Çopur Ali'den görevini devralmak ister. Bu sırada Laskaridis adam toplayarak kapıya dayanır. Şehzade Mustafa, casusun görevinin Orban adlı Macar topçunun Sultan Mehmet'e götürülmesi olduğunu öğrenir. Çopu Ali, ölmek üzereyken "-Bir de… Fatih Feneri!..." Fatih Feneri!... Fener!..."[161] diyerek ruhunu teslim eder. Şehzade Mustafa'ysa bunun ne olduğunu öğrenemez.

Şehzade Mustafa, kapıya dayanan Laskaridis ve adamlarından Alida'nın yardımıyla kurtulur. Ancak Sarı Yani olarak tanıdığı Şehzade Mustafa hakkındaki gerçeği öğrenen Alida, ona karşı artık daha mesafelidir. Vedalaşarak ayrılırlar. Çünkü Şehzade Mustafa üzerine aldığı vazifeyi yerine getirmeye kararlıdır. Şehzade Mustafa, Bizans'ın elçilerine katılarak inşa edilen Rumeli Hisarı'na gider. Elçiler hisarın yıkılmasını isteyince padişahın huzurundan kovulurken, o Türk olduğunu söyleyerek orada kalır. Elçiler kovulurken onları hakaretlerle uğurlayanlar nöbetçi yeniçeriler olur:

"Elçiler geri geri çekildiler. Birkaç yeniçeri de atılarak:

[161] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *Fatih Feneri,* Atlas Kitabı, İstanbul, 1979, s. 26.

-Geri, geri!... Geldiğiniz yere defolun! diye atlarını değneklediler."[162]

Şehzade Mustafa, Blakerna (Valekerna) Sarayının bahçesine girerek bahçıvanbaşı olarak çalışan eski at uşağı Kılıç Aptal'ı bulur. Ona, yeğeni padişahı gördüğünü, casus Çopur Ali'yi, Macar topçu Orban'ı anlatır. Hemen akabinde sultan Mehmet'in kardeşi, kendi yeğeni Şehzade Orhan'la yine bahçede görüşür. Orhan, Bizans sarayında tutulur. Ondan, taht kavgası çıkarmayacağına dair imzalı taahhütname alır. Şehzade Mustafa, Macar topçu Orban'ı Anemas Zindanlarından kurtarır. Kılıç Aptal, Orban'ı Fatih'e götürür. Orban, çocuğu Emanet'i bir mektupla Şehzade Mustafa'ya emanet olarak bırakmıştır. Birkaç gün sonra Emanet ve Şehzade Mustafa Beyoğlu'na giderken ormanda Laskaridis tarafından yakalanır. Laskaridis, Emanet'i kandırarak şehzadeyi tuzağa düşürür. Ancak kandırıldığını ve Şehzade Mustafa'nın gerçek kimliğini öğrenen Emanet'in yardımıyla kurtulur.

Şehzade Mustafa, Kılıç Aptal'ı Edirne'ye gönderir. Orban'ı da beraber gönderir. Ancak asıl düşüncesi, Fatih Fener'i hakkında Çopur Ali'den öğrenemediği bilgileri padişahtan öğrenmektir. Şehzade Mustafa, Kılıç Aptal'ın Edirne'den dönüp dönmediğini anlamak için tekrar Blakerna Sarayına giderken tesadüfen kayıkçıdan önemli bilgiler edinir. Şehrin tüm kapıları duvarla kapatılıyor olsa da zayıf bir kapının örülmeyeceğini öğrenir. Saraya vardığında Kılıç Aptal'ın döndüğünü görür ve yeğeni padişahı görüp görmediğini, Çopur Ali'nin de ölmeden önce peşinde olduğu Fatih Feneri hakkında bilgi edinip edinmediğini sorar. Kılıç Aptal'sa padişahın her şeyini gizli tuttuğunu, önceden verdiği direktifler doğrultusunda çalışmasına devam etmesini söylemiştir. Konuşmanın devamında Kılıç Aptal, Orhan Çelebi'nin padişahlık davasıyla isyan edeceğini söyler. Şehzade Mustafa imzalı taahhütname almış olsa da Laskaridis'in Orhan Çelebi'yi kandırdığına kani olurlar. Ancak gerçek daha sonra anlaşılır, Orhan Çelebi'yi isyan etmesi için Bizans zorlamıştır. Ne var ki Şehzade Orhan verdiği söze sadık kalmak uğruna intihar eder. İkisi münakaşa edince Kılıç Aptal ağlayarak Şehzade Mustafa'nın ellerine sarılır. Eski yeniçeri olan Kılıç Aptal fizikî ve psikolojik olarak zayıf düşmüştür, daha incedir:

"Koşarak, sıcak göz yaşlarıyle Mustafa Bey'in ellerine sarıldı, öptü… öptü…"[163]

Şehzade Orhan'ın ölümünü padişaha bildirmesi ve Fatih Feneri hakkında bir şeyler öğrenebilmesi için Kılıç Aptal'ı Şehzade Mustafa tekrar Edirne'ye gönderir.

[162] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 35.
[163] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 99.

Padişahla görüşen Kılıç Aptal Fatih Feneri hakkında da çok az bilgi edinir. Padişah, fenerin, Bizans'ın ilk hükümdarı Konstantin'den kalan kutsal bir fener olduğunu söyleyerek mutlaka bulunması gerektiğini iletir. Ona da çok daha eskilerden veraset yoluyla kalmıştır, fenerin geçmişi Büyük İskender'e kadar gider. Kılıç Aptal döneceği sırada Fatih'in yeni hocası Akşemseddin, kendilerinden Hz. Eyüp'ün mezarını bulmalarını da ister.

Şehzade Mustafa, Emanet'i Alida'nın yanına bırakarak tekrar saraya Kılıç Aptal'ı görmeye gider. Kılıç, Edirne'den aldığı haberleri aktarır. Hz. Eyüp'ün mezarının da bulunmasının istendiğini söyleyince Şehzade Mustafa kızar, neden daha evvel söylemediği için çıkışır. Kılıç Aptal böyle bir şeye gerek görmediğini, ölü bir adamın ne gibi faydasının dokunacağını anlamadığını söyleyince Şehzade Mustafa, Kılıç Aptal üzerinden Bektaşiliği ve yeniçeriliği sert bir şekilde eleştirir:

> "-Bunu daha önceden neye söylemedin Aptal? Bunları neye unuttun?
>
> -Gerek görmemiştim de…
>
> -Münasebetsiz adam! Bugün her şeyin saçma ve münasebetsiz… Neden gerek görmedin?
>
> -Efendim af buyurun! Kulunuz Bektaşî fıkarası, bundan altı yüz yıl önce göçmüş bir şehidin, Türk ordusuna ne gibi bir yardımı dokunacağını aklım almadı da… Mezarından kalkıp kâfirlere satır mı atar beyim?
>
> …
>
> -(…)Nasıl… Kafana "Dank!" dedi mi şimdi?
>
> Kılıç Aptal susuyordu. Çünlü o Bektaşî fıkarasıydı ve hiçbir şey kafasına "Dank" demiyordu. Bir kavganın kılıç, satır, top gibi silahlardan başka bir şeyle kazanılacağına inanmıyordu."[164]

Bir yeniçerinin, savaşların silahtan başka bir şeyle kazanılmayacağını düşünmesi normaldir. Çünkü uzun süren zorlu savaşlardan bu dirayetli askerler daima bilek gücü ve silahları sayesinde zaferle çıkmıştır.

Osmanlı ordusu Edirne'den İstanbul'a hareket eder. Bizans halkı gelen orduyu seyretmeye çıkar. Seyre çıkanlar arasında Şehzade Mustafa, Emanet ve Kılıç Aptal da vardır. Ancak Emanet tek başına seyre çıkmıştır. Kılıç Aptal büyük bir taşa çıkarak ordu mensuplarını çevresinde toplanan halka tanıtır. Her geçeni statülerine uygun hürmetle

[164] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 142-143.

selamlayan Kılıç Aptal, yeniçerileri görünce sevinçle bağırarak kısaca yeniçerileri tanıtır:

> "Uzaklardan kırmızı giysileri, süslü sırma külâhları içinde pek büyük bir kalabalık gözüktü.
>
> Kılıç Aptal:
>
> -Yeniçeriler geliyor! Padişah hazretleri geliyoorrr! diye bağırdı. Bunların pîri Hacı Bektaş Veli Hazretleridir. Nur içinde yatsınlar!... Bunların cümlesi toplanmış kâfir çocuklarının Acemi Oğlan kışlasında eğitilip yetiştirilmesiyle meydana gelmiştir.
>
> Yeniçeriler, bölüklere ayrılmış, bölüğün başında bölük eminleri, çavuşlarıyle yürüyüş ettiler.
>
> Yeniçerilerin, gerek silahları, gerek giysileri çok süslü ve zengindi. Yürüyen ordunun her yanından bir zenginlik, bir temizlik ve düzen fışkırıyordu."[165]

Osmanlı ordusu şehre yaklaştığı sırada Bizans sarayında da tartışmalar sürer. Büyük vezir Notaras şehrin teslim edilmesini önerirken Anemas Zindanları Kumandanı Laskaridis şehri savunmaktan yanadır. İmparator da savunmadan yanadır. Ancak Roma'dan gelen kardinaller, Venedik ve Cenevizliler de olayın içinde yer aldığından her şey daha da karmaşıklaşır. Kardinaller Bizans'ın Katolik olması için yardım etme niyetiyle gelmişlerdir. Venedik ve Cenevizli kumandanlar Bizans ordusuna komuta etme arzusundadır. Laskaridis, Şehzade Mustafa'nın yaşadığını, bu şekilde taht kavgası başlatıp kuşatmadan kurtulabileceklerini anlatır. Hiç kimse inanmak istemezse de sarayın bahçıvanı olan Kılıç Aptal'ın şahitliğiyle inanırlar. İmparator, Laskaridis'i Şehzade Mustafa'yı hemen getirmesi için görevlendirir. Laskaridis, Şehzade Mustafa'yı bulmaya Kılıç Aptal'la giderken yolda muhabbet ederler. Kılıç Aptal, toprağa kendini vererek hâlâ yaşadığını dile getirir. Ancak kavgasız, patırtısız bu hayattan memnun değildir:

> "Laskaridis, hâlâ derin derin düşünüyordu. Sonunda dayanamayarak:
>
> -Klıç! dedi.
>
> -Buyur Kiryos?
>
> -Senizle biz kocadık, değil mi?
>
> -Eh! Yaşımız gereği tabiî… Hâlâ yaşayabilmemiz ne devlet…

[165] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 151.

-Niçin hâlâ yaşayabildik dersin?

-Sizi bilmem ama, ben kendimi bahçeye, toprağa verdim. Toprak insanı çok beslermiş! Eğer bu yaşamaksa, yaşıyorum. Kavga etmeden, sevmeden, sevilmeden, yemeden, içmeden."[166]

Laskaridis ve Mustafa Bey pazarlık yaparlar. Anlaşmaya göre Mustafa Bey padişaha karşı isyan edecektir. Karşılığındaysa asker, para ve Fatih Fenerini ister. Laskaridis, feneri vermeye yanaşmasa da, Mustafa Bey'in padişah olması halinde Bizans'a Rumeli ve Balkanları vereceğini söylemesiyle anlaşmaya varırlar.

Padişah, İstanbul surları önüne gelerek kuşatmayı bizzat yönetir. Her kuvvet görev yerinde hazırdır. Maltepe'deki karargâhına yerleşen padişahın yanındaysa yeniçeri ve sipahiler vardır. Savaşlarda yeniçeriler ve tımarlı sipahiler merkezde yer alarak padişahı korumakla görevliydi aynı zamanda.

Mustafa Bey; Kılıç Aptal ve Emanet'le beraber Galata sırtlarında kendilerine yardım eden Şaşatı'nın konağına yerleşerek Osmanlı için çalışırlar. Padişaha Fatih Fenerini bulduklarını ve Haliç kıyısındaki surların daha zayıf olduğunu bildirirler. Ayrıca Şaşatı, gemilerin Beşiktaş'tan Haliç'e indirilebileceğini söyler. Kılıç Aptal, padişahın huzuruna çıkacağı sırada padişah divan üyelerini toplar. Kuşatmanın uzun sürmesi muhalefet edenlerin elini güçlendirmiştir. Padişah, herkesin fikrini almak ister. Sadrazam Çandarlı Halil Paşa, yeniçerilerin ayaklanma çıkaracaklarından bahseder. Buna padişahın cevabıysa çok sert olur:

"-Devletlûm! Yeniçeri ayaklanmak üzeredir. Hepsi de 'Kırk günden artık kalmak kanunumuz değildir. Bir şehir kırk günde düşmezse gayri ondan vaz geçilir' derler. Asıl vebal, bu askeri ayaklandırıp alınamayacak bir şehir önünde arkadan saldıracak bütün Avrupa askerlerinin ayakları altında çiğnetmektir.

…

Kapıdan çıkarken gene geri dönerek Çandarlı Halil Paşa'ya:

-Lala! dedi. Ayaklanmak üzere olduklarını söylediğin kimselere şu haberi sal: Böyle hayırlı bir gazadan bizi ölüm bile döndüremez. Biz ecdadımıza benzemeyiz, bilirsin! Cülûs bahşişi almak için onlar Bursa'da da önümüze çıkmışlar, yolumuzu kesmişlerdi. Sen o zaman da telâşlanmış, bu hiçbir işe yaramayan korkak mantığınla: 'tedbir, kulun istediğini vermektir. Ceddi âlânız böyle yapagelmişlerdir!' diyerek onlardan yana çıkmıştın. O zaman biz kullarımıza bahşiş yerine kendi elimizle sopa çekmiş, seni de tedbirini de beğenmemiştik. Biz zorbalığa gelemeyiz lala! Biz, bir şeyi vereceksek gönül rızasıyla veririz. Eğer iş zora kalırsa, kimse gam

[166] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 172.

çekmesin, babamız oğlunu bile ipe çeker, gene boyun eğmeyüz… zor, pazu bizdedir. Padişah bizüz!"[167]

Bu sırada Mustafa Bey, Alida tarafından bıçakla göğsünden yaralanır. Sandalla Haliç'in karşı kıyısına geçince Laskaridis tarafından yakalanarak zindana atılır.

Padişah, gemileri karadan yürütmek için her şeyi hazırlatır. Havan toplarıyla Beyoğlu sırtlarından Haliç'te demirli Bizans donanmasına zarar verilir. Yollar hazırlanır. Gemilerin yürütüldüğü sırada padişah, yanında bulunan Kılıç Aptal'a dönerek: "Oldu mu?" diye sorar. Kılıç Aptal, eski yeniçeri de olsa yaşlılığın verdiği hassasiyetle hüngür hüngür ağlar:

"-Sayenizde oldu Padişahım! Bunu ancak sizin gücünüz başardı.

Fakat, Kılıç Aptal da artık Laskaridis gibi yalama olmuştu, gözleri yaşarınca hıçkırıklar da arkadan söktü, onun küçük bir çocuk gibi göz yaşları döktüğünü gören Sultan Mehmet:

-Neye ağlıyorsun Kılıç? diye sordu.

Kılıç Aptal burnunu çekerek güldü:

-İhtiyarlık maskaralık Devletlûm! dedi. Sevincimden ağlıyorum. Hem yalnız ben değil, bütün ordu ağlıyor."[168]

Konuşmanın devamında padişah, Çopur Ali olarak bildiği Mustafa Bey'le görüşmek istediğini söyler. Kılıç Aptal'dan onun hakkında bilgi alır. Kılıç ise yalan yanlış bilgilerle durumu idare çalışır. Emanet, padişahın huzuruna çıkarak Mustafa Bey'in yaralandığını ve yakalanarak zindana konulduğunu anlatır. Ancak padişah, bahsedilenlerden şüphelense de Çopur Ali olduğunu düşünerek dinler. Kılıç Aptal, padişaha bir şey sezdirmemek için Emanet'i oradan uzaklaştırır.

Sabah olup da Türk donanmasını karşısında gören Bizans imparatoru ve kumandanları şaşkına dönerler. İstanbul'u Türkler fetheder. Savaş sırasında Mustafa Bey kaçmaya çalışırken mazgaldan düşerek ölür. Emanet ve Kılıç Aptal gözyaşı döker.

Galatada Alida'nın meyhanesinde Alida, Kılıç Aptal, Laskaridis ve Emanet bir arada otururken yanlarına genç bir erkek gelerek oturur. Konuşmalardan Şehzade Mustafa olduğu anlaşılınca orada bulunanlar gözlerine inanamaz. Çünkü Şehzade Mustafa ölmüştür, hem de yaşlı, saçı sakalı beyaz bir halde ölür. Bu yanlarında oturansa kara kıvırcık saçlı, kaytan bıyıklı bir delikanlıdır. Bu gelense gerçeği anlatır: Aylarca

[167] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 237-238, 242.
[168] Aptullah Ziya Kozanoğlu, *age*, s. 262.

Şehzade Mustafa kılığında gezip herkesi aldatan kişi, Şehzade Mustafa ve Aleksandra'nın oğlu korsan Şehzade Orhan'dır. Saçını kireçle beyaza boyamıştır. Yani babasının yerine geçip onun intikamını almak istemiştir.

MÜMTAZ TURHAN TAN

HÜRREM SULTAN

Mümtaz Turhan Tan'ın 1937'de yayımlanan bu romanı Kanuni Sultan Süleyman'ın savaşlarını ve Hürrem'e olan aşkını anlatır. Hürrem, bu aşkı kullanmayı çok iyi bilmiş ve istediğini alabilmek için her türlü entrikaya başvurmuştur. Bütün ömrünce iktidar hırsıyla yanıp tutuşan bu muhteris kadın, kızı Mihrimah'ı Rüstem Paşa'yla evlendirerek Rüstem Paşa'nın sadrazam olmasına kadar geçen sürede yeniçerileri elde etmekten devlet adamlarını öldürmeye, padişahın kinini çok sevdiğini bildiği İbrahim Paşa'ya yönelterek onun katlini sağlamaya kadar her türlü hileye başvurur. Roman, Kırım Hanı'nın Hürrem'i göndermiş olduğu ve padişahın huzuruna alındığı sahneyle başlar. Saraya yeni gelmiş olan bu yeni cariyeye adı bizzat padişah tarafından verilir. Akabinde Rodos seferi başlar. Sefere padişah da ordularının başında iştirak eder. Rodos'ta bulunan casuslar hekim Salamon'la Almaral tarafından faydalı bilgiler edinen padişah, büyük amcasının oğlunun Rodos'ta bulunduğunu ve Cem gibi başına dert açmasından korktuğu için bu seferi açtığını söyler.

Yerli ve yabancı tarihî vesikalara dayanılarak yazılan bu romanda yer alan kahramanlar iktidar hırsıyla sürekli entrika çevirir, istediklerini elde edinceye kadar her yolu mubah görürler. Çevrilen entrikaların hemen tamamında da yeniçeriler kullanılır. Ancak romanda tek bir yeniçeri adı dahi geçmez. Her isyanda, her savaşta yer alan yeniçerilerden birinin adı geçmez. "Ocaklı, Yeniçeri Ocağı" diye kendilerinden bahsedilir. Romanda birkaç defa isyana teşebbüs eden ocaklının sebebi sefere çıkmamaktır. Uzun süre İstanbul'da bulunan yeniçeriler homurdanmaya başlar, sefer hazırlıkları başladığındaysa sevinirler:

> "Hoşnutsuzluk hızla büyüyor, yayılıyordu. Yeniçeri ocağı harıl harıl kaynıyordu. İki büyük yıla yakın bir zamandan beri hareketsizliğe mahkûm edilen bu harp âşığı, zafer âşığı asker, sevgilisinden cüda düşmüş gönüller gibi mustaripti, sızlanıp duruyordu. Belgrat ve Rodos harplerinde aldığı yaralarla vücudu kalbura dönen Yeniçeri Ağası Mustafa'yla ömrünün dörtte üçünü savaşta geçirmiş olan Sipahi Ağası Mahmut, her gün birleşip detleşiyorlardı, her iki ocak halkının miskin bir hayata daha fazla tahammül edemeyerek ayaklanmaları hâlinde tekevvün edecek kanlı ve korkunç hadiseleri düşünüp ağlaşıyorlardı."[169]

Padişah, yeniçerilerin bu tutumu hakkında bilgi sahibidir. Sefere çıkmayan ocaklının homurdanmaya başlayacağını düşünür: "Bununla beraber sefere çıkmayı

[169] Mümtaz Turhan Tan, *Hürrem Sultan,* Çağrı Yayınları, İstanbul 2010, s. 151.

kabul etmekte tereddüt etmedi. Çünkü ocaklının, hayli uzun süren oturuştan sinirlenip yine homurdanacaklarını biliyordu."[170]

Mohaç üzerine çıkılacak sefer hazırlıkları ocaklıyı sevindirir, miskinlikten kurtulacaklarına sevinirler: "O yılın kışı işte bu biçimde geçti. Ocaklı, yaman bir savaşa hazırlanıldığını görerek homurdanmayı bırakmıştı, neşeli bir sabırsızlık içinde hareket emrini bekliyordu."[171]

Romanda bir kahramanla yer almayan ocaklının bahsedilen tek geleneği de seferler neticesinde şehirlerin yağma edilmesine müsaade edilmesidir. Asker, zaferle girilen şehri, kaleyi, başkomutanın izniyle yağma eder. Ancak İran seferine İbrahim Paşa komutasında çıkan askere Tebriz'i yağma izni verilmeyince kızarlar: "Hünkâr, kendi düşüncelerine göre hareket ediyordu. İbrahim'in Tebriz'i yağma ettirmemek yüzünden yeniçerileri ve sipahileri kızdırdığını, defterdarın da askere bahşiş dağıtmasına –hazineyi korumak bahanesiyle- rıza göstermeyerek kızgınlığı körüklediğini biliyordu."[172]

Kanuni Sultan Süleyman'ın padişahlık döneminin tüm ayrıntıları, tüm savaşları, tüm devlet adamlarıyla işlendiği, Barbaros Hayrettin'in, Mimar Sinan'ın, Fuzuli'nin de dâhil olduğu bu romanda yeniçeriler daima savaş isteyen konumda ve entrikalara âlet olmak yönüyle kendilerine yer bulur. İstikbal-iktidar hırsı olan her devlet adamının, her kadının –Hürrem Sultan başta olmak üzere Hafsa Sultan, Haseki Mahidevran- "yardımcısı" yeniçeriler olur. Ayrıca Yeniçeri ocağına mensup kimseler savaşlarda ordunun en önünde sadrazamı değil de bizzat padişahı görmek isterler. Bu olmadığında kırgınlıkla karışık kızarlar. Çünkü kendileri nasıl ki padişaha vefalıysa aynı şeyi kendilerini seven padişahtan da beklerler. Şehzade Mustafa'nın öldürülmesi olayındaysa böyle bir şeyin entrikalar sonucu olduğunu, kendilerinin Şehzade Mustafa'yı sevdiklerini dile getirerek bu işleyiş hakkında eleştiriler sıralamaya başlarlar.

İsyan eden yeniçerilerin devlet adamlarının idamını istememesini, sadece yağmaya girişmesini yazar, sonraki dönemlerle mukayese eder:

[170] Mümtaz Turhan Tan, *age*, s. 196.
[171] Mümtaz Turhan Tan, *age*, s. 165.
[172] Mümtaz Turhan Tan, *age*, s. 280.

"Ondan ötürü –sonraki devirlerde yapılan ayaklanmalarda olduğu gibi- şunun bunun kellesini istemiyorlar, padişahın adınıysa ağızlarına almıyorlardı. Sadece yağma yapıyorlardı, sadrazamın ve vezirlerin evlerini altüst ediyorlardı."[173]

Tarihî kaynaklardan çokça dipnot kullanılarak yazılan bu eserde gerçeklere bağlı kalındığı görülür.

[173] Mümtaz Turhan Tan, *age,* s. 154.

SAFİYE SULTAN

1939'da neşredilen roman, Venedik'te bulunan iki eski korsan olan Deli Cafer ve Karakadı'ya Korfu valisi Sinyon Leonarda Bafa'nın kızı Sinyorite Agrippine Bafa'nın gönderilmesiyle başlar. Bafa, bir zamanlar Turgut Reis'in emri altında çalışan bu iki eski korsanı büyük sarayda ertesi gün verilecek ziyafete davet eder. Ziyafette bulunan Kubat Çavuş, Bafa'yı çok beğenir ve İstanbul'a gitmek için razı eder. Maksadı, Bafa'yı padişaha hediye etmektir. Ancak Deli Cafer'le Karakadı, Bafa'yı Manisa'da bulunan şehzadeye hediye etmeyi kurarlar. Şehzade Murat, kendisine hediye edilen Bafa'nın adını Safiye olarak değiştirir. Padişah II. Selim vefat edince Sokullu Mehmet Paşa bir mektupla Şehzade Murat'ı padişah olması için İstanbul'a davet eder. Tahta geçer geçmez beş kardeşini öldürtür.

Yeniçerilerin romana ilk dâhil olmaları meyhaneden çıkarak Haliç'ten dönen padişahı laubali bir şekilde selamlamalarıyla olur. Bir Rum meyhanesindedirler ve yazar oranın yeniçerilerin uğrak yeri olduğunu belirtir:

> "İşte bu sırada bir Rum meyhanesinin önünden de geçildi. Orası yeniçerilerin küme küme gelerek keyif çattıkları yerlerden biriydi ve saltanat kayığının geçişi esnasında da birkaç manga yeniçeri içeride kadah tokuşturuyordu.
>
> Onların kafaları hayli tütsülüydü, ayranlıkları da kabarmış olduğundan yere, göğe bir pul vermekten müstağni bir durumda bulunuyorlar demekti. Fakat gözler açık, iradeleri uyanıktı. Bu sebeple hep birden padişahı görmüşler, neşelenmişler ve onu –meyhane âlemine yakışır şekilde- selâmlamak hevesine kapılıvermişlerdi. İçlerinden biri, bu hevesi açığa vurunca, öbürleri bir ağızdan hay hay, dediler, birer dolu kadeh yakalayarak dışarı fırladılar, koşa koşa kıyıya geldiler ve kadehleri kayığa doğru uzatıp bağırdılar:
>
> -Sıhhatine, senin sıhhatine içiyoruz!"[174]

Sokullu'nun ölmesiyle sarayda işler çığırından çıkar. Her işe devlet adamları ve özellikle kadınlar müdahale etmeye başlar: "Her şeyden önce saray gemi azıya almıştı. Artık her işe Nuru Banular, Safolar, Mihrimahlar, Şeyh Şücalar burun sokuyordu."[175]

Sarayda sefa âlemlerine dalıp günde birkaç defa gerdeğe girmeyi kendine âdet edinen padişah, Valide Sultan'ın ölmesi ve Safiye Sultan'ın böylece iktidarı tamamen eline geçirerek hükmetme yetkisine sahip olması var olan huzursuzlukları büyütür.

[174] Mümtaz Turhan Tan, *Safiye Sultan*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010, s. 160.
[175] Mümtaz Turhan Tan, *age,* s. 184.

Ekonomi kötüdür, adaletli bir yönetim yoktur. Nihayet yeniçerilere ayarı düşük akçe ile maaşları verilemeye kalkılınca isyan ederek devlet adamlarının idamını isterler:

> "Yeniçeri ocağı, dört yüz dirhem gümüşten beş yüz akçe kesilegelirken, son zamanlarda ayarın tağşiş edilmesine ve bir okka gümüşten bin akçe kesilmesine zaten kızgındı, için için homurdanıyordu.
>
> Rumeli beylerbeyinin kendilerine on tanesi bir akçe tutmaz bir acip akçe verdirmek istediğini duyunca, küplere bindiler ve Osmanlı devletiyle kendi ocakları kurulalıdan beri ilk defa olarak sarayı muhasara altına alıp, padişahtan beylerbeyiyle defterdarın başlarını istediler."[176]

İsyan neticesinde galip gelen yeniçeriler olur ve istedikleri devlet adamları idam edilir. Kesilen başları karşılarında gören yeniçeriler "kendi kudretlerinin padişah kuvvetinden üstün olduğunu temaşa eder"ek[177] dağılırlar. Ekonominin kötüye gidişi durdurulamaz. Zaten ordunun başında sefere çıkmayan padişah, askerin homurdanmasından ve kendisini çağırmalarından korkar. Maaşların ödenmemesinden rahatsız olan yeniçeriye maaşları hazineden tedarik edilerek Sofya'ya gönderilir.

Yüzün üzerinde çocuğu olan Sultan III. Murat 1595'te vefat edip tahta oğlu III. Mehmet çıkınca Safiye Sultan, Valide Sultan sıfatıyla bütün gücü âdeta eline geçirir. Yeni padişahın ilk işi Valide Sultan'ın telkiniyle bütün erkek kardeşlerinin öldürmek olur: on dokuz erkek! Yüzün üzerinde çocuğu olmasına rağmen III. Murat'ın o zamana dek hayatta kalan çocukları bunlardır.

İşleyişten rahatsız olan ocaklı, sefere çıkarken padişahı başlarında görmek ister. Yazar bu vesileyle geçmiş padişahların yeniçerilerle olan sürtüşmelerini zikreder:

> "Yeniçerilerin münakaşa kabul eder, sözlerinden döner bir tayfa olmadıkları malumdu. Onların ağızlarına düşen bir sözün mutlaka yerine getirilmesi, yani ocaklının istediği şeyin yapılması icap ediyordu. Onlar, o gem almaz asker, Fatih Sultan Mehmet'e bile karşı durmuşlar ve ondan zorla bahşiş almışlardı. Yine onlar, Yavuz gibi şaka bilmez bir tâcidarı, şark seferinden zorla geri çevirmişlerdi. Üçüncü Mehmet gibi gölgesinden korkan bir adamın böyle sert bir zümreyle başa çıkmasına, onları emellerinden vazgeçirmesine imkân mı vardı?"[178]

Devlet adamlarının kendi hazinesini düzmeye koyulduğu, Avusturya, Eflâk sınırlarında mağlubiyetlerin üst üste geldiği bir dönemde yeniçeriler ayaklanır. Yazar,

[176] Mümtaz Turhan Tan, *age,* s. 203.
[177] Mümtaz Turhan Tan, *age,* s. 204.
[178] Mümtaz Turhan Tan, *age,* s. 227.

bu ayaklanmayı o dönem tarihçilerinden Selâniklizâde Mustafa'nın kaleminden uzun bir alıntıyla anlatır.

Safiye Sultan, Yeniçeri ve Sipahi ocaklarını birbirine düşürmeyi başarır. Sipahiler padişahı eleştirir, otoriteye itirazlarını sıralarken, Safiye Sultan'ın elde etmeyi başardığı yeniçeriler sayesinde bütün Yeniçeri ocağı padişahın tarafını tutar. Safiye Sultan hırslı bir kadındır ve sipahiler tarafından kendisine yakın kimselerin öldürülmesini hazmedememiştir. Romanın sonundaysa önce III. Mehmet, ardından Safiye Sultan ölür.

Romanın bütününe dâhil olan Safiye Sultan'ın entrikaları yüzünden devlet ekonomisi bozulur, halkın refah seviyesi düşer, İstanbul'da bulunan yeniçeri ve sipahiler arasında mücadeleler yaşanır. Yazar, yeniçeriler ve sipahileri Türk kanı taşıma yönünden mukayeseye girişir ve devşirme olan yeniçeriler yerine "hâlis Türk kanı" taşıyan sipahilerin tarafını tutar. İdareye yapılan haklı eleştirileri sipahiler ağzından sıralarken yeniçerileri eleştirir.

DEVRİLEN KAZAN

M. Turhan Tan'ın 1939'da yayımlanan bu eseri Yeniçeri Ocağı'nın II. Mahmut tarafından kaldırılış sürecini konu alır. Padişah, tahta oturmasından itibaren, Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmayı düşünür. Ancak bunu başarabilecek tecrübeyi edinmek için uzun yıllar sabreder. Ocağın yaptığı kötü işleri halka göstermek gibi hiçbir fırsatı kaçırmaz, dengeli bir politikayla emeline ulaşmak için sabırla çalışır. Padişahın yeniçerilere karşı kini amcası III. Selim'le kafeste kaldığı dönemde başlar. Amcası Yeniçeri Ocağı'nın lağvı fikrini kendisine aşılar. Nitekim III. Selim'in kendisi de bu işe girişmiş bir padişahtır. II. Mahmut, bu işin zorluğunu, yeniçeriler tarafından katledilen atalarını düşünerek tayin eder. Bu nedenle uzun yıllar sabrettiği süre zarfında kendisine güç veren en büyük saiklerden biri, atası II. Osman'ın kanlı gömleğidir. Yeniçeriler tarafından öldürülen ilk padişah olan II. Osman'ın kanlı gömleğini hazineden alarak daima yanında bulundurur, önemli bir karar vereceği zaman gömleği eline alarak inceler, koklar. Bunu yapması, girişeceği işte âdeta azmini artırır.

Roman, Üsküdar'da eski Valide Camii'ne yakın bir sokakta oturan Kara Süleyman ve eşi Seher'le başlar. Suriçi'nde çıkan büyük bir yangından konuşurlar. Seher, gördüğü bir rüyayı yaşlı kocasına anlatır. Rüyasının tamamını anlatmaz ve anlattığı kısmında ufak bir değişiklik yaparak genç bir delikanlıyla baş başa kaldığını saklar, uçtu gitti der. Sadrazamın araştırma memuru olan Kara Süleyman Babıâli'ye giderek etrafı kolaçan etmek ister. Belki bir değişiklik olmuştur diye düşünür. Daha Babıâli'ye ulaşır ulaşmaz büyük bir kargaşalık içinde bulur kendini. Yoldan çevirdiği bir kişiden Sadrazam Deli Abdullah Paşa'nın sürgüne gittiğini öğrenir. Eşi Seher'in rüyasında sadrazam duman olup uçar, bu nedenle sadrazamın sürgün haberini alan Kara Süleyman telaşa kapılır. Çünkü rüyada kendisi de evi de bahçesi de uçar. Kendini kaybetmiş bir halde Babıâli'den inerken Gülhane'de bahçıvanlık yapan, sesi güzel bir delikanlı olan Hüseyin'le karşılaşır. Onunla tanışıklığı eskidendir. Sadrazam azledildiği için kendisi de işsiz kaldığından canının sıkkın olduğunu ileri sürerek Hüseyin'i eve yatıya davet eder.

Eve vardıkları vakit henüz erkendir, akşam olmasına vardır. Kara Süleyman ve Hüseyin bahçede otururlarken bahçenin bakımsızlığı Hüseyin'in dikkatini çeker ve bir bel isteyerek bahçeye biraz olsun çeki düzen vermek ister. Genç ve yakışıklı bu gencin çalışmasını evden izleyen Seher, içinde bu gence karşı muhabbet duyar. Daha doğrusu, yaşlı kocasının arzularını tatmin edemediğinden hareketle gerçek bir erkek telakki ettiği

bu gençle beraber olmak ister. Bahçeyi bellemeye başlayan Hüseyin, bir süre sonra önüne çıkan büyük bir kaya parçasıyla uğraşırken içi altınlar, elmaslar, mücevherlerle dolu küp meydana çıkar. Hayretler içinde kalarak ne yapacaklarını bilemezler. Olayı öğrenen Seher'se içinde gizli bir sevinç duyar. Zira rüyasında bu servetin ortaya çıkması da vardır. Kocası Kara Süleyman'dan gizlediği, kocasının da uçup kendisinin gençle baş başa kalması aklına geldiği için sevinir. Hüseyin'le baş başa kalmak arzusunun da tahrikiyle olacakları bekler. Çıkan büyük bir servet değerindedir. Bölüşülmesi sırasında kısa süreli bir anlaşmazlık yaşasalar da Hüseyin pay olarak üç bin kuruş alarak aradan çekilince tatsızlık da son bulur. Hüseyin'in vazgeçmesine, güzelliğini gördüğü Seher'e hoş görünmek de sebep olmuştur. Akşam olup da güzel sesli Hüseyin, Kara Süleyman'ın evinde türkü söylerken kafes arkasından onu dinleyen Seher, o gece bu gencin hayaliyle yatağa girer.

Sabah, Kara Süleyman, buldukları hazineden dolayı türbelere adadığı adaklar için evden ayrılınca Seher, karşı komşusuyla olan biten her şeyi konuşur. Mahalle bekçisi her şeyi duyar. Defterdara haber verir. Çünkü bekçinin düşüncesine göre, bulunan hazine devlet hazinesine aittir. Seher'in güzelliği karşısında iç geçiriyor olması da etkendir bu jurnalde. Genç bir erkeği, karısı olduğu hâlde eve alıyor olması da Kara Süleyman'ın suçudur bekçiye göre. Hüseyin yakalanır ancak her şeyi açıkça anlattığı için defterdar defineden hissesine düşen üç bin altını almaz, biz Beytülmal'ın hakkını Kara Süleyman'dan alırız, der. Kara Süleyman tevkif edilir. Hazinesine el konulur. O, bir şeyler yapabilir miyim, ümidiyle Üsküdar'dan Babıâli'ye geçer. Hüseyin'in hayaliyle yatıp kalkan Seher de, hamama gitme arzusuna kapılır. Hüseyin'i düşünerek temizlenmek, daha da güzelleşmek ister. Hamam, dört yeniçeri tarafından basılır. Yeniçeriler, hamam sahibinden bin kuruş ister, verilmezse burnunu kulağını keserek hamamdan birkaç kadını omuzlayıp kaçıracaklarını söylerler. Bu vesileyle yazar, yeniçeriler ve devletin içinde bulunduğu durumu uzun uzun tetkik eder:

> "Yeniçeri? Bugün sade bir kelime olan bu sekiz harf, o devirde kışlalara, sokaklara, şehirlere, ülkelere, kıtalara değil, muhayyilelere bile sığmayan korkunç bir mefhum taşıyordu. Tarih, hikâyemizin cereyan ettiği yıllarda yeniçeriliği belki istihfaf ediyordu,küçük ve aciz bir teşekkül sayarak kendi sahifelerinde ona şerefli bir satır dahi tahsis etmiyordu. Lakin yeniçeriler, tıpkı mecrasından ayrılıp günde bir yatak değiştiren tabiat dışı bir nehir gibi devirici, yıkıcı bir coşkunluk içinde cinayetlerle, fazahatlerle, şenaatlerle dolu bambaşka bir tarih işliyordu.
>
> Onlar vaktiyle şarkın ve garbın tarihini değiştiren kuvvetli bir inkılap unsuru idi. Hint Denizi'nden Azak Denizi'ne kılıçlarının parıltısı içinde selam getirip götürürlerdi. Kafkasların,

Karpatların serinliğini gene kılıçlarının ucuyla Hattı İstiva halkına tattırırlardı. İran sahralarından Fas çöllerine zafer menkıbeleri taşırlardı.

Üç yüz yıl Asya, Avrupa, Afrika onların gür sesini duydu. Düzinelerle taht onların palalarına kurban oldu ve beşeriyet tarihi, o üç asır içinde yalnız yeniçeri destanlarını kaydetmekle oyalandı.

Sonra disiplin bozuldu, ahlak bozuldu. Yeniçeri palası, keçeden başka bir şeyi kesmez ve Yeniçeri kurşunu testiden başka bir nesneye işlemez oldu. Kafanın kola, nizamın anarşiye, ilmin cehle hâkimiyeti başlayınca yeniçeriler için tutulacak tek bir yol vardı: Zamana uymak!

…

Saray da aynı tereddi içindeydi. Padişahlar artık Viyana önlerinde, Tebriz bağlıklarında avlanamıyorlardı, kendilerinden evvel bu nimete erenlerin neşesini bulmak için, öz yurdun böğründe hırslarını tatmine çalışıyorlardı.

Ocakla saray bu durumda dost olamazdı. Çünkü ikisi de aynı musluğa uzanan kör iştahlı ve rakip dudaklar gibiydi. Önlerindeki suyu birbirine kaptırmadan içmek istiyorlardı.

Bu vaziyetten bir saray-ocak savaşı çıktı. Fakat her kapışmada galebeyi ocak kazandı. Pala, padişah kellesi bile uçuruyordu. Hatta ölüme mahkum ettiği tacidarlara -Genç Osman vakasında olduğu gibi- hamam oğlanı muamelesi yapmaktan da çekinmiyordu.

Saray, bu suretle teessüs eden ocak tahakkümünden öç almak için zahiri bir korku altında planlı bir tahrip politikası gütmeye koyuldu. Ocağı -bakımsız ve başıboş bırakarak- içinden yıkmaya girişti. Artık askeri bir teşekkül olmaktan çıkmış, hovardalar ve soyguncular karargâhı olmuştu."[179]

Hamam muhafızı Hafız, bağırarak halktan yardım istemiş, halk da yardım edince dört yeniçeriden üçü öldürülmüş, biri de yaralı ele geçirilmiştir. Bunun üzerine hamamda bulunan kadınlar tehlikenin geçmesiyle evlerine dağılır. Ancak Seher, henüz yıkanmamış, istediği gibi temizlenmemiş hatta kıyafetlerini dahi çıkaramamış olduğundan geri dönerek geç saatlere kadar hamamda vakit geçirir. Akşam saatinde evine gitmek için yola çıktığındaysa başına bir iş gelmesinden korkar, biraz sonra korktuğu da başına gelir. Tepeden tırnağa silahlı üç yeniçeri yolunu keserek onu kaçırırlar. Bu olaydan birkaç gün sonra da sadrazam sürüldüğü için işsiz kalan, bulduğu hazinesi elinden alınan, karısı kaçırılan ve nerede olduğu bir türlü öğrenilemeyen Kara Süleyman denizde boğularak can verir

Kara Süleyman ve Seher'in başına gelenlerden sonra bir kayıkla Ortaköy'e, oradan da geze geze Beşiktaş'a gelen Hüseyin, akşam olunca şarkı, türkü söyler.

[179] M. Turhan Tan, *Devrilen Kazan,* Kapı Yayınları, Ekim 2011, İstanbul, s. 49-50.

Çırağan Sarayı'nın yakınından geçerken geç saat olmasına rağmen sesi duyan Padişah II. Mahmut, sesin sahibini huzuruna getirtir. Sesini beğendiği Hüseyin'i Başçuhadar Ömer Ağa'ya teslim ederek seferli koğuşuna yazılması emrini verir. Hüseyin seferli koğuşuna yazılmanın ne demek olduğunu iyi bilir, sevinir. Saraya girmiş olacaktır. Ancak bu sevinci, Seher'in gözüne daha hoş görüneceği içindir. Enderun'da seferli koğuşunda bulunuşunun üçüncü gününde tekrar Çırağan Sarayı'ndan çağrılır. Bu defa karşısında Başçuhadar Ömer Ağa'yı bulur ve saraydan uzaklaştırıldığını öğrenir. Yeniçeriler, hakkı olmayan birinin seferli koğuşuna alındığını ileri sürerek homurdanmaya başlamıştır. Böylece kendisine yüz kuruş maaş bağlanarak Topkapı Sarayı'ndan uzaklaştırılır. Divanyolu'na doğru yürüdüğünde Firuzağa Camii civarında gördüğü bir alayı seyre dalar. En önde yüz yeniçeri vardır, onlara bir anlam veremez. Yeniçerilerin kollarında bulunan dövmelerse kendisine daha garip görünür. Çünkü türlü hayvanlar ve nesnelerden oluşan bu dövmelerin ne olduğunu bilmez. Gerçekteyse bu dövmeler ait oldukları ortanın nişanı olup vücudun görünür bir yerine yapılırdı.

Hüseyin'in gördüğü bu alay, kahvehaneye nişan asmaya giden bir alaydır. Son dönem yeniçerileri, mensubu oldukları ortanın nişanını, el koyarak içlerinden birinin işlettiği kahvehaneye götürerek asarlar ve o kahvehane bir anlamda artık karargâhları olurdu. Hüseyin, gerçekte ne olduğunu bilmediği için tatlı yüzlü bir adama yaklaşarak sorar:

> "Ağa,' dedi, 'bu alay neyin nesi?'
>
> Bu suale muhatap olan kimsenin yüzünde bir hayret belirdi, gözlerinde bir tebessüm parladı ve dudaklarından alaylı bir cümle döküldü:
>
> 'Sokağa yeni mi çıkıyorsun evlat?'
>
> 'Hayır, her gün sokağa çıkarım.'
>
> 'Öyleyse benimle eğlenmek istiyorsun?'
>
> 'Neden?'
>
> 'İstanbul'da yaşayıp, İstanbul'da dolaşıp yeniçerilerin nişan götürmelerinin ne demek olduğunu bilmemek olur mu?'
>
> 'Bilmiyorum işte.'
>
> 'O halde gözünü kapayarak, kulağını tıkayarak geziyorsun. Bu gördüğün işe nişan alayı derler. Yeniçeri kabadayılarından biri kahve işletmek isterse, oraya kendi ortasının nişanını böyle alayla getirip asar.'

‘Sonra ne olur ağa?’

‘Ne olacak oğul. O kahve de artık ‘melek girmez’lerden olur. İçinde adam kesseler kimse dönüp bakmaz, bakamaz.

…

Sırtlarını ocağa dayayıp eşkıyalığa çıkmışlardır. Kestikleri kestik, kırdıkları kırdık. Önlerinde vezirler boyun kırar, padişahlar susar. Sen de sık dokuyup ince eleme. Dilini kıs. Belki çarpılırsın.[180]

Yeniçeri Ocağı’na bağlı olanların güçlü, muteber kimseler olduklarına kanaat getiren Hüseyin, Seher’e yaklaşabilmek için Yeniçeri Ocağı’na girmeye karar verir. Bu düşüncenin sevkiyle nişanın asıldığı Turnacı Ömer’in Irgatpazarı’ndaki kahvesine gider. Kahveye giren Hüseyin, Nakilci Mustafa’nın şahsında yeniçerilerden bir anlamda hesap sorma düşüncesindedir. Kendisini tanımayan yeniçerilerin neden kendisini saraydan çıkarttırdığını sormak ister. Yine sorular sorduğu adamdan Nakilci Mustafa’yı öğrenen Hüseyin onunla görüşmek ister. Kapıdaki yeniçeriler bunun eğitimsiz, ocak âdetlerinden habersiz biri olduğunu anlayarak içeri girmesine müsaade ederler. İçerde de aynı şey sezilir ve Nakilci Mustafa, Hüseyin’in sofa tezkiresi* alıp ocağa intisap etmemiş biri olduğunu, ancak güzelliğine tutularak bu duruma ses etmediğini belli eder. Hüseyin’in güzelliğine tutulan Nakilci Mustafa ve Bektaşi Dedesi Haydar Baba başta olmak üzere orada bulunan herkes, ona bir şey diyemez, şarkılar ve nefesler okuturlar. Çünkü Hüseyin hepsinin hoşuna gider. Ancak Haydar Baba’nın Hüseyin’e fazla yakın davranması Nakilci’yi kızdırır ve Haydar Baba’yı saraya kurban vermek ister. Hüseyin’i saraydan çıkartarak padişahı kızdırdıklarını, Haydar Baba’yı kurban vererek dengeyi sağlayacağını düşünür. Aynı zamanda Hüseyin’den Yeniçeri ocağına katılmasını ister. Daha güçlü olacağını söyler. Hüseyin yine Seher’e hoş görünme arzusunun sevkiyle ocağa girmeye karar verir. Nakilci’nin niyetiyse daha farklıdır. Hüseyin’in fizikî güzelliğinin yanında sesine vurulmuştur. Nakilci Mustafa da son dönem esnaf-yeniçerilerindendir:

“Nakilci Mustafa, büyücek düğünlerde nakil yahut nahil denilen süslü mumları yapmakla geçinir bir adamken bileğindeki ve yüreğindeki peklik yüzünden Yeniçeri Ocağın’nda seçkinleşmiş, o günün en ünlü şahsiyetleri arasında yer almıştı. Şimdi mum yapmıyor, mum satmıyordu, para toplamak, zevk sürmek hırsıyla, hanümanlar söndürüyordu.

*“Tashih bedergâh” usulüyle Yeniçeri ocağı’na yazılanlara ocağa mal edildiklerine dair verilen vesikanın adıdır (bkz. Mehmet Zeki Pakalın, age 3, s.244.).

[180] M. Turhan Tan, *age*, s. 78-78.

O, yalnız cesur değildi. Şeytana ters külah giydirecek kadar da zeki idi. Esnaf locasından ocağa geçerken ve ocak kuvvetiyle İstanbul'u haraca keserken Bektaşiliğe candan bağlanmayı da gerekli görmüştü."[181]

Nakilci Mustafa, Yeniçeri ocağı ve saray hakkındaki mülahazalarını Hüseyin'e aktarırken geliştirdiği söylem, içinde bulunduğu anlayış nasıl bir zihniyetle hareket ettiğinin de göstergesidir:

"Saray köleler ocağıdır. Ocağımız ise erler yatağıdır. Padişah katında bürüneceğin sırma, sümüklüböceklerin duvarlara işlediği yaldıza benzer. Çünkü sürünerek gezeceksin. Ocağa girersen boyun uzayacak, boynun dikleşecek, sesin gürleşecek. Onun için saraydan kovulduğuna tasalanma. Sen düşmedin, kalktın. Padişahı kaybettin amma Nakilci'ye kavuştun. Bundan geri sırtın yere gelmez."[182]

Hüseyin'i yanına alarak geceyi evinde geçirirler. Nakilci'nin, *"papağan"* dediği ve onlarca halayık arasında en değer verdiği odalığı Seher'dir. Nakilci Mustafa sarhoş olup da sızınca, Nakilci'nin odalığı Nilüfer, Hüseyin'den kam almak ister. Çünkü Nakilci'yi gerçek bir erkek olarak görmez ve onlarca halayık arasında ona bile nadir olarak erişir. Ancak Hüseyin ve Nilüfer'in bulunduğu odaya Seher de gelince durum karmaşık bir hâl alır. Hüseyin, Nakilci'ye bir şey sezdirmemek için plân yapar. Plâna göre, Nakilci'nin sırlarını Seher ve Nilüfer'le beraber çalıp saraya bildireceklerdir. Kendisini paylaşamayan iki kadınaysa kendisini paylaşmalarını önerir, böyle olmasını ister. Hüseyin, Nakilci'ye büyük bir kin besler. Çünkü bu gece Seher'i kaçıranın o olduğunu öğrenir. Nilüfer de güzel bir kadındır ve ona da sahip olmak ister.

Yazar, Hüseyin'in kahvehaneye ilk geldiği önceki gün Nakilci'nin saray ve ocak arasında yaptığı mukayesenin benzerini, Hüseyin'le Nakilci eve geldiklerinde bu evle Osmanlı sarayları/hükümet arasında yaparak mukayese yollu eleştiriler yapar:

"Evin selamlık kısmına girmişle ve kölemsi bir durum taşıyan üç beş uşak tarafından karşılanmışlardı. Ocak bu evde saraylaşıyordu, ocaklı da enikonu hükümdarlaşıyordu. Orhanlar, Muratlar, Fatihler, Kanuni Süleymanlar devrinde sekiz on yara taşımak şartıyla ancak sekiz on akçe gündelik alabilen, kışla köşelerinde bir koyun postu kadar yer işgal eden eski ustalarla, İkinci Mahmut arsının bu zorba ustası arasındaki fark, o iki devri birbirinden ayıran büyüklükler ve küçüklükler kadar açıktı. Devlet küçüldükçe ocağın nizamsızlığı genişlemiş ve büyümüş olduğundan işte bir usta, şahinşah durumu alıyor ve nefsinde şahinşahlığa tevehhüm eden Osmanoğulları da ona boyun eğiyordu."[183]

[181] M. Turhan Tan, *age*, s. 82.
[182] M. Turhan Tan, *age*, s. 84.
[183] M. Turhan Tan, *age*, s. 95.

Sabah, Nakilci, Hüseyin'e ocağa beraber giderek önce sofa tezkiresi alacaklarını, böylece adam olma yoluna girmiş olacağını söyler. Sonrasında Hüseyin, Yedikule'ye giderek Hüseyin Baba'dan el alacaktır. Nakilci, gereksiz gördüğü ayrıntıları atlasa da görünürde Yeniçeri Ocağı'na yazılmadaki usulleri takip eder.

Hüseyin'in Yedikule'de Bektaşiliğe de katılması sağlandıktan sonra Nakilci'nin evine gelerek sefahat âlemine dalarlar. Bu sıralarda padişah II. Mahmut, ocaklının, saraydan kendi iradesi olmadan Hüseyin'i kovduracak kadar saray işlerine zorbalıkla karışması ve ordunun istenilen hiçbir başarıyı elde edememesi, büyük bir fütur ve sefahat içinde olması karşısında çaresizlik içinde olanları izler. Sıkıntıdan bunaldığı, kendisini hiçbir şeyin mutlu etmediği bir zamanda, odasına aldığı Aşubican adlı cariyeye "Ocak kalmalı mı, yıkılmalı mı?"[184] diye soracak kadar çaresizdir. Bir cariyeye padişahın bu derece önem arz eden bir konuyu açması, onun içinde bulunduğu çaresizliğin boyutlarını gösterir. O akşam daha sonra yanına aldığı tüm cariyelere ayı soruyu tekrarlar. Ve o cariyeleri uzun süre yanında tutmaz, zira hiçbir şeyden tat alacak, hiçbir şeyde gönlünü eğlendirecek neşeyi bulamaz. Kılık değiştirerek gezmeyi seven II. Mahmut, bu gezintilerde kendini daha rahat hisseder. Ama asıl maksadı, yeniçerilerin halka yaptığı zulmü yakından görmek, olanları tespit etmektir. Canının sıkıldığı o akşamın sabahında da kâtip kılığında sokağa çıkar. Ancak ilk geldikleri Eminönü'nde gördükleri dikkate değerdir. Çünkü esnafın ekseriyetle Yeniçeri Ocağı'na mensup kişiler olduğuna şahit olur. Bu durum, sırtını ocağa yaslayamayan halkın aleyhine gelişen, işleyen bir durumdur. Yine bu gezide padişahı Deli Şerife adlı kadın tanır. Deli görünen ama padişaha hafiyelik yapan bu kadın, zamanında nişanlıyken yeniçeriler tarafından kaçırılıp köle gibi kullanılan, hatta birkaç çocuk sahibi olup sonra sokağa atılan bir kimsedir. Geçirdiği travmanın etkisinden kurtulduktan sonra deli görünerek öç almak istediği yeniçeriler hakkında padişaha casusluk yapmaya başlamıştır. Padişahın da yeniçerilerden nefret ettiğini belki sadrazamdan daha iyi bilir. Deli Şerife'yi gördükten biraz sonra Gülhaneli Hüseyin'le karşılaşan padişah şaşırmakla beraber sevinir de. Ayaküstü konuşmalarından padişah birçok faydalı bilgi edinir. Hüseyin, gördüklerini, Nakilci'nin evine gelen giden herkesi padişaha haber verir. Padişahsa Hüseyin'i de Deli Şerife'ye gördüklerini anlatmak suretiyle kendisine hafiyelik yapması için görevlendirerek Beşiktaş'a, saraya döner.

[184] M. Turhan Tan, *age*, s. 178.

Padişah, Hüseyin'in haber verdiği Nakilci Mustafa'nın evlenecek olmasından yararlanmak ister. Çünkü hiçbir fırsatı, ocaktan hiç değilse ziyankâr bir kişinin uzaklaştırılması için hiçbir anını boş geçirmek istemez. Bu düşünceyle, Nakilci Mustafa'yla beraber hareket eden, onun evine gidip gelen mahkeme kâtibi Kambur Süleyman'ı boğdurur. Ancak Nakilci intikam almak isteyince ikisi arasında Topkapı Sarayı'nın tadilatı ve boyanması konusunda sürtüşmeler yaşanır. İkisi de gücün kendi elinde bulunduğunu göstermek ister. Bu olaylar devam ettiği sürede padişah tebdili kıyafet gezerken Benli Yusuf adında genç, yakışıklı bir denizci neferini görür ve onu saraya alarak tebdil hasekileri arasına koyar. Bir gün padişah, Benli Yusuf da yanlarında olduğu hâlde tebdili kıyafet gezerken, Nakilci tarafından kışkırtılan kalyoncular yaylım ateşine başlar. Ancak hedef gözetmeden, sadece padişaha gözdağı vermek isterler. Bunun farkında olan Benli Yusuf, son dönem ocaklıları arasında gelenek olan "semer devirme" geleneğinden bahseder:

> "Benim sizinle bile bulunuşumun hoş görülmediğine işaret ediliyor. Malum ya, ocaklı arasında bir âdet vardır. Bir ortadan başka bir ortaya, bir ocaktan başka bir ocağa semer devrilirse, bırakılan ortalılar yahut ocaklılar, kendilerinden üstün görülüp seçilen yeni ortaya yahut ocağa karşı böyle gösteri yaparlar, semer deviren yoldaşın gene kendilerine verilmesini isterler. Şayet bu gösterişe kulak asılmazsa araya kılıç girer, kan dökülür. Kalyoncular da beni saraya semer devirmiş sayıyorlar, sizi de tanımış bulunuyorlar, işte işaret veriyorlar. Buradan savuşmazsak, tatsızlık çıkacak!"[185]

Çaresiz kalan padişah, gürültünün artıp bir isyana dönüşmemesi için, Başçuhadar Ömer Ağa'nın da telkiniyle, Benli Yusuf'u da Hüseyin'e yaptığı gibi saraydan göndermek zorunda kalır. Ocaklının bu işi başarmasında büyük pay sahiplerinden biri de Başçuhadar Ömer Ağa'dır. Padişahın bu en yakınındaki isim dahi ocak lehine hareket eder. Padişah, yapmak istediği her işte, saraya almak istediği her kişide ocaklı tarafından engellendikçe, "dayaktan yılmazlaşmış bir çocuk gibi" hareket etmeye başlar. Başçuhadar Ömer Ağa'nın da ocağa candan bağlı biri olduğunu Gülhaneli Hüseyin'in Deli Şerife aracılığıyla bildirmesinden öğrenen padişah, kararlarını artık ona da açmamaya başlar. Başçuhadarla paylaşmadığı ilk karar, yeniçerilerden hiç değilse beş on kilometre uzak kalabilmek için kış yaklaştığı halde Beşiktaş'tan Topkapı'ya taşınmak istememesidir. Padişah bu kararını bildirmese de Ömer Ağa bunu fark eder. Yazar, Başçuhadarın kişiliği hakkında bilgiler verirken geçmişte yeniçerilerin padişahlara neler yaptığını da aktarır:

[185] M. Turhan Tan, *age*, s. 203

> "Hemen tasrih edelim ki Ömer Ağa, padişahın en sadık kölelerindendi. Lakin bu sadakat, sahibini uyurken rahatsız eden bir sineği öldürmek emeliyle kocaman bir taş yakalayıp o müziç hayvana yapıştıran ve bu darbe ile hem sineği hem de sahibini öldüren ayının taşıdığı duyguya benziyordu. Çünkü kendisi cahildi, yalnız görenekle dimağını beslemişti. Bu sebeple ocağı saraydan kuvvetli olduğuna kanaat besliyordu. Genç Osman, Deli İbrahim, Dördüncü Mehmet, ;kinci Mustafa, Üçüncü Ahmet, Üçüncü Selim, Dördüncü Mustafa gibi padişahların yeniçeriler tarafından nasıl ezildiklerini bildiği ve son iki hükümdarın kanlı akıbetlerini ise gözüyle gördüğü için efendisini ocağa karşı daima uysal bulundurmak istiyordu. Onun dar düşüncelerine göre muhafazası lazım gelen şey taç ile tahttan ibaretti. Şeref meselesi -hele hayatta saltanat ikiz sayıldıktan sonra- çok geride kalacak mefhumlardandı."[186]

Padişahın Topkapı Sarayı'na göç etmesini telkin işi Nakilci tarafından Yeniçeri Ağası'na verilir. Nakilci, padişah tarafından atanan bu ağayla sarayın arasını açmak için böyle bir plânı uygular. Neticede padişah, kendisine söyleneni kabul eder, Topkapı'ya taşınacaktır. Ancak gün geçtikçe de ocağı tasfiye etme hakkındaki tereddütlerden birer birer kurtulur. Çünkü kendisine oturacağı evi seçmesine dahi izin vermeyen ve bunu en yakınındaki isim Başçuhadar Ömer Ağa'nın marifetiyle başaran ocağa karşı kini günden güne artar. Başçuhadar Ömer Ağa padişaha karşı pervasızca konuşmalar içine girecek, tuhaf söylemler geliştirecek hakkı kendisinde görüyordu. En son, padişahın çok sevdiği papağanını, padişahın sesini taklit ederek kendisini çağırdığı için öldürünce padişah da Ömer Ağa'nın idam fermanını imzalar. Berberbaşı Ali, Başçuhadar Ömer Ağa'yı öldürür. Başçuhadar Ömer Ağa'nın öldürülmesi, Nakilci'nin tam da düğün zamanına denk geldiği için Nakilci bu olayla ilgilenmez ve ocaklı herhangi bir nümayişte bulunmaz.

Düğün hazırlıklarını tamamlayan Nakilci, düğünü sırasında adamları vasıtasıyla namuslu bir tüccarı soyma işine girişir. Çünkü Deli Şerife'nin istemesiyle kendi düğünüyle beraber Topçu Mustafa'yla Nilüfer'i ve başka bir de genç çifti sevap olsun diye masraflarını karşılayarak evlendirecektir. Bütün masrafın kendisinden çıkmasını istemez. Unkapanı tacirlerinden olan Hacı Halil Ağa, yeniçerilerin balta asmalarına müsaade etmez. Balta asma geleneği, son dönemin yeniçerileri tarafından uygulanan en önemli zulmetme araçlarından olup, malına, iş yerin balta asılan birinin kanunsuz vergi ödemesi anlamına da gelirdi. Çünkü ödenen meblağ vergi borcundan düşmediği gibi tamamıyla yeniçerilerin insafı ölçüsünde alınırdı.[187]

[186] M. Turhan Tan, *age*, s. 213.
[187] Bkz. Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 291.

Padişah, ocağın feshi için çalışmalarına devam eder. Yeniçerileri yalnız bırakmak için Cebeci ve Topçu Ocaklarına mensup kişileri yanına çekmeye çalışır. Nakilci, Cebecibaşı Ali'nin sırtını saraya yasladığını, öldürülmesi gerektiğini yoldaşı Karakulak Bekir'e anlatır. Nakilci Mustafa'nınsa en ufak bir saray birlikteliğine tahammülü yoktur:

> "Cebecibaşı Ali itini kastediyorum. Herif düğünüme gelmedi, armağan da yollamadı. Bu kepazece durumla ne demek istediğini anladın, değil mi? O teres, hünkâra sırtını dayayıp ocağa kafa tutmak istiyor. Hünkârın bir yandan cebeciler, bir yandan topçulara bel bağlamaya, onların gücüyle bize gözdağı vermeye yeltendiği de belli."[188]

Deli Şerife, gönül verdiği ve tüm benliğiyle kendisinin olmasını istediği Gülhaneli Hüseyin'i, Nilüfer ve hususen Seher'den ayırmak için plânlar yapar. Plânı dâhilinde Nilüferi, Nakilci'ye telkin ederek Topçu Mustafa'ya nikâhlatır. Namuslu, çalışkan tanınan Topçu Mustafa'nın Nilüfer'le nikâhlanması tüm asi karakterli ocaklının işine gelir. Çünkü artık onun da "kirlendiğine" kani olurlar. Ancak işler plânlandığı gibi yürümez ve zifaf gecesi Topçu Mustafa, Nilüfer'i "kirli" olduğu için gece yarısı kapı dışarı eder. Nilüfer'in Topçu Mustafa tarafından kovulması sonrasında Nakilci'nin geliştirdiği söylem, o dönem anlayışını göz önüne serer. Çünkü Nakilci, Nilüfer'in kişiliğinde ocaklının şerefine leke sürüldüğünü ileri sürerek fitne ateşini yakmak ister. Kendini padişah dâhil herkesten üstün gören, Yeniçeri ocağının tek amiri konumuna kendini koyan biridir:

> "Çünkü ben Nakilci'yim, ünlü bir yiğidim. Ocak avcumun içinde, saray avcumun içinde, Osmanlı ülkesi avcumun içinde. Sen kimsin, necisin? Topçu Mustafa kimdir, necidir? Hatta, hatta padişah kimdir, necidir?anlıyorsun, değil mi?"[189]

Seher için de, Seher'in Gülhaneli Mustafa'yı istemediğini kendisine söyler. Bunu Seher'in ağzından duymasını ister, çünkü Hüseyin, Seher Nakilci'yle nikâhlanıyor olsa da kendisini istemediğine ihtimal dahi vermez, bu nedenle Deli Şerife'ye kızar.

Nakilci'nin düğününün ertesi günü cebeciler isyan eder. Padişah, tamamen ortadan kaldırmak istediği yeniçerilere karşı cebecilerle ortak hareket etme niyetindedir. Yalnız onların bu isyanı karşısında padişah ne yapacağına karar veremez. Sadrazam Galip Paşa'yla konuşmaları sırasında, sadrazam, Yeniçeri Ocağı'nın tamamen kaldırılmasını ister. Bu nedenle padişaha, geçmiş padişahların, özellikle II. Mahmut'un

[188] M. Turhan Tan, *age*, s. 259.
[189] M. Turhan Tan, *age*, s. 290.

amcası III. Selim'in yaşadıklarına bakarak ders çıkarılması, daha temkinli hareket edilmesi gerektiğini söyler. Sadrazam Galip Paşa, Yeniçeri Ocağı'na karşı Cebeci ve Topçu Ocaklarının saray tarafına çekilmesini, ulemadan Yeniçeri Ocağı'nı destekleyenlerin bu desteklerinin kesilmesini, yeni kurulacak ordunun temelinin Yeniçeri Ocağı'ndan alınacağını telkin ederek ocakta altyapının hazırlanmasını önerir. Daha sonraysa padişah, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması konusunda kendi acizliğini kabul edip azlini isteyen ve yerine Benderli Selim Paşa'nın sadrazam yapılmasını teklif eden Sadrazam Galip Paşa'nın sözlerine itimat eder ve dediklerini yerine getirir. Saray cephesinde bunlar olurken isyan etmek isteyen ocaklı, kendilerine elebaşı olarak Nakilci' Mustafa'yı tayin eder. Yazar, Topçu Mustafa'nın Nilüfer'i kovmasından hareketle yakılmak istenen isyan ateşi sırasında elebaşlarının padişaha karşı kullandığı saygılı dili Nakilci'nin de kullandığını ancak asıl maksada ulaşmadaki yolun bu olageldiğini şöyle anlatır:

> "Çevrilmek istenilen oyun şudur: Şevketlu efendimiz kendini bilmezlerin sözüne uyuyor, ocağı devirmek istiyor.
>
> …
>
> Yıkılmak istenilen namus benim değildir, sizindir. Topçu Mustafa'ya çiğnetilen şeref de benim değil, sizindir. Çünkü beni ileri atıp sizi küçültmek istiyorlar. Beni ortadan kaldırmakla ocağı devireceklerini sanıyorlar. O halde ne yapılacağını düşünmek de size düşer.
>
> Nakilci, her fitnede her elebaşının kullandığı dili kullanıyordu, onlar, o fitne halikleri kazan kaldırmayı tasarladıkları vakit padişahların adını hürmetle dile alırlar ve ocak menfaatine yahut şerefine yapıldığını iddia ettikleri hücumun padişahlardan değil, nedimlerden, vezirlerden geldiğini söylerler, ocaklıyı o suretle kandırarak ayaklanmayı temin ettikten sonra gür bir yangına benzeyen isyanı gene gür bir ateş gibi büyümekte serbest bırakıp diledikleri hedefe kadar yürütürlerdi. Bugün de aynı manevra yapılıyordu. 'Şevketlu hünkâr' tabiriyle padişaha saygı gösterilir gibi davranılarak hücumun hakiki hedefi saklanılmak isteniliyordu."[190]

Nakilci Mustafa, söylemini daha da ileri götürerek "Ocak bizim Kâbe'mizdir. Ona kir gelmesine, kir getirilmesine göz yumamayız."[191] diyecek kadar pervasızdır ve Yeniçeri Ocağı'na bağlı görünür.

Nakilci'nin evinde, akşam işret meclisinde Nakilci ve Hüseyin kavga eder. Hüseyin, Nakilci'nin yüzüne ağır hakaretler edince, Nakilci palasıyla Hüseyin'i öldürür. Sabah olur olmaz Hüseyin'in na'şı yıkanır, Çemberlitaş'la Bayezid arasındaki

[190] M. Turhan Tan, *age*, s. 296,297,298.
[191] M. Turhan Tan, *age*, s. 302.

mezarlıklardan birine gömülmek üzere hazırlanırken Deli Şerife eve gelip Hüseyin'in öldüğünü görünce çılgına döner, önce ağlar, sızlar, sonra kahkahalarla gülmeye başlar. Çünkü onu elde etmek için Nilüfer'i Nakilci'nin evinden uzaklaştırmış, Seher'in Nakilci'yle nikâhlanmasına yardım etmiştir. Ölü gömülüp de herkes mezar başından ayrıldığı halde Deli Şerife ayrılmaz, gözyaşı dökmeye devam eder. Sonraki gün yeni bir ölüyü gömmeye gelenler Hüseyin'in mezarının üzerinde Deli Şerife'nin cansız bedeniyle karşılaşınca onu da Hüseyin'in yanı başına defnederler. Bunlar olurken, cinayet sabahı Nakilci, Kocamustafapaşa'da bir evde tuttuğu Nilüfer'in yanına gider. Eve girerken, dışarıda bıraktığı uşağına, kimseyle görüşmek istemediğini, ocaklı yoldaşı da olsa kendisiyle görüşmek isteyen kim olursa olsun hasta olduğunu söyleyerek savmasını ister. Bu şekilde, padişahın Yeniçeri ocağını tasfiye etmeye giriştiği bir zamanda gözlerden kaybolur.

Padişah, sabık Sadrazam Galip Paşa'nın söylediklerini icraya devam eder. Deli Şerife'nin; Nilüfer'le Topçu Hasan'ın nikâhlanmasını ve böylece ocaklı kodamanları arasına husumet sokması girişiminin başarıya ulaştığını haber vermesinin akabinde padişah, Bursa ve Kocaeli'nin valisi olan ve Boğaz'ın Anadolu yakasını muhafazaya memur Ağa Hüseyin ve Boğaz'ın Rumeli yakasını muhafazaya memur Mehmet İzzet Paşaları saraya çağırtır. Ağa Hüseyin Paşa da ocaklı, halis Türk. Babası dedesi de yeniçeri. Türk olsa da son dönem yeniçerileri arasında dürüstlüğünü ve devlete bağlılığını muhafaza edebilmiş, yiğit bir kumandan. Devşirme olmasa da görevini ifa eden son dönemin nadir simalarından. Son dönem Yeniçeri Ocağı'na mensup kişilerin büyük çoğunluğunun Türk olduğu unutulmamalıdır. İşte böyle bir dönemde dededen, babadan ocaklı Ağa Hüseyin Paşa "gerçek" yeniçeri kimliğini muhafaza edebildiği için nadir simalardandır.

Paşaların saraya geldiği sırada padişah, Topçu Mustafa'yı Nakilci ve ocaklının şerrinden koruyup ölümden kurtarmak için saraya getirtmiştir. Paşaların huzurunda Yeniçeri Ocağı'nı kaldıracağını bir defa daha dile getiren padişah, Topçu Mustafa'yı Mehmet İzzet Paşa'nın nezaretine verir. Ocakla fiilî mücadele başlayana kadar paşanın yanında ve hizmetinde bulunacaktır. Sonra Mehmet İzzet Paşa'ya dönerek ocağın neden kaldırılması gerektiğine dair etkileyici bir açıklama yapar:

> "Evet,' dedi, 'kazan devrilmelidir. Zira o devrilmezse bu devlet yıkılacak, taht yıkılacak, saltanat yıkılacaktır. Ocağın kepazeleşmesi yüzünden neler çekildiği meydanda. Bir avuç Mora reayasını bile kaç yıldır uslandıramadık. Çöl eşkıyasına dahi karşı koyamayarak

Hicaz'ı kaybettik. Mısır valisi talimli askeriyle imdadıma koşmasaydı Haremeyn çapulcular elinde kalacaktı, bütün Arabistan mescitlerinde okunan hutbelerden adım kaldırılacaktı. Böyle bir ocakla hangi düşmana karşı koyabiliriz? Yarın Moskof keferesi yahut Nemseli sınırlarımızı aşarsa halimiz nice olur? Bu koca ülke, bu kadar masum halk ocak tütsün diye düşman çizmesi altında çiğnensin mi? Bıçak artık kemiğe dayandı: Ya ben ya onlar! Bundan gayri bir yol yok!'

…

'Kötü bir değil, bin. Hangisini temizleyelim? Sonra bir güçlük daha var: Ocaklı söz dinlemiyor, talim kabul etmiyor. Hâlâ keçeye kılıç sallamakla testiye kurşun atmakla talimli kâfir ordularına karşı gelineceğini sanıyor. Böylesi haşeratı ancak kılıç akıllandırır."[192]

Padişah, Yeniçeri Ocağı'nı kaldırma vazifesini Silistre'den gelerek sadaret makamına oturan Benderli Selim Paşa'nın omzuna yükleyince bu yeni sadrazamın gözleri önünden kanlı bir tarih geçit resmi yapar, bu nedenle temkinli davranmak ister:

"Selim Paşa'nın gözü önünde uzun ve kanlı tarih sahifeleri birden açıldı, yüreğine bir üzüntü geldi. Ocağın düşürdüğü taçlar, parçaladığı sadrazamlar kafasının içinde hızla geçit resmi yaparak idrakini zelzeleye veriyordu. Bununla beraber telaş göstermedi, alnında ansızın biriken terleri elinin tersiyle silerek vakur bir sükûn içinde cevap verdi:

'Acele buyrulmazsa, sağımı solumu kollayabilmek için biraz mühlet verilirse fermanınızı yerine getiririm padişahım."[193]

Padişah, ocağın kaldırılması mevzuunda en ince ayrıntıya kadar her şeyi hesap eder. Yeni sadrazama, çevresine karşı padişahla anlaştığı izlenimi vermemek için uygulana gelen teamül gereği birkaç ocaklıyı peşinen aradan çıkarmasını ister. Çünkü bunu daha sonra yapamayacağı kanaatindedir:

"Her yeni vezir birtakım değişiklikler yapar, birtakım cezalar tertip edip kendini memurlara, ocaklıya, halka sert tanıtmak ister. İlk ağızda yapılan bu işler incitici de olsa hoş görülür. Çünkü nümayiş sayılır. Sen de bu telakkiden istifade ile ocaklıdan birkaçını haklayıver. İki ay sonra bunu yapamazsın. Herifler o vakit yapılacak böyle bir işi benimle anlaştığına, bir dolap çevirmek istediğine hamlederler, ayaklanırlar."[194]

Padişahın, uzun yıllar sabrederek tedbirlerini alması ve zeminin de uygun olduğunu düşünmesiyle bu işe girişmesi kolay olmaz. En yakınları yeniçeriler tarafından katledilmiş, en yakınındaki isimler ocağı destekler mahiyette hareketlerle padişaha muhalefet etmiştir. Ancak artık zamanın geldiğini düşünen padişah, kararsızlığı, çekinceyi bir tarafa koyarak harekete geçer:

[192] M. Turhan Tan, *age*, s. 321,322.
[193] M. Turhan Tan, *age*, s. 340.
[194] M. Turhan Tan, *age*, s. 342.

> "Zemin gerçekten münasipti. Bütün halk yeniçerilerden yaka silkiyordu. İçtimai muvazenede büyük bir yer işgal eden hocalar, ocaktan nefret etmeye başlamışlardı. Ocaklılar arasında bile kazanı şerifin artık tefessüh ve taaffün etmiş, uğursuz bir remz olduğunu kabul edenler vardı. Hünkâr yirmi yıllık bir tahammül sonunda beliren bu vaziyeti kavradığından kararsızlığını bırakmış, iradesini kullanmak yoluna atılmıştı."[195]

Ocağı kaldırmaya memur edilen Benderli Selim Paşa, büyük bir gayret ve özenle çalışarak münasip şartları hazırlayıp padişaha her şeyin hazır olduğu müjdesini verir:

> "İlkin defteri kendilerine verilen hocaları bol para ve bol hediye vererek ele aldı. Ağa Hüseyin Paşa'nın perde arkasında verdiği öğütlere uyarak ocak ustaları, orta çorbacıları arasından eller tedarik etti, camilerde halkı yeniliğe meylettirecek vaizler verdirmek suretiyle geniş bir propagandaya girişti. Topçu, lağımcı, tersane ocaklarıyla ustaca, akıllıca ve gizlice temasa girişerek onların herhangi bir harekette saraya yâr olmalarını temine çalıştı ve son adımın atılabileceğine kanaat getirir getirmez huzura çıkarak müjdeyi verdi:
>
> 'Her şey hazır padişahım, ferman buyurursan işe başlayabiliriz."[196]

Padişah, bu haberi veren sadrazamın huzurunda kanlı gömleği çıkarıp koklamak için içinde büyük iştiyak duyar, önce utansa da dayanamaz ve çıkardığı gömleği sadrazama ibret verici bir vesika olarak gösterir: "İşte,' dedi, 'ibretli bir örnek. Ecdadımızdan bir mazlumun mübarek na'şından çıkarılan gömlek. Bunda yeniçerilerin cinayeti, şenaati apaçık görülüyor. Bize düşen ibret alıp uyanık bulunmaktır. Atacağın adım tartılı olsun paşa!"[197]

Bütün bunlar yaşanırken, aylar geçtiği halde Nakilci Mustafa ortalarda görünmez. Kocamustafapaşa'daki evden, Nilüfer'in yanından ayrılmaz. Kimse de nerede olduğunu bilmez. Nakilci ortalarda görünmediği için, geride kalan Kürt Yusuf, Turnacı Ömer, Karakulak Bekir, Habip Odabaşı gibi ocaklı kazan kaldırma konusunda acele etmez, güttükleri siyaset gereğince, sadrazamın emir buyurduğu üzere eşkinci yazılmayı kabul edip bir süre sabrettikten ve ocak düşmanlarını tespit ettikten sonra meydana çıkmaya karar verirler. Çünkü bu işten yine kârlı çıkacaklarını hesap ederler. Sadrazam, yüklü miktarda bahşiş ihsan etmiştir, bu da cazip gelir. Ayrıca ocak aleyhinde olan ulemadan, saray erkânından ve ordunun kendi içinden kim varsa tespit etmek ve bir isyan neticesinde hepsini ortadan kaldırmak işlerine gelir.

---

[195] M. Turhan Tan, *age*, s. 345.
[196] M. Turhan Tan, *age*, s. 345-346.
[197] M. Turhan Tan, *age*, s. 346.

Sadrazamın daveti üzerine şeyhülislam konağına gelenlere Sadrazam Benderli Selim Paşa, devletin içinde bulunduğu kötü durumun ve toprak kaybının yaşanmasının sebebi olarak ocaktaki bozulmayı göstererek ne yapılması gerektiğini gelenlere sorar:

> "Efendiler, ağalar,' dedi, 'dün ne idik, bugün ne olduk? İlkin bunu düşünmenizi isterim. Dün dünyanın her yanında atlarımız kişniyor, silahlarımız parlıyordu, hükmümüze bütün cihan boyun eğiyordu. Bugün reaya makulesinden olan Rum eşkıyasıyla başa çıkamıyoruz. Biz bir coşkun ırmak idik. Dağlar deviriyorduk. Şimdi çer çöpten ibaret olan bir avuç eşkıyayı silip süpüremiyoruz. Bu düşkünlüğün, bu düşkünlüğün biricik sebebi ocak nizamının bozulması, ocaklının baştan çıkmasıdır. Asker, Sultan Süleyman kanunlarını ayak altına aldıktan, Ulülemrin emirlerine itaat etmemeye başladıktan sonra devletin de şevketi söndü. Vaktiyle atlarımızın bastıkları yere yüz sürenler şimdi ensemizde boza pişiriyorlar. Mülkümüzün belki yarısı askerimizin itaatsizliği sebebiyle elden çıktı. Elde kalanların da bu gidişle kaybolması, bu koca devletin Allah etmesin, Allah etmesin batması muhtemeldir. Düşmanlar ordularına çeki düzen verdiler. Biz, eski düzeni de kaybettik. Artık bıçak kemiğe dayandı. Bu derde derman bulmak gerektir. Müslümanlığa layık olan hal ve hareket ne ise bu mecliste beyan buyrulsun."[198]

Sadrazamın bu konuşması üzerine Reisülküttap Mehmet Şeyda Efendi, yabancı devletlerin Osmanlı aleyhinde harekete geçmek üzere olduklarını ve Yeniçeri ocağının içinde bulunduğu durumdan dolayı onlarla mücadele edilemeyeceğini dile getirir. Reisülküttabın sözleri üzerine mecliste bulunan hocalar da askerin talim yapması gerektiğine dair fetva verir. Bu defa sözü ocak mensuplarına veren sadrazam, Kul Kethüdası Hasan Ağa'nın ağzından da destekleyici mahiyette ifadelerin dökülmesi üzerine rahat bir nefes alır ve yeni bir askeri teşkilatın neden gerekli görüldüğü, neferlerin seçimi, talimi hakkında tafsilatlı bir şekilde hazırlanan tasarıyı Mektupçu Süleyman Faik Efendi'ye okutur. Tasarının okunması da bittikten sonra söz alan Şeyhülislam Tahir Efendi, ocak mensuplarına bu kararlara uyup uymadıklarını sorar. Onların da onaylamasından sonra benzer işlemler Ağakapısın'da kalabalık bir yeniçeri grubuyla beraber yapılır. Oraya gelen ocaklılara okunan tasarıyı kabul edip etmedikleri sorulur. Yeniçeri Ağası Celalettin Ağa'yla anlaşmış olan ön saftan birkaç kişinin kabul ettiğini bildirmesi üzerine geri kalanlar da kabul etmek durumunda kalır. Meydanda bulunan yüzlerce nefer de tasarıyı mühürlemeyi kabul ederken, olanlara inanmayan tek kişi, ocak bezirgânı Salamon'dur. Salamon ve ortağı Şapçı Bohoraçi, satın aldıkları yüzlerce esami senedi[199] ve Nakilci başta olmak üzere ocaklıda bulunan yüklü miktarda alacakları dolayısıyla, Yeniçeri ocağının kaldırılması girişimini kendi ocaklarına incir

[198] M. Turhan Tan, *age*, s. 348.
[199] Yeniçerilerin kaydı, ulûfe mânasına olarak kullanılan bir tâbirdir.
Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *age 1*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 547.

ağacı dikilmek olarak telakki ederler. Girişilen bu işi akim bırakmak için hemen çalışmalara başlarlar. Yaptıkları plân dâhilinde Şapçı Bohoraçi; Ağa Hüseyin Paşa ve Mehmet İzzet Paşaları görerek takdir ediyor görünecek fakat aslında korkutacaktır. Bu vezirlerden "kadı paşa" diye bahsederler. II. Mahmut'un amcası III. Selim, döneminde Yeniçeri ocağını kaldırmak istediğinde en büyük yardımcısı Konya Valisi Kadı Abdurrahman Paşa ve sonradan Alemdar Mustafa Paşa olur. Bu iki kadı paşanın da akıbeti feci olur, Kadı Abdurrahman Paşa yenilik karşıtları tarafından idam edilirken Alemdar Mustafa Paşa, yeniçerilerle mücadele ederken kurtuluş imkânı kalmayınca bulunduğu mahzeni havaya uçurarak intihar eder. Bu paşaların kahramanlıkları da edebiyatın konusu olmuş, romanlarda işlenmiştir.[200] Şimdi de yenilik karşısında yer alanlar tarafından paşalar yine hedeftedir. Bohoraçi, paşalarla beraber hâlâ ortalarda görülmeyen Nakilci'yi de bularak ocağın yıkılmak üzere olduğunu anlatacaktır.

Sarayın, Yeniçeri ocağını kaldırmaya yönelik hazırlıkları ve aldığı tedbirlerle daima teyakkuzda bulunmasına rağmen ocaklı ve ocağın varlığı üzerinden çıkar sağlayanlar, uzun süren münakaşalar sırasında bir türlü harekete geçemezler. İçlerinden elebaşı olacak kimse çıkmaz. Uzunçarşı'daki Kerpiç Han'da bir toplantı sırasında tartışmalar sürüp de bir çare bulunamazken Nakilci görünür. Şapçı Bohoraçi on günün sonunda Nakilci'yi görmeyi ve evden çıkarmayı başarmıştır. Nakilci, ilk iş olarak orada bulunanlara kızar, ocağın kuyusu kazıldığı bir sırada kurtuluş çaresi bulmak yerine ocaklının laf kalabalığı yaparak tartışmaktan başka bir iş yapmadığına dair ağır eleştiride bulunur. Daha da köpürerek kendisine örnek kahraman olarak seçtiği Patrona Halil ve Kabakçı Mustafa'yı anar:

> "Beş yüz yıllık ocak yıkılırken yüreğiniz sızlamıyor mu, kazanı şerifin bir imarete verilip zerde tenceresi yapılacağı sezilirken içiniz yanmıyor mu? Rahmetli Patrona Halil, Rahmetli Kabakçı rüyanıza girip yüzünüze tükürmüyor mu?[201] Hangi gün için yaşıyorsunuz, hangi güne kadar yaşayacaksınız? (…) Yarın bu kadar sevdiğiniz o canın ensenizden koparılıp çıkarılacağını olsun düşünmüyor musunuz? Ocak yıkılırsa siz ayakta mı kalacaksınız? Kazan devrilirken sizin de boynunuz devrilmeyecek mi? O halde bu gaflet neden, bu miskinlik neden, bu korkaklık neden?"[202]

İşi burada bırakmayan Nakilci, âdeta bir ülkü, büyük bir ülküye kavuşmanın iştiyakı içerisinde iki gün sonra yapacaklarını zihninden geçirir:

---

[200] Bkz. Fazlı Necib, *age, I-II-III. Cilt*, Selanik'de Yeni 'Asır Matbaası, 1326.
[201] Lale Devrini bitiren isyanın elebaşı Patrona Halil ve III. Selim'i tahttan indirerek yenilik karşıtı olanlarla padişah değiştiren Kabakçı Mustafa, sadrazam ve devlet adamlarını öldüren isimler.
[202] M. Turhan Tan, *age*, s. 363.

> "İki gün sonra başlayacak kanlı sahneleri kuruntuluyordu. Yıllardan beri geçirdiği zorba hayatının en şerefli sahifesi işte bu ayaklanma ile açılacaktı. O güne kadar yaptığı işler, çalıp çırpmak ve gülüp oynamak çerçevesi içinde kalıyordu. Henüz bir Patrona, bir Kabakçı olamamıştı. Henüz bir taht devirmemişti, henüz birka vezir kelesi kesmemişti. Şimdi bu eksikleri tamamlamak fırsatı yüz göstermiş bulunuyordu. Çok değil, iki gün sonra Genç Osman'ı parçalayan, Deli İbrahim'i öldüren, Dördüncü Mehmet'e uzun yıllar efendilik yapan, İkinci Mustafa'yı tahttan indiren, Üçüncü Ahmet'i kafese kapatan, Üçüncü Selim'e ölüm sunan, Alemdar'ı yok eden kahramanları (!) mezarlarında imrendirecek işler başaracaktı."[203]

Nakilci Mustafa, burada olduğu gibi kendisine kahraman olarak padişahlar deviren, devlet adamlarını öldüren, halka zulmeden iki ünlü asiyi seçer. Ocağın kaldırılması halinde kendilerinin de öldürüleceğini, bu bilindiği halde neden bir şeyler yapmadıklarına kızar. Ancak buradaki anlayış önemlidir. Zira yeniçeri isyana katıldığında, özellikle burada söz konusu olduğu üzere isyanda büyük rol oynayıp elebaşılık ediyorsa mutlak surette ölürlerdi. Naklci'yse, harekete geçmedikleri surette ocak kaldırılırsa öleceklerini ifade eder. Ucu her türlü ölüme çıkan bir yola girmekten geri durmazlar. Nakilci, bu girişten sonra yapılacakları kısa ve öz şekilde bir çırpıda anlatır. Kendisi dâhil herkese bir vazifeyi uygun görür. Kendi üzerine en önemli vazifeyi, Babıâli'yi basarak sadrazamı öldürmeyi alır. Ulemayla anlaşmak gerektiğini dile getirenlere Nakilci, vahşet çağrısı yapar bir halde tüm hocaların topluca bir eve konularak yakılacağını söyler:

> "Osmanoğulları,' dedi, 'ulemanın kılına dokunmaktan ürkerler. Fırsat buldukça ocaklıyı boğmaktan, boğdurmaktan çekinmezlerken diyetleri bir pul tutmaz kötü müderrisleri cellada vermekten korkarlar. Biz Osmanoğulları'ndan daima kuvvetli olduğumuzu ulemaya da öğretmek için bu fırsattan istifade edeceğiz. Şeyhülislamı, kadıaskerleri, İstanbul efendisini [İstanbul kadısı], kürsü vaizlerini bir eve doldurup toptan yakacağız. Yeni bir ulema takımı yetiştireceğiz. Ocakta okur yazar yoldaş mı yok? Onları yakılacak gidilerin yerine koruz, medreseleri de ocaklı yaparız!"[204]

Yeniçeri Ocağı'na mensup ve ocak sırtından geçinenlerin ayaklanma kararı verdikleri sırada saray ve Babıâli ihtilaller tarihinde belki ilk defa teyakkuzda bekliyordur. Çünkü bu defa ocaklı ayaklanmak için geç kalırken yirmi yıldır içinde ukde olan Yeniçeri Ocağı'nı kaldırma emeliyle padişah daha atik davranmış, tüm hazırlıklarını tamamlamıştır. Saray, kararlaştırıldığı üzere, yeniçeriler silaha davranmadan kendileri silaha el atmayacaktır. Eşkinci yazılan ocaklının hareketlerini

[203] M. Turhan Tan, *age*, s. 376.
[204] M. Turhan Tan, *age*, s. 367.

dikkatle takip etmekle yetinirler. Ağa Hüseyin Paşa sadrazama, girişilecek olan mücadelede, halkın da sarayın yanında yer alacağını, yıllardır ocaktan yaka silken kadınların dahi oklavayla saraya yardıma koşacağını söyler. Yazar, Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmayı kararlaştıran II. Mahmut'u, yıllarca sabretmesi ve bu sürede yeniçerilerin her rezaletine tahammül etmesi, çevresine de sabrı telkin ederek yılmadan çalışması, azgın yeniçerilerin son dönemde icat ettikleri balta asmak, bayramlarda vergi toplamak gibi geleneklerine göğüs germeyi göze alması ve muvaffak olacağını söyleyerek över:

> "Bu görünüş hakiki bir fecr-i sadık sayılabilirdi. Sultan Mahmut'un yirmi yıldan beri ibrete değer bir ısrarla gösterdiği tahammülden doğan bu fecrin ocaklılar tarafından yaratılacak herhangi bir kara fırtınaya, boralarla dolu geceye göğüs gerebileceği de muhtemeldi. Hünkâr, takdire layık bir kiyasetle ocağın temeline kundak koymayı becermişti. Zorbalar onun gururunu sülleledikçe, şerefiyle oynadıkça ses çıkarmamış, sarayla ocak arasındaki kuvvet farkını saray lehine giderinceye kadar her hakarete tahammül ederek nihayet açık bir mücadeleye girişmek kudretini yaratmıştı. Ağa Hüseyin Paşa'yı zorba bir ocak ustalığından çıkarıp mahir bir siyasetle ocağa düşman bir vezir haline sokan kendisiydi. Yeniçerilerin ev basmak, mağaza soymak, yapılara ve gemilere balta asmak, bayramlarda sergi açıp vergi toplamak, kız ve oğlan omuzlamak gibi birbirinden ağır edepsizliklerini cezalandırmaktan aciz görünerek halkta saraya karşı merhamet, ocağa karşı ise nefret duyguları uyandıran kendisiydi. Hocaları bin türlü suiistimallerine rağmen incitmeyerek ve hatta bol ihsanla besleyerek bugün için sadık bir yardımcı vaziyetine getiren kendisiydi. Hülasa Osmanlı tarihinde açılacak gibi görünen yeni devrin hakiki halikı kendisi olup sadrazam, yeniçeri ağası, Boğaz muhafızları, şeyhülislam ve saire ancak cevre tahammül etmeyi, hedefe doğru yorulmadan, fütura düşmeden yürümeyi bilen bu halikın kuklalarıydı."[205]

Haziran ayının ılık bir gecesi fitne çıkarmak isteyen ocaklı Etmeydanı'nda toplanır. Kendisine sarayda vazife verilen Habib Odabaşı'nın, saraydan iltifat görüyor olmasına rağmen ocağa bağlılığı devam eder, ocaklı ruhunun ya da ocaklı olmanın saraya bağlı olmaktan daha fazla yararı olduğunu düşünür. Zira meydanda toplanan kalabalığın kumandası bu kişinin elindedir. Nakilci Mustafa'nın onaylamasıyla yoldaşları tarafından bu vazife kendisine verilmiştir. Habib Odabaşı, orada bulunanlara etkileyici ve uzun bir konuşma yapar. Mahir bir hatip gibi konuşan Habip Odabaşı, istediğini elde etmekte, ocaklıyı galeyana getirmekte başarılı olur. Çünkü konuşmasında, Osmanlı Devletini kuranların Hacı Bektaş köçekleri olduğunu, devletin bu sayede ayakta durduğunu dile getirmekten, gayri İslamî olduğunu söylediği Eşkinci Ocağı'na kadar her konuya değindikten sonra "Dünya bir yana, ocak bir yana.

[205] M. Turhan Tan, *age*, s. 381.

Kimseden pervamız yoktur. Beş yüz yıldan beri söz ocaklınındı, gene öyle olacaktır."[206] diyecek kadar pervasız ve işi oraya taşıyacak kadar müfsittir. Sabah olunca Nakilci de meydana gelir. Gelir ancak önceden yapılan görev taksimine göre birçok kimsenin görevini ifa etmediğini görünce yoldaşları Habib Odabaşı, Kürt Yusuf gibi isimlere sitem eder. Bunun üzerine Habib Odabaşı, kuru gürültü çıkararak işe başlayacaklarını, böylece Yeniçeri ocağı başta olmak üzere cebeciler, topçular gibi diğer ocaklının da kendilerine katılacaklarını; halkın bir kısmının korkarak saklanacağını ancak bir kısmının kendilerini destekleyeceğini ileri sürer. Yine de bir kısmı muvaffak olmuş, hatta Karakulak Bekir, cebecileri de yanlarına çekmeyi başarmıştır. Bektaşi dedeleri de boş durmaz, Anadoluhisarı'nda, Vaniköy mıntıkasında ocak mensuplarını galeyana getirirler.

Şehrin her tarafına gönderilen tellallar, ocaklının kazan kaldırdığını halka duyururken hocaları toptan yakacağını söyleyen Nakilci Mustafa'nın kullandığı ifadelere bezer ifadeler kullanarak âdeta vahşet çağrısı yaparlar:

> "Gâvur talimi için fetva verenleri, hüccet yazanları, Hacı Bektaş ocağına yan bakanları, yeniçeriliğe düşman olanları, fisebilillah yapılacak cihada karşı koyanları, hakkımızı kabul etmeyen kavukluları kahredeceğiz, temdir edeceğiz. O gibilerin kanı da, malı da, evlad u ayali de helaldir. Hepsinin çoluğunu çocuğunu esir edip bakirlerini onar, seyyiblerini beşer kuruşa satacağız."[207]

Babıâli'yi basmaya giden Nakilci Mustafa eli boş döner. Zira perşembe öğleden sonradır ve o tarihte perşembe öğleden sonra tatil olduğu için bu yönü hesap edemediklerinden sadrazamın hazinesini yağmalayarak dönerler, kendisini bulamazlar. Mahzene sığınan halayıklara sözle sataşan Nakilci Mustafa, on sekiz yıl önce aynı yerde bulunan Alemdar Mustafa Paşa'nın akıbetini hatırlar: "On sekiz yıl evvel bu mahzenin yerinde bulunan başka bir mahzene iltica edem Alemdar, saatlerce eşkıyaya karşı koymuş ve sonunda mahzeni barut fıçılarına ateş vermek suretiyle uçurarak yüzlerce yeniçerinin ölümüne sebep olmuştu."[208]

Nakilci Mustafa, bundan sonra yapılacakları sıralarken bir isyan ahlakının, geleneğinin oluştuğundan da bahseden yazar, aşama aşama ilerleme sağlayarak en nihayet taht üzerinde yapılacak değişiklikle ihtilalin sonlanacağını ifade eder. Nakilci Mustafa, yanlarına gelen Ağakapısı Başyazıcısı Raşit Efendi'den, padişahın oldukça

[206] M. Turhan Tan, *age*, s. 384.
[207] M. Turhan Tan, *age*, s. 392.
[208] M. Turhan Tan, *age*, s. 393.

tedbirli davranıp birçok ocaklıyı (katar ağaları ve yirmi kadar çorbacı) yanına çektiğini öğrenince işi riyakârlığa vurarak sözü uzatsa da en sonunda dileklerini açıklar: "Zaten ocak halkının çok bir şey istediği de yok. Eşkincilerin kaldırılmasını, üç beş ocak düşmanının da ocağa verilmesini istiyorlar."[209]

Yazar, bu tarihe kadar gerçekleşmiş olan isyanlarda, ilk saldıranın saray olmadığından, bu nedenle Nakilci Mustafa'nın biraz gevşek davranarak harekete geçmekte vakit kaybettiğinden bahseder. Elinde otuz bin eğitimli Nizam-ı Cedit askeri, kumandan olarak da Kadı Abdurrahman Paşa gibi mahir biri bulunduğu hâlde III. Selim dahi harekete geçmemişken[210] Nakilci Mustafa, elinde henüz "bir iki bin dirinti neferle" II. Mahmut'un ocağa saldıracağını düşünmez. Ancak ilk sarsıntıyı, konağı basılan, serveti yağma edilen sadrazamın belki de Anadolu içlerine kaçmasını beklerken Topkapı'ya gelerek yalı köşküne yerleşmesiyle yaşar. Hoca takımı da küme küme saraya gitmeye başlamıştır. Sadrazamın huzuruna gelenler arasında genç Topçu Mustafa da vardır. Topçu Mustafa; Kumbaracı Ocağı ve tersanelilerle görüşmüş, iki cephenin de sarayın yanında yer alacağına dair verdikleri müspet cevabı sadrazama müjdeler. Kumbaracı Ocağı'nın en yaşlı üyesi, III. Selim zamanında Yeniçeri Ocağı'nın yanında yer almak suretiyle yaptıkları hatayı da dile getirerek bu defa padişahın emrinde olduklarını ifade eder. Sadrazam, Ağakapısı Başyazıcısı Reşit Efendi'nin getirdiği habere, kararlı olduklarını, kararlarına karşı gelenleri kahredeceklerini, bunu böylece Nakilci'ye iletmesini söyledikten sonra katar ağaları, çorbacılar ve orada bulunan hocalarla padişahın huzuruna çıkarak her şeyin hazır olduğunu, liva-i şerifi (Sancak-ı Şerif) çıkarmayı teklif eder. Padişah, her şeyi etraflıca düşünerek hareket ettiğinden bir nebze düşündükten sonra hocaların durumu bir daha gözden geçirerek fetvayı vermelerini ister. Daha sonra şeyhülislama dönerek padişahlığı süresince yaşadıklarını hülasa eder cümleler sarf eder:

> İşte on sekiz yıldır padişahınızım, ecdadımın tahtında oturuyorum. Elinizi vicdanınıza koyunuz, Allah için söyleyiniz: cülusumdan beri boynuma borç olan vazifeleri yapmakta ihmal ettim mi? Allah emaneti olan halkı korumaya kudretim dâhilinde çalışmadım mı? Ya yeniçerilerin edepsizliklerine bir gün akılları başlarına gelir deyip daima tahammül etmedim mi? Onlar boyuna isyan etmişken, tuğyan etmişken tek kan dökülmesin düşüncesiyle göz yumduktan başka kendilerine hazineler dolusu ihsan dağıtmadım mı? Bu defa dahi ihsanlarıma gark edip şu asker nizamı işinde rızalarını tahsil eylemedim mi? O halde hainlerin yaptıkları şu iş nedir?

[209] M. Turhan Tan, *age*, s. 397.
[210] Selanikli Fazlı Necib, *age I, II, III.*

Düpedüz isyan, düpedüz huruç değil midir? Beni değil, cümlemizi var eden Allah'ın celaletini, azametini düşünerek açık söyleyiniz: Bu hainlerin tedibi vacip midir, değil midir?"[211]

Böyle olduğu hâlde padişah, sancağın çıkarılması mevzusunda hala tereddüt eder. Çünkü sancağın çıkması demek, halk nazarında dini bir maslahat telakki edilecek, karşı tarafta da yeniçeriler amansız bir müdafaaya gayret edecek ve böylece haddinden fazla kan dökülecek düşüncesiyle tereddüt eder. Yani padişah, on sekiz yıl boyunca sabretmiş olsa da kan dökülmeden mevzuyu halletmeye, gerekirse en az kanın dökülmesiyle olayın çözülmesine hala gayret etmektedir. Ancak Abdurrahman adlı bir müderrisin etkileyici bir dille yaptığı konuşma üzerine padişah sancağın çıkarılmasını kabul eder. Bu sırada Boğaz muhafızları Ağa Hüseyin Paşa'yla Mehmet İzzet Paşalar, üç bin güzide askerle gelerek saray bahçesinde toplanmış olduklarından, artık ocak üzerine yürümek için gereken kuvvetlerin çoğunluğu hazırlanmıştır. Sancağın da çıkarıldığını tellallar sayesinde haber alan halk saraya akın edince ocakla mücadele edecek büyük ve baştan ayağa silahlı bir ordu meydana gelmiştir. Zira halk saray tarafından silahlandırılır. Medreseliler dahi ellerinde sopayla, bıçakla sancak altında yer alanlar arasındadır. Bu kuvvetlere kumanda yetkisini sadrazam alarak Sultanahmet Camii'ni karargâh tayin edip oraya giderler: "Etmeydanı'na karşı Atmeydanı!"[212] Bu noktada yazar, üstü kapalı bir şekilde bu mücadeleyi eleştirir:

"Artık ok yaydan çıkmıştı. Atmeydanı, Etmeydanı'na yaman bir azimle saldırıyordu. Her iki meydanı işgal edenlerin dilinde şeriat kelimesi dolaşıyordu, her iki taraf dinî bütünlük namına harp ettiklerini söylüyordu. Lakin hakikat, sarayla ocağın mücadelesinden ve son kozlarını oynamak istemelerinden ibaretti."[213] Saray, "Müslüman olan sancak-ı şerif altına gelsin!" derken ocak tarafında yer alanlar "Yeniçeriler, yeniçeriliği sevenler kazan dibine gelsin!" diye tellal gezdirirler.

Nakilci ve beraberindekilerin taraftar toplamada en büyük avantajları sarayın şimdiye kadar her isyanda ocağa yenilmiş olması, ocaklının isteklerini yerine getirmeye mecbur kalmış olmasıdır. Bununla beraber, zafer kazanmaları halinde yağma edilecek hazineyi de öne sürmekten geri durmuyorlardı. Düşüncelerine göre başarıya ulaşacaklar ve isyana katılan herkes sonunda zengin olacaktır. Ancak mücadele başlayıp da yanlarında top bataryaları ve düşman birlikleriyle savaşıyormuş gibi tekbirlerle ilerleyen, kalabalık yeniçeri grupları üzerine topları ateşleyen saray taraftarlarını gören

[211] M. Turhan Tan, *age*, s. 403.
[212] M. Turhan Tan, *age*, s. 406.
[213] M. Turhan Tan, *age*, s. 408.

asilerde isyanda başarıya dair bir inanç kalmaz. Her göğüs göğse mücadelede mağlup oldukça dağılmaya başlarlar. Topları ele geçirmek isteyen Nakilci Mustafa'nın karşısına Topçu Mustafa dikilir. Bunlar bire bir mücadele ederken yeni yardım birlikleri gelince ocaklı geri çekilmek zorunda kalır. Kaçış esnasında ocağın yıkılacağını anlayan Nakilci Mustafa, kimsenin kendisiyle alakadar olmamasından da istifadeyle Kocamustafapaşa'ya Nilüfer'in yanına kaçar. Nilüfer'e öldüğünü, bir tabut bularak kendisini yatırmasını isteyerek hileye başvurur. Çünkü sarayın mutlak surette kendi peşine düşeceğinin farkındadır. Ocak kışla kapısının, ilk olarak Topçu Mustafa'nın ateş etmesi, daha sonra Karacehennem İbrahim Ağa'nın top atışıyla bir kanadı yıkılınca son bir mücadele başlar. Akşam olduğundaysa beş yüz yıllık ocaktan eser kalmamıştır. Ocağın kaldırılmasıyla halkın neşesi yerini bulur:

> "Halkın neşesi yerinde olduğundan işler tıkırında gidiyordu ve günde birkaç yüz yeniçeri kafası kesildiği, binlerce adam da kayıklara doldurulup yelkenlilere takılıp ocak taraftarlığı töhmetiyle taşraya sürüldüğü, Bektaşi tekkeleri yıkılarak dedelerin başları koparıldığı yüzlerce kahvehanenin temeli söküldüğü halde umumi neşeye gölge bulaşmıyordu."[214]

Ancak padişah mustariptir. Arkadaşları ele geçirildiği hâlde, İstanbul'u terk etmediği düşünülen Nakilci Mustafa henüz ele geçmemiştir. Ölüler arasında bulunamayınca araştırma başlamış, ancak hâlâ bulunamamıştır. Padişah, Nakilci'nin sadece cesur değil, şeytana pabucunu ters giydirecek zekâsından çekinerek ele geçmesini özellikle ister. Nakilci'yi arayanlarla karşılaşan Seher, onun Kocamustafapaşa'da da bir evi olduğunu, orada olabileceğini haber verdikten sonra yere yığılarak can verir. Küçük bir sandıkta saklanan Nakilci Mustafa'yı, ele vermeyeceğini düşündüğü Nilüfer gelenlere hemen gösterir. Kilitli sandık içinde padişahın huzuruna çıkarılmasının ertesi günü cellât satırı altında can verir.

Yazar, eserde ayrıca Yeniçeri Ocağı hakkında bilgi aktarır. Eserden tamamen bağımsız bir şekilde, Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşu, savaşları, hangi padişah döneminde ocakla alakalı ne gibi olayların meydana geldiği, ilk bozulmanın ne zaman yaşandığı, daha sonra nerelere kadar bozulmanın devam ettiği, gelenekleri, yasaları; bozulmalarına neden olan amiller hakkında bilgi verir. Böyle bir bilgi aktarımından maksat, yazara göre, eserin konusunun geçtiği dönemde ocağın nasıl bir bozukluk içinde olduğunu göstermektir. Kötü karakterli kahramanların, Nakilci başta olmak üzere, daha iyi anlaşılabilmesi için yazar böyle bir bilgilendirmeye ihtiyaç duyar. Hatta yazar,

[214] M. Turhan Tan, *age*, s. 428.

Hüseyin'in otuz ikinci ortaya kaydedilmesi üzerine kendisine verilen, yeniçeri yazılanlara teslim edilen sofa tezkiresinde yazanları dahi aktarır. Daha sonraysa, "Bektaşiliğin tahlilini yapmak gereğini duyuyoruz:" deyip Bektaşilik hakkında bilgi verir.

CEM SULTAN

1946'da yayımlanan ve Cem Sultan'ın taht mücadelesinin konu edildiği eser Hünkârçayırı'nda sefere çıkmak üzere toplanmış ordunun tasviriyle başlar. Askerler tanıtılırken yeniçeriler yaya asker olarak tanıtılır ki bu tarihî gerçeklere uygundur:[215]

> "Sipahi atları kadar yeniçerilerin ayakları da toprağı sarsıyordu, her yanı toz rengi tüllere sarıyordu.
>
> İlkin sipahiler, silâhtarlar, azaplar, topçular, daha sonra yeniçeriler çayıra geldiler. Atlı ve yaya, âdeta bir adımla yürüyorlardı. Yayalar yürür gibi görünüp de at kadar mı koşuyorlardı. Yoksa atlar, yeniçerilerin yürüyüşüne imrenip adımlarını mı kısıyorlardı? Burası bilinmezse de atlılarla yayaların arasız geldikleri görünüyordu."[216]

Ordunun başına gelen Fatih Sultan Mehmet ağır hastadır, çok geçmeden ölür. Nişancı Mehmet Paşa, veliaht olan ve Amasya'da vali olarak bulunan Şehzade Beyazıt'a bir mektup yazarak durumu bildirir. Ancak bununla yetinmeyerek Karaman valisi olan Şehzade Cem'e de bir mektupla babasının vefatını bildirir. Ancak Karaman'a gitmek üzere yola çıkan ulak başarısız olsa da Şehzade Cem durumdan haberdar olur ve yıllardır düşünü kurduğu padişahlığını ilan etmek ister. En büyük yardımcısı, destekleyicisi annesi Çiçek Hatundur. Çiçek Hatun, Fatih tarafından İstanbul Sarayından uzaklaştırılmıştır. Ertesi gün Şehzade Cem padişahlığını ilan etmek üzere ordusunun başında Bursa'ya hareket eder. Bursa'yı ele geçirmek demek bütün bir Anadolu'ya hâkim olmak demektir. Konya halkı tarafından sevilen Cem, yeniçeriler gibi düzenli olmayan bir orduya kumanda eder. Ancak Lala Yakup Bey bu ordunun bol bahşişle gayrete geleceğini, Cem Sultan için çalışacağının farkındadır. Bunu sağlamaya çalışır. Bütün bunlar olurken Cem Sultan'ın karısı İren babasına mektup yazarak durumu bildirir. Ecdatlarının öcünü almalarının zamanı geldiğini babasına bildirir. Böylece Cem Sultan Avrupalı devletlerin mevziine girmiş olur.

İren ve babası Dimitriyos'un tertip ettiği birçok entrika çevrilir. Bu sayede vezir Gedik Ahmet Paşa'nın Cem Sultan'a hizmet ettiğini padişaha bildirirler. Padişah Gedik Ahmet Paşa'yı hapse attırır. Ancak vezir daha erken davranmış ve oğlunu Yeniçeri kışlalarına göndermiştir. Sabah erkenden yeniçeriler saraya gelerek Gedik Ahmet Paşa hakkında malumat talep edince padişah kendisinden kuvvetli gördüğü yeniçerilere boyun eğmek zorunda kalır. Dimitriyos bununla kalmaz, İstanbul'dan Bursa'ya

[215] Bkz. Reşad Ekrem Koçu, *Yeniçeriler*, Koçu Yayınları, İstanbul 1964.
[216] Mümtaz Turhan Tan, *Cem Sultan*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010, s. 6.

dönüşünde Cem Sultan'a yeniçerilerin kendisini desteklediği, tahtta kendisini görmek istediği yalanını söyler. Bu sırada II. Beyazıt yeniçeri ve sipahilerden müteşekkil ordusunun başında Anadolu yakasına geçmiştir.

Cem Sultan Bursa'ya girdiği sırada yakalayıp hapsettiği bin kadar yeniçeriyi savaşta kendi tarafında kullanmak ister. Ancak Dimitriyos'un entrikaları yüzünden bunu başaracak altyapı görünürde sağlanmış olsa da aksidir. Savaş sırasında serbest kalacak yeniçeriler Beyazıt tarafına geçecektir. Bununla beraber Cem Sultan, padişah saflarındaki yeniçerilerin de kendi tarafına geçeceğine inandırılır. Yani kesin bir galibiyet elde edeceğini düşünerek kardeşine karşı savaşa girişir. Savaşta entrikalar başarılı olur ve yenilen Cem Sultan her şeyi geride bırakarak kaçmak zorunda kalır. Cem Sultan Konya, Adana, Halep, Kudüs, Kahire yoluyla Rodos'a gider. Romanın bundan sonraki kısmı Cem Sultan'ın Rodos, Venedik, Fransa, İtalya'da yaşananları anlatır.

OSMANLI RASPUTİNİ CİNCİ HOCA

M. Turhan Tan'ın 1962'de yayımlanan bu romanı, başkahraman Cinci Hoca lâkaplı Hüseyin adında düzenbaz bir mollanın devlet içerisinde Anadolu Kazaskerliğine kadar yükselmesini, servet ve iktidar hırsını konu alır. Arzularına ulaşmak isteyen hilekâr molla her türlü entrikaya başvurur. Yeniçerileri kullanmayı da bilir, kadınlarla ittifak kurmayı da. Bu kadar başarılı olmasının sebebi, padişahın görünmeyenler dünyasından oldukça korkması ve hurafelere kolayca inanmasıdır. Uydurduğu her hikâyeyle padişahı kendisine biraz daha bağlayan cahil Cinci Hoca, yıllar içerisinde büyük bir servet biriktirirken bir süre için Yeniçeri Ocağı dâhil devletin tüm kurumlarını âdeta istediği gibi elinde oynatır.

Romanda bütün hayatı ele alınan Cinci Hoca'dan başka padişah başta olmak üzere devlet adamları da tanıtılır, tasvir edilir. Yeniçerilerden ismi olan kahraman birkaç tanedir. Onlar da yeri geldikçe tasvir edilir:

> "Bektaş genç değildi, fakat dinçti. Harp ü darp içinde yetiştiği için çok kuvvetli ve çok mütenasip bir bünyeye malikti. Bütün imanıyla yeniçeri idi. 'Kazanı şerif' denildi mi sıçrayıp ayağa kalkar, samimi bir saygıyla boyun kırardı. Ocağı saraydan ve en cılız bir yeniçeri neferini padişahtan üstün tutardı.
>
> Ocak kanunlarını pek mukaddes tanıdığı için bekârdı. Evlenmek şöyle dursun, hayatında kadın yüzü görmemiş ve kadın sesi işitmemişti. Aşk ihtiyacını palasına sarılarak avutmaya alışkındı. Yalnız haris idi. Ocağa dayanarak Osmanlı İmparatorluğu'nda nüfuz yürütmek ve para toplamak istiyordu."[217]

Bu tasvirlere bakılarak müspet ve menfi çıkarımlarda bulunmak mümkün. Şöyle ki:

- Genç olmayan bu yeniçeri bu yaşına kadar savaşlara iştirak etmiş, savalardan kaçmamıştır.
- "Kazanı Şerif"i her şeyden üstün tutar. Padişahtan, devletin kendisinden bile.
- Ocak kanunlarına bağlı kalarak evlenmemiştir, kurallara uyar görünür.
- Para toplayıp biriktirme ve hükmünü yürütme konusunda hırslıdır. Bunu da Yeniçeri Ocağı'nın nüfuzuyla elde etmek ister.

[217] M. Turhan Tan, *Cinci Hoca*, Kapı Yayınları, İstanbul 2013, s.269-270.

Bu çıkarımlardan hareketle de dönem itibariyle yeniçerilerin içinde bulundukları durum hakkında bilgi sahibi olunabilir. Yerine göre ocağa ve devletin ocak için koyduğu kurallara uyarken yerine göre de kişisel hırslarını tatmin etme amaçlı hareket ederler.

Roman, Sultan IV. Murat'ın ölümü üzerine kafeste bulunan kardeşi İbrahim'in tahta çıkmasıyla başlar. Yeni padişahın tahta çıkmasıyla Valide Kösem Sultan'ın yönetimi elinde tutma arzusu artarak devam eder. Padişah için ilk isteği ona güzel cariyeler bulunmasıdır. Zaten kadın düşkünü olan yeni padişahın bu hali zamanla Valide Kösem Sultan'ı da düşündürmeye başlar. Ancak sarayda birkaç şehzade doğduktan sonra padişaha sırt çevirmeyi ve Yeniçeri Ocağı'nı kazanmayı düşünür. Zira Sultan IV. Murat gibi bir padişaha karşı dahi ayaklanmak fırsatı arayan ocaklı, kadın düşkünü bir padişahı kale almayacaktır: "Sultan Murat gibi bir bakışıyla en kuvvetli ödleri koparan, eli kanlı, kılıcı kanlı kahhar bir padişahın aman bilmez, merhamet tanımaz yumruğu altında bile şahlanmaya fırsat arayan ocaklının böyle kadından başka düşünceye benliğinde yer vermeyen zirzop bir hükümdara uzun yıllar tahammül edemeyeceğini çoktan anlamıştı."[218]

Sarayda sayısı yüzlerle ifade edilen halayıklardan, bu halayıklarla kurulan sefahat âlemlerinde vakit geçirmekten başka, padişah, oldukça zalim tabiatlı, en ufak mevzuda hiddetlenen ve karşısındaki masum insanları ölüme mahkûm eden bir yaratılıştadır. Hâl böyle olunca halk da zaman geçtikçe padişaha karşı bilenir, bir an önce ondan kurtulmanın hayaliyle yaşar.

Sadrazam Kara Mustafa Paşa, ciddi bir mevzuda padişahla konuşurken padişahın lakayt davranması ve kürkünün altında sakladığı cücenin sadrazama edepsizce davranması üzerine sadrazam hiddetlenir ve cüceyi savurarak Boğaz'ın serin sularına atar. O günden sonra sadrazamdan korkan padişah, tertip edilen bütün eğlencelerde dahi sadrazamın yüzünü görür. Günler geçtikçe padişahın hasta olduğu düşünülür. Doktorlar ve hocalar çare bulamazken hilekâr Cinci Hoca saraya bu vesileyle girerek padişahın güvenini kazanır. Kısa zamanda da Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın idam kararının verilmesine sebep olur. Başarılı ve dürüst bir devlet adamı olan sadrazam idam edilir. Devrin namusuyla hareket eden nadir devlet adamlarından olan sadrazam çalıp çırpmamış, entrika çevirmemiş, sadece devletin bekası için çalışmayı

[218] M. Turhan Tan, *age*, s. 15.

kendine düstur edinmiştir. Ancak dönem itibariyle makbul olan dürüstlük değil düzenbazlıktır. Sadarete, Kara Mustafa Paşa yerine hırsızlığıyla nam salmış Şam Valisi Mehmet Paşa getirilir. Cinci Hoca ve arkadaşları, istedikleri gibi hareket edeceklerini düşündükleri için bu kararın verilmesinde etkin rol oynarlar.

Bir süreliğine Edirne'ye giden padişah, yakalanan birkaç hırsızla kalpazanı hemen oracıkta, halkın önünde öldürtür. Suçlu olduğu iddia edilenlerden biri, yeniçeri olduğunu söyleyince padişah daha da hiddetlenir:

> "Ben yeniçeriyim, yalnız çorbacımla konuşurum.
>
> Deli İbrahim afalladı, bir lahza sustu, sonra kavuğunu bir yana yıktı, iki elini kasıklarına dayadı, üç dört kere öksürerek boğazını temizledi ve bağırdı:
>
> Bir dahi söyle melun. Sen yeniçerisin, çorbacından başkasını tanımazsın, öyle mi?
>
> Hayır şevketlu hünkâr, öyle demek istemedim. Sana ocak kanununu hatırlatmak diledim. Cenabında bilir ki yeniçerilere kendi zabitlerinden gayrisi el vurmaz, vuramaz. Suçlu isem bizi çorbacılarımız sorguya çeker, cezamızı da onlar verir."[219]

Yeniçerinin cezalandırılma usulleri hakkında söyledikleri doğrudur.[220] Ancak enteresan olansa adi bir suç işleyen yeniçeri neferinin böyle konuşmasıdır. Görevi savaşlara katılarak askerlik vazifesinin hakkını vermek ve savaşta olmadığı dönemde kolluk hizmetini yürütmek olan yeniçeri suç işlediği anda ocak kanunlarını hatırlar.

Devlet içerisinde bu gibi olumsuzluklar arka arkaya baş gösterirken servet ele geçirme hırsıyla Cinci Hoca'nın padişahı teşvik etmesiyle Girit'e sefer açılır. Yirmi beş yıl gibi çok uzun bir zamana yayılan bu savaşta asker, çoğu zaman ihtiyaçları olan yardımı alamadıkları gibi "en ibretli bir hakikat olarak da Girit kaleleri önünde dünyaya getirdiği oğullarının gene o kaleler önünde şehit düştüğünü gören babalar"[221] da vardır.

Padişahın muamelelerine artık kimse dayanamaz olur ve şehzadenin cülusu için hep birlikte çalışmaya başlarlar. Cinci Hoca'nın aklına ilk gelen, Yeniçeri Ocağı'nın kendi taraflarında bulunmasının sağlanması olur: "Siz' dedi, 'ocaklıya iltifat buyurun. Bektaş'ı, Müslihiddin'i, Kara Çavuş'u ele alın."[222]

Ancak padişahın yeni gözdesi Hümaşah Sultan (Telli Haseki) ile Valide Kösem Sultan ve padişahın kız kardeşleri arasında bir sürtüşme baş gösterince padişah valide

[219] M. Turhan Tan, *age*, s. 169-170.
[220] Bkz. Reşad Ekrem Koçu, *Yeniçeriler,* Koçu Yayınları, İstanbul 1964, s. 111-116.
[221] M. Turhan Tan, *age*, s. 178.
[222] M. Turhan Tan, *age*, s. 247.

sultanı İskender bahçesine, kardeşlerini Edirne'ye sürünce cülus işi pratiğe dökülemez. Ne var ki Kösem Sultan sürüldüğü İskender bahçesinde de boş durmaz, ocak ağalarıyla irtibatını sürdürür. Bunlar yaşanırken padişah samur ve amber vergisi adı altında bir vergi toplanmasını ister. Halkta ne samur ne de amber bulunamayacağı için "hocalar güruhu" ve ocaklı bu durumdan rahatsız olur. Homurdanmalar artarak devam eder. İskender bahçesinde yeniçeri ağalarıyla irtibatı devam eden kösem sultan kuvvetli bir cephe oluştururlar: "Bu suretle padişaha ve sadrazama karşı kuvvetli bir cephe kurulmuş oluyordu. Ağalar, ocak ananesine göre davranarak ve hiç o değilden görünerek çorbacıları, orta zabitlerini kışkırtmaya başladıkları gibi Kösem de para dağıtarak el altından ulema güruhunu körüklüyordu."[223]

Her isyan hazırlığında ilk evvel çorbacılar ve orta zabitleri elde edilmeye çalışılır. Zira onların elde edilmesiyle bütün yeniçerilere ulaşılmış olur. Burada da hareket tarzı aynıdır.

Sekbanbaşı[224] Kara Murat Ağa, hâlâ devam eden Girit savaşından İstanbul'a yardım bulmak için geldiğinde payitahtta gördükleri karşısında ne yapacağını bilemez. Savaşan askerler aç ve susuz ve cephanesizdir. Yeniçeri Ocağı'ndan ağalarla görüşür. Ocak ağaları olumsuzlukları kabul etmekle beraber ihtiyatlı, tedbirli davranmayı elden bırakmamayı da düşünürler: "Yalnız bir nokta üzerine dil birlikleri vardı: Sadrazamın kepazeliği! Dağdağasızca bir yol bulup da veziri [sadrazam Ahmet Paşa] değiştirebilirse ve yerine namuslu bir adam getirirlerse işlerin düzeleceğini umuyorlardı."[225]

Romanda ilk defa yukarıda alıntılanan kısımla yeniçeriye olumlu bir bakış açısıyla yaklaşıldığı görülür. Ancak daha önce de değinildiği gibi Kara Murat Ağa hariç diğer ağaların buradaki tutumları da ikiyüzlüdür. Görünürde işleyiş hakkında rahatsız gibi görünseler de kendi çıkarları doğrultusunda olacakları/olabilecekleri hesap ederek hareket ederler.

Sadrazam Ahmet Paşa da ocak ağalarından kurtulmak azmindedir. Halkı soymak konusunda ortak istemez, ağalardan samur ve amber vergisi alamaz, geleceği konusunda ağalar yüzünden daima endişe içinde olur. Ayrıca çıkacak bir isyanda ilk önce kendisinin başının alınacağının farkındadır. Bu nedenle o da ayrı plân kurar. Henüz on iki on üç yaşındaki oğlunu evlendirmek bahanesiyle ocak ağalarını Topkapı

[223] M. Turhan Tan, *age*, s. 271.
[224] Sekbanbaşı: Yeniçeri Ocağı'nın büyük zabitlerinden biri. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *age 3*, s. 147.
[225] M. Turhan Tan, *age*, s. 267.

Sarayına davet eder. Ancak kendilerine suikast tertip edildiği haberini alan ağalar apar topar ayrılarak Yeniçeri ocağına gider. Zaten yakılmak üzere olan isyan ateşi böylece tutuşturulur. Hemen aynı akşam her şey hazırlanır ve sabah olduğunda yeniçeriler Et Meydanı'nda toplanır. Asiler kendilerine lider olarak Giritten gelen Kara Murat Ağa'yı seçerler. Kara Murat Ağa yeniçeri ağaları ve ortaları arasında sevilen biridir. Bu isyana girişirken de oldukça samimidir. Girit'ten gelmiştir ve oradaki askerin perişan halini çok iyi bildiği için payitahtta gördükleri karşısında bir şeylerin düzeltilmesi gerektiğine gerçekten inanmıştır.

Yazar, fiiliyata dökülen bu isyan vesilesiyle yeniçerilerin geçmişleri hakkında bilgi verir. Kuruldukları ve sonraki dönemlerdeki kahramanlıklarına kısaca değindikten sonra çıkardıkları isyanlar hakkında daha uzun açıklamalar yapar. Bu açıklamalara Naima, Hammer, Ahmet Refik Altınay, Mehmet Halife gibi tarihçilerin yazdığı kitapları referans göstererek kendisinin Ahmet Refik'e bağlı kaldığını ifade eder. Zira yazar, Ahmet Refik'in de o tarihçilerden beslenerek yazdığını ifade eder.[226]

Liderliği vazife edinmiş Kara Murat Ağa sipahilerin isyana katılmasını istememiş olsa da hocaların aksini talep etmesi üzerine sipahilere haber yollanarak isyana katılmaları sağlanır. Buradan yeniçeri-sipahi çekişmesi olduğu çıkarımında bulunulabilir. İsyan meclisi birçok isyanda olduğu gibi Fatih Camii'nde kurulur.

Ocaklı, padişahı tahttan indirmek istedikleri halde padişahın adını anmaz, sadrazam Ahmet Paşa'nın kendilerine verilmesini ister. Ahmet Paşa, padişahın aynı zamanda damadı olduğu için padişah onu azletmekle yetinir, ocaklıya vermek istemeyince olaylar büyür. Asilerin dağılmaması halinde saray halkı arasında bulunan bostancılara, baltacılara, has odalılarına emir vererek kendilerini dağıttıracağını söyleyen padişah karşısında ocak daha da hiddetlenir. Çünkü kendilerini dünyada hiçbir kuvvetin yenemeyeceği vehmine kapılmışlardır:

> "Yeryüzünde hiçbir kuvvetin kendilerine karşı gelemeyeceğini tevehhüm edip duran ocaklılar için böyle bir nümayişten daha büyük hakaret tasavvur olunamazdı. O sebeple ağalar mücessem ateş kesilmişlerdi, alev püskürüyorlardı. Hele Bektaş hayalini gözbebeklerinde taşıdığı Valide Sultan'a [Valide Sultan'la aralarında henüz konuşulmaya başlamamış bir gönül ilişkisi var.] en büyük hizmeti görmek vaktinin gelip çattıüını düşünerek arkadaşlarından daha coşkundu."[227]

[226] M. Turhan Tan, *age*, s. 287-288-289.
[227] M. Turhan Tan, *age*, s. 295.

Sonuçta isyan başarıya ulaşır ve padişah tahttan indirilerek yerine IV. Mehmet tahta oturtulur. Romanın sonunda sipahilerle yeniçeriler arasında çıkan bir kavgaya değinen yazar bu olayı anlatmaz, hatırlatmakla iktifa eder.

Yeniçeri Ocağı'nın bozulma dönemlerinin anlatıldığı bu romanda herhangi bir kişinin dahi zekâsını kullanarak devlet içerisinde ne gibi gailelere sebep olduğu anlatılır. Cinci Hoca kahramanıyla ete kemiğe bürünen bu kişi Anadolu Kazaskerliğine kadar yükselirken makamları rüşvetle satarak çok büyük servetler biriktirir. Padişahın tahta çıkarken "Eh, dedi, 'padişah olmuşum, inandım gayri."[228] dediği bir dönemde bu gibi kişilerin devlet içerisinde yükselmesi, önemli makamlara gelmesi gayet doğaldır. II. Murad'ın tamamen kendi iradesiyle tahtı oğlu II. Mehmed'e bırakması, Yavuz Sultan Selim'in babası ve kardeşleriyle mücadele ederek tahtı ele geçirmesi düşünüldüğünde bu romanda sarf edilen "padişah olmuşum" ifadesinin önemi daha iyi anlaşılır. Padişahın karakteri dâhil tüm devlet erkânının ve sisteminin nasıl bu hâle geldiğini anlatırken yazar özellikle yeniçeriler üzerinde durur. "Yeniçeri kanının kızıl gururu"[229] ilk dönemlerde devleti zaferden zafere taşırken bozulma sürecinde padişahın kendisi dahi bu bozulmadan payına düşeni alarak tamamen kendi iradesi dışında tahta oturur, tahttan sukut eder olmuştur.

[228] M. Turhan Tan, *age*, s. 11.
[229] M. Turhan Tan, *age*, s. 285.

ENVER BEHNAN ŞAPOLYO

YILDIRIM VE PRENSES OLİVERA

Enver Behnan Şapolyo'nun 1944'te yayımlanan romanı, Sırp Kral Lzar'ın kızı Oliver'le Yıldırım Bayezit'in aşkını ve bu aşkın padişahın başına açtığı sonu ölümle biten belaları ele alır. Bu belaların en büyüğü, padişahın ölümüne sebep olan ve Timur'la yapılan Ankara Savaşıdır. Oliver, padişahın Kosova Savaşında elde ettiği en önemli ganimetlerdendir. Padişahın bir eşi daha vardır, o ise Oliver'in dini ve uyruğunun farklılığına mukabil Türk ve Müslüman Germiyanoğlu Yakup Bey'in kızı Devlet Hatun'dur. Yıldırım Bayezit Devlet Hatun'la şehzadeliğinde evlenmiştir. Oliver'in hafif meşrep, hovarda karakterinin tersine, devlete ve dine önem veren Devlet Hatun'un haklılığı roman sonunda kanıtlanır.

Olivera Bursa sarayına girdikten sonra, padişahı sefahat âlemlerine daldırır. Bunu yaparken Olivera'nın yanında, Ankara Savaşında padişaha ihanet edecek olan Sadrazam Ali Paşa da vardır. Sadrazam ve Olivera'nın tertip ettiği ve padişahın da büyük bir şevkle iştirak ettiği işret meclislerinden devlet adamları başını kaldırıp da halka hizmet etmezler. Dedikodular artar, halk olanlardan mutlu değildir, âlimler saray aleyhinde konuşur. Padişah, bu grupta yer alan seksen kadıyı topluca idam etmek ister. Yazar, bu olanları, bir Karagöz oyununda canlandırarak şöyle eleştirir:

> "-E… Karagözüm…
>
> -Bütün bu âlimlerimiz idam edilince, bu memlekete kadı, müderris vesair vazifelere ülema lâzım, fakat hiç biri kalmadığından, ben de keşiş kıyafetine girerek padişahtan izin alıp, kâfir diyarından yurdumuza ülema yerine papas getirme müsaadesini istiyeceğim.
>
> -Sen başından korkmaz mısın?.
>
> -Padişahıma ve milletime feda olsun!.
>
> -Bu felâkete bunlar neden uğramışlar?..
>
> -Ne gibi..
>
> -Memleket işlerine bakmamışlar; ceplerini doldurmağa bakmışlar.
>
> -Onlar da başlarından büyük işe karışmışlar…

-Evet onlar cezalarını bulacaklar.. Fakat bu halkın bu işde ne günahı var.. Alimsiz, kadısız kalacak..”[230]

Padişahın damadı Emir Buhari sayesinde kadılar idam edilmez. Böylece halk arasında padişah aleyhinde yapılagelen dedikoduların da önü alınmış olur.

Osmanlı Devletinin, Yıldırım Bayezit’in padişahlığı döneminde Avrupa’ya kalıcı bir şekilde yerleşme politikasından rahatsız olan Avrupalı devletler, Papa öncülüğünde bir haçlı kuvveti meydana getirirler. Bu kuvvetlerin oluşturulmasında büyük pay sahiplerinden biri Macar Kralı Sigismund’dur. Fransız kuvvetlerinin başındaysa Korkusuz Jean bulunur. Askerlerin mevcudu yüz bini aşar. Avrupa’da bu hareketlilik sürerken Yıldırım Bayezid İstanbul’u kuşatma emelindedir. Harbe hazırlanan yeniçerileri kışlalarında ziyaret ederek onları motive etmeye, talimlerinin ciddiyetle devam etmesine ehemmiyet verir:

“Yıldırım Beyazıt askerin talim ve terbiyesine çok önem veriyordu. Yeniçerileri kışlalarında ziyaret ederek şöyle dedi:

-Asker iyi hazırlanınız! İstanbul’u muhasara edeceğiz.. Bu şehir bizim olacaktır!

Asker:

-Başüstüne, her emrine hazırız.

Diye cevap verdikten sonra: kışlalarında talim topu talimine gittiler. Yeniçeri ortalarında kösler çalındı. Hep bir ağızdan:

-Yektir Allah!...

Diye bağırdılar ve kollarını sıvayarak talim odalarına girdiler, ortada bir mermer masa, tavandan bir kandil sarkıyordu, Yeniçeri acemi oğlanlığından beri bu mermer masaya belki yüz bin defa tokat atmıştı, yine parmaklarını gererek, masayı tokatlıyorlardı.”[231]

Yazar, muharebede karşılaşacak iki ordunun düşman tarafında yer alanlarını eleştirir, olumsuz ve zayıf gördüğü yönlerini gösterirken yeniçerileri överek yüceltir, talimleri hakkında ayrıntılı bilgiler verir:

“Yeniçeri Ocağında yetişen Türk askeri, ocakta ilk talimi ‘kandil topu’ talimidir. Genç yeniçeri sabahleyin erkenden kalkar, ocağın talim odasına kolları sıvalı olarak girerdi.. Bu odanın ortasında geniş bir mermer masa vardır. Bunun üzerinde de bir top kandil asılı olduğu için, yeniçerilre buna kandil topu talimi adı verirlerdi. … Bu talim bu şekilde beş sene, on sene devam ederdi. Bir düşününüz, bu el ne hale gelir.. … Bu talimden sonra (çamur odasına)

[230] Enver Behnan Şapolyo, *Yıldırım ve Prenses Olivera,* Ali Bitik Kitabevi, Ankara, 1944, s. 9.
[231] Enver Behnan Şapolyo, *age,* s. 20

geçilirdi. Bu odanın duvarlarında ufak, ufak gözler vardır. Bunların içine çamur koyarlar, ellerine sıkarak yumruk yaparlar, bu çamura durmadan yumruk atarlardı.. … Bu da bir sene kadar devam ettikten sonra, ancak bu kuvvetli ele ağır bir kılıç verilirdi.. Bu kılıncın ağırlığı beş kilodan sekiz kiloya kadar idi. Bu kılınç ile bir ipe serili ıslak keçeye pala çalarlardı. Birkaç ay böyle devam ettikten sonra, yeniçeri bu defa içine bir demir çubuk ile sarılmış bir ıslak keçeye pala sallar, bir vuruşta geçeyi ve içinde demiri keserdi.. …

En sonra da imtihanı, yaşlı yeniçeriler karşısında şu şekilde olurdu. Tavana bir balmumu ile yapıştırılmış bir ipek tel asılırdı. Yeniçeri uzaktan süratle gelerek, bu ipek teli keserse, artık cenk meydanında pala sallamağa hakkı olurdu."[232]

Niğbolu Kalesi'nin kuşatıldığı haberini alan padişah, bizzat giderek, düşman ordusunun içinden hızla geçerek kale muhafızı Doğan Bey'den malumat alır, yine hızla geri dönerek ordusuyla gelir ve savaş düzeni alır. İki kola ayırdığı ordunun merkezinde yeniçerilerle beraber kendisi durur. Neticede Türk ordusu galip gelir ve Haçlı kuvvetleri âdeta yok edilir. Padişah Bursa'ya döndüğündeyse Sadrazam Ali Paşa ve Olivera gözetiminde eğlenceler tertip edilir. Bu durumdan Devlet Hatun hoşnut değildir, çünkü padişahın halktan uzaklaştığını düşünür. Padişah, Olivera'yla zevk âlemindeyken Timur'un casusları etraftan bilgi toplar. Bu casuslardan biri de asıl adı Demirtaş olan ancak Menkü diye tanınan saray bahçıvanıdır. Saray hakkında topladığı bilgileri Timur'a ulaştırır. O gece bol bol eğlenilir. Daha sonra Fransa'dan gelen heyeti kabul eden padişah, fidye karşılığında Korkusuz Jean başta olmak üzere esirleri serbest bırakma anlaşması yaparlar. Heyet geri döner ve birkaç ay sonra kararlaştırılan fidyeyle geri döner.

Padişah, Timur'u kendisinden daha başarılı bir hükümdar olarak görür. Ancak Timur Anadolu'ya yaklaştığı hâlde tedbir almaz, mektuplaşmak suretiyle birbirlerine hakaret ederler. Bunun üzerine Timur Sivas'a kadar ilerler. Sivas'ı harap ederek Tebriz'e çekilen Timur, Yıldırım'ın elçilerine, Sivas'ın intikamını alması için hazırlanmasını söyler. Padişah, harp meclisini toplayarak bir durum değerlendirmesi yapar, aklında olan savaş plânını aktarır. Hazır bulunan bütün paşalar bu plânı beğenir. Bu sırada Timur Ankara'ya gelmiş, Ankara kalesini kuşatmakla meşguldür. Ancak kale muhafızı Yakup Bey, kaleyi vermez, tüm gücüyle savunur. Yıldırım Bayezid de Ankara'ya gelir. Ancak Timur, asker mevcudu bakımından çok üstündür. Osmanlı ordusunda bulunan on bin yeniçeri merkezdedir. Mücadele başladığında, Timur tüm üstünlüğüne rağmen istediğini bir türlü elde edemez. Böyle olmasında, süvarileri alt

[232] Enver Behnan Şapolyo, *age,* s.

eden yeniçerilerin payı büyüktür. Timur'un hileyle Beylik vadederek Anadolu beylerini yanına çekmesi sonucu Osmanlı ordusu yenilmeye mahkûm olur. Padişah, atıyla kaçarken yakalanır. Timur, Yıldırım Bayezid'in öldürülmemesi emrini vererek çadırına çekilir. Yıldırım Bayezid, Timur'un huzuruna çıkarılır, sert bir konuşma geçer aralarında. Daha sonra Timur, İzmir'e gittiğini söyleyerek Yıldırım Bayezid'in de gelmesini ister. Ailesi de Bursa'dan getirilir. Devlet Hatun, Timur'la görüşerek Yıldırım Bayezid'in, halka yaptıklarından, devle işlerinden ayrılarak Olivera yüzünden sefahat âlemine daldığı için zaten yenilgiye mahkûm olduğunu anlatır. Timur da, ziyafette Olivera'yı sarhoş ederek kendilerine hizmet ettirir. Sonraki gün de kendisine düşman olan birinin hükmü altında bulunan Akşehir'de oturmaya mecbur edilir. Hem Olivera yüzünden hem de Akşehir'de ikamet etmeye zorlanması yüzünden uğradığı hakarete dayanamayan padişah, yüzüğündeki zehri içerek hayatına son verir.

REŞAD EKREM KOÇU

ESİRCİBAŞI

Reşad Ekrem Koçu'nun ilk baskısı 1944'te Net Kitabevi tarafından yapılan bu romanında Lale Devrinin sonu olan 1730 yılında yaşananlar anlatılır. Ancak merkezde, devri bitiren Patrona Halil isyanı, bu isyana götüren sebepler, devletin ve devlet adamlarının içinde bulunduğu durum ya da Padişah III. Ahmet'in tedbirleri değil, Esircibaşı Muhsin Çelebi ve Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa vardır. Romanda aynı zamanda sadrazamın yakın arkadaşı olan Muhsin Çelebi'nin aşkı anlatılır. Devleti, Patrona Halil isyanına götüren sebepler üzerinde durulsa da Muhsin Çelebi'nin bir çingene kızıyla olan aşkı ve Patrona Halil isyanından da kurtulmaları anlatılır. İsyandan önce esir ticaretiyle uğraşan Muhsin Çelebi, büyük servet sahibi olur. Dönem itibariyle gözde bir meslek olan esircilikten zengin olan Muhsin Çelebi, başta Sadrazam İbrahim Paşa olmak üzere devlet adamlarının meclisinde bulunan kimsedir. Ancak aynı zamanda bir isyanda başrol oynayan Patrona Halil'le de yakın ilişkileri olan biridir. Patrona Halil'in kapatması Atlıases Fatma Hanım evden kaçınca bulunması için Muhsin Çelebi'den yardım ister.[233]

Roman, olayları anlatmaktan çok durumları anlatır. Karakterlerin geniş bir şekilde ele alındığı, tahlillerinin yapıldığı pasajlar dışında olayların yaşandığı tarihteki İstanbul'un da bir panoraması çizilir. Meslek erbabından mesire alanlarına, konaklardan sokaklara birçok tasvirlerle devrin İstanbul'u göz önünde canlandırılır. Satır aralarında halkın ve yeniçerilerin Sadrazam İbrahim Paşa'dan memnun olmadıkları, bir isyan hazırlığının olduğu dile getirilir. Halk ve asker arasında yayılan dedikodular neticesinde yaşanan isyan ve isyanda rol sahibi olanlar iki kişi dışında anlatılmaz. Romana dâhil olan bu iki kişi Saraç Ali Bey'le Civelek Mustafa'dır. Ali Bey Şair Nedim'in çubuktarıyken kaçıp yeniçeri kahvesi işleten, ayak takımı arasında sözü geçen biridir. Civelek Mustafa'ysa Ali Bey gibi nüfuz sahibi bir külhanîdir:

> "Civelek Mustafa'ya gelince uçarı bir külhanîydi. Onun için ihtilal, iğtişaş, kendi tabiriyle 'yavru ceylan avı' için en uygun havaydı. Bu külhanî için ihtilal ile panayır arasında fark yoktu. Her ikisi de eğlenceliydi."[234]

[233] Yazarın *Patrona Halil* romanında da Patrona Halil ve Atlıases Fatma Hanım başkahramanlardır. Ancak Patrona Halil'de hamam tellağı olan Patrona Halil bu romanda zengin bir tüccardır. *Patrona Halil* romanında zengin olansa Atlıases Fatma Hanım'dır ve Davutpaşa İskelesi'ne yakın otururlar. *Esircibaşı*'ndaysa Üsküdar'da Patrona Halil Ağa'nın konağında otururlar.

[234] Reşad Ekrem Koçu, *Esircibaşı*, Doğan Kitap, İstanbul 2001, s. 87.

Ali Bey, himayesinde olduğu Kahveci Ali Beşe tarafından kendisine Tahtakale'de açılan kahvehaneyi işletir. Ali Beşe Bursalıdır. Ali Beşe'nin küçük yaşta Bursa'dan geldiğini anlatan yazar, 56. Yeniçeri Ortası hakkında da bilgi verir:

> "Kahveci Ali Beşe, Bursalıydı. Dört kaşlı bir gençken İstanbul'a bir hamam tellakı olarak getirilmiş, bir yeniçeri çorbacısının himaye ve delalatiyle ocağa girmiş, güzel yüzü, levent ve tüvana vücut yapısı, cesareti, haşarılığı ve zekâsıyla 56. Orta'nın bir şöhreti olmuştu. İstanbul'un sebze ve meyve işlerinin ve İstanbul manavlarının üzerine memur olan 56. Orta neferleri el altından kendi adlarına manav dükkânları açarlarken, Bursalı İpek Ali, kahveciliği tecrübe etmiş, bu sanatın çok para kazandıran sırlarını keşfetmekte de gecikmemişti. Kılıçalipaşa Hamamı'nın günde avucunda beş on akçe görmeyen tellakı, birkaç sene içinde konak, hademe ve uşak, at ve araba sahibi olmuştu. Bursalı İpek Ali, İstanbul'un kahveci Ali Beşe'si olmuştu."[235]

Ali Beşe'nin kahvehaneleri genellikle suçlu ve ayak takımından kimselerin yatıp kalktıkları yerler haline gelmiştir. Bu kahvehanelerin en büyüğü ve güzeliyse Saraç Ali Bey için açılanıdır. Koçu, Saraç Ali Bey'in kahvehane açılışında gelen nişan alayını ayrıntılı bir şekilde anlatırken yeniçeri kahvehaneleri hakkında da bilgiler verir:

> "Yeniçeri kahvehanelerinin sahibi hangi ortadan ise, kahvehanenin kapısı üstüne o ortanın altın yaldızlı boyalı ve nakışlı nişan tahtası asılırdı. Bu nişan tahtası mutaddan bir alayla getirtilip asılırdı. Her bir yeniçeri ortasının, anahtar, kılıç-terazi, gemi, gemi .çapası… İlah… Bir işareti vardı. Buna nişan denilirdi. Yeniçeriler ortalarının nişanlarını baldırlarına yahut kollarına da dövmeyle nakşettirirlerdi.
>
> …
>
> Onların arkasından da kahvehanenin kapısına asılacak olan 56. Orta'nın nişanı geliyordu. Altın yaldızlar içinde parıl parıl göz alan tahta nişanı, başkarakullukçu başının üzerinde taşıyordu. Başkarakullukçuyu yeniçeriler, yeniçerileri de, önlerinde saz takımları ve köçerkler ile esnaf takımları izliyordu. Kahvehanenin sahibi Saraç Ali Bey ile Ali Beşe de, nişanın hemen arkasından at üzerinde gidiyorlardı."
>
> …
>
> Alayın önünden, tulumbacılar koşuyordu. Yeniçerilerin kahve alayını görmek için birikerek yolları kapayan halkı, sırtlarına asılmış kırbalardan su serperek dağıtıyorlar ve alaya yol açıyorlardı.[236]

Civelek Mustafa, Ali Beşe, Patrona Halil gibi suçluların dedikodularla yavaş yavaş hazırladığı isyana Eski İstanbul Kadısı Zülali Hasan Efendi ve Ayasofya Vaizi İspirizade Efendi gibi ulemadan kimselerin de katılmasıyla isyana giden yol önünde

[235] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 73.
[236] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 74, 75, 76.

engel kalmamış gibidir. Yazar, romanda isyan hazırlıklarına ve isyan zamanına geniş yer ayırmasa da kısa değinmelerle olanlar hakkında bilgi verir. Toplanan bir mecliste isyanda kendilerine büyük rol biçildiği anlaşılan yeniçeriler hakkında şu bilgiler aktarılır:

> "… Ama ki bu devletin direği Hacı Bektaş Veli kaddese sırrahü hazretlerinin köçekleri yeniçeri dilaverlerdir… Bu devleti Âli Osman'da böyle işler yeniçerisiz olmaz… dedi.
>
> Vaiz Efendi'ye yeniçeri çorbacılarından biri cevap verdi:
>
> -Efendi Hazretleri… Biz şeriatın hadimleriyiz… Efendiler vezir ile şeriat vardır derlerse veziri istemeyiz. Katli vacip ise padişahtan alırız."[237]

İsyan hazırlıkları, sınır boylarında alınan yenilgilerden ve düşmanın yeniçerileri katlettiğine dair dedikodulardan ve Sadrazam İbrahim Paşa başta olmak üzere Saray'ın müsrifliğine dair halkın ve yeniçerilerin kızgınlıklarının ötesinde anlatılmaz. İsyanın başladığı sabah, Esircibaşı Muhsin Çelebi, çingene kızı Bal'la kaçar, isyan sonrasında ayı oynatan bir çingene olarak görünür.

[237] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 112.

PATRONA HALİL

Reşad Ekrem'in kitap olarak 1967'de yayımlanan, olayları ve şahısları ayrıntılı bir şekilde ele alan bu romanı Lale Devri'ni sonlandıran Patrona Halil'in çıkardığı ayaklanmayı ele alırken anlatılan devrin de bir panoramasını çizer. Muşkaralı (Nevşehir) helvacı çırağı İbrahim'in sadrazamlığa yükselmesini, küçük yaşta babası yaşında biriyle evlendirilen, daha sonra İstanbul'un şöhretli fahişelerinden olan Atlıases Fatma Hanım ve hamam tellağı Arnavut Patrona Halil'in şahsında devri anlatan yazar isyana giden süreci işler. Özellikle Atlıases Fatma Hanım ve Patrona Halil ayrıntılı bir şekilde ele alınır. Neredeyse bütün hayatları işlenir. Romanda yeniçerilerin ilk görünmesi artık bir fahişe hayatı yaşayan Atlıases Fatma Hanım'ın, sokakta pazarda gözüne kestirdiği erkekleri Davutpaşa İskelesi'ndeki yalısına aldığı zamanlarda eve gelip gidenlerin, cümbüşlere, eğlencelere katılanların arasında olur. Romanın diğer başkişileri olan Sadrazam İbrahim Paşa ve Patronalı Halil'in yolları da aynı yalıya düşer. O zamanlar helvacı çırağı olan İbrahim bir daha yalıya uğramazken Patrona Halil yalının müdavimlerinden olur. Yıllar geçse, Fatma Hanım yaşlansa da gelmeye devam eder. Romanda başkahraman olarak yer tutmayan yeniçeriler de yıllar boyu yalıya giderler.

İlim ve irfan yolunda büyük ilerlemelerin sağlandığı devrin kapanmasına neden olan, devlet düzenini tanımayan, halka zulmeden, ekonomiyi olumsuz etkileyen Patrona Halil İsyanının konu edildiği romanda plânsız programsız, sadece hamaset ve kendi çıkarını gözeterek hareket eden asilerin isyan sırasında kendi kendilerine sorduğu şu sorular durumun vahametini gözler önüne serer:

> "Ertesi Pazar günü padişah istedikleri adamları kendilerine verirse ne yapacaklardı? Hepsini paramparça keşkek edecekler, ya sonra ne yapacaklardı?.. Dağılacaklar mıydı?.. Haydi dağıldılar, akıbetleri ne olacaktı?... Birer yüksek memuriyet mi alacaklardı?.. Ve acaba sağ bırakılacaklar mıydı?.."[238]

Romanda Lale Devri'nde İbrahim Paşa'nın yenilikçi kişiliğiyle başardığı işler anlatılırken Yeniçeri Ocağından nefer alarak Yangın Tulumbacıları Ocağının kurulmasını sağladığına değinilir: "Bir yangın tulumbası icat eden Davut Gerçek Ağa adındaki bir Fransız mühtedisini himaye etti, 1720 yılında, efradı acemi oğlanlarından

[238] Reşad Ekrem Koçu, *Patrona Halil*, Doğan Kitap, İstanbul 2016, s. 217.

seçilerek Yeniçeri Asker Ocağı'na bağlı bir Yangın Tulumbacıları Ocağı kurdu, tulumba mucidi Davut Gerçek Ağa'yı da tulumbacılara ağa tayin etti."[239]

Patrona Halil tanıtılırken nereli olduğu, İstanbul'a nasıl geldiği, neden "Patronalı"[240] diye anıldığına değinen yazar, daha sonra ordunun içinde bulunduğu durumu hem Yeniçeri Ocağı'na hem de Cebeci, Topçu, Kalyoncu Ocaklarını ele alır. Yazar, Yeniçeri Ocağı için şunları söyler:

> "Devşirme kanunu kalktıktan ve Yeniçeri Asker Ocağı'nın kapısı umuma açıldıktan sonra esnaf tabakasının ve ayaktakımının uçarlı, koşarlı, pençeli zeberdest gençleri ocağa nefer yazılmışlar, ocak disiplininin bozulduğu o devirde, hem Yeniçeri Ocağı'ndan ulufe, neferlik yevmiyesi alıyorlar hem de kendi işleriyle uğraşıyorlardı. …"[241]

İsyanda büyük rol oynayanlardan Zülalî Hasan Efendi tanıtılırken dördüncü karısı Ziba Hanım'ın bir çorbacı kızı olduğundan bahseder. Evli olduğu hâlde "yosma"lık yapan bu kadının sürdüğü hayat bilindiği hâlde korunur: "Öyle tahmin edilir ki bu körpe fahişeyi Molla Efendi kocasının hatırından ziyade kırıkları arasında bulunan birkaç yeniçeri çorbacısı koruyordu, yoksa maceraları üzerine destan yazılacak kadar dile düşmüştü."[242]

Kurulduğu dönemden itibaren birbirlerine oldukça bağlı olan, özellikle aynı ortadan olanların her daim birbirini koruyup kolladığı yeniçeriler için bu anlayış dönem itibariyle değişikliğe uğrar. Yine birbirlerini her konuda korurlar, ancak bu durum genelde suç işleyip sefil bir hayat sürenler için geçerlidir.[243]

Osmanlıda karakol görevinin semt semt, mahalle mahalle her bir yeniçeri ortasına verildiğine değinen yazar, 56. Yeniçeri Ortasının o dönem için İstanbul'un piyasa merkezi olan Unkapanı ve civarına Çardak Kolluğu adıyla baktığını anlatır. Çardak Kolluğu Çorbacısı Ali Usta, Saray'dan bir gedik[244] için izin çıkarmayı başararak

---

[239] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 61.

[240] Patrona: Bahriye Feriki (vis amiral) derecesinde rütbe sahibi olanlara verilen unvandır. Lâtince (Patronus)dan alınmadır. İtalyanlar (Patrona), İngilizler (Patron) şeklinde kullanırlar. İtalyanlar bu tâbiri eski zamanlarda donanma büyük kumandanlarına tahsis etmiş oldukları halde İngilizler şimdi bir küçük geminin yahut nakliue sandalının kumandanıyle gemi sandallarının dümenlerini kullananlara vermektedirler. Patrona izafetle gemiye "Patrona-i Hümâyun" denilirdi. Patrona filâmasını prova üstüne çekerdi. Onsekizinci asrın son yarısında sâlyanesi üç bin beş yüz kuruştu.

İhtilâlcilerden meşhur (Halil) tarihe bu namla geçmiş ise de kendisi usulen bu rütbeyi ihraz etmiş değildir (bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *age 2*, s. 763.).

[241] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 68.

[242] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 113.

[243] Bkz. Reşad Ekrem Koçu, *Yeniçeriler,* Koçu Yayınları, İstanbul 1964, s. 290.

[244] Gedik: "Ticaret ve sanat yapabilmek salâhiyeti" suretinde tarif olunan gedik vaktiyle esnafa mahsus bir şeyken bilâha emlâke sirayet ettirilmiş, memlekette asırlarca sanayi ve ticaretin terakkisine, refah ve servet-i umumiyenin artmasına hail olmuştur (bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *age* , s. 656.).

kahvehane açar. Çorbacının bir yeniçeri kahvehanesi açması önemli bir olaydır ve bu iş büyük bir törenle yapılır, "Nişan Alayı" ile kahvehaneye gidilerek açılış yapılır:

> "İşte Çardak Kolluğu Çorbacısı Ali Usta, yeni bir kahvehane ve berber gediği çıkartmaya muvaffak olmuş ve Çardak İskelesi yanında bir köşesi berber dükkânı mükellef bir yeniçeri kahvehanesi açmıştı. Kahvehanesini de, kolluğu neferleri ile sair ocaklı yoldaşlarına tantanalı bir alay tertip ettirerek açmıştı. Bu da ondan sonra 'Kahvehane Nişan Alayı' adıyla bir ocak ananesi olarak kalmıştır."[245]

Kahvehanenin açılışını ve 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışıyla beraber yıkılışına kadar olan süreyi etraflıca anlatan yazar, kurulmasından sonra "Çardak Kahvehanesi o andan itibaren bir darünnedve-i haşarat oldu." der. Zira son yeniçeri ihtilâlinden önce toplantıların bu kahvehanede yapıldığını söyler.

İran üzerine sefer açılması için Padişah III. Ahmet Sadrazam Damat İbrahim Paşa'yı görevlendirir. Ordu Üsküdar'a geçerek hareket etmeyi beklerken yeniçeriler gruplar halinde şehre döner. Ordu bir kere seferli olduğu için kolluk görevini acemi oğlanları üstlenmiştir. Şehir zabıtası böylece daha gevşektir. Bunlar olurken Patrona Halil ve arkadaşları, Zülali Hasan Efendi, İspirîzade Şeyh Ahmet Efendi gibi isimler isyana giden yolun taşlarını döşemeyi sürdürürler. Nihayet 28 Eylül 1730 Perşembe günü ihtilâl patlak verir. İlk etapta sadece Patrona Halil ve otuz kadar arkadaşı işin içindedir. Hatta Yeniçeri Ağası Hüseyin Ağa üç yüz kadar acemi oğlanla olaya müdahale eder. Ancak Saray'ın gevşek davranması ve ikinci gün yeniçerilerin de dâhil olmasıyla isyan dalgası önü alınamaz bir hâl alır. Patrona Halil ve arkadaşlarıyla yeniçeriler uyuşarak birlikte hareket etmeyi kararlaştırır. Bu anlaşmanın sağlanmasında 56. Ortanın Çorbacısı ve Çardak Kahvehanesinin sahibi Ali Usta'nın rolü büyüktür. Ali Usta: "Yeniçeri palaya el attı, kazanlar ve çadırlar çıkarıp meydanda yattı mı, hünkâr bahtı, Âl-i Osman tahtı, üstüne gelir İstanbul'un altı!.. Cümle ocaklı karındaştır, yoldaştır, pirimiz pirler şahı Hacı Bektaş'tır!.."[246] demek suretiyle tarafların birlik olmasına yardımcı olur. Bu noktadan sonra da Yeniçeri Ocağına kayıtlı esnaf takımı da isyana iştirak edince kalabalık gittikçe artar. Hocaların da katılımının sağlanmasıyla bir isyanda olması gereken tüm şartların sağlandığına kani olan asiler kendilerine yönetim merkezi olarak Sultan Ahmet Camii'ni seçerler. Perşembe gününden beri cuma dâhil ezanların okunmadığı şehirde cumartesiden itibaren yağma başlar. İdamını istedikleri devlet adamları, Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa dâhil, idam edilerek kendilerine

[245] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 122.
[246] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 195.

verilir. En nihayetinde padişah, yeğeni Şehzade Mahmut'u kafesten çıkararak tahta kendi elleriyle oturtmak zorunda kalır.

Yeniçeriler hakkında *Yeniçeriler* adıyla müstakil bir eser de kaleme almış olan yazar, engin bilgisiyle ortaya koyduğu bu romanda yer yer ayrıntıya boğsa da konuyu dikkat çekici bir şekilde işlemiştir. Göze ilk çarpan, Nedim'den Yahya Kemal'e geniş bir yelpazeden şairlerden seçilmiş çokça şiirdir. Lale Devrini sonlandıran isyanın anlatıldığı bu eserde İbrahim Paşa olumlu özellikleriyle ön plâna çıkarken, isyanın tertipçileri hakkında sert eleştiriler yapar, âdeta demediğini bırakmaz: erazil, eclaf, baldırı çıplak, serseri, sarhoş takımı, cahil, haşere/haşarat, pespaye… Yeniçeriler de isyana sonradan katılmış olsa da onlar hakkında olumsuz pek bir şey söylemez, bütün dikkatini Patrona Halil ve çevresi hakkında yoğunlaştırır. Yer yer tarihî bilgilerin verildiği romanda oldukça ayrıntıcı davranan yazar, birçok kavramın da açıklamasını yapar: patrona, tellak, odabaşı, çorbacı, orta, gedik, civelek, nişan, nişan alayı… Bunlardan başka külhanbeyi argosuna dair bir kelimeler listesi dahi verir.

Yazar, "Son Satırlar" başlığı altında, "o zamanlar gazete olsaydı" diyerek atılacak manşetler, yapılacak haberler hakkında fikir yürütür. Bütün haberler, bütün manşetler asilerin suçlu olduğu yönündedir. Kurgulanan bu haberlerde hiçbir devlet adamı hakkında olumsuz bir şey söylenmez. İsyanın ilk günü Saray'ın gevşek davrandığına eser içerisinde değinen yazar, olanları sert bir şekilde eleştirmez.

KABAKÇI MUSTAFA

BİR SERSERİNİN ROMANLAŞTIRILMIŞ HAYATI

Reşad Ekrem Koçu'nun ilk baskısı Koçu Yayınlarından 1968'de yapılan bu romanı, bir dönemin kapanmasına neden olup yeniliklerin önündeki engellerin hâlâ kalkmadığını gösteren Kabakçı Mustafa isyanını ve isyanın başkişisi olan Kabakçı Mustafa'nın isyan sürecindeki rolünü anlatan, yer yer öğretici bilgiler aktaran eseridir. Kabakçı Mustafa, Boğaz'ın Karadeniz ağzını korumakla görevli Laz yamaklardan olup, başta Sadrazam Köse Musa Paşa olmak üzere devlet adamlarının çıkarları uğruna çıkardıkları fitne sonucu başlayan isyana, arkadaşları tarafından kumandan olarak seçilir. Kabakçı Mustafa isyanında asıl rol Laz yamakların olsa da Yeniçeri Ocağı isyana dâhil olmadıkça başarıya ulaşması mümkün değildir. Devlet adamlarının III. Selim'e karşı ihanet içinde hareket etmeleri neticesinde başlangıçta rahatlıkla bastırılabilecek olan isyan yeniçerilerin de katılmasıyla padişahın tahttan indirilmesiyle son bulur. Koçu, eserinde Laz yamaklar hakkında bilgi aktarır:

> "Kendi memleketlerinin başıbozuk kılık ve kıyafetini muhafaza eden bu kale ve tabya muhafızları Lazlar, Yeniçeri Asker Ocağı'na yardımcı, 'yamak' bir asker ocağı olarak kabul edilmişlerdi; kendilerine verilmiş 'yamaklar' ismi bu münasebetten geliyordu. Yeniçeri Ocağı'nın hiçbir ortasına (birliğine, taburuna) mensup olmadıkları halde kendilerini yeniçeri biliyorlardı."[247]

Yazar, ayrıca yeri geldikçe Yeniçeri Ocağı'nın içinde bulunulan zamandaki durumu hakkında bilgiler verir. Bu ayrıntılı ve sert bir üslupla aktarılan bilgiler tarihî gerçeklerle uyuşmakla beraber bu en önemli asker ocaklarından birinin içinde bulunduğu vahim durum hakkında açıklayıcıdır:

> "Talimsiz, itaatsiz yeniçeriler cephede artık kuru kalabalıktı; onların bütün hünerleri şehir şekavetindeydi. 196 orta (tabur) üzerine kurulmuş olan bu ocakta her ortanın neferleri diğer ortaların neferlerine düşman gibi bakar, tenhada fırsat düşürüp basınca birbirlerine kurşun atarlardı; zabit dinlemez, kumandan, serdar otağı yıkıp yağmalardı. Bir ortada kaç neferi vardır, zabiti ancak defter kaydında görürdü, kimse kimseyi bilmez, baba oğlunu arasa bulamaz, günde yüz kişi çekilip gitse kimsenin haberi olmazdı."[248]

Roman III. Selim'in, I. Abdülhamit'in ölümüyle tahta geçmesiyle başlar. Yazar, III. Selim'in yetiştirilmesi hakkında bilgi verirken, I. Abdülhamit'ten evvel padişah olan

[247] Reşad Ekrem Koçu, *Kabakçı Mustafa Bir Serserinin Romanlaştırılmış Hayatı*, Doğan Kitap, İstanbul 2016, s. 36.
[248] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 83.

babası III. Mustafa'dan birçok şey öğrendiğini, onun askerlik işleriyle meşgul olup yenilikler peşinde koştuğunu anlatırken yeniçeriler için yapılanları da zikreder:

> "Yeniçerilerin tüfeklerine de süngü ilave edilmişti. Fakat yeniçerilere sulh zamanında askerlik talimleri yaptırılmasına cesaret edilememişti. Ehliyetsiz, liyakatsiz, cahil, mağrur ve haris bir zümre, devlet müesseselerini keçeleşmiş örümcek ağları gibi sarmıştı. Kökten devrime gidilince de bu korkunç zümrenin teşvikiyle Hacı Bektaş Ocağı'nın kara kazanları Et Meydanına çıkacaktı."[249]

Yeni padişah III. Selim, babasının yaptıklarını devam ettirmek istemiş, Yeniçeri Ocağı'nın durumunu gözden geçirdiğinde yapılacak ıslahatlarla beraber zamanla ocağın kaldırılacağını plânlamıştır:

> "Yeniçeriler talim kabul etmedikleri için bu ocağın artık kaldırılması lazımdı. Fakat ferman dinlemez yeniçeriler ancak silah kuvvetiyle dağıtılabilirdi; Sultan Selim onların mukadderatını, istikbalde yapacağı ıslahatın gelişmesine bıraktı."[250]

Plânlandığı şekilde Nizam-ı Cedit kurulmuş, sayıları yıldan yıla artırılarak yeniçerilere karşı güç oluşturulmak istenmiştir. Ancak Nizam-ı Cedit askerinin sayısının kısa zamanda artış göstermesi yeniçerilerin dikkatinden kaçmamış, zaten karşı oldukları bu yeni asker ocağı hakkında dedikodular çıkarmak suretiyle memnuniyetsizliklerini belli etmişlerdir:

> "Yeniçeriler, Bostancı Ocağı'na bağlı Nizam-ı Cedit askerlerinin, kâfi derece çoğaldıktan sonra padişahın talimli muhafızları olmaktan çıkarak asıl orduyu teşkil edeceğini, kendi köhne, disiplinsiz ocaklarının da kaldırılacağını sezmişlerdi, fakat Nizam-ı Cedid'in ummadıkları süratle bir sene içinde 1.600 neferden 12.000 nefere yükselmesi karşısında ses çıkaramamışlardı. Yeni bir fitne çıkarmak için fırsat gözleyerek sindiler."[251]

İlk fırsat, Fransızların Mısırı işgal etmesiyle ele geçer. 1798'de Mısır'ı ele geçiren Fransızlara karşı padişahın tutumu eleştirilir. Halk arasında da birçok söylentiler dolaşırken Benli Halime asındaki bir kızın anlattığı destanda geçen bir dörtlük, Mısır'da mücadele edecek tek kuvvetin yine yeniçeriler olduğunu ima eder:

> "Hacı Bektaş Ocakları uyansın
>
> Dalkılıçlar Fransız'a dayansın
>
> Nil-i Mübarek al kanlara boyansın

[249] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 12.
[250] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 17.
[251] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 17.

Dini bütün vezir sal padişahım…"[252]

Devir itibariyle Yeniçeri Ocağı'ndaki bozulma son haddine varmış olsa da İstanbul önüne gelmiş olan İngiliz donanmasından gemilerin uzaklaştırılması için yine yeniçeriler fedai olarak yazılır. Ucunda ölüm olsa da bu işe gönüllü olurlar. Bu şekilde devlete hizmet eden yeniçerilere mukabil vücutlarında yeniçeri nişanı bulunan esnaf takımından kimselerse kötü düşüncelerini hayata geçirmek için fırsat gözlemeye devam eder: Rusya ve Avusturya'yla savaş halinde olan devletin, basiretli, başarılı devlet adamlarına ihtiyaç duyduğu bir dönemde bilâkis çıkarlarına ulaşabilmek için hiçbir fırsatı kaçırmamakla kalmayıp isyana teşvik edebildikleri her asker grubunu isyan çıkarmaları halinde destekleyeceklerini ifade etmekten geri kalmazlar. III. Selim'e karşı ihtilal hazırlıklarının hızlandığı dönem için Koçu eserinde şöyle der:

"Osmanlı Devleti'ni temelinden sarsacak yeni bir ihtilal yalnız teşvik edilmedi, pervasız devletliler tarafından davet de edildi."[253]

Yazar bu yeni ihtilalin nedenlerini devlet adamlarının bu yönde çalışmalarına, askerin başıbozukluğuna bağlamakla birlikte III. Selim'in karakterinin de bu isyanın gerçekleşmesinde pay sahibi olduğunu şu şekilde dile getirir:

"Fakat Nizam-ı Cedid'in karşılaştığı en büyük tehlike, o nizamı kuran Sultan Selim'in kendi karakteriydi. İfrat derecede yumuşaklığı ve merhameti, ortadan ceza korkusunu kaldırdığı için düşmanlarının, bu arada bilhassa som gericilerin ve onların silahı olan yeniçerilerin cesaretini alabildiğine yükseltmişti; müverrih bu durumu belirtmek için 'Gem almaz hale getirmişti' tabirini kullanıyor."[254]

Laz yamaklar nihayet 25 Mayıs 1807'de harekete geçerler. Kendilerine gönderilen yaşlı yeniçeri nasihatçileri görünürde isyanı önleme amaçlı olsa da padişaha ve devlete ihanet içinde olduklarından asileri daha da teşvik edince kendilerine kumandan olarak seçtikleri Kabakçı Mustafa önderliğinde harekete geçen bu asker ocağı mensupları, birlik yeminleri eder, halka kötülük yapmayacaklarına dair kendi aralarında sözlü bir ahitnameye uygun hareket edeceklerini bildirirler. Harekete geçen yamakları Levent Çiftliği'nde bulunan Nizam-ı Cedit askeri durdurma imkânına sahip olduğu hâlde başta Sadrazam Köse Musa Paşa tarafından bu girişim engellenir. Önce Rumeli Hisarı'ndaki yeniçeri kazanlarının, sonra da Et Meydanı'ndaki kazanların çıkarılmasıyla da Yeniçeri Ocağı bütünüyle isyana dâhil olmuş olur. Ulemanın da

[252] Reşad Ekrem Koçu, *age,* s. 20.
[253] Reşad Ekrem Koçu, *age,* s. 31.
[254] Reşad Ekrem Koçu, *age,* s. 32.

kendilerine katılmasıyla tam bir ihtilâl halini alan girişimi engellemek artık imkânsız olur. Nizam-ı Cedit kaldırılır, defterli olarak asilerin istediği kimseler ya idam edilir ya da sokak ortasında öldürülür.

İstanbul'da bunlar yaşanırken Krelaş'ta Ruslara karşı seferde olan Slav asıllı Yeniçeri Ağası Pehlivan Ağa, kendi çıkarları için emri altındaki askerleri yönlendirmeye gayret eder. İstanbul'da Kabakçı Mustafa'nın padişah gibi ayak divanı kurduğunu öğrenince geliştirdiği söylem, devlet yararına görünse de kendi amaçları doğrultusundadır:

> "Bre, Kabakçı Mustafa dedikleri kara donlu ve yalın ayaklı korsan perverdesi itoğlu it ne adamdır ki meydanda nam ve şan sahibi olsun, padişah gibi divam kursun! Bre, ocağımızın namusu yok mudur ki yeniçeriler tüyleri yoluk palaz ve cümlesi daltaban haylaz bir sürü mürahik Laz oğlanın peş,ne düşüp onlara ayaktaş olsun… Kabakçı sesimizi duymalı ve haddin bilmelidir!..' diyordu."[255]

III. Selim'in tahttan indirilerek IV. Mustafa'nın tahta oturtulduğu isyan, Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa'nın ordusuyla İstanbul'a gelip Kabakçı Mustafa'nın başını kestirmesiyle son bulur.

Reşad Ekrem Koçu'nun olayları anlatırken sık sık da bilgi aktarımı yaptığı romanı, ihtilalde liderlik payesini elinde bulunduran Kabakçı Mustafa'yı konu edinir. Ancak yazar sadece başkahramana odaklanmamış, sık sık devlet erkânının nezdinde çürüyen sistemi eleştirmeyi de ihmal etmemiştir. Suçlulara karşı sert bir üslup kullanan Koçu bilgi aktarırken de detayları atlamamaya gayret eder. Laz yamaklar hakkında, şahıslar hakkında ayrıntılı bilgiler verir.

[255] Reşad Ekrem Koçu, *age*, s. 81.

FERİDUN FAZIL TÜLBENTÇİ

YAVUZ SULTAN SELİM AĞLIYOR

Feridun Fazıl Tülbentçi'nin 1947'de kaleme aldığı bu romanda yeniçeriler birer kahraman olarak kendilerine yer bulamaz. Sultan II. Bayezid padişahlığının sonuna yaklaşmıştır. Bu münasebetle oğulları Ahmet, Korkut ve Selim arasında daha babalarının sağlığında taht mücadelesi başlar. Bunda, o sırada sadaret makamında bulunan Hadım Ali Paşa'nın, padişah tarafından Şehzade Ahmet'in veliaht tayin edilmesine çalışması da büyük rol oynar. Ancak sınırlı sayıda ve silik, isimsiz kahramanlar şeklinde romana dâhil olan yeniçeriler Trabzon'da bulunan Şehzade Selim'i destekler. Roman boyunca sadece iki yeniçerinin adı geçer: Bölükbaşı Cafer ve Abdullah. Bölükbaşı Cafer, asıl kahramanların başardığı büyük işlerde sadece onlara küçük yardımları dokunan biri olarak görünür. Abdullah ise sadece bir divanda iki cümle söyler. Yazar, bu desteklemeden bahsederken bir yerde "Yeniçeriler Fatih Sultan Mehmet'in yerini tutacak bir padişah arıyorlardı"[256]. der. Bu ifadeler II. Bayezid için günümüzde de söylenen "iki büyük arasında bir küçük" sözünü akıllara getirir.

Romanda, sadece taht mücadeleleri ve savaşlar konu edilmez, başta Şehzâde Selim olmak üzere kahramanların aşkları da romana dâhil olur. Şehzade Selim, Trabzon'da valilik yaptığı sırada Leonidas'ın kızı Aspasiya'yı görür ve birbirlerine âşık olurlar. Roman boyunca bu aşk macerası da sürer.

Şehzadeler taht mücadelesi verirken hepsi de Yeniçeri Ocağı'nı arkasına almanın öneminin farkındadır. Ancak mücadeleyi kazanan Şehzâde Selim olur ve tahta geçer. Şehzade Ahmet ve Korkut ise hâlâ taht ümitlerini yitirmemişler, bu defa da padişah olan kardeşlerine karşı mücadeleye devam ederlerken yeniçerilerin öneminin farkındadırlar. Romanda geçen aşağıdaki ifadeler yeniçerilerin şehzadeler nezdindeki önemini gösterir:

> "Bursa'daki yeniçeri kodamanlarına da heybeler dolusu altın göndermişti. Yeniçerilerin paraya karşı hırsını bilen Korkut'un bütün ümidi Ocakta idi. Eğer orada bir huzursuzluk yaratabilirse, bir taraftan kendisi, diğer taraftan kardeşi Ahmet, Selim'i tahtı terke bile razı edebilirlerdi. O zaman yeniçeriler demek her şey demekti."[257]

Tahtını sağlama alan padişah seferden sefere, savaştan savaşa koşar. Yeniçeriler padişahı severler ve savaşa daima istekle giderler. Bir Divan-ı Hümayun toplantısı

[256] Feridun Fazıl Tülbentçi, *Yavuz Sultan Selim Ağlıyor*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2008, s. 44.
[257] Feridun Fazıl Tülbentçi, *age,* s. 234.

sırasında padişah, yeniçerilerin at üstünde ihtiyarladığından bahseder ki bu ifadeler yanlıştır. Yeniçeri yaya askerdi ve bütün seferlere yaya gider gelirdi:[258]

> "-Allah'a hamdü senalar olsun, kuvvetli bir orduya malikiz. Düşmanlarımızı mağlûp ve perişan edeceğimize asla şüphemiz yoktur. Arzuyu şahanemiz, memalikimize tarumar etmektir. Vezirlerim, beylerbeylerim, ulema, at üstünde ihtiyarlamış yeniçeri kullarım ne düşünürsüz, açıkça söyleyin…"[259]

Yeniçeriler Yavuz'u sevse de bazen onunla ters düşerler. İlki cülus larının gecikmesi sırasında diğeri İran üzerine sefere gittikleri sırada olur. Bir diğeri de İran seferinin sonunda gerçekleşir. İlk ikisinde celadetli padişah yeniçerilerin karşısına çıkarak hiddetini gösterir ve sonrasında onları memnun eder. Sefer sırasında karşılarına çıkıp ağır hakaretlerde bulunurken "Aranızda kim kadınlarını, çocuklarını görmek istiyorsa, geriye dönsün."[260] der ki evlenmeleri yasak olan ve belli haller dışında evlenenler ayrı tutulursa ekserisi evli olmayan o dönem yeniçerileri için doğru bir söylem değildir. Üçüncüsündeyse padişah, yeniçerileri haklı bulur ve onların isteği üzerine seferi daha fazla uzatmadan İstanbul'a dönüş kararı alır.

Yavuz Sultan Selim'in tahta çıkışı, kardeşleriyle taht mücadelesi, savaşları, aşkı ve ölümünün işlendiği bu romanda yeniçeriler birincil kahramanlar olarak yer almaz. Yazar, neredeyse bütün kitabı tarihî vesikalara dayanarak ve dipnotlar vererek yazmıştır. Oldukça fazla bilgi aktarımı yapar. Bu aktarımlar roman konusuyla alakalı olduğu gibi konudan uzaklaşarak geçmiş olaylar hakkında bilgiler verecek şekilde de olur.. Ayrıca bir yerde Yeniçeri Ocağı'ndaki terfi usulü ve bu usulün kendi aleyhine olduğunu düşünen Yavuz Sultan Selim tarafından kanunla değiştirilmesi hakkında bilgi verir.[261]

[258] Bkz. Reşad Ekrem Koçu, *Yeniçeriler*, Koçu Yayınları, İstanbul 1964, s. 8.
[259] Feridun Fazıl Tülbentçi, *age,* s. 291.
[260] Feridun Fazıl Tülbentçi, *age,* s. 307.
[261] Feridun Fazıl Tülbentçi, *age,* s. 364.

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN

Feridun Fazıl'ın 1962'de Hammer başta olmak üzere onlarca tarihi kaynağa dayanarak yazdığı bu romanda Manisada şehzadeyken tahta geçen ve bütün padişahlık dönemi anlatılan Kanuni Sultan Süleyman, Hürrem ve yazarın diğer bir romanı olan *Yavuz Sultan Selim Ağlıyor*'da yer alan birkaç isim başkahramandır. Kanuni Sultan Süleyman Manisa'dan gelerek tahta çıkar ve taht kavgası yapacağı başka bir varis de olmadığı için ülke topraklarının genişlemesi ve refah seviyesinin yükselmesi için adaletli bir yönetim sağlamaya girişir. Bunu yaparken en büyük yardımcıları, *Yavuz Sultan Selim Ağlıyor* romanının da kahramanları olan Yakup, Seyit Murtaza, Çal Ali ve daha sonra bunların bazılarının çocukları olur. Bu kahramanlar babaları gibi akıncı beyleridir. Makam mansıp istemez, devlet için, padişah için çalışırlar.

Romanda yeniçerilerin görünmesi önemsiz bir şekilde ve Hürrem Sultan eliyle kurulan entrikalarda olur. Ancak bu görünmelerde Bölükbaşı Cafer dışında kahraman adı zikredilmez. Daha önemli olan ve romanda belli bir yer tutan diğer bir kahraman daha vardır. Devşirme bir yeniçeri olan ve sefer sıralarında yaptığı köprülerle adından söz ettiren ve daha sonra başmimar olarak Yeniçeri Ocağı'ndan ayrılan ve nihayet sayısız yapı inşa eden Mimar Sinan'dır. Mimar Sinan, Yeniçeri Ocağı'ndan emir üzerine ayrılmasıyla müteessir olur: "Asıl dert benim derdim, yeniçerilikten ayrıldım."[262] der. Bir başka yerdeyse: "-Henüz bir şey söylemedim. Lütfi Paşa'nın çok nimetini gördüm. Bunu benim hayrım için düşünmüştür. Amma yeniçerilikten ayrılmak bana pek güç geliyor."[263] diyerek ocağa ne derece gönülden bağlı olduğunu açığa vurur. Romanda yeniçerilik adına başka şey geçmez. Bu hacimli eserde Kanuni Sultan Süleyman'ın Hürrem'e olan aşkı ve savaşları başta olmak üzere ölümüne kadar bütün padişahlık döneminde yaşananlar anlatılır.

[262] Feridun Fazıl Tülbentçi, *Kanuni Sultan Süleyman*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2009, s. 433.
[263] Feridun Fazıl Tülbentçi, *age,* s. 434.

ZUHURİ DANIŞMAN

CELLÂT ÇEŞMESİ

Zuhuri Danışman'ın ikili bir serisinin ilk romanı olarak 1953 yılında yayımlanan bu eserinde, Bursa'dan çıkıp İstanbul'a giden, baba yadigârı kılıçla birçok kahramanlık gösteren, Topkapı Sarayı'na giren, kılıç kullanmakta ve dövüşmekte mahir Deli Hüseyin'in maceraları anlatılır. Tesadüf eseri birçok şey başına gelir, birçok defa zor durumda kalır ancak yiğitliği ve kıvrak dili sayesinde her defasında kurtulur. Deli Hüseyin'in maceraları Padişah II. Osman'ın (Genç) bir isyan sonucu katledildiği dönemde geçer.

Hüseyin Bursa'dan yola çıktığı sıralarda İstanbul'da isyan gerçekleşmiş, tahta I. Mustafa padişah olarak geçmiştir. Ancak yeniçeri ve sipahiler boş durmaz, yeni bir kaynaşma içerisinde Saray'a karşı bilenirler. Çünkü Padişah II. Osman'ın katlinden halk kendilerini sorumlu tutup katil, hain olarak anar ve her fırsatta bunu yüzlerine vururlar. Bütün bu kaynaşmalar gittikçe artarken padişahın olanlardan haberi dahi yoktur:

> "Saray, her dakika, yeniçeri ve sipahi askerlerinin anî bir hücumundan korkuyor, Harem dairesinde Padişah olan Sultan Mustafa'dan başka herkes telâş ve endişe içinde kıvranıyordu."[264]

Sabık Padişah II. Osman'ın öldürülmesinden önceki Sadrazam Davut Paşa sorumlu tutulur. Çünkü bizzat infazda bulunur. Söylentiler arasında padişahı yeniçerilerin öldürdüğü, sipahilerin öldürdüğü dedikoduları da vardır. Valide Sultan'sa, kızıyla evli olan Davut Paşa'yı kurtarmak için çareler ararken Yeniçeri Ocağı içinden hiç değilse birkaç çorbacının parayla satın alınıp kendilerinin çıkarına hareket etmelerinin sağlanması gerektiği düşüncesindedir. Bu düşüncesini Davut Paşa'yla evli olan kızına açar. Paraları olup olmadığını sorup olduğunu öğrenince gerekenlerin yapılmasını ister. Yeniçerilerin kumandanları olan çorbacıların parayla satın alınması dönem itibariyle doğal karşılanabilecek bir durumdur. Kanun ve kural tanımaz yeniçerilerin ocak içerisinde çoğunlukta olduğu bu dönemde bir çorbacının satın alınması gayet kolay bir iş addedilir.

Bunlar olurken Davut Paşa da boş durmayıp, II. Osman'ı yeni padişah I. Mustafa'nın fermanıyla öldürdüğünü, fermanın kendisinde olduğunu yayar. Bunu öğrenen Valide Sultan, derhal Yeniçeri Ağasına haber vererek Davut Paşa tarafından

[264] Zuhuri Danışman, *Cellat Çeşmesi*, Samim-Sadık Koll. Şirketi Neşriyatı, İstanbul 1957, s. 20.

satın alındığını düşündüğü zabitlerin neferlerle buluşmasının engellenmesini ister. Ancak Davut Paşa mesafe kat etmiş, bazı zabitleri satın almayı başarmıştır:

> Yarım saatlik bir müzakereden sonra yeniçeri zorbalarından Muslihiddin, Yusuf, Eğri boyun Recep ile sipahilerden Feridun efendiyi ve Haylî Çelebiyi çağırmaya karar verdiler."[265]

Bu olanlar sırasında Valide Sultan, Yeniçeri Ağası'ndan kendisine bileği kuvvetli bir adam bulmasını da ister. İstanbul'a gelmiş olan Deli Hüseyin tam da Yeniçeri Ağası'nın sokaktan geçtiği sırada gücü kuvvetiyle İstanbul'da nam salmış azılı bir yeniçeri zorbası olan Kuloğlu ve arkadaşlarıyla kavga eder. Kavgaya şahit olup Kuloğlu gibi birini yenmek üzere olan Deli Hüseyin'i yakalatarak Saray'a gönderir. İsyan başlamıştır, bütün nefret Davut Paşa'ya yönelmiş olup, geceli gündüzlü aranır. Ancak eski çalışanlarından Hamza'nın Eyüp Topçulardaki evinde saklanır. Davut Paşa'nın adamları Kuloğlunu da yanlarına çekmişlerdir ve çember daraldıkça paşayı Haliç'te bir kayığa kaçırma plânı kursalar da Saray'a hizmet eden Deli Hüseyin'in daha atik davranması sonucunda yakalanarak Yedikule'ye götürülüp hapsedilir. Paşanın eşi çok çalışır çabalar, Davut Paşa'nın cellât önündeyken koynundaki padişah fermanını çıkarabilmesini sağlar. Oluşan kargaşada Davut Paşa kaçırılır. Önce Yeniçeri Kışlasına, oradan da tekrar Yedikule'ye götürülerek idam edilir. Davut Paşa'nın eşi bu defa Hüseyin'den yardım istese de Deli Hüseyin yetişemez ve paşa öldürülür.

Romanın ikinci bölümünde Deli Hüseyin, Padişah IV. Murat'ın musahibi Musa Çelebi'yle tesadüfen karşılaşıp arkadaş olurlar. Ancak İstanbul'da hareketlenmeler hiçbir zaman bitmediğinden birbirlerini tekrar bulamazlar. Deli Hüseyin, bir meyhanede Anadolu'yu düşünürken roman biter.

[265] Zuhuri Danışman, *age,* s. 33.

DELİ HÜSEYİN PAŞA

Zuhuri Danışman'ın serinin ikinci kitabı olarak yayınladığı Deli Hüseyin Paşa romanı, *Cellât Çeşmesi*'nin devamı niteliğinde olsa da arada geçen süre özetlenir. Romanın başında yazanlara göre Deli Hüseyin Musahip Musa Çelebi sayesinde Saray'a girip o da musahip olmuştur. Sonra Kaptan Paşa, en son da Budin Beylerbeyi olmuştur ve Deli Hüseyin Paşa Budin valisiyken roman başlar. Yine özette anlatıldığına göre Musahip Musa Çelebi Saray'da dönen entrikalar neticesinde yeniçeriler tarafından öldürülmüştür. Padişahın en yakınındaki isimlerden olan bir kimsenin dahi yeniçeriler tarafından öldürülmesi ciddi ve büyük bir olaydır.

Deli Hüseyin, Davut Paşa'nın öldürülmesine yetişememiş olsa da eşi Gülnihal Hanım'ı görüp ona âşık olmuştur. Uzun zaman arasa da bulamamıştır, ancak yine de unutmaz. Budin valiliği sırasındaysa Venedikli kumandan Marko'nun kızı Eleonor'u görüp onu sever. Başından geçen bu iki aşk macerası ömrünün sonuna kadar kendisiyle beraber ilerler.

Budin valiliğinden Girit seferine kumandan olarak atanan Deli Hüseyin Paşa burada büyük kahramanlıklar gösterip bazı kaleleri alsa da Hanya kalesini uzun süre alamaması kendisinin aleyhine bir iş olarak kendisini sevmeyenler tarafından kullanılır. Deli Hüseyin Paşa ve beraberindeki askerler aylarca maaş alamadıkları hâlde büyük fedakârlıklarla savaşmaya devam ederler. Ancak bu süre zarfında İstanbul'da sipahi ve yeniçeriler seslerini yükseltmeye başlamışlardır:

> "Yanındaki askerlerini de (yakında İstanbul'dan bol erzak, para ve cephane gelecektir) diye avutuyordu. Halbuki İstanbul'un hali haraptı. Sipahi ve Yeniçeri askerleri koca İstanbul'u sonsuz bir anarşi içinde çalkalıyorlar, Sarayı ve Sadrazamı sıkıştırıyorlardı."[266]

Deli Hüseyin Paşa hakkında çıkan dedikodular asker arasında da yayılır. Askere gizlice anlatılana göre Paşa, bütün ganimeti kendine alır. Aylarca maaş alamayan asker bu dedikoduya kısa sürede inanıp Paşa'nın ikametgâhını basıp ateşe verir, Eleonor'u kaçırmaya çalışırlar. Başarısız olmaları Deli Hüseyin Paşa'nın daha da güçlenmesini sağlar. Askere yaptığı duygusal konuşma neticesinde yeniçeriler daha büyük bir gayretle çalışmaya, savaşmaya başlar. Deli Hüseyin Paşa'nın kahramanlıklarını işiten Padişah İbrahim, onu sadrazam yapmak istese de o an için sadrazam olan Köprülü Mehmet Paşa padişahı bu kararından döndürebilmek için gayret eder, Deli Hüseyin

[266] Zuhuri Danışman, *Deli Hüseyin Paşa*, Samim-Sadık Yayınları, İstanbul 1960, s. 138.

Paşa hakkında hiçbir gerçekliği olmayan dedikodular yayıp onun idam fermanını çıkartmak ister. En sonunda da başarılı olur ve Deli Hüseyin Paşa yirmi yıl önce Davut Paşa'nın idam edildiği Yedikule'ye hapsedilir. Cellâtların hücresine geldiği sırada yanında kendisini ziyarete gelen Gülnihal Sultan ve Eleonor da vardır.

YAVUZ BAHADIROĞLU

IV. MURAT

Yavuz Bahadıroğlu'nun iki cilt halinde kaleme aldığı IV. Murat romanının ilk cildi yeniçeriler, sipahiler ve taraftarlarının 1622 yılında Genç Osman'ı öldürmesiyle başlar. Görünürde Genç Osman'ın öldürülme bahanesi Yeniçeri Ocağını kaldıracak olmasıdır. Kurşunlu Han'da oturan yeniçeri ve sipahilere padişahın ölüm haberini genç bir sipahi getirir. Duyduklarına inanmayan bir yeniçerinin düşünceleri Yeniçeri Ocağındaki bir gelenek, anlayış hakkında bilgi verir:

> "Sultan Osman yeniçeri ocağına sığınmıştı. Yeniçeri ocağına sığınan kim olursa olsun korunurdu. Kaldı ki, asker dilediğini yapmıştı. Osmanlı tahtında Sultan Mustafa oturuyordu. Sultan Osman da Sadrazam Davut Paşanın himayesinde bulunuyordu. Böyle bir şeye cür'et ettiyse vay!"[267]

Yeniçeri Ocağına sığınan ancak korunamayan Sultan Osman'ın katli; yeniçeriler ve sipahiler arasında uzun müddet devam edecek bir kavganın sebebi olur. Haberin alındığı Kerpiç Han'da kavga başlar. Tebdil-i kıyafetle orada bulunan Şehzade Murat ve Hasan Halife oradan uzaklaşırlar. Yani müstakbel padişah henüz şehzadelik döneminde tebdil-i kıyafetle halkın arasına karışmaya başlamıştır.

Yeniçeri ve sipahiler türlü türlü suçlar işleyip halkı ve Saray'ı zor durumda bıraksa da Bakırcı Adli Usta'nın söyledikleri gelecekte olacaklardan haber verir gibidir: "Buna bakıp aldanman, bu sessizlik sandığınız şey, esasında halkın gür sesidir. Yeniçeri serkeşliğinden, sekban berduşluğundan, sipahi caniliğinden halk bizardır. Osman Hânın katli kimseye hayır getirmez. Katledenler dahi katledilseler gerektir."[268]

Romanda çok defa halkın ağzından yeniçeriler ve sipahiler başta olmak üzere şehirde eşkıya gibi davranan suçluların yaptıkları anlatılır. Yeniçeriler evleri ateşe verir, halkı soyar, sokak ortasında suçsuz insanları öldürür, ev basarak yağmalar, kadın ve kızları kaçırarak onlara türlü kötülükler yapar, sokaklarda salıncaklar kurup milleti zorla sallandırarak paralarını alırlar. Ancak romanda bu hal sadece yeniçerilere mahsus olmayıp sipahiler, kalyoncular, "çapulcu" tabir edilen suçlu güruhu da işin içindedir.

Romanda geçmişle içinde bulunulan zaman arasında mukayese yapılır. Yeniçerilerin Fatih Sultan Mehmet, Kanuni Sultan Süleyman, Yavuz Sultan Selim dönemindeki yiğitlikleri birçok defa zikredilir. Bakırcı Adli Usta, Kahveci Arnavut

[267] Yavuz Bahadıroğlu, *IV. Murad I*, Nesil Yayınları, İstanbul 2016, s. 10.
[268] Yavuz Bahadıroğlu, *age*, s. 25.

Mestan, arasında geçen bir konuşmada da bu konuya değinilir: "İyi söylersin de Abdi Ağa, yeniçeri güruhu lonca teşkilâtı mı bıraktı meydanda? Tam üç kere basıldık. Loncabaşı ayaklarından sürüklenerekten götürüldü. Şaştım, kaldım: Bu ne biçim yeniçeri diye düşündüm bir yol. Sultan Mehmed'in ardı sıra Kostantiniyye'yi fetheden asker bu asker mi diye? Bozulma olursa bu kadar olur!"[269]

Bağdat seferindeki yeniçerilerin başıbozukluğu da roman boyunca dile getirilir. Daha sonra tahta çıkacak olan IV. Murat'ın da en büyük emellerinden biridir bu başarısızlığın izlerini silmek. Yeniçerilere karşı söylemlerinde daima Bağdat'ın fethindeki başarısızlıklarını ve sebeplerini düşünür. Yine esnaf arasında konuşulan konular arasında bu mesele de vardır: "Yeniçeri olmazlanınca düşmana ders mi verilebilir? Bilirsin bu serkeşleri. Canları cenk etmek istemeyip zorbalık isteyince olmazlanırlar. Dur dendiği yerde yürür, vur dendiği yerde dururlar. Aynen böyle olmuş Bağdat canibinde."[270]

Valide Sultan'ın emriyle şehzadeleri katletmek isteyen Kapı Ağası, durumdan haberdar olan iç oğlanlar tarafından öldürülür. Şehzadelerin öldürülme girişiminden haberdar olan yeniçeriler Orta Cami'de toplanıp Saray'a yürümenin plânlarını yaparken yazar, yeniçeriler arasındaki bir gelenekten daha bahseder: "Korkunç haber Ortacami'ye sabah namazından sonra geldi. Yeniçeriler ne zamandır bu camiyi karargâh olarak kullanıyorlardı. Bütün zorba başılar burada toplanır, her şey burada konuşulurdu."[271] Harekete geçip At Meydanı'nda toplanan ve kendilerine büyük ihsanlarda bulunan Sadrazam Davut Paşa karşısında anında geri çekilen yeniçeriler, henüz dağılmadan öğrendikleri Mere Hüseyin Paşa'nın sadrazam olduğu haberi karşısında tekrar Davut Paşa'ya karşı cephe alırlar. Mere Hüseyin Paşa'nın adamının gelerek keselerle altın dağıtması neticesinde "Yaşasın Mere Hüseyin Paşa, yaşasın sadrazamımız!"[272] diyecek kadar da çıkarcıdırlar.

Şehzade Murat çalışmalarına hız verir. Yeniçeri Ocağı'nın düzene sokulması için gerekli tedbirleri düşünür. Bu amaçla halkın arasına sık sık karışır, kendisini destekleyeceğini düşündüğü devlet adamlarına çalışmaları hakkında bilgi verip kendisini desteklemeleri için haber gönderir. Haber gönderdiği Antep Kadısı Abdülbaki Efendi'nin söyledikleri, memleketin her yerinde yeniçerilerin elinde halkın türlü

[269] Yavuz Bahadıroğlu, *age*, s. 28.
[270] Yavuz Bahadıroğlu, *age*, s. 29.
[271] Yavuz Bahadıroğlu, *age*, s. 35.
[272] Yavuz Bahadıroğlu, *age*, s. 38.

kötülüklere maruz kaldığını gösterir: "Yeniçeri ocağındaki bütün zorbaları sayman icap eder hay oğul, onca vaktin var mı? Sevindik bu habere, lâkin birkaç kişinin defterini dürmekle düzelecek şey değildir hay oğul, iş işten geçmektedir, bilir misin? Koca devlet zangır zangır zangırdamaktadır. Ocak bozulmuştur hay oğul, ocak, kökünü kazımadan kurtuluş yoktur."[273]

Konuşmanın devamında, elçi olarak gönderilen Doğan Bey'in aktardıkları Yeniçeri Ocağının nelerle meşgul olduğunu ifade eder:

> "Ohooo, ağalar, sizin dünyadan haberiniz yok. Mere Hüseyin gideli nicedir. Yeniçeri ocağı takke değiştirir gibi sadrazam değiştirmekte, siz ne söylemektesiniz? Saray o kadar âciz ki, her seferinde Ocak kimi münasip bilürse sadrazam odur demekte. Mere'den sonra Lefkeli Mustafa geldi. Ocak ayaklandı biraz sonra, 'Bu veziri istemezüz, gayetle mülâyimdü' diyerek. Azlolundu. Şimdi Sadrazam Gürcü Mehmed Paşadır."[274]

Antep'ten sonra Diyarbakır'a Hafız Paşa'nın yanına gitmek üzere yola çıkan Doğan Bey, yolda bir kişiyi kurtarmak için dört yeniçeriyle kavga eder. Sonrasında bu kişiyle konuştuklarında onun, Abaza Mehmet Paşa'nın askeri olduğunu öğrenir. Abaza Mehmet Paşa da yeniçerileri sevmez, Sultan Osman zamanında padişahla ortak hareket ederek Yeniçeri Ocağına karşı hareket etmiştir. Bu konuşma vesilesiyle de yazar, yeniçerilerin içinde bulunduğu durumu aktarır:

> "Doğru dersin. Velâkin bazıları Abaza Paşa celâlî oldu, isyana bulaştı demekte. Ona âsi gözüyle bakmakta. Hâşâ ki Paşam hiçbir vakit Sultan'a âsi gelmemiştir. Velâkin bu iş yaman bir iştir. Âsitane'de ocaklı kanlı katil olmaktadır. Buradakiler millete kan kusturmaktadır. Millet yeniçeri belâsından el aman çekmiştir. Bu yüzden Abaza Paşam Türklerden ve Türkmenlerden sekban askeri yazmakradır. Bu aslında cennetmekân Sultan Osman Hânın emridir."[275]

Ahali asker elinden çeker, yeniçeriler sürekli sadrazam değiştirirken devlet ileri gelenlerinin kararı ve ulemanın fetvasıyla 10 Eylül 1623'te Şehzade Murat tahta geçer. Yeni padişahın ele almak istediği ilk mesele kapıkulu ocaklarının (Yeniçeri ve Sipahi Ocakları) düzene sokulması olur. Her işten önce bunu halletmek gerektiğini düşünen IV. Murat'ın zihninden geçenler, yeniçerilerin yaptıkları hakkında bilgi verir: "İlk evvelâ kapıkulu ocakları hizaya girmeli. Olacak iş mi? Salıncak kurup binenden de binmeyenden de para alıyorlar. Evleri basıyor, yağmalıyorlar. Camide… Camide bre, tütün içiyorlar. Habis soylular. Allah'tan korkmaz, Peygamberinden hayâ etmez

[273] Yavuz Bahadıroğlu, *age*, s. 43.
[274] Yavuz Bahadıroğlu, *age*, s. 44.
[275] Yavuz Bahadıroğlu, *age*, s. 51.

zorbalar. Ecdadımın bunca gayret, meşakkatle kurduğu devlet, bunların yüzünden çatır çatır göçüyor."[276] Padişah bunları düşünürken devlet adamlarının da rüşvetle makam dağıttığını, girişeceği işlerde tamamiyle yalnız olduğunun farkındadır. Aynı düşünceleri padişah annesi Valide Sultan'a karşı da sert bir şekilde sıklıkla ifade eder. "Devlet yeniçeri kılıçlarının gölgesinde ayakta dururdu. Valide, nicedir aynı kılıçların altında ezilir. Bunu fark etmek için daha kaç sene geçmeli?"[277]

Romandaki yeniçerilerin daimî maksadı padişah değiştirmek, iktidar mücadelesinde söz sahibi olduğunu göstermektir. Bunu sağlamak için de kendilerinin asıl olduğunu, her konuda karar mercii olduklarını birbirlerine sürekli ve çeşitli şekillerde hatırlatırlar. Kurşunlu Han'da bir araya gelen birkaç yeniçerinin konuşmasında da konu aynıdır: Padişahın tahttan indirilmesi. Konuşanlar birçok isyanda rol oynamış elebaşlarıdır ve padişahın değiştirilmesini sadece kendi çıkarlarına olacağını düşünerek isterler:

> "Onu bunu bilmem, dedi yaşlıca olanı. Bunca kötülük ve isyandan sonra bu Padişah bizi hoş görmez, rahatlık vermez. Karındaşının katlini hâlâ bize yükler. En âlâsı, onu indirip şehzadelerden birini padişah yapmak. Yeni padişah bize minnettar kalacağından keyfimizi bozmaz.
>
> Ya o da bozarsa, diye sordu gruptaki yeniçerilerden biri, o vakit ne olacak?
>
> Başkasını buluruz. Padişah sülâlesinin köküne kıran girmedi ya, şehzadelerin sürüsüne bereket! Sen ne dersin Samsuncu Ömer?
>
> Ne denir ki Cadı Osman'ım, doğrusun derim. Bunca rahattan sonra keyfimizi bozmaya yeltenenin keyfini bozmak boynumuza borçtur. Değil mi karındaşım Köse Şaban?"[278]

Deli İlahi adlı celalinin etrafında toplananlar da eski yeniçeri ve sipahilerdir. Bey Şehri'ne (Konya) baskına gittiklerinde adamları hakkında düşünen Deli İlahi'nin onlar hakkında söyledikleri, alışkanlık üzere hareket ettiklerini gösterir:

> "Galeyana gelen bin beş yüz çapulcu bir ağızdan tekbir almaya başladı. Gören, Osmanlı ordusunun bir düşman kalesine saldırıya geçtiğini sanırdı. Deli İlâhi'nin bile çok tuhafına gitti. 'Coştukça Allah diyor, tekbir alıyorlar' diye düşündü. 'tıpkı Sultan Murad'ın askerleri gibi. Eski alışkanlıktan olmalı. Adamlarımın çoğu yeniçeri veya sipahi bozması. Bunlara yeni bir harp

[276] Yavuz Bahadıroğlu, *age*, s. 77-78.
[277] Yavuz Bahadıroğlu, *age*, s. 91.
[278] Yavuz Bahadıroğlu, *age*, s. 105.

çığlığı belletmeliyim. Ama ne? Kızılbaşlar 'Şah, şah' diye saldırır. Müslümanlar 'Allah' diye, kâfirler ise bildiğim kadarıyla 'Hurraa' çeker. Biz ne desek?"[279]

Tüm bunlar olurken padişah, Kapıkulu Ocaklarını (Yeniçeri ve Sipahi Ocakları) düzene sokmak için çalışmalarına hız verir. Zira çocuk yaşta tahta geçmiştir ve yıllar geçmekte olduğu hâlde hâlâ bir sonuca varamamıştır. Her yolu dener. Buna halktan ve esnaftan insanların da katıldığı, devlet adamlarıyla yaptığı toplantılar da dâhildir. Padişah halkın da görüşüne değer verir ve ne düşündüklerini bilmek ister. Zaten az çok ne düşündüklerini tebdil kıyafetle gezdiği zamanlardan bilir.

Padişah çalışmalarına devam ederken Bağdat seferini yarıda bırakan ordu İstanbul'a dolar. Yeniçerilerin şehirde bulunduğu süre zarfında halkın onlar elinden çektikleri de artarak devam eder. Halk, yeniçerilerin ulûfelerini alarak gideceği günü iple çekerken yeniçeriler de padişah hakkındaki malumatları arttıkça şaşırır, padişahın tebdil-i kıyafetle gezmesine bir anlam veremez, hatta bu duruma kızar, türlü dedikoduları dolaşıma sokarlar:

> "Padişahın geceleri kılı değiştirerek kahvehane kahvehane dolaştığı söyleniyordu. Hatta Kurşunlu Hana postu serdiğini söyleyenler de vardı. Yeniçeri ile sipahi zorbalarını bir güzel dinler, haklarında defter bile tutarmış. Daha neler… Padişah dediğin sarayında oturmalı, yeniçeriden gelecek talepleri karşılamalı ve keyfine bakmalıydı. Öyle tebdil çıkma, Kurşunlu Hana postu sermek, hele hele halkla işbirliğine sıvanmak neyine? Vaktiyle Osman Han da buna benzer işlere heveslendiydi. Ona ettiklerinden sonra yüzlerce yıl geçse bile aynı yola hiçbir padişahın girmeye cesaret edemeyeceğini düşünürken bu Sultan Murad nereden çıkmıştı? Gerekirse ona da haddini bildirmek boyunlarına borçtu. Velâkin evvelâ halktan başlanmalıydı."[280]

Şehirde yeniçerilerin zalimane davranışları halkın birbirine daha da kenetlenmesine, padişahı desteklemesine yardım eder. Türlü kötü işlerinden birini, cami avlusunda adam dövme işini icra eden dört yeniçeri, topluluğun birleşerek kendilerine karşı koyması nedeniyle zor durumda kalır. Korkarlar. Korkmalarının sebebi ölüm değil, kaçmaya kalkarlarsa korkaklıklarının dile düşeceğidir: "Bir gözdağı vermeye geldikleri yerden bu gidişle sağ çıkamayacaklardı. Şu an buraya hiç gelmemiş olmayı çok istiyorlardı, ama artık buna imkân yoktu. Yüzgeri yapıp yeniçerinin itibarını iki paralık da edemezlerdi. Sonra ne söylentiler yayılırdı. Korkaklığını, tabansızlığını,

[279] Yavuz Bahadıroğlu, *age*, s. 108.
[280] Yavuz Bahadıroğlu, *age*, s. 149-150.

kalleşliğini dile destan anlatırlardı. Hem de bire bin katarak…"[281] Neticede biri öldürülür, diğerleri de kaçarak kurtulurken olmayan itibarlarını da ayaklar altına alınmış hissederler. Zira kaçanlardan biri olan Baba Ömer, arkadaşlarının yanına gidip de vatandaşın kendilerine sataştığını söylediğinde kimse ona inanmaz, herkes kendilerinin onlara sataştığını düşünür. Yaşananlardan sonra bu durum sürekli yüzlerine vurulur. Yani halka sataşıp kaçmak zorunda kalmak, onlara göre itibarlarını yerle yeksan etmiştir. Baba Ömer'in yaşadıklarını anlattığı grup içinde sadrazam olmak arzusuyla yanıp tutuşan, Valide Sultan'la ortak hareket edip Yeniçeri Ocağını kışkırtan ikinci vezir Recep Paşa da bulunur. Birbirlerine karşı açıkları bulunduğu için Baba Ömer'in anlattıklarına inanmadığı hâlde olanları gerçek kabul edip yeniçerileri padişaha karşı kışkırtmak için bunu fırsata çevirir. Recep Paşa daha da ileri gider ve Sadrazam Hüsrev Paşa'nın azledilmesini bahane ederek suçlu saydığı on yedi ismin kellesini istemeleri için yeniçerileri teşvik eder. Listede Sadrazam Hafız Paşa, Şeyhülislam Yahya Efendi, padişahın en yakınındaki isimlerden Musahip Musa Çelebi, artık Yeniçeri Ağası olan Hasan Halife gibi isimler vardır. Bu isimler, o zamana kadar padişahın en büyük destekçileri olan, ona âdeta yarenlik eden isimlerdir.

Padişah; annesiyle, olanları tartışırken istenen kellelerden yola çıkarak Yeniçeri Ocağının son dönemlerde yaptıklarını dile getirir:

> "Asker kışlasında durmalı, ancak padişah istediğinde çıkıp istendiği tarafa gitmeli. Yıllardır tersi oluyor. Asker dışarda, saray içerde. Asker sarayı idare ediyor. Her istediğini yaptırıyor. Bu alışkanlığı kırmak lâzım! (…) Elinde silâh olanlar her akıllarına estiğinde o silâhı kendilerine verenlerin üzerine çevirirlerse, bunun sonu nereye varır? Varacağı yere vardı zaten. Bağdat niçin elden çıktı dersiniz?
>
> Asker kötü idare edilmiştir denir.
>
> Hayır, asker kendini idare ettirmemiştir. Sarayın nasbettiği serdarları idare etme hevesine kapılmıştır. Kısacası Valide, Bağdat, görevi muharebe olan ordunun harb yerine devlet idare etmek hevesine kurban gitmiştir."[282]

Padişahın Yeniçeri Ocağını düzene sokma girişimleri devam ettiği sıralarda isyan edip Saray'a yürüyen ve ayak divanı isteyen yeniçerilerin karşısında konuşma yapan Padişah IV. Murat, geçmişle içinde bulunulan zaman arasında yine mukayese yapar. Bu mukayeseyi yaparken Osmanlı Devleti'nin her yönüyle en güçlü sayıldığı dönemleri zikreder:

[281] Yavuz Bahadıroğlu, *age*, s. 152.
[282] Yavuz Bahadıroğlu, *age*, s. 166,167.

> "Şunlara bakın çorbacılar, ağalar, iyi bakın! Bir zamanlar ceddim Fatih Mehmed'in ardından çığ gibi kopup Bizans'ı herc ü merc eden ordu sahiden bu ordu gibi miydi? Ceddim Sultan Selim'in ve şanlı oğlu Sultan Süleyman'ın arkasında Allah Allah sesleriyle yürüyüp dünyanın yarısından fazlasını dize getiren ordu bu ordu gibi miydi? Çelebiler, canınızı inaçlarınıza temel taşı yapıp devletinizi yücelttiniz, kılıçlarınızın ucunda koca bir imparatorluk doğdu; söyleyin, kılıçlarınızın ucunda yükselttiğiniz devleti şimdi kılıçlamak mı istiyorsunuz?"[283]

Bu olanlarla hemen hemen aynı zamanlarda padişahın yakınındaki musahip, defterdar gibi isimlerin de katledildiği haberi gelince Adli Usta'nın "Ölümü hak ettiği için ölen yok, yeniçeri ve sipahinin keyfine ölüm var. Fulanı isteriz diye tutturduklarında alır, kellesini uçururlar. Padişah, zorbaları haklısın deriz, ama kahvehanelerden seyr ederiz." diye başlayıp, "Camilerde tütün içerler, sokaklarda yüz kızartan nice fiilleri irtikâp ederler, sarhoş olup şuna buna sataşırlar, evlerimizi, dükkânlarımızı talan eylerler, hâlâ seyretmeye doymadık mı bre, doymadık mı ha!" diye bitirdiği konuşmasının ardından halk yeniçeri ve sipahilere karşı savunmaya, Saray'a yardım etmeye koşar. Her şey kendi seyrinde olmaya devam ederken padişah yine geçmişle kendi devri arasında mukayeseli düşüncelere dalmıştır. Bu düşünceler, padişahın gerçek suçluyu aradığını gösterir. Zira yeniçeriler fert fert düşünüldüğünde suç ihtiva eden işlerle uğraşmak yerine aslî işini yapmak emelinde olduğu anlaşılır:

> "Fatih Mehmed'in ordusunu, Sultan Selim'in ordusunu bu hale getiren zorba başılara lanet, bin kere lanet olsun! Hangi askerle konuştuysak ecdadının şecaatini gördük, tek tek bakınca her biri bir cevher kadar kıymetli; lâkin toplaşınca hangi mel'un elin tahrikiyle çapulcu kesiliyorlar? Biz bu döküntüden kuvvetli bir ordu çıkarıp Bağdat'a yürüyemezsek sultanlığımız kaç para! Hey gidi Fatih Sultan dedeciğim! Mübarek ruhunun bizi kınadığını biliriz. Lâkin Murad neylesin? Senin ordun bizde olacaktı ki, dünyanın öteki ucuna kadar kılıcımızı sallayacak, ezanımızı okutacaktık."[284]

Padişah, başarmak istediklerinden vazgeçmez; yeniçeri ocağı içine de kendi adamlarını yerleştirip askerin kendi direktifleri doğrultusunda yönlendirilmesini sağlar. Özellikle Yeniçeri Ocağını kaldırmak niyetinde olmadığını, tüm yeniçerileri suçlu ilan etmediğini, sadece gerçekten suça karışmış olanların tespit edilmesine önem verdiğini, tek istediğinin, Ocağın siyasetten elini çekerek aslî vazifesi olan askerlik işine dönmesi olduğunu kendi adamları vasıtasıyla yayar.

[283] Yavuz Bahadıroğlu, *age*, s. 190-191.
[284] Yavuz Bahadıroğlu, *age*, s. 230-231.

Nihayet padişah tüm tedbirlerinin, çalışmalarının semeresini alır ve suçluları cezalandırıp Bağdat seferine çıkacak olmanın sevincini içinde hisseder.

IV. Murat'ın padişahlık yetkilerini kullanma salahiyetini eline alma sürecinin anlatıldığı romanın bu ilk cildinde Yeniçeri Ocağında uygulanagelen tek bir kuraldan bahsedilir: "Hangi ortanın bölük ağası olduklarını gösteren işaret de sorguçlarına takılmıştı. Sarı sahtiyandan çizmeleri pırıl pırıldı. Oysa bu çizmeler yalnız sefer zamanında giyilmek içindi. Hazer vakti sadece ökçesiz bir yemeni giymeliydiler. Disiplinin bozularak ocağın zorbalar eline düşmesi, yeniçerilerin kılık kıyafetine bile tesir etmiş olacaktı."[285]

Bölüm başlarında ve bölüm içlerinde tarihî kaynaklardan çokça epigrafın kullanıldığı bu romanda anlatılan kötü işleri sadece yeniçeriler veya sipahiler yapmaz, her olumsuzlukta iki taraf da eşit derecede suçlu gösterilir. Roman boyunca askerlerin olumsuz davranışları, düşünceleri anlatılır. Kendisinin arkasından konuşan ve "padişahçılık marazı" diyecek kadar ileri giden, bir dönem sadrazamlık da yapmış olan Recep Paşa'nın ve kanunsuz iş yapan tüm devlet adamlarıyla sürekli suça karışan askerin karşısında Padişah IV. Murat sağlam adımlarla ilerler. Yeniçeri Ağasını, Sadrazamı güvendiği isimlerden seçene, işler kendi lehinde ilerleyecek şekle girene kadar sabrettikten sonra harekete geçer ve başarılı olur. Bu mücadelesinde neredeyse yalnızdır. Musahip Musa Çelebi, Yeniçeri Ağası Hasan Halife, Sadrazam gibi isimler katledilir, annesi dahi karşısında yer alır. Böyle bir ortamda yazar, padişahı tek başına mücadele eder gösterir ve başarıya ulaşmasını sağlar.

Romanın ikinci cildi Bağdat seferine çıkılmak üzere yapılan hazırlıklarla başlar. En önemli hazırlık da Anadolu'dan asker toplamaktır. Toy delikanlılar değil, belli yaşa gelmiş, eli silah tutar erkekler alınır askere. Ancak küçük yaşta köyü basılarak yetim ve öksüz kalan Sofi Hoca adında biri tarafından büyütülen Osman adında on yedi yaşlarındaki genç de meziyetlerinden dolayı askere alınır. Ordu sefere çıkar. Osman ve arkadaşları da orduyla beraberdir. Padişah, ordunun Musul'da mola vermesini isteyince bir yeniçeri zabiti bir an önce savaşa başlamak gerektiğini dile getirip padişahın kararını sorguladığında bir yeniçeri neferiyle aralarında kavga çıkar. Nefer, padişahın kararının sorgulanmaması kanaatindedir. Yeniçeri zabiti, sekiz dokuz yaşlarında devşirilmiş, sırasıyla civeleklik ve acemioğlanlık yaptıktan sonra yirmi üç yaşında kapıya çıkarak

[285] Yavuz Bahadıroğlu, *age*, s. 260-261.

kırk altı yaşına gelmiş, ömrü askerlikle geçmiş biridir. Neferse henüz yedi senelik askerdir. Romanın birinci cildiyle mukayeseli düşünüldüğünde padişahın, yeniçerilere getirdiği düzenin başarılı olduğu, ancak hâlâ belli pürüzlerin olduğu, ara sıra çatlak seslerin hâlâ dillendirildiği söylenebilir.

Yazar, yeniçerileri Bağdat'ın fethi esnasında urlar önünde aslî meslekleriyle uğraşırken, savaşta can verirken gösterir: "Yeniçeriler kirişten fırlayan Sultan Murad oku gibiydiler. Uçmuşlardı bir kere, nereye düşeceklerini ancak Allah bilirdi."[286]

Bağdat'ın fethinden sonra İstanbul'a dönen ordunun fertlerinden olan yeniçeriler, yiğitliklerini halka anlatırken yazar, eskiyle içinde bulunulan zaman arasında mukayese yapar: "Birkaç yıl önce şunun bunun kellelerini istemek için aynı yerde kümelenen yeniçeri ve sipahiler, şimdi muzaffer bir ordunun fertleri olmakla kabarıyor, ahaliye gülümseyerek Bağdat seferini anlatıyorlardı."[287]

IV. Murat romanının ikinci cildinde yeniçeriler esere oldukça az dâhil olur. Eserin birinci cildinde başrolde olan bu askerler, ikinci ciltte savaş hali bulunduğu halde isimsiz birkaç kahraman olarak romanda ancak kendilerine yer bulurlar. Bu yer bulma, daha masum görüntüler, daha acıklı haller (savaşta ölme gibi) şeklinde olur. Eski âsi halleriyle yeni halleri arasında mukayese yapılırken maksat padişahın onları düzene sokmaktaki başarısını daha belirginleştirmek, padişahı övmektir.

[286] Yavuz Bahadıroğlu, *IV. Murad II*, Nesil Yayınları, İstanbul 2016, s. 288.
[287] Yavuz Bahadıroğlu, *age*, s. 343.

NEDİM GÜRSEL

BOĞAZKESEN

FATİHİN ROMANI

Nedim Gürsel'in 1995'te yayımladığı postmodern tarihi romanı Boğazkesen'de olaylar iki eksende ilerler. Boğaz'da bir yalıda Fatih'in romanını yazmaya çalışan Fatih adında bir yazarı konu edinen ilk eksenden başka yazılan romanda İstanbul'un fethi ikinci ekseni oluşturur. Yani ikinci bir romanın yazılma süreci romana dâhil olur ki bu da romana postmodern nitelik kazandırır. Yıldız Ecevit, postmodern anlatıların modern anlatılardan ayrılan bu özelliği için şöyle der:

> "Edebiyat, artık somut yaşamı kurgulamıyor; kendini, nasıl oluştuğunu, nasıl kurgulandığını anlatıyordur. Doğa ise, daha önce yazılmış metinlerden oluşan bir metinlerarası doğaya dönüşmüştür. Kendini anlatan bu edebiyatta kurmaca, üstkurmaca düzlemine taşınır."[288]

Postmodern nitelikler romanda bununla sınırlı kalmaz. Yazar (Nedim Gürsel) "ben yazdım çünkü", "neyse bu kadar şairlik yeter", "…burada uzun uzadıya anlatacak değilim. Amacım uzun bir cümle kurmaktı, o kadar." diyerek eser boyunca kendini unutturmaz. Okunanın bir gerçek değil, kurmaca olduğunu hatırlatır. Her bölüm başlığında epigrafların kullanıldığı romanda günlük anlatım tekniğiyle de olaylar aktarılır.

İlk bölüm, İstanbul'un fethi sürecinin artık fiiliyata geçildiği bir döneminde, Fatih Sultan Mehmet'in Boğazkesen'i yaptırmaya gayret emesiyle başlar. Romanda yeniçeriler kahraman olarak yer almaz, bir asker olarak yaptıkları işlerle görünürler. İlk olarak da padişahın otağını beklediklerinden bahsedilirken ortaya çıkarlar:

> "Nöbetçileri girişte ayaktaydılar. Palabıyıkları, zırhları, değişmez bir noktaya dikilmiş sert bakışlarıyla otağın bir parçasıydılar sanki. Elleri yatağanlarında, kulakları kirişteydi. (Otağın) … yeniçerilerin korumasında kendi güvenlik alanını kendi oluşturan bir özerkliği de vardı."[289]

Dört ay gibi kısa sürede bitirilen Boğazkesen, Bizans'a götürülecek yardımları kesmek içindir. Trabzon'dan gelip İstanbul'a erzak götüren Kaptan Antonio Rizzo uyarılara uymayarak geçmek isteyince gemisi batırılır ve tutsak edilir. Ertesi gün kazığa oturtularak idam edileceği alana iki yeniçeri tarafından götürülür:

---

[288] Yıldız Ecevit, *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 71.
[289] Nedim Gürsel, *Boğazkesen Fatih'in Romanı*, Doğan Kitap, İstanbul 2012, s. 19.

"Ertesi sabah iki yeniçeri hapsedildiği çadırdan alıp padişahın otağının bulunduğu yere getirdiler Antonio'yu. Zincirlerini çözdüler. İçlerinden palabıyıklı, irikıyım olanı bostancıbaşıya teslim etti onu."[290]

Romanda doğrudan bilgi aktarımı yapılmaz. Ancak yeri geldikçe kahramanlar ağzından yapılır bu iş. Fetih boyunca barış siyaseti güder görünen, Bizans'a yardımcı olmaya çalışan Veziriazam Çandarlı Halil Paşa fetihten sonra idam edileceği vakit tüm ailesinin Osmanlı Devletindeki sergüzeştini düşünürken Yeniçeri Ocağını kendi ailesinin kurduğunu da hatırlar:

"Halil Bizans'ın düşmesiyle Osmanlı'nın tarihinde yeni bir dönemin başlayacağını biliyordu. Devlet Oğuz töresinden kopacak, dedesi Kara Halil'in kurduğu Yeniçeri Ocağı önce beylerin sonra padişahların başına bela kesilecekti."[291]

Yazar, surlara dayanıldığında ordunun kanatlarını anlatırken merkezde kapıkulu askerinin yeri ve durumlarını tam olarak tespit ederek aktarır:

"Merkezde, Topkapı'dan Edirnekapı'ya dek tüm kapıkulu askerleri, başta yeniçeri birlikleri olmak üzere sekbanbaşı ve çorbacıların gerisinde kılıç ve kalkanları, yayları, okları, gürz ve mızraklarıyla yer almışlardı. Çuhadan dokunmuş koyu mavi kaputlar vardı üzerlerinde. Beyaz keçeden börkleri omuzlarına dek iniyordu. Asık suratlı ve disiplinliydiler."[292]

Günlük anlatım tekniğinin de kullanıldığı romanda savaş sırasında yeniçerilerin savaşmaları da anlatılır:

"Likos Deresi'nin aktığı yerden ok, taş ve mızrak yağmuru altında surlara saldıran yeniçeriler ellerinde palalarıyla, 'Allah Allah!' diye bağırıyorlar, topların kısmen yıktığı ön surun burçlarına doğru koşturuyorlardı. Korunmasızdı çoğu. Ve daha sur dibine varmadan düşüp ölüyorlar, geriden gelenler cesetlerin üzerinden atlayıp düşmana küfür yağdırıyorlardı."[293]

Bir günlükte varmış gibi anlatılan bu pasajda dikkati çeken nokta yeniçerinin savaşırken sergilediği azmidir. Hemen önünde vurulup düşen yoldaşlarının cesetlerinin üzerinden atlayarak düşmana nefretle küfrederek saldıracak kadar gözü karadır, korkusuzdur. Benzer olaylar romanda anlatılmaya devam eder:

"Çevremdeki yeniçerilerin, ok yağmuru altında kalkanlarını siper etme gereğini bile duymadan surlara öfkeyle baktıklarını gördüm. Göğüs göğüse dövüş için yapılmış küçük

[290] Nedim Gürsel, *age,* s. 37.
[291] Nedim Gürsel, *age,* s. 62.
[292] Nedim Gürsel, *age,* s. 162.
[293] Nedim Gürsel, *age,* s. 175.

baltalarıyla korkunçtular. Kaytan bıyıklarına benzeyen eğri kılıçları, kısa saplı gürzleriyle buyruk verilir verilmez meşalelerin alevinde burçların tepesine sıçramaya hazırdılar."[294]

Nedim Gürsel'in tartışmalara neden olan bu romanında anlatılan olaylar kronolojik olarak ilerlemez ve olaylar, savaşlar anlatılmaktan ziyade karakterler üzerinden psikolojik tahlillerle ilerler. Romanın başkahramanı olan Fatih Sultan Mehmet ve Sadrazam Çandarlı Halil olmak üzere birçok kahramanın psikolojisi aktarılır. Aktarılanlar tarihi gerçeklerle uyuşsa da daha çok durumlar ele alınır.

[294] Nedim Gürsel, *age*, s. 186.

İHSAN OKTAY ANAR

PUSLU KITALAR ATLASI

İhsan Oktay Anar'ın 1995'te yayımlanan bu romanında konu 1681 yılında Ebrehe'nin zamanda yolculuğu mümkün kılacak bir projeyi hayata geçirmek istemesidir. Ebrehe, içinde bulunulan zamanda istihbarat biriminin başında bulunur ve "Büyük Efendi" olarak anılır. Eserde geriye kalan metinler, bütün anlatılanlar üstkurmaca olarak yer alır.

Romanda yeniçerilerin ilk görünmesi Uzun İhsan Efendinin oğlu Bünyamin'in bir rüyasıyla olur:

> "Bünyamin düşünde yine onları görmüştü. Demir halkalardan örülü zırh gömlekleri çoktan paslanmış yeniçeriler, ellerinde meşalelerle karanlık bir sisin içinde meçhul bir yöne ilerliyorlardı. Tolgalarının burunlarını indirmiş ve yüzlerini demir peçelerle örtmüşlerdi. Kalkanları küflü, yatağanları ve kılınçları paslıydı."[295]

Daha sonra Lağımcı Ocağı'na yazılan Bünyamin, rüyasında gördükleri gibi olmasa da yeniçerilerle gizli bir göreve çıkacak, onlarla kaderdaşlık edecektir. Hatta bir yeniçerinin zırhını giydiği ve yüzünün derisi parçalandığı için yeniçeri olduğu düşünülecek, kimliği tespit edilemeyecektir. Bünyamin'e ilk görev verilir. Görevin ne olduğunu bilmez, "dört yeniçeri ortası ve bir sipahi bölüğüyle" kendilerinin bilmedikleri bir yöne doğru gideceklerdir. Yolda yeniçerilerin bu yolculuktan memnun olmadıkları gözlenir. Öncü birliğinin halini gören yeniçeriler daha fazla sabredemez ve kumandanları olan paşaya isyan ederler:

> "Öncü birliği atlarının üzerinde uyurken son neferine kadar donmuştu. Yeniçeriler bunu uğursuzluk telakki edip paşaya isyan bayrağı çektiler. Fakat paşa onların ulufelerini üç katına çıkardığını ve bunun bir kısmı olan toplam 140.000 meteliği hemen şimdi ödeyeceğini söylediğinde yatıştılar."[296]

Bu ekip gidecekleri, zapt edecekleri kale önüne vardıklarında yemek yiyecekleri vakit seferli yeniçerinin yemek yeme biçimi hakkında bilgi edinilir: "Pişmekte olan çorbalar, iki kişinin zor zaptedebileceği dev kepçelerle karıştırılırken yeniçeriler börklerinde taşıdıkları kaşıkları çıkarmış, ellerinde taslarla kazanların önünde bekliyorlardı. Çok geçmeden, aynı tasa konan çorba ve pilavı iştahla yemeye başladılar."[297]

---

[295] İhsan Oktay Anar, *Puslu Kıtalar Atlası*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 18.
[296] İhsan Oktay Anar, *age,* s. 71.
[297] İhsan Oktay Anar, *age,* s. 71.

Postmodern bu anlatıda yeniçeriler başkahraman olarak yer almaz, genellikle güvenlik memuru (Karakullukçu) ve başıboş asker tayfası olarak görünür. Başıboşluğa örnek, mahallede Alibaz'ın başkanlık ettiği çocuklardan müteşekkil çetenin sarhoş yeniçerilerin yatağanlarını çalması olabilir. Geçmişi şanlı bu asker yatağanını küçük çocuklara çaldıracak derecede sarhoş hayatı yaşamaktadır. Dünyayı gezmeden, bulunduğu yerden rüyalar ve birtakım hesaplamalarla bir dünya haritası çizmeyi gaye edinmiş Uzun İhsan Efendi'nin evini basan yeniçeriler aradıklarını bulmak için bütün evi yıkarken kendilerinden istenen güvenliği sağlama görevini yerine getirirler. Zira Uzun İhsan Efendi devlet nazarında şüphelidir:

> "Yeniçeriler evde ne varsa sokağa fırlatıyorlardı. Bir şey bulmayı umdukları belliydi. Bütün eşyalar sokağa yığılıp ev bomboş kalınca içeriden, kırılan döşeme tahtalarının sesleri gelmeye başladı. Yeniçerinin biri sırtında getirdiği baltaları adamlara dağıtırken, elleri kolları sımsıkı bağlanan Uzun İhsan Efendi olanı biteni çaresizlikle seyrediyordu. Adamlar baltalarla üst katı yıktılar ve bir şey bulamayınca alt kata inip sonunda bütün evi yerle bir ettiler."[298]

Güçlü, etkileyici, ayrıntılı tasvirler yapan yazar, bir İstanbul sabahında rıhtımın tasvirini yaparken başta yeniçeriler olmak üzere askerlere kaba saba konuşmayı yakıştırır:

> "Yeniçeriler, kalyoncular ve kopuklar, ata yadigârı küfürleri imbikten geçirip onları son nezaket kırıntılarından arıtarak bini bir paradan savuruyor, birbirlerine gözdağı vermek için yatağanlarına davranıyorlardı."[299]

[298] İhsan Oktay Anar, *age,* s. 65.
[299] İhsan Oktay Anar, *age,* s. 30.

ORHAN PAMUK

BENİM ADIM KIRMIZI

Orhan Pamuk'un 1998'de kaleme aldığı postmodern niteliklere sahip bu roman polisiye romanlarda olduğu gibi katilin aranıp bulunması sürecini ele alır. Padişah, nakkaşlara bir kitap sipariş etmiştir ve kitabın Hicret'in bininci yılına yetişmesini ister. Ancak en iyi üç nakkaştan biri öldürülür ve roman boyunca o katilin bulunmasına çalışılır. Kitabın hazırlanması işiyle Enişte Efendi ilgilenir. Ancak nakkaşlarından biri öldürülünce katilin bulunmasına yardımcı olması için on iki yıldan beri İstanbul dışında olan kayınbiraderi Kara'yı davet eder. Kara, uzun bir aradan sonra geldiği şehirde her şeyi değişmiş bulur. En çok dikkati çeken de bozulan ekonomidir. Darphanede basılan paraların değerinden bahsederken yeniçerilerden bir örnekle durumu somutlaştırır:

> "Darphanede eskiden yüz dirhem gümüşten beş yüz akçe kesilirken şimdi Safeviler ile bitip tükenmeyen savaşlar yüzünden sekiz yüz akçe kesilmeye başlanmış, Yeniçeriler, aldıkları akçenin Haliç'e düştüğünde, sebze iskelesinden denize dökülen kuru fasulyeler misali suda yüzdüğünü görüp isyan etmişler ve düşman kalesiymiş gibi Padişahımızın sarayını muhasara etmişlerdi."[300]

Kahraman olarak değil ama roman içinde başka bir kitap vesilesiyle görünen yeniçeriler hazırlanan kıyafetnamede sadece bir örnek olarak yer alırlar:

> "Sabah yirmi resimlik vasat bir kıyafetname için yüz yirmi akçeye anlaştığımız için akşam ezanı vaktinde bir oturuşta İstanbul'dan bir düzine adamı kıyafetlerine özen ve dikkat göstererek çiziverdim: Şeyhülislam, kapıcıbaşı, imam, yeniçeri, derviş, sipahi, kadı, ciğerci, cellat –cellatın işkence yaparken çizilmişi pek makbuldür-, dilenci, hamama giden karı, afyonkeş."[301]

Burada olduğu gibi hazırlanacak bir kıyafetnamede akla ilk gelen meslek gruplarından olur yeniçeriler. Börkü, çakşırı, yerine göre çizmesi ve silahlarıyla kendine özgü kıyafeti olan bu askerler böyle bir kitap siparişinde hemen hatırlanırlar.

Kara'yla Şeküre gizlice buluştukları metruk bir evde konuşurlarken yeniçeriler bu defa güvenlik memuru karakullukçu olarak görünür:

> "Hasan ile adamları, yeniçerilerle evimizi basar da, kadının huzuruna babamı çıkarırlarsa kocamın ölüsünü gördüğünü söyler misin? Sen Acem ülkesinden geliyorsun, inanırlar."[302]

---

[300] Orhan Pamuk, *Benim Adım Kırmızı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 16.
[301] Orhan Pamuk, *age*, s. 151.
[302] Orhan Pamuk, *age*, s. 187.

Bir başka yerde de Hasan konuşurken Yeniçeri Ağası karakullukçuların başı olması hasebiyle esere dâhil olur:

> "İşkenceden korkum yok," dedi Hasan. 'İki kere işkenceden geçtim ve her seferinde suçluyla suçsuzun ancak işkencede birbirinden ayrıldığını gördüm. İşkenceden iftiracılar korksun. Ben kadıya, yeniçeri ağasına, şeyhülislama, herkese zavallı Enişte Efendi'nin kitabını ve resimlerini de anlatacağım. Herkes o resimlerden bahsediyor. Ne var o resimlerde?"[303]

Bir başka yerde yine güvenlik memuru olarak görünen yeniçeriler aynı zamanda korkunun da timsalidir: "Bir ordu adam topladım diye kendine o kadar güvenme,' dedim. 'Böyle silahlarla tam teçhizat bir ordu gezdiğinizi görmesin Yeniçeriler."[304]

Daha birkaç defa romana dâhil olan yeniçeriler yine karakullukçu olarak görünürler. Adları bilinmez, sadece çıkan olayları bastırmak, kalabalığı dağıtmak için iş görürler.

[303] Orhan Pamuk, *age*, s. 266-267.
[304] Orhan Pamuk, *age*, s. 418.

REHA ÇAMUROĞLU

SON YENİÇERİ

Akademisyen ve yazar Reha Çamuroğlu'nun 2000'de yayımlanan Son Yeniçeri adlı romanı, Arif Ağa adlı yeniçeri tarafından savaşta Dinyester Nehri'ne yakın Vişlov kasabasında Michaul oğlu Petru'nun esir alınarak İstanbul'a getirilmesiyle başlayan yeni hayatını ve evinde çalıştığı Arif Ağa ve ailesiyle, Bektaşi dedeleriyle, yeniçerilerle olan münasebetlerini konu edinir. Sarı saçlarından dolayı kendisine herkes tarafından "Sarı" diye hitap edilse de Müslüman olmasından sonra Abdullah ismi verilen bu kişinin İstanbul'a getirilmesinden başlayarak yaşlılığına kadar olan süreç ve bu uzun zamanda Osmanlı Devletinde yaşananlar Yeniçeri Ocağı ve Bektaşilik merkezde olmak üzere işlenir. Çünkü kendisini esir alan ve yıllardır oğlu olmayan, atadan dededen yeniçeri olan Arif Ağa, Petru'yu esir aldığı gün bir oğlu olduğunu öğrenince bu olanı kadere yorar ve Petru'yu satmayıp kendi evine alır. Ona hiçbir zaman köle muamelesi yapılmaz, hatta Arif Ağa'nın kızı Zeynep Hanım'la evlenip ailenin bir ferdi olarak ömrünün sonuna kadar yaşar. Arif Ağa'nın oğlu Sabit de yeniçeri olur. Sarı, Bektaşi dedeleriyle hem dem olur ve romanda Yeniçeri Ocağı olduğu kadar Bektaşilik de ayrıntılı bir şekilde anlatılır. Romanda başkahramanlar Sarı'dan başka yeniçerilerdir. Olaylar Yeniçeri Ocağı etrafında gelişir, devam eder; ocak hayatı, gelenekleri, ocaklının geçimleri, Saray'la olan ilişkileri, isyanları ve ölümleri anlatılır.

Romanın başkahramanlarından Arif Ağa Otuz Sekizinci Ortanın odabaşı ve tüm ortaların oda kethüdasıdır. Oğlu Sabit genç yaşında babasını da aşarak çorbacı olur. Sabit'in arkadaşı Habib odabaşı olur ve genç yaşta isyanlarda önemli rol oynar. Bir yeniçeri evi olan Arif Ağa'nın evi tüm işleyişiyle tasvir edilir. Romanda anlatılan olaylar 1770'te Padişah III. Mustafa döneminde başlar ve dönem itibariyle yeniçerilerin evlenmesi, askerlikten başka mesleklerle iştigali doğal karşılanır. Arif Ağa, sık sık devlet sistemini eleştirse, eksiklik, aksaklıkları dile getirse, özünde Yeniçeri Ocağına son derece bağlı bir asker olsa da o da evlenmiş, çoluk çocuk sahibi olmuştur. Oğlunun adını Sabit koyarken düşüncesi atası dedesi gibi din ü devlete hizmette (yeniçeri olarak) sabit olması, atasının yüzünü ağartmasıdır. Her ne kadar ömrünü askerlik mesleğine verse de Arif Ağa çorbacı olamamıştır ve buna içten içe üzülür. Ancak hiçbir zaman mesleğinin özünden ayrılmamaya, kanunnamede yer almayan işlerle uğraşmaya, adaletten ayrılmaya meyletmez. Suçluyu bulmak adına kendi oğlunu dahi karakulluğa alıp cezalandıracak kadar âdildir. Oğlu ve Habib'in de içinde bulunduğu iki arkadaşı

gayrimüslim bir çocuğu bıçakla yaralayıp da suçluyu göstermedikleri vakit üçünü de karakullukta döver, kimin yaptığını bulmak ister.

Romanın başında savaşta olan, ganimet sayılan Sarı'yı esir alan yiğit asker olarak görünen yeniçeriler ikinci bir sahnede şehir içinde kalyoncularla çarpışır. Koca Hamza'nın kahvehanesinde kavga çıkaran kalyoncular aynı zamanda onu öldürünce yeniçeriler âdeta cenge gider gibi silahlanarak Galata'ya geçer, üç gün çarpışırlar. Her olumsuzluk karşısında sistemi sorgulayan, suçluların cezalandırılması gerektiğini düşünerek bir şeylerin başarılacağını düşünen Arif Ağa, kendisine haber gelince "Yahu şu işe bak, Moskof'la mı uğraşacağız, erazil taifesiyle mi?"[305] diye düşünerek asker ocakları içerisindeki bozulmayı dile getirir.

Karşıya (Galata) geçmenin plânları yapılırken Arif Ağa'nın buyrukları, onun içinde bulundukları dönemden ne derece farklı olduğunu bir kez daha gözler önüne serer: "Karşıya geçtiğinizde size emrim odur ki ahaliye, esnafa zarar vermeyesiniz. Gayrimüslime dokunmayasınız. Zinhar yağmaya kalkışmayasınız. Bunları yapmaya kalkışacak olanlar karşılarında beni bulacaklardır. Ocağın nizamını korumak namusumuzdur, bunlara uymayan namussuzdur. Unutmayın ki Moskof'la savaşa gitmiyoruz. Amacımız Koca Hamza'nın kanını almak, yok yere katledilen yoldaşlarımızın hesapçısı olduğumuzu dosta düşmana göstermektir."[306] Arif Ağa'nın bu düşüncelerinin masumane düşünceler olduğu açıktır. Ancak dönem itibariyle sadece yoldaşını korumak uğruna adam öldüren, hırsızlık yapan, hamam basan, yağma yapanların dahi korunup kollandığı düşünülürse Arif Ağa'nın düşüncelerinin pratikte diğer yeniçeriler tarafından uygulanmadığı söylenebilir.

Arif Ağa, kalyoncularla girişilen mücadelenin abes olduğuna da değinir. Ona göre bu çarpışma Yeniçeri Ocağı'nın eski gücünde olmadığını gösterir:

> "Oğlum Sarı,' dedi, 'güç öyle bir şeydir ki kendi tartısını kendi zamanla gösterir. Hacı Bektaş Ocağı eski gücünde değildir. Bunun nedenini de bu Musa Ağa gibi adamlar dururken dışarıda aramak beyhudedir. Ne babam ne de dedem zamanında böyle olaylar olurdu. Olabilemezdi. O devirde bir kalyoncu neferi bir yeniçeri emeklisini güpegündüz vuracak, öldürecek, akla bile gelemezdi. Varsayalım ki mecnundur, vurdu öldürdü. Kalyoncular kendi elleriyle katili getirir ocağa teslim ederler, bir de üzerine af dilerlerdi."[307]

[305] Reha Çamuroğlu, *Son Yeniçeri*, Everest, İstanbul 2014, s. 74.
[306] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 78.
[307] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 88.

Savaş aleti, mekanik bir cihaz gibi hareket eden yeniçeri timsali, Arif Ağa kalyoncularla çarpışırken: "Arif Ağa'nın kılıncını bu zavallının kalbine sokup çevirdiğini gördüm. Bunu, acı çekmesini engellemek için mi yoksa yalnızca öldürmek için mi yaptığını hâlâ bilmiyorum. Gözleri evdeki gözler değildi, sesi evdeki ses değildi. Demirden yapılmış bir alete benziyordu. Hareketleri kesin, ani ve düşünülmemişti. Sadece yapıyordu."[308] diye düşünen Sarı'nın dile getirdiklerinden anlaşılabilir.

Arif Ağa Yeniçeri Ocağını ve padişahı, devlet adamlarını, ulemayı sık sık eleştirir. Özüne sadık kalmış bu yeniçeri neferi bağlılığının sebeplerini şöyle açıklar:

> "Sen de ticaret yapsan Ağam,' dedim bir keresinde. İçinden çıkamadığı ya da sinirlendiği konularda her zaman yaptığı gibi bıyıklarını çekiştirmeye başladı. 'Bu ocak bunun için kurulmadı Sarı,' diye başladı. (…) Sen burada gördüğün her yeniçeriyi savaşa gider mi sanırsın? Hâşâ savaşa gitmeyenleri kınamıyorum. Onlar da kendilerine göre pek çok hizmet görüyorlar. (…) Benim babam Kâzım Ağa ile dedem Cafer Ağa da yeniçeriydi. Onların anlattıklarını dinleyerek büyüdüm. Onların zamanında kâfir ordusu, bizim ordularımıza saldırırken bakarmış, nerede yeniçeri yoksa ya da azlıksa o yönden saldırırlarmış. (…) Padişahımız sefere çıkmaz. Hadi çıkmasın, diyelim doğrudur. Diyelim Allah muhafaza, düşmana esir gitse ne olur? Kim kalkar bunun altından? Ama o çıkmayınca ulema hepten çıkmaz. Zadegân kaçacak delik arar. Ordunun maneviyatı bizim dervişlere kalmıştır. (…) İşte o yüzden hiç olmazsa bir kısmımız başka işlere el atmamalıdır. Aslını unutmamalıdır. Taliminden geri durmamalı. Testiye kurşun atmaktan, keçeye pala sallamaktan imtina etmemelidir. Hiç olmazsa bir kısmımızın yaptığı tek iş gaza ve gazaya hazırlık olmalıdır. İşte benim seçtiğim yol da bu. (…) Kefere her gün savaş fenninde ilerlemektedir. Daha merdane yüz yüze gelmeden, ordunun yarısı meydana dökülmektedir. Kalleşlik artmış, mertlik azalmıştır. Fırıncıyla, sandalcıyla olacak iş değildir senin anlayacağın."[309]

Bu sorgulamalar, Arif Ağa'nın neferlikten arkadaşı, Otuz Üçüncü Cemaat Ortası Lâtif Ağa'yla da yapılır. Her iki yeniçerinin dertlendiği mevzu aynı olsa da farklılık arz eden noktalar vardır bu karşılıklı fikirlerde. Latif Ağa daha iyimser düşünürken Arif Ağa durumu daha gerçekçi yorumlar:

> "(Latif Ağa) Sen bunları bilmez misin, bilirsin elbet, ama seni tanıdığından beri aklın fikrin Sultan Süleyman Kanunnamesi'ndedir, bunu bilir bunu söylersin, ne Osmanlı o zamanın Osmanlısı, ne yeniçeri, bunu ne zaman anlayacaksın Arif?
>
> (…)

[308] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 82.
[309] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 66,67,68.

Sen de ben de Allah'ın güç verdiği her cenge eriştik, güç yetiştirdik. Ve lakin sen de çok iyi bilirsin ki artık hudutlarda Moskof ve Nemçe gavuruna güç yetiştirmek müşkül bir mesele olmuştur. Hem çeşit çeşit muharebe usulleri icat etmişlerdir hem de sayıca bizden üstün hale gelmeye başlamışlardır. Yeniçeri kazan defterlerini saysan, belki yüz bin yeniçeri çıkar, ama bunların kaçı sefere gelir, kaçı hudutlarda düşman karşılar, bunların sayısı on, bilemedin on beş bindir, gerisi şehirlerde somun pehlivanlığı yapar.

(…)

Günü gelir, nefer, at gübresinden arpa, yulaf ayıklar da onları yer. Yaralılarımız bas bas bağırır da Allah'tan başka duyanı olmaz. Ama din ü devlet için bütün bu sıkıntılara katlananlar geri döndüğünde ne görür? Ulemayı daha zenginleşmiş, devlet erkânını biraz daha semirmiş görür."[310]

Latif Ağa'nın ileri sürdüğü bunun gibi daha birçok fikri Arif Ağa çürütür. Zira Latif Ağa'nın düşünceleri yüzeyseldir, derine inince uygulanacak çözüm önerileri olmadıkları görülür.

Arif Ağa yeri geldikçe Yeniçeri Ocağı ve Bektaşilik ilişkisi hakkında da düşüncelerini ileri sürer: "Yeniçeriye Bektaşiliğin azı karar, çoğu zarar Sarı,' dedi.[311]98 Böyle bir söylem, yeniçeriliği ele alan ve incelemiş olduğumuz romanlarda ilk defa dile getirilir.

Ordu Kırım seferine çıkınca İstanbul'da kalan esnaf yeniçeriler, savaştan dönen yeniçeriler ve normal esnaf bu durumu her şeyi pahalandırarak kendi lehlerine kullanırlar. Tam da Arif Ağa'nın eleştirdiklerinin İstanbul'da yaşandığı görülür: "Alışılmadık olan ikinci şey, esnafın birdenbire azgınlaşan mal ve para hırsıydı. Yokluk adeta onlar için varlık demekti. Yokluğun, bu tam zıddına gözlerini dikmiş, ona ulaşmak, daha, daha ulaşmak için her türlü rezilliği işler hale gelmişlerdi. Malları saklıyor, istedikleri fiyatlardan el altından satıyor, yüklüce istiflemeye gidiyor, fiyatlar iyice yükselince ellerini öpene satmak lütfunda bulunuyorlardı. İşin kötüsü bunların pek çoğu ocağa kayıtlı yeniçeri bozmalarıydı. Ordudan toplayabildikleri ganimeti toplayıp kaçanlarla garip bir kumpas kurmuşlar, cephedeki yoldaşlarıyla alay eder gibi zenginleşiyorlardı."[312]

Zaferle sonuçlanan savaştan sonra ağlayan yeniçeri motifi Arif Ağa'nın şahsında ortaya çıkar. Romanda ağlayan tek yeniçeridir aynı zamanda: "Yüz kişi, bin kişiyi esir

[310] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 111,112.
[311] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 98.
[312] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 207.

alıyor. Pederimi görüyorum. Elinde kılıncı bir taşın üzerine oturmuş ağlıyor. (…) 'Pederim niçin ağlıyorsun? Allah zaferi bize nasip etti'! diyorum. 'Ona ağlıyorum Oğul, pederin yıllardır bir sürü sefere gider, cenge girer, ilk kez böyle bir zafer görür. Senin sayendedir. Senin uğrundur. Allahım bana bu günleri gösterdi. Ona ağlıyorum."[313]

1807'de Kabakçı Mustafa İsyanı patlak verir. Habib'in isyanın elebaşlarından biri olduğu bellidir ve Yeni Odalarda ocaklıya hitap etmesi sırasında Arif Ağa sözünü keserek Yeniçeri Ocağı'ndan yana olduğunu ortaya koyar. Ancak daima yanlışı eleştirdiği gözlenen Arif Ağa'nın kurduğu cümleler Yeniçeri Ocağı'na körü körüne bir bağlılığın ifadeleri olarak da okunabilir: "Ben derim ki, çıkalım şehre hâkim olalım. Esnafa işinin başına geçmesi için teminat verelim. Yoldaşlarımıza sahip çıktığımızı gösterelim.' Cümlesini bitirmişti ki Arif Ağa'nın sesi duyuldu, 'Habib Ağa,' dedi, 'görülen o ki olan olmuştur. Bu saatten sonra, 'Yeniçeri, yoldaşlarını ortada bıraktı,' dedirtilemez."[314]

Romanda isyanın gelişme aşaması, ocaklı tarafından yapılan hazırlıklar, kimlerin ne görev aldığı, nasıl bir rol üstlendiği, Saray'ın aldığı, almayı düşündüğü tedbirler üzerinde durulmaz. Sadece Arif Ağa'nın, her şeyi açık açık cemaat içinde konuşmak gerektiğini, gizli saklı işler çevirerek plânsız programsız bir isyanmış gibi yola çıkıp bir oldubittiye getirerek padişahın da tahttan alınmasının doğru olmadığını söylediği noktada bazı yeniçerilerin gizli toplantılar yaptığı anlaşılır: "Habib'e döndü ve tekrarladı, 'Onun için burada. Ocak burada konuşur. Ocak için hayırlı olan budur. Halt yiyecek olan bile varsa gelir burada konuşur. Kapalıçarşı'nın Kerpiç Hanı'nda gizli odalarda düzen kurmaz!"[315] Bu durum aynı zamanda her ne kadar isyanda ocaklı yoldaşlarının yanında yer alsa da, Arif Ağa'nın her şeyden uzak yaşamadığının, gelişmeleri takip ettiğinin göstergesidir.

Padişah III. Selim'in tahtı IV. Mustafa'ya devrederek çekilmesi üzerine asiler istedikleri gibi davranmaya, iktidarmış gibi devleti yönetmeye, halkın sorunları hakkında karar vermeye hız verirler. Ancak durumdan hoşnut olmayan biri vardır ki o da Arif Ağa'dır. Gördükleri karşısında hislerini Sarı'ya anlatırken geçmişten geleceğe kısa bir özet yapar gibidir:

[313] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 192.
[314] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 328.
[315] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 330.

> "Yeniçeri olmak ne demekti bilir misin? Yeniçeri bir Hazreti Ali'ydi. Yeniçeri bir Battal Gazi'ydi. Hiçbiri değilse, Mimar Sinan Ağa'ydı. (Mimar Sinan da yeniçeri ocağından yetişme bir devşirmeydi.) Bu kapı var ya, bu kapı cenk aşkının, aşk cenginin kapısıydı. Buradan giren emin girer, emin çıkardı. Fakir şimdi gülerken bütün ömrüne güler. Bütün ömrünün mukaddesatının ayaklar altına alınışına güler. Bilir misin cenklerde şehit düşen yoldaşlarımı kıskanırım. Niye mi? Bu rezilliği görmedikleri için. Onların kulaklarında hâlâ mehterin 'hücumu' çınlar durur.
>
> Bizim kulaklarımız 'istemezük, isterüz' sesleriyle tırmalanır.[316]

Arif Ağa'nın ölümü de bir yeniçeri olarak ve Yeniçeri Ocağı uğruna olur. Padişah II. Mahmut, Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmak için harekete geçer. Halkın da dâhil olduğu yeniçerilerin karşısında yer alan grup, Arif Ağa'yı evinin önünde öldürür. Sol kolu olmasa, yaşı doksan iki olsa da yeniçerilere karşı bir hareketin başladığını öğrenince silahlanarak evinin önünde bekler. Sokaktan geçen grupla tartışma çıkınca öldürülür. Ocağın kaldırılmasına sembolik de olsa tepkisini göstererek bu uğurda can verir. Savaş meydanlarında ölmek istemiş olsa da İstanbul'da evinin önünde öldürülür.

Arif Ağa'nın oğlu Sabit'in mahalleden de arkadaşı olan Habib yeniçeri neferinin oğludur. Babası Bender bozgununda Ruslarla savaşırken şehit olunca Habib henüz bir yaşındayken yetim kalır. Sabit'le önceleri aynı mahallede beraber büyürler, daha sonra ikisi de Yeniçeri Ocağı'na katılır, yoldaşlıkları devam eder. Ancak Sabit'in düşünceleri babası gibiyken Habib küçüklüğünden itibaren daha hareketli, daha haylazdır. Zaten Kabakçı Mustafa isyanında da etkin rol oynar ileride.

1807'de çıkan Sırp ayaklanmasını bastırmak için sefere çıkan yeniçeriler arasında Sabit ve Habib de vardır. Ancak Habib ordudan ayrılarak İstanbul'a döner. Habib'i karşısında görünce şaşıran Sarı, yoldaşları seferdeyken kendisinin İstanbul'da ne aradığını sorunca aldığı cevap Habib'in de devrin esnaf yeniçerileri gibi hareket ettiğini gösterir: "Yok vallaha, yoldaşların çoğu buradadır. Davutpaşa'da boy gösterip biraz yürüdük. Akşamında da geri döndük."[317]

Habib, geri dönme sebebini açıklarken niyetini, sahip olduğu anlayışı açık bir şekilde ifade eder ve çıkacak bir isyanda en önde yer alacağının işaretini verir: "Üzerine bastın Ağam," dedi, 'öyle bir zaman ki bu zaman, ocaklıyı İstambul'dan uzaklaştırmak için, değil bir, bin savaş çıkarır bunlar. O kadar para harcadılar, İradı Cedid deyip

[316] Reha Çamuroğlu, *age*, 334-335.
[317] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 312.

ahalinin kesesine ortak oldular, Selimiye Kışlası deyip kanını emdiler, şimdi varsın askeri şahane defetsin Sırp ile Moskof'u. Ama hayır! Onu göndermediler Moskof'a. Niçin? O pek kıymetli. Yeniçerinin tohumuna para mı saydılar?"[318]

Nitekim yeniçeriler Alemdar Mustafa Paşa'ya karşı ayaklandıklarında Habib en ön saflarda yer alır ve Babıâli'de mahzene tüm haremiyle sığınan Alemdar Paşa'nın diğer adamları öldürülür. Ancak mahzene giremeyen yeniçeriler mücadeleye devam eder, binanın kubbesini delmek için hummalı bir çalışma başlatırlar. Ancak konuşacak bir adam isteyip de Otuz Sekizinci Cemaat Ortası Sabit'le görüşen Alemdar Mustafa Paşa, mahzendeki cephaneliği ateşe vererek kendi canıyla beraber yüzlerce adamı da beraberinde ölüme götürür. Ancak asiler her isyanda olduğu gibi bir noktada durmaz, Habib'in "Saraya gidiyoruz, şeytanın en büyüğünü temizlemeye!" hitabıyla Topkapı Sarayı'na yönelirler. Sabit ve birkaç kişi dışında bu düşünceye itiraz eden çıkmaz. Bu nedenle saray baskınına tüm ocaklı katılmaz. Vaziyetin Yeniçeri Ocağı açısından kötü olduğunu öğrenen Sabit ve geride kalanlar da yoldaşlarının yardımına gider. Sabit'le Habib'in karşılaşmasında Habib, "Sonunda insafa geldiniz Sabit Ağa" demesi üzerine Sabit'in cevabı tıpkı babası Arif Ağa'nın daha önce verdiği cevap gibi Yeniçeri Ocağı'nın ön plâna çıkarılarak hareket edildiğini gösterir: "Haklı değilsin Habib, dedim. Sizin için değil, ocak için buradayız."[319]

Saray'ın Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmak için harekete geçtiği sırada ocaklı da boş durmaz, karşı saldırıya geçmek için hazırlanırlar. Habib yine ön plândadır ve her konuda olduğu gibi yine Saray'ı suçlarken kendilerinin neden "zorba" olduğunu şöyle açıklar: "Zorbaymışız. Zorbayız, doğrudur. 'Sevenin kölesi, sevmeyenin sultanıyız,' bu iş böyle."[320]

Arif Ağa cenk meydanında ölmeyi arzularken dönem itibariyle yeniçerilerin genelde sahip olduğu anlayışı temsil eden Habib, tam tersi İstanbul'da ölmeyi arzular: "Hem bilir misin Sabit? Onca cenk meydanında Hak Erenlerden tek bir niyazım oldu. Hep dedim ki, 'Şehit olacaksam İstambulumda nasip et Allahım.' Hep bunu dedim kendi kendime. Ya ocak ya Osmanlı. Bunun başka çaresi yok."[321]

[318] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 312-313.
[319] Reha Çamuroğlu, *age*, 378.
[320] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 420.
[321] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 414.

Yazar, romanda Sırp ve Yunan ayaklanmaları vesilesiyle milliyet, ulus devlet sorgulaması da yapar. Önemli olan nokta Sabit ve Habib'in konuşmalarında ortaya çıkar. Habib, yeniçeriliği milliyet olarak kabul edecek kadar düşüncelerini ileri götürür. Belki de daha sonra dile getirdiği gibi milliyet kavramının ifade ettiği anlamı ikisi de bilmemektedir: "Göğüslerini gere gere 'Sırp'ım, Bulgar'ım, Yunan'ım,' derler. Yahu sahi Habib, peki biz neyiz? Habib sustu. Senelerdir her gün başka bir cevap bulduğu bir soruydu bu. Birden ümitle dikildi. Bilmez misin yeniçeriyiz, dedi. (…) Yani şimdi biz bu gâvurların bize dediği gibi Türk müyüz? Yani bu saatten sonra haklı mı çıkacaklar? Türk mü olacağız?"[322]

Yeniçeri Ocağı'ndaki eş cinselliğe dair husus Habib'in şahsında görünür kılınır: "Kapının karşısına gelen döşekte, Habib yarı üryan uzanmış, koynuna aldığı bir civelek oğlanın dudaklarını emiyordu! 'Allahım!,' dedim, 'Allahım, aklıma mukayyet ol!' Sonra, sonra birden, Habib'in üzerine saldırdığımı, tekme tokat giriştiğimi, oğlanın ağlamaya başladığını hatırlıyorum."[323] İlginç olansa devir itibariyle, romanda birçok yerde de geçtiği gibi, yeniçerilerin kadın bulmakta zorluk çekmemesidir. Evlenmelerine bir mani olmadığı gibi sefahat âlemlerinde istedikleri gibi gönüllerini eğlendirir, istedikleri kadınlara ulaşırlardı. Bunu Habib'in kendini savunurken söylediği cümlelerden çıkarmak mümkün: "Aşk olmadan meşk olmaz' değil mi? Peki sen bu sözü bilir, bir de inanırsın, sonra da gelir beni şehvetimin rezilliğiyle itham edersin. Ne bilirsin aşk olmadığını?"[324]

Habib'le beraber büyüyen Sabit, ondan daha sakin yaratılışta, Yeniçeri Ocağı'na karşı düşünceleri babası Arif Ağa gibi olan, babasının arzu edip de erişemediği "çorbacılık" makamına genç yaşta erişen, katıldığı ilk savaşta serdengeçti olacak kadar gözü kara, evlenme yasağına uyacak kadar kanunsuz işlere karşı çıkan yiğit bir yeniçeri neferidir.

Yeniçeri Ocağı'nın kurulduğu devirlerde küçük yaşlarda devşirme sistemiyle alınan çocuklar Yeniçeri olur, Osmanlı Devleti için savaşırken, XVIII. Yüzyılın sonlarında devşirme sistemi uygulanmadığından ocağa girenler Türk çocuklarıdır. On altı yaşına gelen Sabit'i de Yeniçeri Ocağı'na yazdırması için Arif Ağa'yı Sarı teşvik eder: "Sen bu çocuk yeniçeri olsun istersin. Zaten o da ister. Eh artık

[322] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 403.
[323] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 268.
[324] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 273-274.

on altı yaşına da geldi, o zaman bunu acemi yap, kulluğun birinin hizmetine ver. Hem de buraya Yedikule'ye ver. Habib'i de daha uzak bir kulluğa ver."[325]

Arif Ağa Kırım seferine çıkarken hazırlıkları bitirdikleri sırada kendisiyle beraber seferli olan oğlu Sabit hakkındaki endişelerini Sarı'ya anlatırken savaşçı yeniçeriler hakkındaki anlayıştan haberdar olunur:

> "Seferde onu nasıl kollayacağım, onu düşünürüm. En önce bu en kahramanlar ölür. İki savaşı alnının akıyla atlatan bir yeniçeriye artık savaşta ölmez gözüyle bakabilirsin Sarı. Nerede ortaya atlanacak, nerede kaçılacak, nerede köstebek gibi yerle bir olacak, usta asker bunu bilir. Ama bu tıfıl cengâverler, kendileri saldırınca savaş kazanılacak zannederler. Şimdi bu benim evladım. Nasıl zaptu rapta alacağım onu, bunu düşünürüm."[326]

Ancak Arif Ağa bu konuda yanılır. Sabit, Kırım seferi sırasında serdengeçti olup gönüllü olarak lağımcıların açtığı yoldan düşmana Habib'le birlikte baskın yapar ve başarılı olur. Zira baskını yapan yüz kırk dokuz serdengeçtiden sadece on ikisi sağ kurtulur. Bunun üzerine Sabit ordu içerisinde başarılı bir asker olarak anılmaya ve tanınmaya başlar, zabitliğin yolu kendisine açılır.

Sabit, babası Arif Ağa'nın aksine Yeniçeri Ocağı'na dâhil askerin yenilmeyeceğini düşünür. Devleti kuranların kendileri gibi ocaklı olduğu kanaatindedir: "Bu devleti bu kadar büyüten, bu orduyu böyle kuran, düzen, herkesten önce kapıkulu, kapıkulu içinde de Hacı Bektaş Ocağı değil mi? (…) Bu muazzam ordu, pederimin dediği gibi Moskof karşısında yenilmeye mahkûm olabilir mi?"[327]

Savaştan sonra asker arasında ganimeti paylaşma konusunda münakaşalar başlar. Dönem itibariyle düşünüldüğünde Osmanlı ordusu girdiği savaşlardan genelde mağlup çıkar. Nadir de olsa kazanılan zaferlerde bu defa asker arasında ganimet paylaşımı sorun olur. Kırım seferinde alınan esirlerin paylaşılması sıkıntısı baş gösterdiğinde yazar yeniçeriler arasında artık bir gelenek halini almış "balta asma" davranışını hatırlatır: "Ortalar bile kendi aralarında esir paylaşamıyor, herkes kendi esirine hemen kendi ortasının baltasını asıyor, eşir tartışmalıysa kıyamet kopuyordu."[328]

Sabit bu gördüklerinin yanlış olduğunu düşünür ve düşüncelerini yakın arkadaşı Habib'e açtığında onun duruma daha geniş pencereden baktığı anlaşılır. Ganimet adına her şey, ocak ağaları başta olmak üzere tüm devlet erkânının çıkarlarına uygundur, ele

[325] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 140.
[326] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 158.
[327] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 170.
[328] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 196.

geçirilen ve maddî değeri olan her şeyden onlar da nemalanır. Bunun için Habib, bu olanların normal olduğunu düşünür. İki arkadaşın konuşması devam edip bu yeni sayılabilecek iki genç yeniçeri neferi, Yeniçeri Ocağı'nın durumunu tartıştıkça Sabit'in de tıpkı babası gibi düşündüğü anlaşılır. Yazar, tarafsız bir gözle yaşananları, gelişmeleri gözler önüne serer:

> "(Sabit) Sultan Süleyman Kanunnamesi yeniçeri için ne diyorsa yeniçeri öyle olmalıdır. Ben bunu bilir böyle söylerim,' dedim, kararlılıkla. 'Bizim ocağımızın kuralları orada konulmuştur, sonradan bozulmalar bugünkü perişanlığı getirdi." (…) (Habib) Sultan Süleyman Hak'kın rahmetine kavuşalı çok oldu. Ne yeniçeri o zamanki yeniçeri, ne de Osmanlı o zamanki Osmanlı. Bir kere o kanunname uygulansaydı şimdi sen yeniçeri bile olamazdın. Belki babanın belinden bile inemezdin. O zamanlar yeniçeri ev kuramaz, nikâh bile kıyamazmış."[329]

Ordu dört yıl aradan sonra seferden döner. Sabit, genç yaşta (yirmi dört) birçok kıdemli neferi geride bırakarak otuz sekizinci ortanın bayraktarı olmuştur. Arif Ağa'ysa sol kolunun dirsekten aşağısını kaybetmiştir. Kendini artık askerlik mesleğine veren Sabit, bütün zamanını Yeniçeri Ocağı'na hasreder. Sarı'yla bir konuşmalarında evlenmeyecek, çoluk çocuğa karışmayacak kadar kendini askerliğe adadığı anlaşılır. Düşüncelerini açıklarken nedenini şöyle izah eder: "Orduda baş, kapıkulu; kapıkulunda baş, yeniçeridir. Din ü devlete nizamı verse verse padişah efendimiz ile, yeniçeri verir. Amma velakin yeniçerinin kendisi nizam ve intizamdan uzaktır."[330] Bu düşüncelerini uzun uzun açıklayarak gördüğü aksaklıkları, yanlışlıkları dile getirerek, çözüm önerileri sunarak kararının kesinliğini Sarı'ya anlatır. Ancak sunduğu çözüm önerilerini Sarı kabul etmez, çünkü derinliği olmayan, sığ düşünceler olduğunu karşı tezlerle ortaya koyar ve Sabit'i bu kararından döndürmek ister; başarısız olur. Sabit, gördüğü yanlışlıkları anlatırken, III. Selim döneminde kurulmak İstenen Nizam-ı Cedit ordusu için yeniçeriler arasında dolaşımda olan söylemi de söz arasında dile getirerek yanlış olduğunu söyler: "Anadolu, Rumeli askerini sen görmedin. Fakir gördü. Hepsinin başında birtakım türedi beyler. Yok bilmem ne oğlu, yok falankesin ahvadı… hepsi adeta müstakil birer padişah. Asıl zaptu rapta bunlar alınacak. Alınacak ama, işte bunun için de yeniçerinin bir an evvel adam olması lazım. Yok 'Frenk usulü talim gâvurlukmuş, din elden gidermiş' bu laflar boş. Bu lafları bir ulema, bir de bizim işi düzeni yerinde olan yoldaşlar çıkarır."[331]

---

[329] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 200-201.
[330] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 231.
[331] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 234.

Romanda Yeniçeri Ocağı'yla alakalı birçok unsurun ve meselenin ele alındığı görülür. Bu unsurlardan biri yeniçeri nişanlarıdır. Sarı, esir alındıktan sonra kendisiyle ilk konuşan otuz sekizinci cemaat ortasının kıdemli neferi Yusuf'tur. Sonradan arkadaşları devam eder. İstanbul'a yolculukları sırasında Yusuf, kolundaki nişanını Sarı'ya gösterir: "(Yusuf) Sonra kolunu sıvadı ve pazısının hemen yanına kazınmış bir işareti gösterdi, 'İşte,' dedi, 'bu bizim ortamızın işaretidir. Bizim yoldaşlığımızı gösterir. Ölene kadar ne bu işaret buradan çıkar, ne de biz ortamızdan."[332]

Romanda ele alınan bir diğer mevzuysa Yeniçeri Ocağı'yla Bektaşilik arasındaki münasebettir. Yazar, bu eserinde en fazla ayrıntıyı Yeniçeri Ocağı ve Bektaşilik arasındaki ilişkiyi anlatırken aktarır. Ocağın kuruluşunda Bektaşiliğin rolünden yeniçeri kahvehanesinde oturan Bektaşi babalarına, savaşlara katılan Bektaşi dedelerinden bir yeniçerinin tarikata katılması sırasında yapılan törenlere kadar her şey tüm ayrıntısıyla işlenir. İlk görünme Sarı'nın esir alınmasından sonra yaşanır. Yolculuk esnasında Sarı Bektaşi dervişlerine bir anlam veremez ve kendisine sorduğu Yusuf şu açıklamayı yapar: "Bunlar Bektaşi dervişleri Sarı,' dedi. 'Sizin keşişlere benzerler, ama kerametleri ve hikmetleri çoktur. Onlar olmadan savaşa gitmeyiz, diye ekledi."[333]

Bir yeniçeri kahvehanesi olan Çardak Kahvehanesi Sarı'nın hayatında önemli yer tutar. Bu kahvehanede posta Abdi Baba oturur. Her yeniçeri kahvehanesinin bir babası vardır. Bektaşi dervişleri ve bu kahvehane romanda oldukça fazla yer tutar. Sarı'nın devam ettiği bir diğer tekke Erikli Baba tekkesinin babası Ahmed Baba yeniçeri Arif Ağa'da gördüğü kusurları dile getirir, yeri geldikçe siyasî ve sosyal meselelerde görüş bildirir: "Arif Ağa doğru adamdır. Dürüsttür, yüreklidir, bileklidir, ama bir zaafı vardır. Ocakçılık yapar. Önce yeniçeridir. Dünya âlem onun için bundan sonra gelir, önce yeniçeri, önce ocak, der. İçi kan ağlasa da ocakçılık neyi gerektiriyorsa onu yapar."[334]

Osmanlı Devleti 1878'de Ruslara karşı savaş ilan eder. Sarı, yabancıların teknikte ne kadar ilerlediğini herkes gibi bildiği için bu duruma sevinemez, savaş ilan edilmesine şaşırır. Ancak Çardak Kahvehanesinde bulunan yeniçerilerin sevindiğini gören Abdi Baba: "Bu kurbanlık küçük başlar da buna seviniyor değil mi?' diye sordu. Evet anlamında başımı sallayarak oturdum. 'Sevinsinler bakalım,' dedi, 'helaya

[332] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 21-22.
[333] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 24.
[334] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 146-147.

dökülecek akıl yok bunlarda."[335] Bu sevinen yeniçerilerin genelde savaşa katılmayan esnaf takımından olduğu düşünülürse yapılan hamaset daha iyi anlaşılır. Yeniçeri Ocağı ilk kurulduğu devirlerde ocaklı İstanbul'da oturmaktan sıkılır, cenk etmek isterdi. Çünkü çıkılan savaşta hem aslî vazifelerini yapmış olur hem de türlü ganimetler elde ederlerdi meşru yollardan. Ancak 18. yüzyılın sonuna gelindiğinde bu durumun tamamen değiştiği hatırlanmalıdır.

Nizam-ı Cedit ilan edilir. Yazar, bu noktayı da uzun uzun anlatmaz, birkaç cümleyle özetleyerek meselenin yeniçerilere bakan yönü üzerinde durur. Ocaklı, ilk önce bu işe ses çıkarmaz, eğitimlere katılmayı kabul eder. Çünkü Nizam- Cedit askerinin sayısı sınırlıdır. Ancak sayının artması, düşündüklerinden fazla olması üzerine ocaklı arasında homurdanma başlar. Abdi Baba uzun zamandır isyan etmeyen Yeniçeri Ocağı'nın bu durumunu ele alırken Patrona Halil isyanına da telmihte bulunur:

> "Altmış üç yıldır bir yeniçeri vakası yaşamadık Sarı. Altmış üç yıldır yeniçeri kıyam etmedi. Sonuncusunda da kendileri başlatmamışlardı ya. Bir hamam tellağının peşine takılıp gitmişlerdi. Ama bir kümeste iki horoz zor olur, bunu derim. Kapıkulu süvarileri bir zamanlar kümesin horozu olmak için çok uğraşmışlar, ta ki ocaklı onları Atmeydanı'nda boğazlayana dek. Şimdi deniliyor ki, bu Nizam askerinin sayısı on iki bin olacakmış. Ocaklı on iki bin horoza nasıl tahammül eder bilmem."[336]

Yazar, romanda Bektaşilik hakkında oldukça ayrıntılı mevzulardan da bahseder. Biri de mücerret ikrarıdır.[337] Sabit mücerret ikrarı verir.

Romanda ayrıntılı bir şekilde ele alınan bir diğer konu Alemdar Mustafa Paşa Vakası ve Kabakçı Mustafa İsyanıdır. Nizam-ı Cedit askerinin sayısı gün geçtikçe artar. Yeni kışlalarla beraber yapılan masrafı öne süren yeniçeriler bunu kendilerine karşı bir hareket olarak düşünürler. "Devletin bu kadar askeri yeni kışlalarda eğitecek ve besleyecek parası varsa Yeniçeri Ocağı'nın ıslahında kullanılsaymış o para" diye konuşurlar. Ama yeniçeri "halkın sopası" olduğu için Saray'ın bu sopadan korktuğunu düşünürler. Bu anlayış aynı zamanda kendilerine, Yeniçeri Ocağı'na yükledikleri anlam hakkında da bilgi verir. Ocaklının, Nizam-ı Cedit yenilikleri kapsamında kendisinden

---

[335] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 154.
[336] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 242.
[337] Mücerret İkrarı/Mücerret Ayini: Bektaşi tâbirlerindendir. Mücerret olacak yani evlenmeme taahhüdünde bulunacak "can"ın bu ikrarı münasebetiyle yapılan merasim hakkında kullanılır bir tâbirdir. Bu âyinde mücerret olacak canın saç, sakal, bıyık ve kaşları ustura ile tıraş edilir ve sağ kulağı delinirdi. Delinen kulağına "mengûş" adı verilen küpe takılırdı. Bu âyine yalnız mücerretler girebilir, mücerret olmıyan "Baba"lar hattâ "Halife"ler giremezdi. Eskiden Bektaşilerde ancak dört dergâhta, Krebela'da İmam Hüseyin âsitanesi'nde, Pirevi'nde yani Hacı Bektaş dergâhında, Mısır'da Kaygusuz Sultan dergâhıda ve Tesalya'da Rani kasabasındaki Dur Bali Sultan âsitanesinde yapılırdı (bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *age 2*, s. 593.).

istenen her şeye razı olduğunu, ama yine de ne halktan ne ulemadan ne de Saray'dan destek görmediğini düşünerek huzursuzluğu artar. Nizam-ı Cedit askerinin maaşı kendi aldıklarının iki katırdır, buna da içerlerler.

İsyan hazırlıkları yapan Yeniçeri Ocağı'nda olanlar teferruatlı bir şekilde okuyucuya anlatılmaz. Kahramanların konuşmaları üzerinden fikrî tartışmalar yapılır, kalkışılacak olan isyanın doğru olup olmayacağı üzerinde uzun münakaşalar sürüp gider. Emekli Başçavuş Rüstem Ağa başkanlığında yapılan toplantıda Rüstem Ağa fikrini açıklarken yenilikten yana olduğunu açık açık dile getirir:

> "Şimdi deniliyor ki, 'Bu yeni nizam kâfiri taklit ediyor. Sonu kâfirliktir. Frenk zabitler ordumuzu dinden çıkaracaktır!' Bunu söyleyenler dinini bir okka şekere değişecek adamlardır. Dinden çıkmak o kadar kolay mı? Süngülü şişhane[338] taşıyınca mı dinden çıkılırmış? Peygamber Efendimiz değil midir 'İlim Çin'de olsa gidip alın' diyen?"[339]

Rüstem Ağa'yı başta Sabit olmak üzere destekleyenler olsa da Habib, Elli Sekizinci Orta Çorbacısı Yusuf Ağa gibi isimler de desteklemez. Neticede isyan başarıya ulaşır ve III. Selim tahttan indirilerek kafese konulur ve yerine IV. Mustafa padişah yapılır. İsyanın bastırılmasında Alemdar Mustafa Paşa etkin rol oynar. Kabakçı Mustafa ve arkadaşlarını öldürünce isyan son bulur. Topkapı Sarayı'na girip III. Selim'i tekrar padişah yapmak istese de III. Selim'in öldürülmesiyle II. Mahmut padişah olur. Ancak o tarihten sonra şehre yerleşen Alemdar Mustafa Paşa ve adamları yeni bir otoriterliğin de merkezi olurlar. Halka zulmederler. Henüz İstanbul'a dahi gelmeden halk arasında yayılan "Alemdar Paşa şehirde öyle bir korku yaratmıştı ki, hırsızlar, fahişeler dahi mesleklerine ara verdiler. Sanki bir dudağı yerde, bir dudağı gökte masal deviydi gelen." gibi dedikodular, Paşa'nın gelmesiyle bambaşka bir hâl alır:

> "Alemdar İstambul'u tanımıyordu. Ama daha kötüsü, Alemdar galiba, insanoğlunu da tanımıyordu. Yapabildiği her şeyin kendi gücüyle olduğunu zannetmek, kul kısmının en büyük zayıflığıdır. O da öyle zannetti. Vurdu, kırdı, döktü, sövdü."[340]

İsyanı bastırdığı için bir kahraman olan Alemdar Mustafa Paşa, halka zulmedince bu payeden mahrum kalır, hatta kendisine artık nefretle bakılır, kendisinden nefretle söz edilir. İktidara sahip olan Paşa istediği gibi hareket etmeye başlar. Ancak

---

[338] Şişhane, şeşhane: Hava payını gidermek ve mermiye bir mihver hareketi vermek imkânını mücefler içine açılan yivler ve bu şekilde yapılan toplarla tüfeklere verilen addır. Altı köşeli ve altı yivli oldukları için bu ad verilmiştir. Halk arasında şeşane suretinde de kullanılırdı. Namlusunun içi boş olanlara "Kaval" denir (bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *age 3*, s. 344-345.).
[339] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 250.
[340] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 357.

halkın da, yeniçerilerin de sabrını taşıran son fiili ayanlarla Sened-i İttifak'ı imzalaması olur:

> "Yine de öyle bir zamanda gelmişti ki, bir müddet daha idare edebilirdi, şu 'Senedi İttifak' meselesini ortaya çıkarmasaydı." çünkü Sened-i İttifak'ın altıncı maddesinde "İstambul'da yeniçeriler isyan ederse, âyanlar padişahın izni olmadan da hep bir olup, gelip, ocağın dersini vereceklermiş!" der ki bu madde Sabit dâhil "Bu Alemdar Paşa bu vesikayla ocağı, ahaliyi sindireceğini zannediyorsa çok yanılır. Onlar yolcu biz hancıyız."[341]

Alemdar Mustafa'ya karşı çıkan isyanda Paşa, Bâbıâli'deki konağında basılır. Konak çalışanlarının evden çıkarılması için müsaade ister ve bu müsaade kendisine verilince cephaneliği patlatarak yüzlerce yeniçeriyle beraber can verir.

Alemdar Mustafa bahsi Fazlı Necib'in *Dehşetler İçinde* romanında da ayrıntılı bir şekilde işlenir.

Yeniçeri Ocağı'nda ve yeniçerilerin cinsel hayatı da değinilen konulardandır. Eserde Saray ya da yeniçerilerin sefahat âlemleri anlatılmaz. Veya yeniçerilerin hamam basarak kadınları kaçırması, "melek girmez odalar"da o kadınlarla yaşamaları da anlatılmaz. Ancak kayda değer iki durumdan bahsedilir ki ikisi de uç noktalarda yaşamayı, kanunlara uymamayı ifade eder. İlki, sefere çıkan yeniçerilerin arkasından gelen fahişelerle geceleri birlikte olmalarıdır:

> "Ordu İstambul'dan çıkar çıkmaz peşimiz sıra, büyük bir fahişeler esnafı kalabalığının da geldiğini görüp hayrete düştüm. Bu mesleğin rezilliğini karakullukçuluğumda görmüştüm. Peki şimdi Orduyu Hümayun'un peşinde ne işleri vardı? Fakat kimse onları kovalamıyor, her gece çadırları fener ışıklarıyla şehrayin gibi oluyor, fakirin yoldaşları harama uçkur çözmek için sıraya giriyordu."[342]

İkincisiyse eş cinselliğe dayalı ilişkilerdir. Romanda eş cinsel ilişkiler iki defa geçer. Biri Habib'in bir civelekle odasında birlikte olması. Diğeriyse kalyoncularla Galata'da çarpışmaya gittiklerinde Sarı'nın gördükleridir:

> "Hemen karşımda kıdemli olduğu belli bir nefer, genç bir neferi kucaklamış, ağzını öpüyor, bacaklarını ve kalçalarını okşuyordu. Böyle tuhaflıkları duymuş ve hissetmiştim, ama bu kadar aleni olarak ilk kez karşılaşıyordum. Ahmed Baba bana, 'Kulamparalıktan uzak duracak, oğlanseverlere katılmayacaksın!' dememiş miydi?"[343]

---

[341] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 358,359.
[342] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 171.
[343] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 78-79.

Romanda anlatılan olayların geçtiği dönem milliyetçilik tartışmalarının başlamasına rastlar. Yazar, bu konuyu da romanına dâhil ederek milliyetçilikle ilgili dünyada ve Osmanlı Devleti'ndeki yankılarına değinmekle kalmaz; yeniçerilerin milliyet anlayışları hakkında da pasajlara romanında yer verir. Fransız İhtilâli'nin yankıları Osmanlı Devleti'ne ulaşır. Sırplar, Rumlar milliyet davası güderek ayaklanmaya başlarlar. Nitekim bu tartışmalar Osmanlı Devleti içinde de yapılır. Hatta Habib kendi milliyetini yeniçeri olarak görür. Çünkü tarihî gelişimine bakıldığında Osmanlı'da bu kavrama ihtiyaç duyulmadan hayatın davam ettiği görülür. Ancak yazar bu konuyu da irdelemiş ve pek çok şeyi, Meşrutiyet'i dahi bir Bektaşi dervişi ağzından aktarır. Çardak Kahvehanesinin babası Abdi Baba "Saltanatın tabiatı haksızlıktır. Saltanat zulümdür. Padişah da zalimlerin başıdır. (…) Meşveret diye bir şey vardır. Dünya işleri herkesin fikri alınarak yönetilir"[344] diyerek aslında Meşrutiyet rejiminin gerekliliğinden bahseder. Zaten bir müddet sonra Fransız Devrimi'nin yankıları Osmanlı'ya ulaşır, bu konuda tartışmalar münferit olsa da yapılır. Tarihî gerçekler açısından düşününce sonraki dönemlerde Ziya Paşa, Namık Kemal gibi aydınların önayak olmasıyla meşveret mevzuu yeniden gündeme alınacak, meşrutî yönetim kurulacaktır.

Yazar, romanda "İstambul'un Sahipleri" başlığıyla hususi bir başlık açar ve Nizam-ı Cedit kaldırıldıktan sonraki dönemde yeniçerilerin durumlarını sorgular. Tek hâkim Yeniçeri Ocağı gibi görünse de ocaklı kendi içinde birçok parçaya bölünmüştür. Bu sorgulamayı yapan Sabit'tir ve ilk olarak şöyle düşünür: "Sekbanı Cedid'i kaldırtıp, saraya tüm isteklerimizi kabul ettirdiğimizden beri, köprülerin altından çok sular aktı. İstambul bizimdi. İktidar bizimdi. Kararlar bize aitti. Ama biz kimdik?" Düşünmeye devam eden Sabit gerçekleri görür ve bu durumun padişahın lehine olacağı kanısındadır: "Sandalcı, fırıncı, sucu, amele, herkes ocaklıydı. Herkes bir yolunu arayıp bulup ocağın şu ya da bu ortasının himayesini sağlıyor, kendisine bir yer edindikten sonra, değil ocak zabitlerini, babasını bile dinlemiyordu. (…) Sayımız gün geçtikçe azalıyor, adı yeniçeri olan esnaf ise, durmadan çoğalıyordu. Sultan Mahmud da bunu bekliyordu."[345]

[344] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 135,136.
[345] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 387,388.

Din ü devletin bekçisi konumuna kendilerini koyan ocaklı, geçmişten beri dine aykırı yaşadığını yine Sabit'in ağzından itiraf eder. Ulema, Saray'dan taraf olduğunu belli eder böylece.

> "Ulema kendisinden ne beklendiğini anlamış. Şimdiden ahali arasında bizim dinsizliğimizden, Bektaşilerin zındıklığından bahseder durur. Namaz kılmazmışız, oruç tutmazmışız, şarap içermişiz vesaire vesaire. Bunları yeni mi öğrenmiş bu deyyuslar, deyiverdim."[346]

Yazar, yeni padişahların tahta çıkışı, saray hayatı, savaşlara hazırlık-isyanlara tedbir gibi konulara saray gözüyle bakmaz. Romanda kahraman olarak yer alan devlet adamı da yoktur. Hâl böyle olsa da Topkapı Sarayı, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması için tüm hazırlıklarını tamamladıktan sonra harekete geçer. Padişahın istemesiyle sadrazam konağında yeniçeri ağalarıyla bir toplantı tertip edilir. Saray, niyetini artık belli eder ve Eşkinci Ocağı adıyla yeni bir ocak kurulması gerektiğini ortaya atar. Bu görüş yeniçeri ağaları tarafından kabul görmese de görüşleri alınmak için değil, kararın tebliğ edilmesi için yapılan bir toplantı olduğunu fark ettiklerinden susmak mecburiyetinde kalırlar. Şehir içinde başlayan mücadeleleri Sancak-ı Şerif'i çıkarıp halkı yanına davet eden ve kendisine bağlı kalanları, medrese öğrencilerine varıncaya kadar silahlandıran Saray başarılı olmaya başlar. Akşama doğru Sabit ve bir grup yeniçeri önce Haliç'e oradan da Belgrat ormanlarına kaçar. Üç ayı aşkın bir süre ormanda hayatlarını devam ettirmeye çalışırlar ancak gittikçe her şey zorlaşır. Yardım alamaz, açlıktan ölmeye başlarlar. Nihayet Saray, Belgrat ormanlarını ateşe vererek çıkanları öldürür, çıkmayanlar yanarak can verir. Yazar, "yanar oda girer semenderler" imgesini bu son yeniçeriler üzerinde somutlaştırarak Sabit ve arkadaşlarını yanan ateşe doğru koşturur.

Yeniçeriliğin kaldırılmasıyla beraber taşrada bulunan yeniçeriler de dağlara kaçar. Aynı zamanda Bektaşilik yasaklanır, tüm tekkeler ve kahvehaneler yerle bir edilir. İki yıl sonra Haliç'e nâzır bir eve yerleşmiş olan Sarı ve ailesi karşılarında Sabit'i görürler.

Yeniçerilik ve anlatılan dönem hakkında oldukça ayrıntılı bilgiler veren –çıkan büyük yangın, meydana gelen deprem, şiddetli lodos vs- bu romanda yazar hiçkimse için suçlayıcı davranmaz. Yeniçeri Ocağı'nı suçlamaz, sadece şahısları suçlar, onların hatalı yönlerini, düşüncelerini aktarır. Halkta gördüğü iyi ve kötü yanları dile getirir. Adeta dönemin bir panoramasını çizer. Hangi kahramanın hangi işleri hangi

[346] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 394.

vasıfla/unvanla yaptığından –Habib Odabaşı, Sabit Çorbacı; Arif Ağa kulluk teftişine çıkar- büyük savaşlara, Bektaşiliğin toplum içindeki yerinden ekonomiye her konuya değinilen eserde yazar tarihî gerçeklere uygun hareket etmiştir.

KALEM EFENDİSİ

Reha Çamuroğlu'nun 2006'da yayımladığı ve *Son Yeniçeri* romanının ikinci kitabı olan bu kitapta Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra yaşananlar, Osmanlı Devletinde Tanzimat, Islahat ve Meşrutiyet'le beraber meydana gelen değişimler eski bir yeniçeri ve onun evlatlık oğlu Ali Arif'le Sarı üzerinden anlatılır. Serinin ilk kitabı *Son Yeniçeri* romanında Yeniçeri Ocağı kaldırılır, yeniçeri Sabit, Belgrat Ormanlarındaki yangından da kurtularak iki yıl sonra eve döner ve eser son bulur. *Kalem Efendisi*'yse olayların kaldığı yerden başlar. Sabit yol yorgunudur, yanında da Ali Arif isminde küçük bir çocuk vardır. Sabit, Ali Arif'i Kastamonu ormanlarında pusu kurup yol kestiği bir sırada eski yoldaşları, ama sonrasında padişahın hizmetinde olup yüzbaşı rütbesine erişmiş olan bir askere pusu kurup ailesini öldürünce bulur. Çocuğu öldürmeyip yanına alır.

Sabit, yorgunluğunu üzerinden attıktan sonra şehirde dolaşmaya çıkar, Haliç'i geçmek için bindiği sandalda iki yıl öncesinin sonuçları hakkında düşünür: "Ya biz kazansaydık? Biz kazansak ne olurdu?' diye düşünüyordu. Bunu, son iki sene içinde onlarca kez düşünmüştü. 'Daha mı az kan dökülürdü?' diyerek başlıyor, bu soruya 'Hayır,' dedikten sonra, diğer sorulara geçiyordu. 'Saltanatı kaldıracak mıydık? Bilmiyorum. Kırım Hanlarından birini yahut Mevlevi şeyhini mi padişah yapacaktık? Bilmiyorum.' Abdi Baba geldi hatırına. Gülümsedi. 'Cumhur devleti mi kuracaktık? Bilmiyorum. Yunan İsyanı'nı engelleyebilecek miydik? Bilmiyorum."[347] Sabit'in zihninden geçenler, yeniçeriler olarak onların aslında plansız hareket ettiklerinin, amaçlarının net olmadığının da göstergesidir.

Şehirde gezerken kahve almak için yöneldiği Mısır Çarşısı'nda kendisini tanıyan eski bir yoldaşıyla karşılaşır. Bu noktadan sonra da eski yeniçeriler romana dâhil olur: "Adam itildiği yerde durdu. 'Ben ağam…' dedi hıçkırarak 'Ağam… ben… Otuzyedinci ortanın kıdemli neferlerinden İrfan bin İbrahim. Yeni Odalar Cehennemi'nde Habib odabaşımla birlikte çarpıştık."[348]

İrfan'la konuşmaları sırasında yaşayan tek çorbacının sabit olduğu ve diğer yeniçerilerin ne gibi işlerle uğraştığı ortaya çıkar: "Hayat gailesi ağam. Azıcık sermayesi olanlar işte böyle fakir gibi ya dükkân açtılar ya da pederlerinden kalan işleri çevirmeye çalışırlar. Sermayesi olmayanlar önceleri çok rezillik çektiler. Sonra

[347] Reha Çamuroğlu, *Kalem Efendisi*, Everest Yayınları, İstanbul 2012, s. 6.
[348] Reha Çamuroğlu, *age,* s. 9.

peyderpey aramızda üç beş toplayarak değer olanı kalkındırdık. Şimdi haftada bir, ayrı ayrı yerlerde cem olur, hasbıhal ederiz. Memleketin halini konuşuruz. Aramıza sınanmamış bir Allah'ın kulunu almayız. Malum, her yerde Mahmut'un gözü kulağı vardır."[349] Bunları aktaran İrfan, sözlerine tekrar meydana çıkmak için depreşip durduklarını da eklemeyi ihmal etmez. Yani Yeniçeri Ocağı kaldırılmış olsa, âdeta sürek avlarıyla tamamen yok edilmeye çalışılmış olsa da son kalanlar dahi hâlâ umudunu yitirmemişler, kendi devirlerinin tekrar geleceğine olan inançlarıyla çalışmaya devam ederler.

İrfan'ın daveti üzerine Sabit, yeniçerilerin gizli buluşmalarından birine ilk katıldığında çok etkilenir. Bu gizli buluşmalar Yeniçeri Ocağını ihya etmek için çabalayan ve eskiden olduğu gibi padişahı tahttan indirmek için canhıraş bir şekilde çalışan eski yeniçerilerin iştirak ettiği buluşmalardır. Bir yoldaşlarının dükkânından ulaşılan kubbeli alanda gördükleri Sabit'i eskiye götürür. Gördüklerini anlatırken yeniçeri nişanlarının da bulunduğu yeri şöyle tarif eder: "Üstü kubbeli, taş duvarlı geniş bir meydan odasıydı burası. Yerlere kalın halılar serilmişti. Duvarda, tam Sabit'in karşısına gelen mevkide büyük bir 'çifte vav' işareti vardı ve onun her iki yanından, daha küçük boyutlarda, bütün yeniçeri ortalarının alametleri, kubbenin altını çepeçevre dolanıyordu."[350]

Bu toplantıda ilk konuşmayı Hüseyin Ağa yapar ve Sabit'e bu toplantılarda neler konuştuklarını kısaca bildirdikten sonra ayrıntıları anlatmaya başlar: "Ağam burada gördüğün cemaat, ilk cem olduğu günden itibaren, iki husus konuşur. Birincisi ocağın ihyası, ikincisi memleketin hali."[351] Memleketin halini daha çok ekonomi üzerinden konuşurlar. Ekonomiyi de daha çok esnaf yeniçeriler üzerinden konuşurlar.

Konuşmada fikir alışverişleri yapıldıktan sonra Sabit'in söyledikleri, geçmişe dönük haklı olduklarını dile getirmekten ibaret:

> "Şu meydana deminden beri bakıyorum ve kendime sual ediyorum, acaba burada atadan yeniçeri olmayan var mıdır diye. Zannımca yoktur. Bu ne demektir? Bu şu demektir ki, ocak bizim için hayat demekti. Hayattan da öte daha doğmadan önce kader demekti. Ne yaptık? Et Meydanı'nda merdane cenk ettik. Aslanlar gibi bire dört, bire beş vuruştuk. Kırdık, kırıldık. O

[349] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 10.
[350] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 16.
[351] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 17.

gün o meydanda kaç kişiydik ağalar? Ben diyeyim üç bin, siz deyin üç bin beş yüz. Hepi topu o kadar. Osmanlının kaderi için vuruştuk, kendi kaderimiz için vuruştuk. Mağlup olduk."[352]

Konuşma devam ettikçe Sabit'in fikirlerinin ne derece alışılmışın dışında, ne derece uçlarda gezdiği anlaşılır. Yaşamalarının şartını Yeniçeri Ocağı'nın yaşaması olarak görür:

> "İstanbul eldeyken, devlet gemisi henüz batmamışken, beğen beğenme, devletin ordusu varken, sen, biz, burada oturur, 'memleketin hali' derken, ocak sönmez. Velev ki ocağa suyu biz dökmeyelim. Ocak kılıktan kılığa girer yoldaşlar, bunu kafamıza sokmamız lazım gelir. Ocak don değiştirir. Yeri gelir güvercin olur, günü gelir turna kuşu, aslan, günü gelir kurt olur. Ama yoldaşlar teknemiz batarsa, alınlarımız külliyen soğuyacaktır."[353]

Yıllar geçer ve bu toplanmalar hiç aksamadan devam eder. Kayda değer bir başarıları olmasa, daima hayal kırıklığı yaşasalar da toplanmaktan vazgeçmezler. Hâl böyleyken dahi kendilerine daima eğlenceli konular bulur, neşelenmeyi başarırlar. Bir toplantıda da eğlence kaynakları kendilerine "ihanet eden" eski yeniçeriler olur:

> "Eşref'in hainlerden bahsetmesi ama daha çok da bahsediş tarzı, cemaati hem ateşlemiş, hem de keyiflendirmişti. Bir süre, dikkatleri, Ruslardan, Rumlardan ve bahisten uzaklaştı, dağıldı. Hainlerin –ki bunlar hemen hepsinin ismen ve cismen gayet iyi tanıdıkları, hatta halen görüştükleri kimselerdi- hikâyeleri, ocaklılar arasında bir çeşit mizaha dönüşmüştü. Onların uğradığı hayal kırıklıkları, sultandan yedikleri kazıklar, ocaklıların eğlence malzemesiydi. (…) Bu durumlar için, ocaklıların kalıp haline gelmiş cevapları dahi vardı. Mesela, borç isteyen bir 'hain'e, 'Evet yoldaş, sıkıntı çekiyorsun ama Sultan'a hizmet etmenin de şerefi büyüktür,' denilirdi."[354]

Bu ve benzeri konuşmalar, yeniçeriler arasında ocağa bağlı kalan ve kalmayanlar arasındaki ilişkinin mahiyeti hakkında bilgi verir.

Yine bir mecliste, çıkarılacak bir isyanda neler yapılacağı, nasıl hareket edileceği gibi mevzular üzerinde durulurken Sabit birkaç meseleyle beraber padişahı değiştirmekten de bahseder. Bu durum, yeniçerilerin eskiden olduğu gibi taht üzerinde yaptıkları değişikliklerle ülke yönetiminde istedikleri gibi söz sahibi oldukları ihtişamlı günlere özlemlerini ortaya çıkarır: "Memleket ve devlet bu haldeyken, en isabetli yol, Abdülmecit Efendi'yi padişah yapmak olacaktır."[355]

---

[352] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 20.
[353] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 21.
[354] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 31-32.
[355] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 34.

Eski yeniçeriler yıllar geçerken bu toplantılara devam etseler de artık eski şevkleri artık kırılır, hepsi yaşlanmıştır. Padişah II. Mahmut'sa yeniçerilerden daha azimlidir. Kendi tedbirleri kimlik değiştirmek olur. Yani meydana çıkacak güne kadar gizlenmek.

> "Pek çoğunun ise artık yeni birer hüviyeti vardı. İbrahim Paşa'nın Kütahya'dan dönmesinden sonra, Mahmud şehirde tekrar yeniçeri takibatı başlatmış, yine pek çok can yanmıştı. Her zaman olduğu gibi bunların pek çoğu herhangi bir cemaate dahil olmayanlardı. Bunun üzerine, yoldaşlar, her an bir kazaya kurban gitmektense kalıcı tedbirler buldular. Pek çok sahte vesika düzenlendi. Bektaşiliğe geçmiş bir Yahudinin bu hususta hayli emeği oldu."[356]

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra yeniliklerin önündeki engeller kalkmıştır. Sabit hem akşam buluşmalarında devam eder hem de sosyal, siyasî ve askerî meselelerdeki gelişmeleri takip eder. II. Mahmut döneminde yapılan ıslahatlar, eski bir yeniçeri olan Sabit'in gözünden şöyle aktarılır: "Bin bir türlü kafir adeti çıkarmıştı Mahmud. Yeni yeni okullar açılıyordu. Devlet dairelerine Mahmud'un resmi aşlıyordu. Sabit'in beğenmeyip alay ettiği o mavi püsküllü ters saksı, yani fes, artık giyilmeden sokağa çıkılması yasak bir nesne haline gelmişti. O güzelim kavuklar yasaklanmış, bu, ne olduğu, hangi milletten geldiği, neye uygun olduğu belli olmayan nesne mecburi olmuşu. (…) Mahmud, Haliç'e köprü bile yaptırmıştı."[357] Ancak Sabit gördüğü birçok yeniliği eleştirirken köprü ve okullar hakkında padişahın hakkını teslim etmek gerektiğini de düşüncelerine ekler.

Sabit, devlet işlerine kafa yorarken oğlu Ali Arif'in eğitimine de önem verir. Ancak ilk etapta Arapça ve Farsça, daha sonra Fransızca öğrenen, okuma yazmada çok iyi olan oğlunun kılıç kullanmada başarısız olduğunu görür. Ali Arif'in Arapça ve Farsça hocası Molla Şerafettin Efendi'nin oğlu Şevki'yse kılıç kullanmada çok daha maharetlidir. Hayat bu gailelerle sürdürülürken yıllar geçer ve yaşlılar birer birer ahirete göç eder. Önce Sarı'nın eşi Zeynep Hanım, sonra Sabit'in eşi Hatice Hanım vefat eder. Ev kadınsız kalınca esir pazarından siyahî bir kadın ve kızını kendilerine yardımcı olması için alırlar. Kadının adı Gülpembe, kızının adı Güldeste'dir. Ancak geçen yıllar Sarı'yı da 28 Eylül 1837'de alır.

Eski yeniçeriler toplantılarına devam eder, padişahı devirip Yeniçeri Ocağı'nın ihyası plânları kurarken padişah II. Mahmut vefat eder. Ölüm haberini Sabit'e getiren

[356] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 39.
[357] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 39,40.

Çakır'ın söylemi, padişaha karşı bu eski yeniçerilerin nasıl bir kin güttüklerini de ortaya koyar:

> "Bahçe kapısını açarken fakiri gördü. Davudi sesiyle oradan bağırdı, 'Gavur geberdi! Gavur geberdi!' Bir oynaması eksik, seğirterek fakire doğru geliyor, bir yandan da 'Gavur geberdi!' diye bağırmayı sürdürüyordu. Nefes nefeseydi yanıma geldiğinde, zorlukla, 'geberen gavurun' kim olduğunu, o zaman söyleyebildi. 'Sultan Süleyman'a kalmayan, buna mı kalacaktı ağam? Mahmut geberdi!"[358]

Çakır'ın bu üslubuna karşılık Sabit'in tepkisi ve verdiği cevap başarısızlığı, tükenmişliği itiraf eder tarzda olur:

> "Verdiğin haberin manasını tartamıyorsun Çakır,' dedim. 'Ölerek, Sultan Mahmut bize ne demiş oldu biliyor musun? Fakir, söyleyeyim sana da sen de bir düşün. Sultan Mahmut dedi ki, 'Bakın öldüm işte. Ben öldükten sonra size ne gerek ne var? Ey kılıç artıkları! Fark etmez misiniz ki biz sizle aynı hamurdandık! İşte ben öldüm siz ne duruyorsunuz?' Şaşkın şaşkın fakire bakıyordu Çakır. 'Sultan Mahmut işte aynen böyle dedi Çakır. Bunu anlayamadın mı? Evladım o yaşadığı müddetçe bir ayağımız hâlâ bizimdi. Bakma öyle yüzüme salak salak. O son yeniçeri padişahtı. Bundan sonrası izmihlal,' dedim."[359]

1852 yılına gelindiğinde Ali Arif asker olarak değil Dâhiliye Kâtibi Ser Halifesi olarak meslek hayatına devam eder. Kayınbiraderi olan Şevki'yse askerdir, Silistre'ye sefere çıkacaktır.

Zaman geçtikçe, devir değiştikçe anlayışlar değişmeye, azimler yitirilmeye başlanır. Artık Bektaşilik serbest bırakılmış, rahat rahat toplanır olmuşlardır. Ne var ki bu serbest ortamda adı sanı duyulmamış birçok "baba" ortaya çıkar ve kendi aralarında "iyi baba/kötü baba" çekişmesi baş gösterir. Durum böyle devam ederken Sabit'in de katıldığı bir toplantıda Mehmet Emin Baba adlı derviş eskiye matuf şöyle bir eleştiride bulunur:

> "Ne işimiz vardı erenler yeniçeri zıpçıktılarıyla? Yok kazandı, yok isyandı diyerek batırdılar ocaklarını. Batacakmış battı. Ama ya biz. Biz niçin onlarla birlik olduk da okkanın altına gittik? Değişen devirle beraber yeni gelenlerin anlayışları da değişmiştir, bu normal. Ancak normal olmayan Sabit'in de eski aşk u şevkini yitirmiş, yeniçeriliğe bu şekilde lâf atıldığı hâlde kılını kıpırdatmamasıdır: "Haşim Baba ve Eyüplü Akif Baba, Sabit'in yeniçeriliğini bildikleri için onun gözlerine baktılar hissettirmeden. O, aynı diğerleri gibi, tek bir kılı dahi kıpırdamadan dinliyordu."[360]

[358] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 51.
[359] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 52.
[360] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 64.

Aynı toplantıda tartışmalar sürüp giderken Sabit'in Mehmet Emin Baba'ya söyledikleri, devlet idaresinde, yeniliklerde yönetimin aslında başarısız olunduğunu ifade eder: "Tanzimat-ı Hayriyye diyorsun. Biliyorsun şimdi bizi sokaklarda katlettikleri olaya da Vaka-i Hayriyye derler. Bu kadar hayırlı olay üst üste gelir de, niçin kimsenin halinde bir düzelme olmaz?"[361]

Tartışma devam eder. Artık Mehmet Emin Baba ve Sabit arasında süren tartışmada Sabit Emin Baba'nın söylediklerini birer birer çürütmeye çalışır, ateşlidir. Şu söyledikleriyse geçmişte yaptıkları hataların aslında kendince neler olduğunu düşündüğüdür ki önem arz eder: "Hata vardı, bu doğru. Fakire göre hata, kararsızlık göstermemizdeydi. Bin kere önümüze şu çürümüş sarayı alaşağı etmek fırsatı çıktı da, biz bunları değerlendiremedik. Hata buydu. Mahmud kadar kararlı olamadık. Sen hatırlamazsın, ancak duymuşsundur, bir Abdi Baba vardı, onun dediği gibi cumhur olamadık."[362]

Sabit konuşmasına devam eder ve geçmişte yeniçeriler olarak yaptıklarını savunmakla beraber gelecekte neler olabileceğini de dile getirir:

> "Yeniçeri zıpçıktılarının kabahati neydi biliyor musun? İşi haydutluğa vuranlardan yahut ahaliye böbürlenmek için yeniçeri gibi giyinenlerden bahsetmiyorum, fakir, hakiki yeniçerilerden söz ediyorum. Kabahatleri şuydu, Sultan Süleyman Kanunnamesi'nin onlara verdiği vazifeyi ciddiye almak. Padişah teslim olmaya karar vermişken, padişaha rağmen din-ü devleti korumaya kalkışmak. Bahçede değneksiz dolaşmak isteyenleri korkutan buydu. Ama inan fakire, çok değil, on, bilemedin yirmi sene sonra yine değnek arayacaklar. Şimdi bile yeni zabitler, 'Ocağımıza haksızlık edildi,' demeye başladılar. Ama sen bunlara zıpçıktılar diyorsun."[363]

Şevki sefere çıkarken Sabit, baba yadigârı kılıcı kendisine verir. Romanda yeniçerileri ifade etmek için kullanılan bu kılıç imgesi birkaç defa daha görünür: "Şevki oğlum, mutlaka senin kılıcın da iyidir, hastır. Ama bu sana emanet edeceğim kılıç yeniçeri kılıcıdır. Bizim ailemizin ata yadigârıdır. Fakir bilir ki, en azından Girit Fethi'nde dedemin babası tarafından kullanılmıştır. Bunu al, şerefle taşı, sen kınından çıkardığında bununla ne yapacağını bilirsin."[364]

---

[361] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 67.
[362] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 69.
[363] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 70.
[364] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 73.

Yeniçeri kılıcıyla savaşa giden Şevki'den gelen mektuptan, kılıcın işe yaradığı öğrenilir. İşe yaramakla beraber Şevki'nin kullandığı "hakkını vermek" fiiliyle yazar örtülü bir şekilde yeniçerilerin savaşçılıkları üzerinden onları över: "Sabit Babama söylersin, şimdiden Rus'a casusluk yapan birkaç Bulgar çetecisi, ata yadigârının tadına baktılar bile. Yani bilsin ki kılıç, hakkını verecek ellerde."[365] Bu yeniçeri kılıcı aynı eskiden olduğu gibi adeta etrafına ölüm saçar: "Her an, her yerde, bir gülle nasıl bizi bulabilirse, Sabit Ağa'nın kılıcı da, her an, öyle, bir Rus'un başına inebiliyordu."[366]

Şevki, savaşta kurşundan, gülleden kıl payı kurtularak, koleraya yakalanmayarak birçok defa ölüm tehlikesi atlatır. Bu olanları, bu kadar şanslı olmasını da artık hayatta olmayan Sabit Ağa'nın kılıcına bağlar: "Sonra, bunları, Sabit Ağa'nın yadigârı kılıca bağladım. Şimdi ise şerbetli olduğumu düşünüyor ama yine de kılıcımı gözüm gibi koruyorum."[367] Artık sahibi hayatta olmasa da, hatta hayatta olan yeniçeri neredeyse kalmamış olsa da yazar yeniçerilere dair sembolleri kullanmaya devam eder.

Ali Arif, Sabit'in evlatlığı olsa da babasını ve yeniçeriliği benimsemiş, Dâhiliye Kalemi'nde yeniçerilere hakaret edilirken zor da olsa susmayı başarmıştır:

> "Dahiliye Kalemi'ndeki çıraklığımda nasıl imtihanlar verdiğimi, bir Cenab-ı Allah bilir, bir de ben. Ulema ve zadegan çocukları arasında hepsinden daha bilgili olmak. Sabah akşam yeniçerilere sövüldüğünde susmak, önüne bakmak ve kereste tüccarı Nazmi Efendi'nin (Sabit'in sahte kimliğindeki adı) oğlu olmak. Pederime dahi bir gün olsun, bunların sözünü etmemek."[368]

Yüzbaşı rütbesiyle savaşa giden Şevki binbaşı olarak döner. Artık seksen beş yaşına gelmiş olan Sabit ölümü çokça düşünür. Birçok savaş gören, bağlı bulunduğu Yeniçeri Ocağı kaldırılan, binlerce yoldaşı can veren, savaşta, çarpışmada can vermeyen yoldaşları da eceliyle ölen ve iyice yalnızlaşan Sabit ölümü düşünmekle beraber birçok konuda sorgulama yapar. Geçmişi ve ölüm ötesini düşünerek yolunda yürüdüğü her şeyin boş çıkmasından özellikle korkar: "Korkuyorum Şerafettin. İlk defa korkuyorum,' dedi. İki elini dizlerinin üzerine koyup, mahcup bir tavırla. 'Allah için,' dedi sonra, 'korktuğum ölümün kendisi değil, iman ettiğim her şeyin boş çıkması"[369] Bunları düşündükten kısa süre sonra da geçmişe dair rüyalar görürken uykusunda can verir Sabit Ağa.

---

[365] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 77.
[366] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 108.
[367] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 137.
[368] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 75.
[369] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 127.

Devir, yeniliklerin baş döndürücü bir hızla insanların hayatına girdiği, savaşların sürüp gittiği bir devirdir. Eserde, özellikle müesseseler üzerinden bahisler açılır, tartışmalar uzayıp gider. Sabit Ağa hayattayken Şevki'ye:

> "Evladım, biz yeniçeriler, keyfimiz öyle istedi, keyiflenelim diye siyasetle uğraşmadık. Nasıl ki bir ferdin fıtratı varsa, müesseselerin de fıtratı vardır. Kısa vadede hevesler güçlü olabilir. Ama uzun vadede, hep bu fıtrat galebe çalar. Göreceksin, bu yeni ordunun fıtratı da bizimkinden farklı olmayacaktır." der.[370]

Ali Arif istihbarat teşkilatının başına getirilir. Kendisine bu vazifeyi tebliğ eden Dâhiliye Kalemi'ndeki Kâtip Efendi olur. Kâtip Efendi, teşkilâtın nasıl ve ne zaman kurulduğu hakkındaki söylentileri aktarırken II. Mahmut döneminden de bahseder ki roman içerisinde bir gerçeklik payı varsa padişahın Yeniçeri Ocağını kaldırma işini ne kadar ciddiye alıp ne kadar titiz çalıştığını gösterir: "Evet, bu teşkilatı kim kurdu, ne zaman kurdu, bunu ben dahi bilmem. Kimi der ki, rahmetli cennetmekân Sultan Mahmud efendimiz zamanında, yeniçeri haşeratını temizlemek için kurulmuştur. Kimi der ki, 'Yok ondan sonra, ecinniler hortlamasın diye kurulmuştur."[371]

Ali Arif "serhafiye" unvanıyla illegal işler içine girer ve çok yüksek meblağlarda para biriktirir. Yaptığı işten de yorulunca genç denilebilecek bir yaşta istifa mektubunu Kâtip Efendi'ye sunarken aklında kalan şu soruyu yöneltir: "Beni, pederim eski bir yeniçeri zabiti olduğu için mi bu vazifeye verdiniz?"[372] Aslında Sabit hayattayken sahte kimlik kullanmış olsa da kimliğinin bilindiği anlaşılır. Bu sorunun Ali Arif'in zihnine takılmasının sebebiyse yeniçeri zabitinin oğlunun istikbalinin karartılması, önünün kesilmesinin amaçlanıp amaçlanmadığını öğrenmektir. Bundan sonraki hayatını da Devlet-i Âli'nin nasıl kurtulacağına kafa yorarak geçirir. Padişah Abdülaziz'e karşı tertip edilen ihtilâli düşünen Ali Arif geçmişi hatırlayarak olanlara üzülür: "Şimdi çok sevinçli olmalılar,' diye düşündü. 'Yarın birbirlerini yemeye başlarlar.' 'Yeniden başladı padişah devirmek ananesi. Hem de ne çabuk. Pederimin ocağı söndürüleli şurada sadece elli yıl oldu."[373]

Zaten ihtilâlin başarısının getirdiği sarhoşluk uzun sürmez ve II. Abdülhamit rolü olanları farklı yerlere sürgüne gönderince Ali Arif de düşünmeye devam eder:

---

[370] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 138.
[371] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 146.
[372] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 202.
[373] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 224.

> "Ya meclis? Ya meşrutiyet? Nasıl olur da rahmetli pederimin anlattıkları gelmez ki aklıma? Kabakçı Mustafa, Patrona Halil. Hani bunlar milletin temsilcileri ya, sultanın yüzüne baka baka, 'Savaştaki mağlubiyetten meclis mesul değildir,' dediler ya, tamam, mesele halloldu. Sultan ne yaptı? 'Tamam,' dedi, 'buraya kadar babamın yolunu takip etmiştim. Artık dedem Sultan Mahmut'un yolunu izleyeceğim."[374]

Osmanlı Devleti'nde değişimlerin en hızlı yaşandığı ve bu romana konu edilen dönemde yaşananlara bakıldığında yeniçerilik daha çok semboller üzerinden işlenir. İki yıl aradan sonra eve dönen Sabit, sandığını açtığında savaşçı bir yeniçerinin hayatında belki de en önemli üç unsur okurun karşısında belirir: "Bu hareketiyle, sandığın önüne diz çökmesi, adeta aynı anda olup bitti. Eşyalarının en üstüne, zincir örme zırhı örtülmüş, onun üzerine aile kılıcı ve serdengeçti kavuğu konulmuştu."[375] Kılıcını Şevki'ye hediye eder. Vefatından sonra bir kılıcı daha ortaya çıkar ve yazdığı notta Şevki'ye hitaben, kendisinden sonra gelecek olan zabite de bu kılıcı vermesini ister. Kendileri hayatta olmayan yeniçerilerin hatıraları uzun süre yaşasın isteniyor gibidir. Yazar, eser boyunca geçmişe dönük sorgulamalar içerisinde olan yeniçeriler üzerinden Yeniçeri Ocağı mensuplarını birçok noktada haklı gösterir. Esnaflık yapmayan, ocağa bağlı bir nefer olan Sabit, dağ başında eski bir yoldaşını öldürünce hem zengin olur hem de evlenmemeye yemin ettiği için çocuğu yoktur ama öldürdüğü kişinin emekleyen çocuğunu yanına alarak çocuk sahibi olur. Yazar bu noktada kahramanların mahrumiyetlerini gidermiş gibidir. Hiçbir şey olmasa dahi kılıç üzerinden kahramanlıkları dile getirilir.

[374] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 244.
[375] Reha Çamuroğlu, *age*, s. 4.

NAZAN BEKİROĞLU

İSİMLE ATEŞ ARASINDA

Nazan Bekiroğlu'nun 2002'de ilk baskısı yapılan postmodern nitelikli romanı Yeniçeri Kâtibi'nin anlatıcı olduğu, yeniçeriliğin ve Yeniçeri Ocağı'ndaki bozulmanın sebepleriyle ama didaktizme düşmeden anlatıldığı, gerçek anlatıcının (yazar) kendini sürekli hatırlattığı bir romandır. Olaylar II. Mahmut döneminde geçer. Ancak olay zamanı düz bir çizgi halinde ilerlemez. Romana dâhil olan birçok hikâyeyle zamanda ileri ve geri atlamalar yapılıp birçok hikâye anlatılır. Mansur isimli bir yeniçerinin idam edilmesi sonrasında bir başkası onun esami senedini satın alır. Olayın geçtiği zamanlarda Yeniçeri Ocağı'nda adi işlerden sayılan esami alım satımı devleti ekonomik olarak olumsuz etkilemekle birlikte ocaklı ve halk arasında bir ticarethane gibi işletilen sistemdi. Ölen kimsenin adı kütük defterinden düşülmeyip, ulûfesini alırken kullandığı evrakı parayla bir başkasına satılırdı. Esamiyi alan kişi, Mansur'un tütsü-buhur dükkânının da sahibi olur. Dükkâna gittiğindeyse Mansur'un eşi Nihade'nin de orada olduğunu görür. Pazarlık sonucu alacağı ulûfenin üçte birini ona vermeyi kabul eder. Çünkü tütsü-buhur işinden anlamayan kendisi Nihade'ye muhtaçtır. Dükkânı da beraber işletirler. Kısa süre sonra Nihade'ye âşık olunca kendi karısını boşayıp Nihade'yle nikâhlanırlar. Romanın sonunda bu kişi Yeniçeri Ocağı'na gidip, yangın yerinin tam ortasında bulunca kendini, yanan kışlaya girip hayatına son verir. Yeniçeri olmadığı hâlde Mansur'un esami senedini aldığından, o da yeniçeri sayılır. Arada kalan kısımdaysa yeniçerilik hakkında tüm meselelere değinen yazar, onların evvela kul, padişahın kulu olduklarını dile getirir: "İsmi olan padişah varlıktı, onun yeniçerisi ise varlık uğrundaki yokluk. Padişah efendilikti, yeniçeri kulluk. O kadar ki efendiliği ile var olan padişahın kulunu bağladığı son-uc."[376]

Yeniçerilik hakkında genel görünümü veren yazar, neredeyse her konu hakkında bilgi aktarır. Yazar, yeniçerilikle ilgili birçok kavramın açıklamasını da kurguya dâhil eder: Mutfak, et kapısı, et tomruğu, kazan, yeniçeri kâtibi… Ancak bu aktarımları kuru bir anlatıma düşmeden, romanın kurgusuna halel getirmeyecek bir dille yapar. Bu bilgiler ışığında ilk olarak devşirme kanununun maddelerini dahi sıralayan yazar, yeniçerinin korkulan bir imajı olduğunu da sözlerine ekler:

[376] Nazan Bekiroğlu, İsimle Ateş Arasında, Timaş Yayınları, İstanbul 2016, s. 10.

"Biz, Yeniçeri ordusu, başındaki Bey ile Anadolu toprağında çığlık gibi boy veren aşiret devletin yaya birlikleri olarak kurulduk. Yerli değil yabancıydık, kapıkuluyduk. Devşirilerek kurulduk.

Bütün korkulu çocuklar devşirme haberinin ağızdan ağıza yayılan karanlık gecesinde virgül biçiminde kıvrılıp öyle yatarlardı."[377]

Devşirilen çocuklar, yine kanuna uygun şekilde kütük defterine kaydedilir. Geldiği yer, anne adları, fizikî özellikleri… Her şey kaydedilir. Yazar, yeniçerinin önemini şu cümlelerle dile getirir. Yazar yürüyen yeniçeri için farklı bir bakış açısı geliştirir. Yürüme, savaşmayla ocaktan ayrılma arasında da bağ kurar:

"Görünmeyen askerlerle desteklenen bir ordu olsak da en kalabalık ordusu değildik bu iklimin. Fakat sadece dört parçada bir parçasını teşkil ettiğimiz ordunun asırlar boyunca neredeyse tamamını temsil ettik. Çünkü biz, başka hiçbir orduyla kıyaslanamayacak kadar ismini aşmış bir orduyduk. Cismimiz yok, adımız yasak olduğu zamanlardan çok sonra dahi Osmanlı ordusu dendiğinde hatıra, başlığını arkaya yatırmış bir yeniçeri hayalinin düşmesi başka nasıl açıklanabilirdi ki?

"Ağır piyade demekti yeniçeri. Biz yaya orduyduk. Yürüyen bir orduyduk. Muazzam bir orduyduk. … Osmanlı tarihi boyunca yürüdük.

Tebriz, Kahire, Viyana arasında seyreden ordu, rüzgârla yarışan atları ve çok sağlam arabaları olsa da ancak bizim adımlarımız hızınca yol alabildiği için, zamanın içinde ve arzın üzerinde, ordunun hızı da zamanı da biz olurduk.

Savaş meydanlarından eğer dönebilirsek geriye, kışlamızdan son ayrılışımız ya emeklilik, ya ecel, ya sakatlık nedeniyle olurdu." [378]

Bu yürüyen askeri tasvir eden yazar, aynı zamanda onların önemini de dile getirir:

"Sadece savaş için var olan dami askerlerdik biz. Dünyanın hiçbir yerinde askerlik henüz meslek değilken, askerlik bizim mesleğimizdi.

…

Avrupa'nın, savaş zamanı gibi barış zamanında da hazır tutulan ilk ordusuyduk biz."[379]

Devşirme sistemi ve yürüyerek savaş alanına intikal etme gibi usulleri dile getiren yazar, bilgi vermeye devam ederken yeniçerilerin cezalandırılma usullerinden, eğitimlerinden, kışla hayatlarından, yükselme kriterlerinden de bahseder:

[377] Nazan Bekiroğlu, age, s. 41,48.
[378] Nazan Bekiroğlu, age, s. 52,53,55.
[379] Nazan Bekiroğlu, age, s. 55.

"O kadar ki ölümü hak ettiğimizde bile kanımız ulu orta akıtılmazdı. Ölümü bize hak kılacak denli büyük bir kabahat işlediğimizde, bizim ölüm yolumuz, üzerinden sıradan insanların geçtiği yol olmazdı. Ancak kendi subayımıza teslim edilebilirdik biz ve ancak kendi subayımız verebilirdi bizim cezamızı. Gecenin örtüsü altında akıtılırdı kanımız kimseler görmesin diye. Sonra bir ceset suya verilirdi sessizce.

Sabah akşam gürz sallar, keçeye pala salıp testiye kurşun atardık. Dur durak yoktu bizim için.

Orta Camiinin ibrişim seccadeleri tanıktı, düzenli olarak namaz kılardık. İçki içmez, iş tutmazdık. Kışla dışında yatmazdık. Emekli oluncaya kadar, yani ki delikanlılığımızın en harlı çağında, yasaktı, sonsuz disipline sahip olması gaye edilerek kurulmuş her asker ocağında olduğu gibi, evlenmezdik.

Bu yol bir tek padişahlığa çıkmazdı. Sıradan bir neferken Yeniçeri Ağası, dahası Sadrazam oluvermenin olabilirliği vardı. Yetenek, varsa eğer, yerde kalmazdı. [380]

Yazar, Yeniçeri Ocağı'nın genel görünümünü, durumunu ortaya koyduktan sonra hikâyelere geçer. III. Murat devrinde ilk defa ocağa dışardan adam kaydedilir padişah fermanıyla. Padişahın oğlunun sünnet düğününden sonra memnun kalan padişah, "hokkabaz, perendebaz taifesi"nden kimseleri "dileyin benden ne dilerseniz" diye huzuruna kabul edince onlar da yeniçeri olmak istediklerini söylerler. Padişah da ferman buyurarak bu kimselerin Yeniçeri Ocağı kütük defterine kaydedilmesini emreder. Böylece Yeniçeri Ocağı'ndaki bozulma başlar. Bu ilk bozulmadan hemen sonra yazar, anlatıcı Yeniçeri Kâtibi ağzından sorgulamalara girişerek bozulmanın asırlar içinde gerçekleştiğini dile getirir. Bu bozulma neticesinde mukadder son da kendiliğinden ortaya çıkmış olur:

"Nasıl oldu da muhteşem bir ordunun itibarlı kullarıyken biz, ismimiz sadece bozguncu bir kalabalık olarak anılır oldu? Nasıl oldu da öyle yazılan hikâye bir anda böyle okunur oldu? İsmimiz karalandı, manamız bozuldu. Nasıl oldu da bir zamanlar bütün Avrupa'yı korkutan ordu, şimdi sadece, korumaya memur olduğu kendi padişahının ve onun halkının korkulu rüyası oldu?

Kuşku yok ki ne olduysa bir anda değil asırlar içinde, sinsi ve sessiz oldu. Ama o kadar şiddetli oldu ki sebebi gibi neticesi de bir değil çoktu."

Fakat ocak, gerçekte yeniçeri olmayanlarla o kadar genişleyince kendisine karışan kirli ırmakları arındıramayan bir deniz gibi bulanıp durduk. Çoğun aza galebesiydi genelgeçerin kuralı. Ama kirli ırmaklar çoğalırsa deniz küçülürmüş. Onlar çok oldu da biz azınlıkta kaldık. Onlar bize değil biz onlara karıştık.

[380] Nazan Bekiroğlu, age, s. 56,57.

…

Haraç kesen, yağma eden, rüşvet alan, nişan diken, balta asan. Talimden, savaştan, kışladan kaçan. İsyan çıkaran, padişah deviren, baş götüren. Gelip geçenden şarap parası isteyen, vermeyene saldıran da biz olmuştuk.[381]

Sorgulamalar devam ederken aslında olan bitenin bir sebep sonuç ilişkisinden ibaret olduğu izlenimi de uyanır okurun gözünde. Yeniçeri Ocağı kendiliğinden ve durduk yere bozulmamış, bozulmanın tüm devlet sisteminde ve halk arasında olduğu anlaşılmıştır. Yeniçeri Ocağı'nda yaşanan bozulmaysa sadece sonuçtur:

"Osmanlı tarihçileri bizim için bozuldu dediğinde sorulması gereken asli soru, neyin bozulmadan kaldığı oluyordu."

…

Biz bozguna uğradığımızda; rüşvet, yolsuzluk, iltimas, adaletsizlik, devletin halkına zulmü, halkın devletine ihaneti, kenarı kırılıp da değerinden düşüveren akçe; sırrı kaybolan mercan kırmızısı, nakışta derinlik doğuran gölge, hantallaşan minare, her şey ipi kopmuş bir tespihin taneleri gibi darmadağınık duruyordu. Geçici tedbirlerle geçiştirilse de, kandırıcı baharlar gösterişli lâle bahçelerinden tebessüm etse de, sirayet edici çözülme devletin bütün kademelerinde başlamış oluyordu. Taşra, merkez, medrese, ordu, ulema, teşkilât, müessese, yargı, bilim, sanat, edebiyat her şeyin bozuluşu. Ve biz. Biz diyorsam bir ocak olarak biz. Bütün hesap bize çıksa da, bu kirli isim sırtımıza kalsa da, biz değildik devletin bahtının kararmasındaki sebep. Güneş ve gökler masumdu. Biz sadece sonuçtuk."[382]

Sorgulama devam eden yazar, gökyüzünün altındaki her şeyin aslından uzaklaşmış olduğunu dile getirip yeniçerilerin de cürümlerini sayarak her bozulma gibi Yeniçeri Ocağı'ndaki bozulmanın da doğal olduğunu ifade eder. Uzun uzun her alandaki bozulmayı sayıp döken romancı, son tahlilde devletin suçlu olduğunu ifade eder:

"Tamam! Yeniçeriler esnaflığa kalkışıyor, evleniyor, sivil hayata katılıyordu. Kışlasına gelmiyor, savaş yüzü görmüyor, görse de düşmesi dal ucunda sallanan sonbahar yaprağı kadar yakın uç kaleyi bırakıp kaçıyordu. Ama takvimler o vakitlerin yaprağını çevirdiğinde, hangi nehir kendi yatağında akıyordu? … Devletin, vurucu kolu olan yeniçeri ocağı bozuluyordu da beyni olan ve çare arayıp durdukça çaresizleşen ulema sınıfı saf mı kalıyordu?

O kadar her şey aynı şeydi ki ulûfe için baş kaldıran yeniçeri, kimsenin değil, askerinin maaşını veremeyen devletin eseriydi."[383]

[381] Nazan Bekiroğlu, age, s. 93,94.
[382] Nazan Bekiroğlu, age, s. 96,99.
[383] Nazan Bekiroğlu, age, 100,101.

Devlet içindeki bozulmaları sorgulamaya devam eden yazar, yeniçerinin, kendisine yakın olan, aynı zamanda kütük defterinde ismi bir numaralı nefer olarak yazılan padişahları daima koruyup kollamış, onlara kul olmuşken zamanla kendilerinden uzaklaşan padişahlar nasıl ki en tepedeki bozulmanın bir sonucuysa kendilerinin de aynı hızda padişahlardan uzaklaştığını söyler. Daima kendilerinin başında, en yakınlarındaki isim olarak savaşlara katılan Kanuni Sultan Süleyman'ı anlatırken yazar, yiğit yeniçerilerin savaşlarda padişahları nasıl koruduğunu dile getirir. Ancak bu koruma güdüsü, padişahlar başlarında olduğu zamanlar için geçerli olup, "terk edilme"yle beraber kendi başlarına kalmışlardır:

> "Dokuz katlı çemberimizi yarıp da kimse dokunamazdı serdarımız olan padişaha, tarihimiz boyunca kimse aramızdan bir padişahı çekip de alamadı. Bir tek Yıldırım Bayezid müstesna.
>
> Biz bir bakıma; annesine, babasına, kardeşlerine, memleketine, geçmişine açılan bütün kapıları kapatılmış, kalbinde sadece padişaha açık bir kapı bırakılmış yanıyla; başlangıçta tutmuş bir hesaptık. … Bu yüzden değil mi ki, padişahı yitirdiğimiz zamanlarda sadece birbirine bağlı bir ocaktan ibaret kaldık." [384]

Yazar, bozulmanın neticesinde isyanların başladığını, ve isyanları sıralarken durumu özetleyen cümleler şunlar olur:

Bozulma neticesinde isyanlar patlak verir. Ne var ki her yeniçeri isyanında, her zorba hareketinde kimse sonuç hakkında kafa yormaz, herkes sadece sesini yükseltir; yıkılacak olanın yerine bir önerileri yoktur:

> "Ne ki bunca yıkıcılığımıza rağmen yıktığımızın yerine koymayı teklif ettiğimiz bir şey de yoktu. Nasıl olsundu ki? Muhalefete de soyunsak sadece istemek ve vurmakla yaptığımız muhalefet, yeniçeri kahvelerinde dem sohbetlerine meze olmuş "eşitlikçi ve paylaşımcı" düşlerin dışına çıkamıyordu."[385]

İsyanları özetleyen cümlelerse şunlar olur: "Bir kez vurmaya alıştırılmıştık. Kulluk bilinci yerine vurmak alışkanlığı. Önümüze ne gelirse vurduk. Sipahileri vurduk, sekbanları vurduk. Orduyu, devleti, milleti vurduk. İstanbul'u, Anadolu'yu, eyaletleri vurduk."[386]

[384] Nazan Bekiroğlu, age, s. 112.
[385] Nazan Bekiroğlu, age, s. 148.
[386] Nazan Bekiroğlu, age, s. 147.

Bir isyan neticesinde Padişah II. Osman'ın /Genç) öldürülmesinden sorumlu tutulan 65. Orta kaldırılır, sonraki her ulûfe dağıtımında bütün ordu "Yok olsun!" diye lanetler bu ortayı. Yazar, 65. Orta'nın ellerine bulaşan bu kanı da hatırlatır:

> "Biz altmış beşinciorta. O saat orada olmasak da. Ellerimiz, gözlerimiz, saçlarımızın arası, alnımızın yazısı onun kanıyla boyandı. Öyle bir leke sürüldü ki alnımıza, kıyamete değin hangi yazıcı ne kadar uğraşırsa uğraşsın, aklanmamızın imkânı ve ihtimali tyoktu. Kanının vebali bütün hükmüyle ocağımızın, ortamızın sırtında kaldı."[387]

Her ne kadar bozulma bahsinde yeniçeriler tek suçlu olmasa da ocaklarındaki bozulma bir padişahı katledecek kadar ileri varmakla beraber hayatlarının her alanına sirayet eder. Bu alanlardan biri de evlilik olur, zincirleme bir etkiyle, evlenen yeniçeriler bu defa ticarete başlarlar. Bu konuda yazar, "Katı ruhumuzun, güçlü bileğimizin, keskin nişancılığımızın hedef değiştirip geri tepen bir silâha dönüşmesi hikâyesinde. Oluşturduğumuz tutmayan hesap, efendisini vuran köle imgesinde. Varlığı dünyayı çeviren o eksen varlığın, bir padişah karşısına dikilecek rekabet hacminde dahli vardı: Kadın!"[388] dedikten sonra evvel yasak olan evlenmenin, bozulmayla beraber kanunsuz bir şekilde serbest kaldığını dile getirir. Ve bu serbestiyet, zamanla savaştan korkmayı da beraberinde getirir:

> "Bütün seçimlerin nihayetlendiği noktada kendimizi kışladan eve, askerlikten hayata gönüllü devrettik. Üniformalarımızı belki hâlâ sırtımızda taşıyorduk ama anlamı yoktu. Sivilleşmeye önce kalplerimizde başlıyorduk. Bizim için her savaş kazasız belâsız atlatılması gereken bir şeydi bundan sonra. Belli ki savaşçının evi olmazdı. Evi olursa savaşçı, savaşçı olmazdı."[389]

Savaştan kaçmayla sınırlı olmayıp, evliliğin etkisi farklı alanlara da sıçrar. Evlenme, beraberinde geçim sıkıntısını getirir, zira paranın alım gücü düştüğünden bir evi geçindiremeyen yeniçeriler ticarete başlar. Ticaretin en akıl almaz olanıysa isim alıp satma, esami ticaretidir:

> "Her hayat zinciri kendi ihtiyaçlarını beraberinde getiriyordu. Alım gücü çoktan erimiş ulûfe, değil bir aileyi, bir neferi zor besliyordu. Yetmezlik nedir böyle anladık. Varlık gayesini ve asıl padişahını dünyada bulmuşların ağır sorumluluğuyla kök saldık dünyaya. Esnaflığa böyle başladık.
>
> …

[387] Nazan Bekiroğlu, age, s. 159.
[388] Nazan Bekiroğlu, age, s. 161.
[389] Nazan Bekiroğlu, age, s. 163.

Alışverişti ticaretin cevheri. O kadar büyüdü ki içimizde alıp satmanın cazibesi, ticaretin en çarpıcısı, en akıl almazı şüphe yok ki isimlerimiz alınıp satılıyorken gerçekleşti. Böyle başladı esame ticareti. Böyle oynadık isimlerle, böyle bozduk ismi. Ki ismi bozmak, ismin her şey anlamına geldiği muazzam bir nizamda, en büyük günah gibiydi."[390]

Romanda, yeniçeriliğin meseleleri ele alınırken Bektaşilik de bahis mevzu edilir. Bu meselede, anlatıcı Yeniçeri Kâtibi gerçeklerin farkındadır:

"Yol ayrımının evvel koyulan isimlerinden biriydi Yeniçeri ocağının Bektaşiliği. Çünkü bir Bektaşi'ydik de devlet Bektaşi değildi.

…

Tarihçi, Hacı Bektaş'tan el aldığımıza inanmasa da, onun ölümüyle bizim kuruluşumuz arasındaki zaman uçurumunun derinliklerini döküp saysa da, Hacı Bektaş bizim kendi kendimize yazdığımız tarihti."[391] 197

III. Selim'in hikâyesi kendi ağzından anlatılırken onun, Nizam-ı Cedit askerini çok sevdiğini dile getirir. Ayrıntıları anlatılmasa da padişah, Kabakçı Mustafa isyanıyla önce, çıktığı kafesine döner, sonra idam edilir. II. Mahmut'un hikâyesi de kendi ağzından anlatılır. Padişah, kendini, düşüncelerini, plânlarını anlatırken bozulmayı, Saray-yeniçeri-ulema üçgeninde yaşananları dile getirir: "Saray. Ulema. Yeniçeri. Bu kadar karışık dengeler üzerinde. Öyle görünüyordu ki sarayla yeniçerinin arası açıldıktan sonra ulemanın görüşü ne tarafa kaysa kazanan o oluyordu. Üç arasında ikiyi bulan kazanıyordu."[392]

Kanlı bir şehir muharebesiyle Yeniçeri Ocağı kaldırılır, Bektaşilik yasaklanır. Yetinilmez, mezar taşları dahi yok edilmeye çalışılır:

"Bizi İstanbul vurdu.

Bizi vuran bunca kalabalık arasında, dalgaları saymak için kumsala inmişlerdi, kentin, bir tek meczupları yoktu.

Ama bizi en fazla da İslâm'ın mahzun ve mütebessim Peygamberinin Siyah Sancağı, Sancak-ı şerif vurdu! Bizi, muhafızı olduğumuz İstanbul, bizi muhafaza eden Sancak-ı şerifin sâyesinde vurdu. Sâyenin bir anlamı da gölge demekti.

Ne bitmez öfke, ne dinmez korkuydu ki padişahınki, mezarlarımız yıkıldı, mezar taşlarımız kırıldı. Mezartaşlarımızda, mezarlarımızda yandık. İsmimizi Semender koyan Mimar

[390] Nazan Bekiroğlu, age, s. 164.
[391] Nazan Bekiroğlu, age, s. 197.
[392] Nazan Bekiroğlu, age, s. 263.

Sinan Ağa'nın, Ağakapısı'na yakın, Muhteşem Süleyman'a daha yakın, Haseki kavuğu yontulmuş taşı da olmasa yazıcıya bir mezar taşımız bile kalmayacaktı:

Geçdi bu demde cihandan pîr-i mîmârân Sinan

O geçti biz yandık."[393]

Yeniçeri Ocağı ve bir yeniçerinin anlatıldığı bu romanda hikâyelerle desteklenen konu, sebep sonuç ilişkisi içerisinde anlatılır. Yeniçeri Ocağı'ndaki bütün bozulma, silsile haline gelen bozulmaların belki de son halkasını, sonucunu oluşturur. Bu sebep sonuç ilişkisi irdelenirken tarihî gerçeklere uyulmuş, birçok bilgi de okurun dikkatine sunulmuştur. Mesela bu tezde incelenen romanlar içerisinde daha önce rastlanılmayan, minyatürlerde bir yeniçerinin, oadişahın eteğini öpmesi ya da padişahın daima yanında olan solaklar hakkında da söz açılır:

"Savaş gibi barışta da yanındayız. Bu yüzden onca cülûs merasimini anlatıcı onca minyatürde gösterilen etek öpücü figür, başında süpürge sorgucuyla hep aynı kişi olurdu: Bir yeniçeri.

Padişahın sağında yürüyüp de ona arkasını dönmemek içi sol eliyle ok atmaya alıştırılmış mahir ve çok gösterişli yeniçeriler olan muhafız solakların mahiyeti tarihin içinde tarihin kalabalığına karışmışken."[394]

Yazarının kendini hiç unutturmadığı bu tarihî romanda, tarihsel gerçeklikler, öğretici metin dili yanılgısına düşülmeden, hiçbir kahraman, özellikle yeniçeriler suçlanmadan kaleme alınmıştır. Her ne kadar romana isyanlar ve isyanlarda en önde yer alan elebaşları görünür kılınmasa da sebep sonuç ilişkisinde herkes suçu pay eder.

[393] Nazan Bekiroğlu, *age*, s. 267,281.
[394] Nazan Bekiroğlu, *age*, s. 249.

HAKAN KAĞAN

YENİÇERİ

Hakan Kağan'ın 2009'da yayımlanan bu romanında III. Selim ve II. Mahmut dönemleri, Kabakçı Mustafa isyanı ve Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması işlenir. Olaylar, Nizam-ı Cedit Ocağı'nın kurulup talimlere başladığı, bununla paralel bir şekilde Yeniçeri Ocağı'nda Nizam-ı Cedit'e karşı ayaklanmanın dedikodular aracılığıyla yayıldığı bir dönemde başlar. Romanın ilk sayfalarında en önemli dedikodulardan biri olan "yeniçerilerin İstanbul'dan bilerek uzaklaştırıldığı" dedikodusu dile getirilir: "Ordu arı kovanı gibi kaynıyor. 'Selim Han, ocağımızı başımıza yıkmak için bizi Moskof önüne sürdü, İstanbul'da kalan yoldaşlarımızı da Nizam-ı Cedid askerine kırdıracak,' diye söyleniyorlar."[395]

Padişah, misafir olduğu eski bir yeniçeri olan Pir Elvan'ın kahvehanesinde olan bitenleri, yayılan dedikoduları konuşurken yenilikten yana olduğunu dile getirip Pir Elvan'ın da fikrini sorunca o, geçmişle içinde bulunulan zaman arasında bir mukayeseyle durumu özetler: "Yeniçeri eskiden talim eder savaşırdı. Oysa şimdi esnaf olup gedikleri ve gizliden gizliye işleyen rüşvet ağını kontrol eder oldular. Islah edilip de nizamnameye tabi olmazlarsa kendi felaketleri ardında koca devleti de felakete sürükleyecekleri aşikârdır."[396]

Pir Elvan, eski yeniçeri, yeni kahvehane sahibidir. Sonradan posta da oturup Bektaşi Babası olur. İki oğlu vardır. Küçük oğlu Galip, yeniçeri olma arzusuyla yanıp tutuşurken, kahvehanelerine misafir olan padişah karşısında babasını yok sayıp adap erkânı bir kenara koyup padişaha yeniçeri olmak istediğini bizzat padişaha anlatır. Bu isteğini dile getirirken söyledikleri geç dönem de olsa gerçek yeniçeri olmak isteyen çocukların varlığını gösterir. Padişah, bu isteğe bigâne kalmaz ve ferman Galip'in yeniçeri olmasını sağlar:

> "Hünkârım, muradım yolunuza kurban, kapınıza kul olmaktır. Cesaretimi bağışlayın, ben de babamın yolundan giderek ocaklı (yeniçeri) olmak muradındayım."
>
> …

[395] Hakan Kağan, *Yeniçeri*, Kapı Yayınları, İstanbul 2016, s. 11.
[396] Hakan Kağan, *age*, s. 12.

Ocaklı olmak her gece rüyalarıma giren bir arzumdur, Hünkârım."[397]

Galip, yeniçeri olacağını annesine kabul ettirmekte zorlanır. Annesi Gülizar kabul etmez, çünkü yıllarca bir yeniçeri eşi olarak yeterince sıkıntıya katlandığından oğlunda da aynı şeyleri yaşamak istemiyordur. Yazar, Gülizar üzerinden yeniçeri eşlerinin hissettikleri hakkında da bilgi verir:

> "Bir yeniçeri karısı olmanın zorluklarını omuzlarında bir ömür taşımıştı Gülizar. Ardından su dökerek harbe gönderdiğinin ölüsünü beklemek katlanılır çile miydi? Şimdi, etinden kemiğinden sıyrılıp da bir ruha can olmuş oğlunu, kurtlar arasına bir kuzu olarak nasıl gönderecekti?"[398]

Nizam-ı Cedit ve dolayısıyla padişaha karşı hareketlenme gittikçe büyür. İstanbul Boğazı'nın Karadeniz sahilindeki Laz yamaklarına nasihatçi olarak gönderilen devlet adamları da padişaha ihanet ederek Mustafa Çavuş'u (Kabakçı) asilere kumandan olarak tayin ederler. Böylece isyan başlar. Levent Çiftliği'nde hazır bekleyen Nizam-ı Cedit askeri, yine devlete ihanet içinde olanların da engellemesiyle İstanbul'a yürüyen yamaklara müdahale etmez. Padişah Nizam-ı Cedit'i kaldırdığını ilan etse de asiler dağılmayıp hain ilan ettikleri on iki devlet adamının başını ister. Halkın canına, malına ve ırzına dokunmamaya yemin ederek yola çıkan isyancılar, bu sözlerini pratikte tutamayıp her türlü fena işi işlemeye, halka her türlü kötülüğü yapmaya başlar. III. Selim'i tahttan indirip Şehzade Mustafa'yı padişah ilan eden Kabakçı Mustafa, ayak divanı kurup halkın arzu, istek ve şikâyetlerini dinleyecek kadar işi ileri götürür.

Bütün bunlar olurken Galip artık yeniçeri olup kışlada, kahvehanede yatıp kalkar olmuştur. Babasını ziyarete geldiğinde yazar, bir yeniçerinin dış görünüşünü tüm yönleriyle tasvir eder:

> "Başındaki beyaz keçe külah üzerinde burma tülbent sarılıydı yeniçerinin. Trabzon bezinden gömleği üzerinde, etekleri topuklarına kadar inen, kolları geniş çuhadan bir dolama giymişti. Dolamasının uçları dürülmüş belindeki pamuk kuşağın içine sokulmuştu. Dizleri altına kadar inen çağşırının ucu baldırlarını saran bez parçasıyla sıkıca sarılmıştı. Belindeki kırmızı pamuk kuşağın içine sokulu meşin silahlıkta bir saldırma bir de piştov takılıydı. Kuşağından sarkan kaşıklığı ve tuzluğu boştu. Çıplak ayaklarında kırmızı göz alan Galata yemenileri vardı."
>
> …

[397] Hakan Kağan, *age*, s. 15.
[398] Hakan Kağan, *age*, s. 32.

> Galip'in üzerindeki kıyafetler yeniçerilerin gündelik kıyafetiydi. 'Cenk sahrasında beden zırhı, üsküf ve körüklü çizmeleriyle nasıl heybetli görünür acaba?' diye içinden geçirdi Elvan.[399]

Bir süre sonra acemi neferlikten karakollukçuluğa terfi edecek olan Galip, II. Mahmut'un sefer emriyle büyük bir heyecana kapılır. Yazar, genç yeniçerilerin, savaşa ilk defa katılacak olanların yanılgılarını dile getirirken onların gerçeklerden uzak, romantik bir bakış açısıyla savaşa katıldıklarını, tecrübeli olanlarınsa daha gerçekçi olduklarını dile getirir:

> "Gidecekleri yeri en iyi bilenler susuyor, tevatür ustaları, duyduklarını yaşamış gibi anlatıyordu etraftakilere. Galip anlatılanları dinledikçe içi içine sığmaz oluyor, Hayber Kalesi'nin kapısını eliyle söküp atan Hz. Ali sanıyordu kendini. Düşmanla bir karşılaşsa,bir nara patlatsa, belindeki kuburluktan saldırmasını bir çekip piştovunu bir ateşlese, düşman kaçacak sıçan deliği arayacaktı. Hep düşmanı arkadan kovalarken hayal ediyordu kendini Galip.
>
> …
>
> Harp etmişler susuyor, en çok onlar korkuyordu."[400]

Henüz üç günlük yeniçeri olan Galip, annesinin, abisi Mehmet ve kendisinin Mevlevi dervişi olma isteğine rağmen Bektaşi olmak istediğini babasına anlatır. Babasıyla konuşması sırasında Galip'in isyana katılmadığı, sayesinde yeniçeri olduğu III. Selim'e karşı olan vefayla hareket etiği anlaşılır. Galip, olayların geçtiği dönem itibariyle yeniçeriler arasında pek de rastlanılmayan bir tiptir bu yönüyle. İstanbul ve Boğaz'ın yeni efendisi olan Kabakçı Mustafa ve beraberindeki Kara Tahsin'le Burunsuz Mustafa, Pir Elvan'a kendisini de yanlarında görmek istediklerini ilettiklerinde teklifi reddeden Pir Elvan, ileride yaşanacaklar hakkında da tahminde bulunur: "Beni boş verin, siz yeni düzenin yeni ağaları olun. Bir gün devran ters dönüp de ipte sallanacağınız güne kadar sefanızı sürün."[401]

Yeniçeriler, sipahiler ve Laz yamakları, şehirde istedikleri gibi yaşamaya, halkı haraca bağlayıp şehir eşkıyası gibi davranmaya devam eder. Bu sırada Pir Elvan, Rusçuk'a gidip Alemdar Mustafa Paşa'yı İstanbul'a davet etmekle görevlendirilir. İstanbul'a gelen Alemdar Paşa, ilk iş olarak Kabakçı Mustafa'nın başını kestirince isyan da dağılmış olur. Ancak kafesteki III. Selim öldürülmekten kurtulamayınca IV. Mustafa yerine II. Mahmut padişah olur. Güçlü bir orduya sahip olan Alemdar Paşa âdeta

[399] Hakan Kağan, *age*, s. 61.
[400] Hakan Kağan, *age*, s. 187,188.
[401] Hakan Kağan, *age*, s. 80.

İstanbul'un yeni hâkimi olur. Adamlarıyla beraber şehirde istedikleri gibi bir hayat sürmeye başlarlar.

Acemi nefer Galip'in karakollukçuluğa terfi etmesi de Alemdar Paşa'nın şehirde bulunduğu zamana denk gelir. Galip'in terfisi, sabahları seğirdim ustası[402] nezaretinde Yedikule'den gelen etleri paylaşırken yapılan yarışma sonucunda olur. Etler karakollukçu neferlerle başkarakollukçu olan aşçının bulunduğu bir alayla getirilir. Sabahın erken saatlerinde getirilen bu alayın önünden geçmek uğursuzluk sayıldığından romanda da bu duruma değinen yazar yaşananları şöyle aktarır:

> "Katar koşar adımlarla Aksaray'a henüz varmıştı ki bir yeniçeri civeleği gaflette bulunup –kafileyi seyredeyim derken- katırların arasında kaldı. Ürken hayvanlar birbirine girince yirminci ortanın karakollukçu neferi öyle bir sarıldı ki civeleğin boynuna, kuşça canı bir anda kanatlanacak gibi oldu. Geri dönen seğirdim ustası havada salladığı palayı civeleğin göğsüne dayadı.
>
> 'Bre uğursuz it, ocağın katarı önünden geçmeye nasıl cesaret edersin? Ocağın kısmetine mani olacaksın.'"[403]

II. Mahmut sadrazam olarak kendisine Alemdar Mustafa Paşa'yı seçer. Alemdar Mustafa Paşa'nın ele aldığı ilk mesele, idareye karşı kayıtsız davranıp halka zulmeden ayanları İstanbul'a davet edip onlarla bir anlaşma imzalamak olur. Ancak ayanların şehre gelmesi yeniçeriler arasında yeni dedikodulara sebep olur. Bu tezde incelenen ve yeniçerileri ele alan romanlar içinde daha önce rastlanmayan yeniçeri-ayan mücadelesi anlatılır:

> "Yeniçeriler, bir kez daha şehrin teminatı olmuştu. Kahvehanelerdeki sohbetlerin yeni konusu âyanların askerleriyle şehri yağma edecekleriydi. Bu konuşmalar uzayıp gidince yeniçeriler meydana çıkıp 'Ocak var oldukça kimse buna cesaret edemez, tekme tokat hepsini geldikleri yere kadar kovalarız,' diyorlardı."[404]

Alemdar Mustafa Paşa, ikinci iş olarak Yeniçeri Ocağı'nın düzene sokulmasını ele alır. Niyeti, yeniçerileri eski ihtişamlı günlerine döndürmektir:

> "Gel paşa gel, seninle konuşacaklarım var.
>
> Buyurun efendim.

[402] Yeniçeri efradı için pişirilen etleri mezbahadan alıp matbaha (mutfak) getirmek vazifesiyle mükellef olanların başlarında bulunanlara verilen addır. Dört tane olan bu ustalardan çerağ olup çıkanların yerine sırası gelen seğirdim aşçısı veya ortasıyle taşrada kalelerdekilerden biri tâyin olunurdu (bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *age 3*, s. 144.).
[403] Hakan Kağan, *age*, s. 136.
[404] Hakan Kağan, *age*, s. 158.

Behiç Efendi, bu İstanbul esnafı hep yeniçeridir değil mi?

Talim bilmez savaş sanatından anlamaz yeniçeridir paşa hazretleri.

Talim bilmez nefer mi olurmuş?

Olmaz efendim.

Tiz yoldan bu başıbozuk esnafı bir talime tabi tutup sonra işlerinin başına salmak lazımdır.

Aman efendim bu ateşten bir iştir.

İtiraz istemem ağa.

Önümüz Ramazan… Ramazan'dan sonra bu işe girişsek.

Münasiptir."[405]

Ancak işler planlandığı gibi gitmez ve Ramazan ayı çıkmadan Alemdar Mustafa Paşa'ya karşı isyan başlar. Çünkü Alemdar Mustafa Paşa bir yılda özünden uzaklaşıp halka zulmeden konumuna yerleşince halkın ve askerin kini dayanılmaz bir hal almıştır. Çıkan isyan neticesinde Alemdar Mustafa Paşa, konağında sıkışıp kurtulma ümidini yitirince mahzendeki cephaneyi ateşleyerek kendisiyle beraber yüzlerce yeniçerinin de ölümüne sebep olur.

Galip'in seferde olduğu sıralarda Mora İsyanı patlak verir. Üç hafta gibi kısa bir sürede yarımadanın elden çıkması karşısında suçlu yeniçeriler olarak görülür. Zira savaş meydanını terk etmişlerdir. Savaştan kaçan yeniçeriler, İstanbul'da çete faaliyetlerine girişir, dönem itibariyle gelenek haline getirdikleri balta asma sayesinde inşaattan limana yaklaşan gemilere kadar her türlü işten haraç alırlar. Bu zihniyetteki yeniçerilerle aynı dönemi ve aynı mekânları paylaşan Galip'se özüne bağlı kahraman bir yeniçeri olarak savaşta yararlılık gösterir. Beşinci Orta'nın bayraktarı olduğu haberi abisi Mehmet ve babası Pir Elvan'a ulaşır:

> "Beşinci ortanın bayraktarı şehit olunca, gösterdiği cesaretten dolayı orta bayraktarlığına Galip terfi etmişti. Bunu düşününce Elvan'ın içi içine sığmaz oluyordu. 'Ölmeden, oğlumun beşinci ortanın çorbacısı olmasını da görecek miyim?' diye söylenip durmaktan kendini alamıyordu.[406]

Ocaklının bu başıbozuk hali padişahı gün geçtikçe rahatsız eder. Romanda ayrıntılı bir şekilde anlatılmayan padişahın tedbirleri işe yarar görünür. Şeyhülislam'ın

[405] Hakan Kağan, *age*, s. 161.
[406] Hakan Kağan, *age*, s. 193.

da katıldığı devlet adamları sürekli toplantılar tertip ederler ve neticede Yeniçeri Ocağı'nın ıslah edilmesi gerektiği kararı çıkar. Karar yeniçerilere okunduğunda, padişahın elde ettiği adamlar sayesinde sevinçle karşılanır. Ancak yine de Karaca Ahmet Dergâhı'nda ve Kerpiç Han'da Saray'a karşı kararlar almaktan, tedbirli davranmaktan yana tavır alırlar. Karaca Ahmet Dergâhı'ndaki toplantıya Pir Elvan, Kerpiç Han'daki toplantıya da babasının yönlendirmesiyle Galip katılır. Ancak Elvan, III. Selim döneminden beri gizli bir örgütlenme içerisinde, son derece gizli bir şekilde hareket ederek Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması için bir grup arkadaşıyla hareket ediyordur. Yeniçeri görünse, Bektaşi Babası gibi yaşıyor olsa da yeni Padişah II. Mahmut'un da kendilerinin varlığından haberdar olduğu, devlet yararına çalışan bir örgüte mensuptur. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması için harekete geçen Saray'ı destekleyen halkla beraber yeniçeriler ve kışlaları topa tutulmak suretiyle yerle bir edilir. Galip, Belgrat Ormanlarına kaçmayı başarır, ancak ormanın da ateşe verilmesiyle can verir.

Pir Elvan'ın büyük oğlu Mehmet, yıllar önce eşi savaşa gidip de dönmeyen eski yeniçeri, yeni "Deli âşık" lâkaplı meczup birinin oğludur aslında. Eşi savaştan dönmeyen Gülizar, Pir Elvan'la evlenmiştir. Romanın sonunda Galip'in bir yeniçeri olarak ölmesi, Pir Elvan karakteri üzerinden adalet fikrinin tecellisi gibidir. Pir Elvan savaşta olan bir yeniçerinin eşine ve çocuğuna kucağını aşmış olsa da bir diğer oğlu yeniçeri olarak can verir.

Roman, ele aldığı dönem itibariyle toplumsal hayatta var olan farklı meselelere de değinir. III. Selim'in yumuşak karakteri, müziğe olan ilgisi (romanda padişah tambur çalar) de romanda yer bulduğu gibi o sıralar bir aşk macerasından çıkmış olan İtalyan Ressam Melling de bir ara romana dâhil olur.

MEHMET ANIL

EDEP YA HÛ

Mehmet Anıl'ın 2012'de çıkan bu romanı, başkahramanı Kız Ferhad isimli bir yeniçerinin, II. Osman dönemine denk gelen yaşadıklarını ve Kız Ferhad'ın ölümünü anlatır. Kız Ferhad ağzından anlatılan romanda, başkahraman öleli yaklaşık dört yüz yıl olmuş, A'raf'a konulmuş ve affedilmek için Allah'a seksen birinci defa yalvarıyordur. Yani ölen kahraman geçmişiyle yüzleşip affedilmek istediği için anlatır yaşadıklarını. Ayrıca romanda zaman düz bir çizgi olarak ilerlemez, flashbacklerle geriye gidilir ve Kız Ferhad'ın çocukluğu, memleketi, yeniçeri ocağına katılması ve bir eşcinsel olarak yaşadıkları aktarılır. Yeniçeriler arasında eşcinsel ilişkiler, ocağın kuruluşundan itibaren olan bir durumdur ancak 17. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmış, önceden gizliden gizliye yaşanan ilişkiler artık göz önünde yaşanır olmuştur. Bunda ocak disiplininin bozulması ve yeniçerilerin kanun dışı hareket etmelerinin engellenememesi etkili olmuştur. Bu romanda anlatılan olaylar da 17. yüzyılın ilk yarısında geçtiğinden, Yeniçeri Ocağı'ndaki disiplinin bozulduğu, sık sık isyan çıkaran yeniçerilerin bu dönemde isyan neticesinde bir padişahı öldürdükleri unutulmamalıdır.

Yazar, eserine Reşad Ekrem Koçu'nun *Osmanlı Tarihi Panoraması* adlı eserinden aldığı bir epigrafla başlar. Bu epigrafta dile getirilenin nedeni de romanın konusu olarak işlenir: "XVII. yüzyıl ortalarında Yeniçeri Ocağının 65. Ortası lağvedilmiş, ocakta bu tarihten sonra bir orta eksik kalmıştı."[407]

Kız Ferhad, köyünde yeniçeri olmak hayali kuran çocuklardan biridir. Çünkü yeniçerilikten yükselip paşa olabilir, köyüne şatafatlı bir alayla dönebilir ve köyü yararına faaliyetlerde bulunabilir umuduyla köylüler de çocuklarının yeniçeri olabilmesini arzular. Asıl adı Damir olan, Yeniçeri Ocağı'na alındıktan sonra Ferhat diye kaydedilen kahraman köyünden ayrılıp askerlerle beraber İstanbul'a doğru hareket eder. Turnacıbaşı Ağa'nın köye gelip seçmesi ve sürücü ağaların yanlarındaki yeniçerilerle beraber seçilen çocukları İstanbul'a getirmesi, son bir seçimle Saray için iç oğlanların da ayrılmasıyla kalanlar acemioğlan olarak Acemioğlanlar Ocağı'na kaydedilir. Bu kayıtta bütün çocuklara yeni isimler verildiğinden Damir'in adı Ferhat olur. Kayıtları yapılan, sünnet olup kelime-i şehadet getiren acemioğlanlarının yeni görevleri hakkında anlatılanlar tarihî gerçekliklerle uyuşur:

[407] Mehmet Anıl, *Edep Ya Hû*, Can Yayınları, İstanbul 2012, s. 11.

> "Tamamen iyileştikten sonra bir kısmımız kışlada kalırken diğerlerimiz çeşitli ocaklarda çalışmak üzere dağıtıldık. Kimi usta olarak yetiştirilmek amacıyla Tophane'ye, kimi aşçılık, hamallık, baltacılık yapmak üzere saray oğlanlarının bulunduğu Galata Sarayı Mektebine, kimi hamurkâr ve pişirici olarak fırınlara, kimi yoğurthane ile peynirhanelere ve çoğumuz da Mîri ağıllara çobanlık yapmaya uzaklara gönderildi. Ben Gebze taraflarında bir bozahanede çalıştırılmak üzere ayrılanların arasındayken yolda nasıl olduysa bizi götüren yeniçerilerden biri kolumdan çekip götürüp Paşa'nın konağına bıraktı."[408]

Romanda açıklanmaz ama kayıtlı bir askerin kaçırılması yasak olduğundan muhtemelen rüşvetle olmuştur. Ferhad'ın bekâreti, konağında kendisine hizmet ettiği paşa tarafından bozulur. Paşa'nın başka bir suçtan dolayı ölüme mahkûm edilmesiyle Ferhad'ın acemioğlan olduğu anlaşılır, yeni görev olarak Yedikule'deki salhanelere hayvan kesim işinde çalışması için gönderilir. Salhanede görev yaptığı sırada Fîrûz isimli kıdemli yeniçeriyle tanışırlar. Ferhad, zaman zaman Fîrûz'un tacizlerine maruz kalır. Burada bu şartlar altında dört ay kadar çalıştıktan sonra yeniçeriler sefere çıkınca kadro eksiklerini tamamlamak amacıyla "kapıya çıkarılır." Kapıya çıkarak Yeniçeri Ocağı Kütük Defterine kaydı yapılanlar, kıdemlerine göre yeni işlerle uğraşırdı. Ferhad, 65. Ortadaki yeni görevleri hakkında şöyle der:

> "Karşısında baş kırıp künye verdiğim Orta Çorbacısı Sekbanbaşı Kıl Nasuh Ağa, Ocak ananesi üzre enseme okkalı bir tokat aşk edip beni odabaşının emrine yolladı. Kışladaki yeni görevim Orta koğuşlarını ve ayak yolunu süpürüp yıkamak, kıdemli yeniçerilerin kapı önüne bıraktıkları pabuçları çıkarken önlerine çevirmek, hava yağmurluysa bu işi pabuçları silip temizledikten sonra yapmaktı."[409]

65. Sekbanlar Ortası en kalabalık ortadır aynı zamanda. Ayrıca İstanbul'un bütün surları, sur kapıları ve Yedikule Zindanlarının muhafazası gibi önemli bir vazifeyle memurdurlar bu orta mensupları.

Ferhad, yeni görevlerini yerine getirdiği sıralarda Hotin Seferi başlar. Bütün yeniçeriler seferli olduğundan, kanun gereği karakullukçu olarak yeni neferler ve acemioğlanlar görevlendirilir. Ordu seferdeyken Beççe Kırmızı Fîrûz adlı yeniçeri izin alarak dönmüştür. Ferhad, tanışıklığı Yedikule'ye dayanan Fîrûz'u şöyle tarif eder:

> "İpe sapa gelmez, söz dinlemez asi bir karakollukçu. Lakabı; yüzü çabuk kızardığından 'Kırmızı', beş yaşındayken devşirildiği için de 'Beççe' kalmış. Bu itin yüzü çabuk kızarır, öte

[408] Mehmet Anıl, *age,* s. 34.
[409] Mehmet Anıl, *age,* s. 42.

yandan edep namustan yana nasibini almamış arsızın tekidir. Kışlada, ocakta, yeniçeri taifesi arasında büyüyen çocuktan ne beklenir?"[410]

Yeniçeri Ocağı'nın parlak devirlerinde ocakta yetişen bir kimseden böyle bahsedilmeyeceğini söylemek yanlış olmaz. Çünkü sıkı disiplin altında, padişaha ve devlete son derece bağlı, kanunsuz hareketlerden kaçınan iyi bir savaşçı yeniçeri olabilecekken 17. yüzyıla gelindiğinde ocakta büyüyenler için böyle tasvirlerin yapılıyor olması doğaldır. Ferhad, Fîrûz'dan bu şekilde bahsetse de ilişkileri belli bir zaman sonra farklı bir mecraya kayarak Padişah II. Osman'ın öldürülmesinden sonra kendi ölümlerine kadar devam etmiştir. Böyle bir ilişkileri olsa da Ferhad, yeri geldikçe Kırmızı Fîrûz'u eleştirmekten geri durmaz. Zorba karakterli bu kıdemli yeniçeri, ileride Padişah Genç Osman'a karşı çıkarılacak isyanda ve onun katlinde başşrolde bulunacaktır. Ne var ki isyana giden yolda Fîrûz'un yaptıklarını Ferhad şöyle eleştirir:

"Fîrûz Ağam iyi hoştu da, ince meselelere doğrusu kafası pek çalışmazdı. Akıl izan erbabı bu sakallı ağalarının Fîrûz Ağamı kullandıklarını ben açıkça görüyordum da, kendisi nereden farkına varacak? Karışık olayların merkezinde bulunmak önemli hissettiriyor, faydasına zararına bakmadan her işe balıklama dalıyordu. Oysa bu akıllı adamlar Fîrûzcuğumu maşa gibi kullanmakla, ileride ne kadar harlayacağı belli olmayan ateşin içine ellerini sokmamış oluyorlardı."[411]

Kırmızı Fîrûz gibi birçok yeniçeri savaştan kaçarak İstanbul sokaklarında boy göstermeye başlarlar. Bu tarihî gerçekliği Ferhad'ın ağzından anlatan yazar şunları söyler:

"Cepheden geri dönen yalnızca Kırmızı Fîrûz değildi. Her yeni gün Ağa Kapısının dar sokaklarında, Yeni Odalar'ın koğuşlarında, meydanlarda ya da kahvehane kuytularında seferden dönen sinirli yeniçeri neferlerine sık sık rastlanır oldu. Hem artık gizli kapaklı değil, saklanmadan, açık açık. Şimdi kaçıncı olduğunu hatırlamıyorum, bir Orta mevcudunun neredeyse yarısının cengi bırakıp geri döndüğü, kulağıma kadar ulaştı."[412]

Bu anlatılanlar gerçeklerle uyumludur. Çünkü dönem itibariyle yeniçeriler savaştan kaçıp zaferle elde edeceği ganimetleri taht şehrinde evleri, konakları yağmalayarak kazanır tıynettedir. Kırmızı Fîrûz'un, Aksaray'da daha sonradan adına Aşiyan dedikleri bir evi tutarak karargâh gibi kullanmaya başlaması tam da bu sefer dönüşüne denk gelir. Aynı zamanda Fîrûz Odabaşılığa terfi etmiştir. Bir konağın bahçıvan müştemilatından olan bu evi yeni baştan düzenleyerek kullanmaya başlarlar.

[410] Mehmet Anıl, *age,* s. 45.
[411] Mehmet Anıl, *age,* s. 67.
[412] Mehmet Anıl, *age,* s. 47.

Eve gelip giden 65. Orta halkına, cinsel arzularını tatmin için Ferhad'ı sunan Kırmızı Fîrûz, padişaha karşı olan ayaktaşlarıyla illegal işlere bulaşır. Özellikle Kanca Selim adındaki zorba karakterli bir yeniçeri, Padişah II. Osman hakkında dedikoduları yayar. Bu dedikodular arasında özellikle padişahın, Hotin Seferi'nin yenilgisinin sebebini yeniçerilerde aradığı ve bazı yeniçerileri öldürdüğü dedikodusu Aşiyan'a gelip gidenleri galeyana getirir.

Normal şartlarda kışlada yatıp kalkması gereken asker, dönem itibariyle alışkanlık haline getirilmiş olan yeniçeri kahvehanelerinde yatma alışkanlığını Aşiyan'da da devam ettirir. Gerçek bir yeniçeri kahvehanesi olmasa da[413] devlet meselelerinin görüşüldüğü, isyan hazırlıklarının yapıldığı bir kahvehane gibi işler burası. Ayrıca yeniçeri kahvehanelerinin kurulması ve donatılmasında gelenek hâlini alan halktan ve esnaftan haraç alma işi Aşiyan için de devreye sokulur. Aşiyan'ın donatılması sırasında Vekilharçlığa terfi eden Fîrûz, bağlı bulundukları ortanın ihtiyaçlarının karşılanması, maddi güçlükler çeken yeniçerilerin ulûfesini aldığı zaman geri ödemesi şartıyla kendilerine borç verilmesi gibi işler için kullanılması gereken orta sandığını, bizzat sorumlu olarak, Aşiyan'ın ihtiyaçları için boşaltır. Bunlarla beraber, yeniçeri kahvehanelerinin girişine asılan orta nişanını da yaptırarak Aşiyan'a astırır. Bu eve gelip giden, Saray'a cephe almış birçok kıdemli ve sayısız yeniçeriyle beraber II. Osman'a karşı plânlar kurulmaya hız verilir.

Aşiyan'da her gece kurulan işret meclisleri dışında gündüzleri ve akşamları devlet işleri görüşülür. Konu daima padişahtır. Padişahın hacca gidecek olması, yeniçeriler tarafından Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması için yeni bir hamleymiş gibi dedikodu olarak dolaşıma sokulur. Hotin Seferi'nin başarısızlığından yeniçerileri sorumlu tutan padişahın her gün yeniçeri öldürdüğü yayılır. Kırmızı Fîrûz'la 45. Ortadan başkarakullukçu Halil Ağa'nın konuşmasında:

"Her gün tebdil-i kıyafet bir başka meyhane basıyor, Ocak kardeşlerimiz ya sopa yiyor ya ipin ucunda sallandırılıyor. Cezası olan cezasını çeksin Kırmızı; ama Osmanlı Sultanı sıradan bir kollukçu nefer gibi kendine yakışmayacak işler yaparsa, nerede kalır kudreti, nerede kalır azameti, nerede kalır asaleti?.."[414] tarzındaki söylemler sıklıkla dile getirilir.

[413] Yeniçeri kahvehanelerinde en önemli unsurlardan olan Bektaşi Babası Aşiyan'da yoktur.
[414] Mehmet Anıl, *age,* s. 56-57.

Bu yaşananları sorgulayan Ferhad, durumu özetler nitelikte şöyle der: "Diyeceğim bizim kıçı kırık Âşiyân, Hünkâr Osman Han'ın yeniçeriler üzerinde uyguladığı baskıya direnişin odağı haline gelmişti."[415]

Bir akşam Kırmızı Fîrûz, Yeniçeri Kâtibi Yesari Sadun Ağa'nın kucağına Ferhad'ı atınca Ağa ikisini de döver ve o olaydan sonra ocak ağalarının ve birçok neferin ayağı Aşiyan'dan kesilir. Kırmızı Fîrûz'un böyle bir şeye tevessül etmesi, Aşiyan'da yaşadıkları hayat itibariyle doğaldır. Zira Ferhad, Aşiyan'a devam eden yeniçerilerin fahişesi gibi görev yapmaktadır. İş öyle bir raddeye varmıştır ki Ferhad, koynuna girdiği yeniçerilere sadece kendini sunmakla kalmaz, kendisi de onlara aynı muameleyi yapar. Aşiyan'a devam edenlerin hemen tamamı 65. Orta mensubu askerdir. Ancak bu yaşananlardan rahatsız olup başka ortaya kaçanlar olduğu gibi başka ortalardan 65. Orta'ya semer devirenler de olur. Aşiyanda bu gibi yaşananlar devam ededursun yeniçeriler II. Osmana karşı seslerini iyice yükseltirler:

> "Yeniçeriler durup durup, 'Hilafeti getiren Hicaz fatihi Yavuz Sultan Selim Han dahi, nizâmı âlem için haccı terk edegelmişken dünkü çocuk Osman'ın haccetmesi bizden nefretinden ötürüdür, başka da sebebi yoktur!' diyerek, için için mayalanan bir şarap küpü gibi köpürdükçe şehri etkisi altına alan gerilim de artıyordu."[416]

Nihayet, kapalı kapılar ardında yapılan planlar neticesinde isyan patlak verir ve II. Osman önce at sırtında Yeniçeri Kışlasına götürülüp Orta Camii'nde sorgulanır. Sabık padişahın ne yapılacağına uzun süren tartışmalar sonunda karar verilir. Bir pazar arabası üzerinde yeniçerilerin sarkıntılıklarına katlanmak zorunda kala kala idama götürülen padişah Ferhad ve Kırmızı Fîrûz'un da aralarında bulunduğu bir grup tarafından öldürülür. İsyan neticesinde I. Mustafa padişah ilan edilir. Ferhad ve Kırmızı Fîrûz, padişahın ölümü anında bizzat orada bulundukları için önce Aşiyan yakılır, sonraysa bir zamanlar Kırmızı Fîrûz'un emri altında bulunan karakullukçu neferler tarafından işkence yapılarak öldürülürler. Kırmızı Fîrûz'un ölüm anına yakın, Ferhad onu bulundukları yüksek yerden aşağı atar. Bu davranışıyla olanları tasvip etmediğini ortaya koymak ister. Zaten isyan sırasında yaşananları anlatırken de birçok şeyi sorgular:

> "Aslında biz savruk yeniçeri taifesinin de onlardan aşağı kalır yanı yoktu. Bütün Ocak, kuyruksuz uçurtma misali yalpalayıp duruyordu. Önemli olayların gerçek değerlendirmesi zaman ilerledikçe yapılır. Gel gelelim biz olayların tam göbeğindeydik. Yapılan her şey o an

[415] Mehmet Anıl, *age,* s. 53-54.
[416] Mehmet Anıl, *age,* s. 77.

doğrusuymuş gibi geliyordu. Bu kafa karışıklığı, senin de bildiğin gibi güzel Allahım, belki de yıllar sürecekti…"[417] 99

Ancak bu sorgulamayı öldükten dört yüz yıl kadar sonra yapabiliyor.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Reşad Ekrem Koçu'nun kitaplarından yararlanılarak yazılan bu roman, ele aldığı tema itibariyle örneklerinden ayrılır. Tarihî bir gerçeklik olan yeniçeriler arasındaki eşcinsel ilişkiler hakkında müstakil bir esere daha önce konu olmayan bu durumu tüm açıklığıyla anlatır. Zira son dönem yeniçerileri yanlarında bulundurdukları civeleklere peçe dahi takarak beraberlerinde gezdirirlerdi. Ancak yazar olayları anlatırken hiçbir tarihî ayrıntıyı atlamak istememiş gibidir. Yeniçeri Ocağı'nın bozulmasına dair olan aşağıdaki pasaja birçok tarihî romanda rastlamak mümkündür:

> "Aslına bakarsan sevgili Allahım, Ocak düzeninin bozulmaya yüz tutması cennetmekân Üçüncü Murad Hüdavendigâr zamanına denk düşer. XVI. asır ortalarına kadar mutlak itaat esas tutulduğundan Ocağın disiplinine çok şükür halel gelmemişti. Ne zamanki ocağa dışarıdan 'kulkardeşi' nam yabancılar, birtakım esnaf ve dahi oda korucusu adı altında ne idüğü belirsiz mahlukat alınır oldu, Ocak eski düzeninden ayrılıp yavaş yavaş çürümeye başladı. Ocağa girebilmek için rüşvet verip gerekli aşamaları geçirmeden alınan bu yabancılar, Ocak yoldaşlarını da yavaş yavaş kendilerine uydurup serkeşliğe sevk ettiler. Bu soysuzların katılmasıyla Ocak mevcudu 40 000 nefere ulaşırken bizim 65 mevcudunun artık kaça yükseldiğini Allahım sen bileceksin."[418]

Yeniçeri taslakçılarının "sine perçemi" adı verilen göğüs kılları hakkında da ayrıntılı tasvirler yapan yazar, Zinnur adındaki sine perçemli kahramanına oldukça geniş yer ayırır:

"Âşiyân'a gelişinin daha ikinci gününde göğsüne 'sine perçemi' yapmasını ben buna yorarım. Sekiz on tanesi dışında göğsündeki bütün kılları kazımış, bunların ucuna küçük inciler düğümleyip tam ortadaki kıla da marifet gibi bir nazar boncuğu iliştirmiş, yaka bağır açık öylece dolaşır."[419]

Ayrıca savaşlarda ordugâhın tam ortasına kurulan kırmızı renkli, cellatların bulunduğu leylek çadırını[420] da dâhil eden yazar, bölüm sonlarında yeniçeri gülbangından satırlar ve Bektaşiler arasında yaygın bir şekilde kullanılan "Eyvallah"ı

[417] Mehmet Anıl, *age,* s. 99.
[418] Mehmet Anıl, *age,* s. 83.
[419] Mehmet Anıl, *age,* s. 105.
[420] Karargâhın ortasında cellatların oturdukları çadırın adıdır. Muharebe zamanında kaçan yeniçerilerden yakalananlar bu çadırda boğulurlardı.
Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *age 2,* 1983 s. 365.

sık sık kullanır. Romanda Bektaşilikle alakalı kısımlar hemen hemen yok gibidir. Böyle olduğu hâlde bölüm sonlarında Bektaşiliğe atıf mahiyetinde ifadelerin kullanıldığı görülür.

Belki en önemli tarihî ayrıntı, II. Osman'ın katlinden sorumlu tutulan 65. Sekbanlar Ortası'nın kaldırılması hadisesidir. O tarihten Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına kadar geçen sürede bir orta eksiktir. Ulûfelerin dağıtılması sırasında ocak kaldırılana kadar bu ortanın adı ısrarla anılmış arkasından lanetlenmiştir.

SONUÇ

Türk edebiyatında tarihî romanlar her devirde çokça kaleme alınmış ve okur tarafından ilgiyle okunmuştur. İsimlendirilmesinden, konu alınan olayların tarihî gerçeklik bağlamında doğruluğuna, kahramanların konuşturulduğu dilden popüler, postmodern özelliğine kadar hâlâ her konusunun tartışmalı olduğu tarihî romanlar, bu yönleri göz önünde bulundurulsun bulundurulmasın daima okurun ilgisini çekmiş eserlerdir. Bu ilgi çekmede ele alınan konunun popülaritesi, yazarın üslubu, kurgunun başarısı, estetik değer gibi birçok unsur etkili olmakla beraber ideolojik söylemlerin ya da günümüze yaklaştıkça televizyon, sinema gibi iletişim çağının insan hayatına kattıklarıyla romanların geniş kitlelere ulaşmasının da etkisi olur. Daha spesifik bir konu olarak yeniçerilerin ele alındığı tarihî romanların incelendiği bu çalışmada elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir.

İncelenen romanlarda zaman sınırlaması yapılmak yerine en baştan itibaren yazılan romanlar arasından bir seçim yapılarak farklı dönemlere hâkim olan farklı bakış açılarının ve değişen tarih yazımıyla postmodern edebiyatın etkilerinin de gözlemlenmesi amaçlandığından birçok kazanım edilmiştir. Ahmet Mithat Efendi'yle başlayan tarihî roman yazıcılığında, bizzat yazarın şahsında da gözlenen eski edebî metinlerin ya da sözlü kültür ürünlerinin kaynak olarak kullanıldığı görülmüştür. Yazarın çağdaşı Namık Kemal'in de tarihî roman örneği verdiği dönem, Osmanlı Devleti'nin en sıkıntılı dönemleri olmakla beraber aynı zamanda roman türünün de edebiyatımıza girdiği ilk dönemdir. Tarihî romanın gelişim aşaması düşünüldüğünde ilk örneklerin, Türk edebiyatında roman türünün de ilk kullanılmaya başlandığı dönemde verilmiş olması önemlidir.

Sonraki örnek olan Fazlı Necib'in romanı *Dehşetler İçinde* adlı üç ciltlik romanı, tarihî gerçeklere uyularak ve tarihî kaynaklar kullanılarak kaleme alınmıştır. Ancak yazarın sonradan incelenen romanı, *Saraylarda Mecnunlar,* ideolojik söylemle kaleme alınmıştır. Aynı dönemde Nizamettin Nazif tarafından kaleme alınan *Kara Davut* da açık bir şekilde Cumhuriyet ideolojisinin argümanlarıyla kaleme alınmıştır. Bu tarihten başlamak üzere 1980'lere kadar kaleme alınan popüler romanların büyük çoğunluğu geliştirdikleri ideolojik söylemle ve pragmatist bir düşünceyle kaleme alındıklarından kısa süre sonra unutulmuşlardır. Zira bu romanlar estetik değerleri zayıf, kurguları sorunlu ve tarihî kaynaklardan dipnotlarla yazıldığından kuru bir didaktik anlatımdan öteye gidememişlerdir. Konusu, kahramanları yeniçeriler ve yeniçerilik olan bu gibi

romanlarda tarihî gerçeklere uyulmuş, Naima, Tarih-i Cevdet, Silahtar, Hammer gibi tarihî kaynaklar kullanılarak konu işlenmiştir. Oldukça üretken yazarların kaleme aldığı bu romanlarda yeniçeriler, çoğunlukla entrikalara karışan, isyan çıkaran, devlete zarar veren kahramanlar olarak çizilirler. Ancak bu zarar verme işinde yalnız olmayıp neredeyse tüm devlet erkânıyla ortak hareket ederler. İyi, güzel olanlarsa devşirme olmayan, Osmanoğulları Hanedanı'na mensup olmayan, yabancı devletlerden çeşitli yollarla gelip Saray'a girmiş olan kadınların dışında kalanlardır. Merak ögesinin, entrikaların bolca kullanıldığı bu popüler romanlar, okurlarına macera zevki tattırırlar.

1980 öncesi eserleri anılacak bir diğer isim, Reşad Ekrem Koçu'dur. İlmî eserler de kaleme almış olan yazar, tarihî roman ve tarihî anlatılarında[421] gerçeğe bağlı kalmıştır. Ancak eserlerini dipnotlarla ya da belli bir ideoloji doğrultusunda yazmamış olup, öğretici, kuru bir dil kullanmaktan da kaçınmıştır. Hemen arkasından da anılacak bir diğer isim Yavuz Bahadıroğlu'dur. Kendisi de popüler romanlar yazmış olan romancının kendisinden öncekilerden ayrılan çizgisi ideolojik söylemde olur. İslami çizgide eserlerini vermiş olan yazarın, Turhan Tan, Feridun Fazıl gibi yazarlarda görülmeyen dinî sembollerin romanlarında kullandığı görülür. 1930'lu yılların romanlarında namaz kılmayan padişahlar, Yavuz Bahadıroğlu'nun romanlarında namaz kılar, şarap içen kahramanlar şarap içmez, sosyal hayata hâkim olmasa da mucizelerin yaşandığına şahit olunur.

1980'den sonra yazılan eserlerdeyse, değişen tarih yazımına paralel bir şekilde tarihî roman anlayışı da değişmiş, fayda gözetilmekten ziyade estetik değer göz önünde bulundurulmaya çalışılmıştır. Postmodern anlayışla eser veren yazarlardaki durum da farklıdır. Tarihi, sadece roman için kullanılacak bir malzeme olarak gören yazarlar, gerçeklerden uzaklaşmamış olsa da bu anlayışla eserlerini kaleme almışlardır. Ne var ki kurguda yaşanan bu türlü bir değişim yazarlara daha geniş imkânlar sunmuştur.

2000'lerin başından itibaren televizyon ve sinemanın insan hayatına yön vermeye başlamasıyla popüler tarihî romanlarda bir artış gözlenir. Sinemaya ya da televizyon dizisine uyarlanan tarihî olaylar için zaman zaman kaynak oluşturan romanların sayısı oldukça artmıştır. Ancak popüler tarihî romanların sinemaya uyarlanması yeni olmayıp, önceki dönemlerde de örnekleri olan bir davranıştır.

[421] Bkz. Jale Gülgen, *Reşad Ekrem Koçu'nun Tarihî Romanları*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Afyon 2006.

Son dönem romanlarının kendilerinden önceki dönemlerden ayrılan en büyük yanı belki de hiçbir kimse için suçlayıcı söylemlerin geliştirilmemesi olur. İster siyasî ister dinî söylem olsun eserlere hâkim olmayan böyle bir anlayış sonunda kurguda yaşanan zenginlikle beraber konu çeşitliliği artmıştır. Kendisi de bir tarihçi olan Reha Çamuroğlu bu konuda anılması gereken ilk isimlerden olur. Tarihî konulara vâkıf olması, onu kurgu ya da dil zayıflığına itmemiş, Osmanlı Devleti'nin en sorunlu dönemlerine başarıyla eğilmiştir. Nazan Bekiroğlu'ysa *İsimle Ateş Arasında* isimli romanında, bir aşk ekseninde ele aldığı yeniçerilik mevzusunu en ince detaylarına kadar tarihî gerçeklere uygunlukla kaleme almıştır. Ancak, kendisinden öncekiler ve çağdaşlarından farklı olarak, Yeniçeri Ocağı'nın bozulmasını irdelerken olaya bir açıdan bakmayıp farklı bakış açısı geliştirmesi ve Ocak'ta yaşanan bu bozulmayı bir sebep sonuç zinciri içerisine yerleştirmesi, olayların doğal akışı içerisinde göstermesi, yeniçerilerin masum olduğu inancının okuyucuda yerleşmesini sağlar. II. Osman'ın (Genç) katli gibi bir mevzuda dahi duygusal bir dil kullanması, romanın başında anlatılan "gerçek yeniçeri imajı"yla beraber düşünüldüğünde daha doğal karşılanır hale gelir. Farklı bir örnek olması açısından da Mehmet Anıl'ın *Edep Ya Hu*'su zikredilebilir. Yeniçeriler arasında var olduğu bilinen eşcinsel ilişkilerin bu derece detaylı bir şekilde daha öncesinde ele alınmadığı görülür. Yeniçeriler arasında eşcinselliğin yaygın olmasıysa doğaldır. Sadece erkeklerin bulunduğu bir toplulukta ve kanunen evlenmenin yasak olduğu da düşünüldüğünde eşcinsel ilişkilere meylin daha da yaygınlaşacağını söylemek yanlış olmaz. Yeniçeri Ocağı'nda son dönemlerde yaşanan bozulmayla birlikte farklı zevkleri tatma adına eşcinsel ilişkilere meyledildiğini söylemek mümkündür. Yeniçeri kahvehanelerinde, bekâr odalarında her gün kurulan işret meclislerinde her türlü zevk tadılmak istenir. Yeniçerilerin bu hayat tarzı, hayattan beslenen ve kişilerin yaşamlarından kesitler sunan –kurmaca kahramanlar da olsa olaylar gerçekten esinlenilerek- tarihî romanlarda dile getirilir.

İncelenen romanların, konularının geçtiği dönem hakkında ipuçları verdiği gözlemlenmiştir. Zira özellikle 1980 öncesinde kaleme alınan romanlarda yazarlar eserlerine dipnot, kaynakça ekleyerek tarihî gerçeklere aykırı hareket etmediklerini göstermek istemişlerdir. Ancak günümüze kadar yazılan romanlara bakıldığında da tarihî gerçeklere uygun hareket edilmiştir. Bu tezin konusu olan yeniçerilikle ilgili mevzulardaysa daha özenli davranıldığı görülür.

İncelenen romanlara bakıldığında, farklı bakış açılarını içerse de genelde olumsuz bir hava hâkimdir yeniçeriler için kullanılan, onları anlatan sıfatlarda. Yavuz Bahadıroğlu hariç, 1980 öncesinde eser veren sanatçılar, yeniçerilik makamına ve yeniçerilere karşı olumsuz bir bakış açısı geliştirirler. Bunda, daha önce de dile getirildiği gibi onların devşirme olması en temel etken olarak kabul edilebilir. Her ne kadar olayların geçtiği o dönemler için bu yanlış olsa da. Bu bakış açısına sahip romanlar dikkate alındığında yeniçerileri anlatan en önemli imge "zorba" olmuştur. Turhan Tan, İskender Fahrettin, Fazlı Necib gibi yazarların romanlarında, sonrasındaysa Reşad Ekrem Koçu'nun kaleminde "zorba" olan yeniçeriler, sonraki dönemlerde daha tarafsız bir şekilde ele alınmış, kahramanlıları da zorbalıkları kadar görünür kılınmıştır.

İncelenen romanlarda bir imge daha dikkati çeker ki o da yeniçerilerin "zorba"lıklarıyla paralel ilerler: M. Turhan Tan'ın *Devrilen Kazan* romanında II. Osman'ın gömleği. Saray hazinesinde duran bu kanlı gömleği, II. Mahmut yanına alır, ona bakıp onu koklayarak gelecek plânlarını hazırlar. Yeniçerilerin her fenalığını duyduğunda bu gömleğe giderek onu koklar, düşüncelere dalar. Vereceği her önemli karar öncesinde yanında bu gömlek bulunur. Padişah, atası maktul padişahın, yeniçeriler tarafından kana bulanan bu gömleğine baka baka, düşüne düşüne Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasını plânlar.

Şimdilerde bilgisayar oyunları yapılan, çizgi romanlara konu edilen, çocuk kitaplarında boy gösteren, televizyon dizilerinde ve filmlerde çokça yer alan yeniçeriler, "zorba"lıklarından ziyade kahramanlıkları, savaşçılıklarıyla ön plâna çıkarılır.

KAYNAKÇA

Anar, İhsan Oktay, *Puslu Kıtalar Atlası*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

Anıl, Mehmet, *Edep Ya Hû*, Can Yayınları, İstanbul 2012.

Argunşah (Eraydın), Hülya, *Türk Edebiyatında Tarihî Roman (Türk Tarihiyle İlgili)* Danışman İnci Enginün, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1990.

Argunşah, Hülya, "Tarih, Tarihle İlgili Roman ve Midhat Efendi", Ed. Mustafa Miyasoğlu, *Ahmet Midhat Efendi,* Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2012.

Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük,* Kubbealtı (Milliyet), İstanbul, Kasım 2011.

Bahadıroğlu, Yavuz, *IV. Murad I,* Nesil Yayınları, İstanbul 2016.

Bekiroğlu, Nazan, İsimle Ateş Arasında, Timaş Yayınları, İstanbul 2016.

Bostan, İdris*, Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

Çamuroğlu, Reha, *Kalem Efendisi*, Everest Yayınları, İstanbul 2012.

Çamuroğlu, Reha, *Son Yeniçeri*, Everest, İstanbul 2014.

Danışman, Zuhuri, *Cellat Çeşmesi,* Samim-Sadık Koll. Şirketi Neşriyatı, İstanbul 1957.

Danışman, Zuhuri, *Deli Hüseyin Paşa*, Samim-Sadık Yayınları, İstanbul 1960.

Ecevit, Yıldız, *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

Efendi, A. Mithat, *Letaif-i Rivayat,* hzl. Dr. Fazıl Gökçek, Dr. Sabahattin Çağın, Çağrı Yayınları, İstanbul 2001.

Goodwin,Godfrey, *Yeniçeriler*, Çev. Derin Türkömer, Doğan Kitap, İstanbul 2001.

Gündüz, Osman, *İkinci Meşrutiyet Romanı 1908-1918 Yapısal ve Tematik İnceleme*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013.

Gürsel, Nedim, *Boğazkesen Fatih'in Romanı*, Doğan Kitap, İstanbul 2012.

Hobsbawm, Eric J., *Eşkıyalar*, Çev. Osman Akınbay, Agora Kitaplığı, İstanbul 2011.

Kırılmış, İlknur Tatar, *Türk Edebiyatında Tarihi Romanlar (Türk Tarihi ile İlgili 1961-1965)* Danışman Kazım Yetiş, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2007.

Koçakoğlu, Bedia, *Fazlı Necib Dehşetler İçinde İnceleme-Metin*, Palet Yayınları, Konya, Mart 2014.

Koçu, Reşad Ekrem, *Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş, Doğan Kitap*, İstanbul 2015.

Koçu, Reşad Ekrem, *Esircibaşı*, Doğan Kitap, İstanbul 2001.

Koçu, Reşad Ekrem, *Kabakçı Mustafa Bir Serserinin Romanlaştırılmış Hayatı*, Doğan Kitap, İstanbul 2016.

Koçu, Reşad Ekrem, *Patrona Halil*, Doğan Kitap, İstanbul 2016.

Koçu, Reşad Ekrem, *Yeniçeriler*, Koçu Yayınları, İstanbul 1964.

Kozanoğlu, Aptullah Ziya, *Fatih Feneri,* Atlas Kitabı, İstanbul, 1979.

Kozanoğlu, Aptullah Ziya, *Patronalılar,* Atlas Kitabevi, 1972.

Kozanoğlu, Aptullah Ziya, *Sarı Benizli Adam,* Hilal Matbaacılık Koll. Şti., İstanbul, 1968.

Kozanoğlu, Aptullah Ziya, *Savcı Bey,* Oya Matbaası, İstanbul, 1973.

Necib, Fazlı, *Dehşetler İçinde, I-II-III. Cilt*, Selanik'de Yeni 'Asır Matbaası, 1326.

Necib, Fazlı, *Saraylarda Mecnunlar*, Berfin Yayınları, İstanbul, Aralık 2002.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 1-2-3*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.

Pamuk, Orhan, *Benim Adım Kırmızı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.

Sakin, Orhan, *Yeniçeri Ocağı Tarihi ve Yasaları*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2011.

Sertelli, İskender Fahrettin, *Deliler Saltanatı*, Maya Kitap, İstanbul 2012.

Şahin, İbrahim, *Selanikli Fazlı Necib'in Hayatı ve Eserleri*, Bilge Yayınları, Ankara 2004.

Şapolyo, Enver Behnan, *Yıldırım ve Prenses Olivera,* Ali Bitik Kitabevi, Ankara, 1944.

Tan, M. Turhan, *Cinci Hoca*, Kapı Yayınları, İstanbul 2013.

Tan, Mümtaz Turhan, *Cem Sultan*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010.

Tan, Mümtaz Turhan, *Devrilen Kazan,* Kapı Yayınları, İstanbul 2011.

Tan, Mümtaz Turhan, *Hürrem Sultan,* Çağrı Yayınları, İstanbul 2010.

Tan, Mümtaz Turhan, *Safiye Sultan*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010.

Tanpınar, A. Hamdi, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi,* YKY, İstanbul 2006.

Taştan, Zeki, *Türk Edebiyatında Tarihî Romanlar (Türk Tarihi İle İlgili, 1871-1950)*, Danışman: Kâzım Yetiş, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000.

Tepedelenlioğlu, Nizamettin Nazif, *Kara Davut*, Yeni Matbaa, İstanbul 1966.

Tülbentçi, Feridun Fazıl, *Kanuni Sultan Süleyman*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2009.

Tülbentçi, Feridun Fazıl, *Yavuz Sultan Selim Ağlıyor*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2008.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları* I, TTK Basımevi, Ankara 1988.

Sadık Kemal Tural, “Tarihin Romanlaştırılması”, *Töre,* 59. Sayı, Ankara, 1976, s. 15.